

โครงการวิจัยและประเมินกองทุนหมู่บ้าน

พัฒนาศึกษาศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ทุนชุมชน: รากแก้วของการเติบโตของกองทุนหมู่บ้าน

ชุดที่ 3 บทเรียนจากภาคกลาง

ทุนชุมชน: รากแก้วของการเติบโตของกองทุนหมู่บ้าน

ชุดที่ 3.2: บทเรียนจากภาคกลาง
ทุนชุมชน: ภาพสะท้อนแห่งความเป็นชุมชนบ้านมะกอกใต้
ดร. พนารักษ์ ปรีดาภรณ์

สารบัญ

หน้า

บทที่ 1

บทนำ : ชุมชนที่ศึกษาและวิธีการศึกษา	1
นำเรื่อง	1
นัยสำคัญของบ้านมະกะอกใต้	2
การเข้าสู่ชุมชนเพื่อศึกษาปรากฏการณ์	4
ทำเลที่ตั้งและลักษณะทางกายภาพของชุมชน	7
การตั้งถิ่นฐานและความเป็นชุมชน	8
ความสัมพันธ์ทางสังคมของชุมชน	9
บริบททางเศรษฐกิจของชุมชน	10
การนำเสนอผลการศึกษา	11
บทที่ 2 ทุนชุมชน : เงื่อนไขการดำรงอยู่ของชุมชนในอดีต	13
ทุนอุดมการณ์ในการดำรงชีวิต : การทำมาหากินแบบพออย่างชีพ	13
ทุนวัฒนธรรม : บ่อเกิดแห่งความร่วมแรงใจ	16
ทุนความรู้และภูมิปัญญา : พลังสร้างสรรค์ของชุมชน	19
ทุนทางสังคม : การอยู่ร่วมกันอย่างมั่นคง	20
ทุนทางเศรษฐกิจ : ความมีอิสระทางเศรษฐกิจ	23
ทุนการเมือง : ความสงบสุขของชาวบ้าน	24
บทที่ 3 ชุมชนภายใต้กระบวนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย	26
การจัดกรุงทำข่องรัฐต่อชุมชนหมู่บ้านในระดับภาพรวมของการพัฒนา	26
การจัดกรุงทำข่องระบบทุนการค้าต่อชุมชนหมู่บ้าน	28
การจัดกรุงทำข่องกลุ่มการเมือง : การสร้างศรัทธาเชิงสัญลักษณ์	30
การเปลี่ยนแปลงของทุนชุมชนภายใต้กระบวนการพัฒนาประเทศไปสู่	
ความทันสมัย	31

สารบัญ (ต่อ)

หน้า

บทที่ 4 การประเมินกองทุนหมู่บ้านในฐานะกระบวนการแทรกแซงทุนชุมชน	37
พัฒนาการของกลุ่มในชุมชนช่วงก่อนการเข้ามาของกองทุนหมู่บ้าน	38
การเข้ามาของกองทุนหมู่บ้าน	45
ผลของกองทุนหมู่บ้านในระยะสั้น	50
ข้อเสนอแนะจากนักมองของชาวบ้าน	55

บทที่ 1

บทนำ : ชุมชนที่ศึกษาและวิธีการศึกษา

นำเรื่อง

กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองหรือที่เรียกว่าสัน្តิว่า กองทุนหมู่บ้าน ซึ่งเกิดขึ้นตามนโยบายของรัฐบาล มีเป้าหมาย คือ เพื่อสร้างแหล่งเงินทุนหมุนเวียนในหมู่บ้านเพื่อการประกอบอาชีพของชาวบ้านในชุมชน โดยหลักการสำคัญเกี่ยวกับกองทุนหมู่บ้านก็คือ การสร้างสำนึกร่วมกันและท้องถิ่นจากการที่ให้ชุมชนนั้นเองที่เป็นผู้จัดการเงินกองทุนหมู่บ้านที่ลงไว อย่างไรก็ตามด้วยความที่ชุมชนหมู่บ้านแต่ละแห่งมีความแตกต่างกันอยู่ไม่ว่าจะเป็น ทางด้านภูมิศาสตร์ จำนวนครัวเรือนและประชากร สภาพโครงสร้างพื้นที่ ภูมิปัญญาทางเศรษฐกิจ ฯลฯ และ ทางด้านสังคม เช่น ระบบความสัมพันธ์ทางสังคม ระบบความเป็นผู้นำในชุมชน พื้นฐานทางวัฒนธรรม ฯลฯ ปัจจัยเหล่านี้ย่อมทำให้ชุมชนแต่ละแห่งมีความพิเศษในการเข้าสู่การจัดการเงินกองทุนหมู่บ้านที่แตกต่างไปด้วย ด้วยเหตุนี้การใช้นโยบายกองทุนหมู่บ้านที่มีการกระจายตัวของเงินทุนไปยังชุมชนหมู่บ้าน หมู่ละ 1 ล้านบาท เท่ากันทั่วประเทศ ย่อมไม่อาจสร้างผลลัพธ์อันพึงประสงค์เท่าเทียมกันได้ทั้งหมด โดยแต่ละหมู่บ้านก็จะมีสภาพปัญหาและอุปสรรคแตกต่างกันไป ขึ้นอยู่กับพื้นฐานที่ชุมชนเป็นมา

การวิจัยและประเมินกองทุนหมู่บ้านในที่นี้เป็นส่วนของการสร้างความรู้ (knowledge creation) อันเกี่ยวข้องกับชุมชน โดยการใช้วิธีทางการสร้างทฤษฎีจากฐานราก (grounded theory) มาเป็นหลักในการวิจัย และทำการศึกษาในลักษณะของกรณีศึกษา (case study) ในระดับชุมชนหมู่บ้าน โดยการวิจัยจะทำการวัดคุณสมบัติของกองทุนหมู่บ้าน ดังนี้

- เพื่อศึกษาถึงแบบแผนวิถีการดำรงชีวิต (mode of living) ของชุมชน
- เพื่อศึกษากระบวนการสะสมทุน ที่มีความเป็นพลวัต อันได้แก่ ทุนวัฒนธรรม ทุนทางสังคม ทุนทางเศรษฐกิจ และทุนชุมชนในรูปแบบอื่นๆ ทั้งนี้เพื่อแสดงให้เห็นถึงศักยภาพของชุมชนว่ามีมาก/น้อยอย่างไร
- เพื่อศึกษาถึงการดำรงอยู่ของชุมชน ภายใต้เงื่อนไขของการติดต่อ/หรือไม่ติดต่อ กับภายนอก ว่าได้ก่อให้เกิดความพอดีอย่างใด

- เพื่อศึกษาว่าเมื่อมีการทุนหมุนบ้านเข้ามายังชุมชนแล้ว ส่งผลต่อวิถีชีวิตของชุมชนอย่างไร ทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคม

สำหรับชุมชนที่ผู้วิจัยทำการศึกษาในที่นี้ เป็นหมู่บ้านแห่งหนึ่งในภาคกลาง มีสภาพพื้นที่เป็นที่ราบลุ่ม อาชีพหลักของชาวบ้านยังคงเป็นการทำนา รองลงมาเป็นการทำไร่ และมีการทำหัตถกรรม เป็นส่วนหนึ่งของการดำรงชีวิต โดยชาวบ้านมีการทำผ้าเป็นอาชีพเสริม และชุมชนก็ได้ถือเอา การทำผ้าเป็นผลิตภัณฑ์ในโครงการ “หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์” ชุมชนแห่งนี้มีชื่อว่า “บ้านมะกอกใต้” *

นัยสำคัญของบ้านมะกอกใต้

บ้านมะกอกใต้เป็นชุมชนหมู่บ้านตั้งอยู่ในที่ราบภาคกลาง พื้นที่ส่วนใหญ่หมายเหตุต่อการเพาะปลูก ชาวบ้านทำนาเป็นอาชีพหลัก รองลงมาเป็นการทำไร่อ้อย ปัจจุบันชาวบ้านมีอาชีพเสริมคือการทำผ้า ซึ่งจัดตั้งเป็นกลุ่มทอผ้าบ้านมะกอก นอกจากนี้มีการรับจ้างเย็บผ้า ให้ส่งโรงงาน และเริ่มการทำจักสาน

ในสมัยก่อนเมื่อประมาณ 20-30 ที่แล้ว บ้านมะกอกใต้ยังมีวิถีชีวิตแบบพ่อคุณพอกัน เช่นเดียวกับชุมชนหมู่บ้านไทยในอดีตทั่วไป เศรษฐกิจในอดีตของบ้านมะกอกนั้นดำรงอยู่ด้วยการทำนาปี หลังจากทำนาเสร็จแล้ว ชาวบ้านจะทำไร่ละหุ่งและไร่ฝ้าย นอกจากนี้เป็นการทำปลูกพืชผักหลากหลายเพื่อพอเพียงต่อการทำชีวิต ชาวบ้านทอผ้าใช้เงินโดยมีกระบวนการผลิตที่ครบถ้วนทุกขั้นตอน นับตั้งแต่การปลูกฝ้าย ตัดฝ้ายเป็นเส้นด้าย ปันฝ้ายใส่แกลлон ทำกี นำฝ้ายมาหยอดเป็นผ้า ข้อมสีด้วยเม็ดของต้นคราม ตัดเป็นผ้านุ่งและเสื้อไว้ใส่ แต่ต่อมากระบวนการผลิตเช่นนี้ได้ถูกภาวะความทันสมัยกลืนไปจนเกือบหมดสิ้น ด้วยกระบวนการพัฒนาประเทศที่มุ่งเน้นการผลิตเฉพาะทาง โดยรัฐได้สนับสนุนโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจ ได้แก่ ระบบชลประทาน และการใช้ข้าวพันธุ์สูงเสริม ปุ๋ยและยาเคมี จึงทำให้ชาวบ้านสามารถทำนาได้ถึงปีละ 3 ครั้ง อันเป็นการขยายฐานการส่งออกให้แก่ประเทศ รวมไปถึงการเข้ามารักษาความทันสมัยที่นำเอามาเครื่องมืออุปกรณ์การเกษตรสมัยใหม่ และรูปแบบการทำชีวิตที่ใช้เงินมากขึ้น นับแต่นั้นมาวิถีชีวิตของชาวบ้านมะกอกได้ก้าวเปลี่ยนแปลงไปการผลิตเน้นเฉพาะทางมากขึ้น อีกทั้งมีการส่งเสริมให้ทำไร่อ้อยแทนไร่ละหุ่งและไร่ฝ้าย เพื่อเป็นแหล่งวัตถุดิบป้อนให้แก่โรงงานทำน้ำตาลที่เกิดขึ้นในบริเวณใกล้เคียง ระบบเศรษฐกิจหมู่บ้านที่เปลี่ยนแปลงไปเช่นนี้ ทำให้ชาวบ้านเลิกทอผ้า กระบวนการกราฟผ้าที่เคยดำรงอยู่มานานจึงสูญสิ้นลง ชาวบ้านหันมาหือเสื้อผ้าสำเร็จจากระบบโรงงานและตลาดภายนอก จบจนกระทั่งปี 2526

* ชื่อสมมติ

ภาครัฐส่งเสริมให้ชาวบ้านกลับมาทอผ้าอีกครั้ง เป็นการทอเพื่อขายเป็นรายได้เสริมสำหรับแม่บ้านช่วงไม่มีงานอื่นทำ ชาวบ้านจึงต้องกลับมาเรียนทอผ้าแต่ก็เป็นไปอย่างไม่ต่อเนื่อง เพราะขาดแรงสนับสนุนอย่างจริงจังจากภายนอก และปราศจากแรงผลักดันจากการทอผ้าในช่วงเวลาดังกล่าวจึงขาดตอนไป คงเหลือผู้ทอผ้าจริงจังอยู่เพียงรายสองรายเท่านั้นที่หอผ้าด้วยใจรัก การรวมเป็นกลุ่มชาวบ้านเพื่อการทอผ้าจึงมิอาจสืบสานให้เกิดขึ้นมาได้ในช่วงเวลานี้

ปี 2539 ชุมชนได้วับแรงสนับสนุนอีกครั้งจากการนอกให้มีการทอผ้า โดยรัฐได้จัดเจ้าหน้าที่ให้การสอน ในปีนั้นจึงได้เริ่มมีการตั้งกลุ่มทอผ้าบ้านมะกอกซึ่งมีสมาชิกเป็นพวกร่วมบ้านของบ้านหมู่ 2 (บ้านมะกอก) และหมู่ 8 (บ้านมะกอกใต้) ของตำบลพลับพลาไชย และด้วยเหตุที่ในปีต่อมา ได้เกิดกระแสการพัฒนาแบบพึ่งตนเองของชุมชนหมู่บ้าน รวมไปถึงการพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่เป็นภูมิปัญญาไทยในชนบท จึงได้มีโครงการต่างๆเข้ามายังบ้าน ตามที่ต้องการ ผ้าในชุมชนพอเพียงให้เกิดพลังในการสร้างกลุ่มให้คงอยู่ได้อย่างต่อเนื่อง ภาพการทอผ้าของชุมชนนั้นได้เปลี่ยนแปลงไปจากหมู่บ้านที่เคยทอผ้าเองโดยทำได้ครบทั้งกระบวนการ พลิกผันมาเป็นกลุ่มทอผ้าในหมู่บ้าน โดยไม่มีแหล่งวัสดุดิบภายในชุมชนของตนเองต้องซื้อมาจากภายนอก การทอผ้าให้รายได้ที่ไม่มากมายนักแต่ก็ถือเป็นอาชีพเสริมให้กับคนในชุมชน ซึ่งสมาชิกกลุ่มทอผ้าเองพอใจกับตลาดที่เป็นอยู่ เพราะกำลังการผลิตมีน้อยจึงยังพอย้ายได้ โดยราคาขายยังไม่สูงจนนัก เนื่องจากสภาพการผลิตที่มีอยู่มากในหลายหมู่บ้าน ด้วยมุ่งมองเชิงเปรียบเทียบแล้ว กลุ่มทอผ้าภายในบ้านมะกอกมีสภาพที่ยังไม่เข้มแข็ง เมื่อเทียบกับกลุ่มทอผ้าอื่นที่สามารถจัดการระบบตลาดได้ดีกว่า การจัดตั้งกลุ่มทอผ้าของบ้านมะกอกได้เริ่มต้นในปี 2539 และมีพัฒนาการช้าๆ จนกระทั่งในปีต่อมาที่เกิดกระแสการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนได้สร้างแรงกระตุ้นให้นำผลิตภัณฑ์ทอผ้านี้เป็นผลิตภัณฑ์ในโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ปัจจุบันนี้ถือว่าการทอผ้าเป็นอาชีพเสริมที่สร้างรายได้ไม่มากนัก เพราะตลาดยังค่อนข้างตึงตัว การหาตลาดจึงกลายเป็นเรื่องสำคัญที่ผู้นำชุมชนเข้ามามีส่วนสนับสนุนมากขึ้น

สำหรับชุมชนบ้านมะกอกได้แล้ว กลุ่มเศรษฐกิจที่มีอยู่นั้นยังไม่สามารถเรียกได้ว่ามีความเข้มแข็ง โดยเฉพาะในด้านของการบริหารและการวางแผนที่ขาดหายไป กลุ่มอาชีพในชุมชนมีเพียงแค่กลุ่มทอผ้า ซึ่งแม้จะเริ่มตั้งมาได้ 6 ปีแล้ว แต่เมื่อเงินทุนหมุนเวียนอยู่เพียง 3 หมื่นกว่าบาทเท่านั้น โดยส่วนใหญ่เป็นเงินทุนที่ได้รับการส่งเสริมจากภายนอก ในขณะที่อีกกลุ่มหนึ่งเป็นกลุ่มเย็บผ้าในลส่งโรงงาน ก็จัดเป็นกลุ่มรับจำากกว่ากลุ่มอาชีพ โดยต้องทำงานเฉพาะส่วนสูง จึงจัดได้ว่าเป็นกลุ่มที่ตั้งขึ้นเพื่อสนับสนุนต่อการดำเนินชีวิตภายใต้สังคมสมัยใหม่ ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่ากระบวนการที่จะสนับสนุนต่อการดำเนินการในช่วงเปลี่ยนผ่าน เมื่อหมู่บ้านอยู่ในกระบวนการพัฒนาไปสู่ความทันสมัยเท่าที่ผ่านมา ยังมิอาจเรียกได้ว่ามีความเข้ม

แข็งด้วยตัวเอง ชุมชนปัจจุบันของอาชญากรรมนอกในภารพัฒนาอาชีพ และทุนชุมชนเดิมที่เคยมีมาในอดีตก็ไม่สามารถกันนำมาเปลี่ยนรูปเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่กลุ่มเศรษฐกิจชุมชนได้เพียงพอ เพราะถูกลดทอนลงภายใต้กระบวนการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม ด้วยเหตุนี้ เพื่อตอบสนองต่อวัตถุประสงค์ของการวิจัยและประเมินกองทุนหมู่บ้านในการศึกษาถึงชุมชนบ้าน哪กอกได้ ผู้วิจัยจึงได้กำหนดประเด็นคำถามการวิจัยอันเกี่ยวเนื่องกับทุนชุมชนไว้ดังนี้ ประการแรก ชุมชนในอดีตมีทุนชุมชนอยู่ในรูปแบบใดบ้าง และทุนชุมชนเหล่านั้นมีการเปลี่ยนแปลงไปเมื่อใด และอย่างไร ประการที่สอง การสนับสนุนของทุนภาายนอก เป็นเงื่อนไขที่จำเป็นต่อการดำรงอยู่ของชุมชนหรือไม่ อย่างไร และ ประการที่สาม เมื่อมีกองทุนหมู่บ้านเข้ามาแล้ว จะสามารถช่วยส่งเสริมทุนชุมชนได้อย่างไร

การเข้าสู่ชุมชนเพื่อศึกษาปรากฏการณ์

การเข้าสู่ชุมชนนั้นนำไปได้ว่าเป็นขั้นตอนที่สำคัญของการวิจัยครั้งนี้ เพราะเป็นการเข้าถึงปรากฏการณ์ที่ต้องการศึกษา การเตรียมพร้อมในการเข้าสู่ชุมชนที่ดีที่สุดก็คือการสำรวจพื้นที่ก่อนเข้าสู่สนาม ซึ่งผู้วิจัยได้เข้าไปสำรวจพื้นที่ในวันที่ 23 กรกฎาคม 2545 ทั้งนี้เพื่อให้สามารถกำหนดผู้ให้ข้อมูลหลักและเตรียมแนวคำถามได้อย่างเหมาะสม นอกจากนั้นยังได้ใช้โอกาสนี้ด้วยการเพื่อความสะดวกเวลาเข้าสู่พื้นที่จริง ก่อนเข้าสู่พื้นที่ผู้วิจัยได้วางแผนการเก็บข้อมูล โดยกำหนดวิธีการเลือกผู้ให้ข้อมูลหลัก (key informant) เตรียมแนวคำถาม (guideline) ทำความสะอาดเจ้ากับผู้ปฏิบัติงานภาคสนามหรือผู้ช่วยวิจัย และเตรียมอุปกรณ์ที่ใช้ในการบันทึกข้อมูล สำหรับแนวคำถามที่เตรียมไว้นั้น ผู้วิจัยได้นำไปทดลองใช้กับผู้มีคุณสมบัติสอดคล้องกับผู้ให้ข้อมูลหลัก และนำมาปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสมก่อนที่จะถูกนำไปใช้จริง

แนวคำถามที่ผู้วิจัยใช้ เพื่อเก็บข้อมูลสำหรับการศึกษาในครั้งนี้ เลือกใช้แนวทางการสัมภาษณ์ระดับลึก (indepth interview) ที่พัฒนาขึ้นมาจากวัตถุประสงค์ของการวิจัย และประเด็นคำถามการวิจัยที่ได้กำหนดไว้ การสัมภาษณ์มีลักษณะเป็นแบบไม่เป็นทางการ (informal interview) ใช้แนวคำถามแบบกึ่งโครงสร้างที่เป็นปลายเปิด (semi-unstructured open-ended) เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้ถูกถามได้แสดงความคิดเห็น หรือออกเล่าปรากฏการณ์และความคิดเห็นต่างๆได้เต็มที่ นอกจากนั้นยังได้ศึกษาข้อมูลทางด้านกฎหมายของชุมชน ประวัติชุมชน รวมถึงบริบทของชุมชนในด้านต่างๆ จากเอกสารหรือข้อมูลที่หาได้ล่วงหน้า เพื่อใช้ประกอบกับข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ในขณะที่ผู้วิจัยอยู่ในชุมชน

สำหรับการเลือกผู้ให้ข้อมูลหลัก (key informants) ผู้วิจัยใช้วิธีการเลือกเชิงทฤษฎี (theoretical sampling) ซึ่งเป็นการเลือกโดยกำหนดลักษณะผู้ให้สัมภาษณ์ไว้

คร่าวๆ ตามแนวทางการศึกษาที่สร้างขึ้น ได้จัดแบ่งกลุ่มผู้ให้ข้อมูลเป็น กลุ่มผู้นำชุมชนและกรรมการกองทุนหมู่บ้าน กลุ่มผู้อ้าวุโสของชุมชน กลุ่มชาวบ้านทั่วไปทั้งที่เป็นสมาชิกกองทุนหมู่บ้านและที่ไม่ได้เป็นสมาชิกกองทุนหมู่บ้าน

เมื่อเข้าสู่ชุมชนเพื่อศึกษาปรากฏการณ์จริง ผู้วิจัยเริ่มต้นเก็บข้อมูลโดยไปพบผู้ที่ต้องการสัมภาษณ์ทั้งผ่านประชานกองทุนหมู่บ้าน และเลือกสัมภาษณ์เองโดยตรงซึ่งทำให้แน่ใจได้ว่าความเป็นอิสระในการตอบคำถาม เป็นข้อมูลที่จะช่วยให้สามารถนำมาใช้ปรับเปลี่ยนสมมติฐานชั่วคราว (temporary hypotheses) ที่มีอยู่แล้ว ซึ่งเป็นหลักการของวิชาข้อมูลรวมไปถึงการหาข้อมูลในกรณีที่มีความแตกต่าง (negative case) ทั้งหมดนี้ก็เพื่อให้ได้ข้อมูลที่จะช่วยให้ผู้วิจัยได้ข้อเสนอเชิงทฤษฎีที่มีอำนาจในการอธิบายหรือมีระดับของการนำเสนอสูง

การเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักที่เป็นกรณีที่มีความแตกต่าง ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ชาวบ้านที่ไม่เข้าเป็นสมาชิกกองทุนหมู่บ้าน เพื่อหาเหตุผลและเงื่อนไขของการเข้าหรือไม่เข้าเป็นสมาชิกกองทุนหมู่บ้าน สำหรับผู้เป็นสมาชิก ได้เลือกสัมภาษณ์ทั้งผู้ถูกเงินและไม่ถูกเงิน ทั้งครั้งแรกและครั้งที่สองของการปล่อยกู้เงินกองทุนหมู่บ้าน โดยสัมภาษณ์ชาวบ้านที่มีฐานะต่างกันเพื่อศึกษาถึงเงื่อนไขของการเข้าถึงเงินกองทุนหมู่บ้าน ใน การเลือกรณีที่มีความแตกต่าง ผู้วิจัยต้องอาศัยความคิดในเชิงวิเคราะห์โดยพัฒนาจากสมมติฐานชั่วคราวที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นมาเองในระหว่างการเก็บข้อมูล เมื่อได้คำอธิบายที่มีแบบแผนชัดเจนและแน่นอน ย่อมหมายความว่าทฤษฎีได้ถึงจุดอิมตัว (theoretical saturation) แล้ว

การสัมภาษณ์แต่ละครั้งไม่ได้กำหนดเวลาที่ตายตัว และมีช่วงเวลาที่ไม่เท่ากัน บางรายใช้เวลาตลอดช่วงเช้าหรือช่วงป่าย แต่โดยทั่วไปแล้วใช้เวลาประมาณ 60-120 นาที นอกจากนั้นผู้วิจัยยังได้มีโอกาสดูการทอผ้า ณ ที่ทำการกลุ่มทอผ้าของชุมชนอีกด้วย ในการสัมภาษณ์มีการบันทึกเทปทุกครั้ง หลังจากนั้นเทปทั้งหมดจะถูกนำมาอดความแบบคำต่อคำบันทึกอภิมาในลักษณะของแบบสัมภาษณ์ ซึ่งเป็นข้อมูลหลักที่ผู้วิจัยใช้เพื่อวิเคราะห์และตีความโดยละเอียดในภายหลัง

ด้วยแนวทางการวิจัยที่กำหนดไว้เช่นนี้ ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ระดับลึกจากผู้ให้ข้อมูลหลักที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับปรากฏการณ์มีจำนวนทั้งสิ้น 20 ราย ดังรายละเอียดที่แสดงในตารางผู้ให้ข้อมูลหลัก การเก็บข้อมูลในพื้นที่ครั้งแรกดำเนินการในวันที่ 11 สิงหาคม 2545 หลังจากนั้นได้เก็บข้อมูลอีกครั้งหนึ่งในวันที่ 17 พฤศจิกายน 2545 เพื่อติดตามผลจากการดำเนินการปล่อยกู้เงินกองทุนหมู่บ้านที่ผ่านมาในรอบปีแรก

ตารางผู้ให้ข้อมูลหลัก

คนที่	สถานภาพทางสังคม	เพศ	อายุ
1	ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 8 และประธานกองทุนหมู่บ้าน	หญิง	45
2	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านหมู่ 8 และเลขานุการกองทุนหมู่บ้าน	ชาย	35
3	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านหมู่ 8 กรรมการกองทุนหมู่บ้าน และ อปต.	หญิง	36
4	กรรมการกองทุนหมู่บ้าน	ชาย	50
5	สมาชิกกองทุนหมู่บ้าน	ชาย	48
6	สมาชิกกองทุนหมู่บ้าน	ชาย	42
7	สมาชิกกองทุนหมู่บ้าน	ชาย	47
8	ประธานกลุ่มทอผ้า	หญิง	73
9	บัณฑิตอาสากองทุนหมู่บ้าน หมู่ 8	หญิง	24
10	บัณฑิตอาสากองทุนหมู่บ้าน หมู่ 2 ชาวบ้านหมู่ 8	หญิง	24
11	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านหมู่ 2 สาวรัตภัณัน และกรรมการกองทุนหมู่ 2	ชาย	47
12	กรรมการกองทุนหมู่บ้าน	ชาย	54
13	สมาชิกกองทุนหมู่บ้าน (ทำนาและทอผ้า)	หญิง	55
14	สมาชิกกองทุนหมู่บ้าน (ทอผ้า)	หญิง	50
15	สมาชิกกองทุนหมู่บ้าน (ส่งผ้าให้ และให้เช่าเครื่องไฟ)	หญิง	48
16	สมาชิกกองทุนหมู่บ้าน	หญิง	45
17	สมาชิกกองทุนหมู่บ้าน (ทำนา)	ชาย	45
18	ไม่ได้เป็นสมาชิกกองทุน (ทำนา ทอผ้า และรับจ้าง)	หญิง	46
19	ผู้อาชญากรรมชุมชน	ชาย	72
20	ผู้อาชญากรรมชุมชน	ชาย	71

หลังการเก็บข้อมูลซึ่งเกี่ยวข้องกับปรากฏการณ์ที่ต้องการสืบค้นอย่างเป็นระบบ สิ้นสุดลงแล้ว ผู้วิจัยทำการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อการศึกษา จากการนำข้อมูลที่ได้ในลักษณะแบบสัมภาษณ์มาศึกษา และกำหนดชื่อมโนทัศน์ต่างๆให้กับกลุ่มข้อมูล โดยจัดกลุ่มนโนทัศน์ที่สะท้อนปรากฏการณ์ที่คล้ายคลึงกันเข้าด้วยกัน เพื่อทำการจัดหมวดหมู่ในลักษณะที่มีnamธรรมสูงขึ้น ทำการเชื่อมโยงสรุปประเด็น เพื่อให้สามารถตอบคำถามการวิจัยได้ การวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อการศึกษาให้ความสนใจต่อกระบวนการเปลี่ยนแปลงในชุมชนที่มีระยะเวลาอันต่อเนื่องยาวนาน โดยวิเคราะห์ให้เห็นถึงการเปลี่ยนรูปไปของทุนชุมชนในอดีต อันเป็น

เงื่อนไขของการดำเนินการอยู่ของชุมชนในช่วงเวลาหนึ่น เมื่อผ่านกระบวนการพัฒนาไปสู่ความทันสมัยทุนชุมชนได้มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร และส่งผลกระทบต่อทุนชุมชนและการดำเนินการอยู่ของชุมชนอย่างไร หลังจากนั้นวิเคราะห์ถึงการเข้ามาของกองทุนหมู่บ้าน และผลที่เกิดขึ้นกับความเป็นไปของชุมชนในระยะสั้น ทั้งที่เห็นเด่นชัดในเรื่องของทุนชุมชนที่เป็นรูปธรรม และที่เห็นได้ไม่ชัดเจนในลักษณะของการสร้างสำนึกของความเป็นชุมชน และ แนวโน้มของผลที่จะเกิดขึ้นในระยะยาวซึ่งสะท้อนจากความคาดหวังของตัวชาวบ้านเอง

ในส่วนต่อไปของบทนี้จะได้นำเสนอถึงส่วนของข้อมูลพื้นฐานและบริบทชุมชน เพื่อเป็นการเปิดประชุมเข้าสู่ชุมชน โดยจะระบุถึงทำเลที่ตั้งและลักษณะทางกายภาพของชุมชน การทำตั้งถิ่นฐานและความเป็นชุมชน ความสัมพันธ์ทางสังคมของชุมชน และบริบททางเศรษฐกิจของชุมชน

ทำเลที่ตั้งและลักษณะทางกายภาพของชุมชน

บ้านมะกอกได้ ซึ่งเป็นชุมชนหมู่บ้านกรณีศึกษาในที่นี้ เป็นบ้านหมู่ที่ 8 ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของตำบลนี้ ในอำเภออู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี เป็นหมู่บ้านที่หมู่บ้านมีระยะทางห่างจากอำเภออู่ทองประมาณ 16 กิโลเมตร ตามทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 333 (อู่ทอง-ด่านช้าง) โดยปัจจุบันอยู่ในเขตการปกครองท้องถิ่นขององค์กรบริหารส่วนตำบลแห่งนี้ มีเนื้อที่ประมาณ 6 ตารางกิโลเมตร มีประชากรจำนวน 245 คน รวมทั้งสิ้น 1,145 คน ประชากรชายและหญิงมีจำนวนที่ใกล้เคียงกัน พื้นที่ของบ้านมะกอกนั้นส่วนใหญ่เป็นที่ร่วนลุ่ม และมีที่ดอนในบางแห่ง แหล่งน้ำธรรมชาติที่มีอยู่นั้น มีเพียงลำน้ำ ลำห้วย 3 แห่ง ได้แก่ คลองมะกอกแม่-อู่ทอง ห้วยประดู่ ห้วยบ้านห้วย ซึ่งคนในบ้านจำนวนมากน้ำที่ใช้ไม่ได้ เพราะไม่ได้ใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำเหล่านี้เท่าใดนัก แหล่งน้ำที่สำคัญต่อชาวบ้านในการทำการเกษตรคือคลองชลประทาน ซึ่งเรียกว่าคลองโคงมะกอกแม่ ซึ่งอยู่ทางทิศตะวันตกของหมู่บ้าน

อาชีพหลักของชาวบ้านคือการทำนา รองลงมาเป็นการทำไร่อ้อยซึ่งปลูกแทนละหุ่ง และฝ่ายที่เคยทำกันมาในอดีต พื้นที่ไร่อ้อยจะอยู่คุณละผึ่งกับตัวหมู่บ้านและที่นา แต่เดิมนั้นชาวบ้านทำข้าวนาปี และแม่กระทั้งระบบชลประทานถึงหมู่บ้านแล้วตั้งแต่ปี 2508 โดยเริ่มจากการเข้ามาสำรวจพื้นที่ในปี 2500 ในเวลานั้น ชาวบ้านก็ยังทำข้าวนาปีอยู่ คลองชลประทานนี้มาจากคลองมะกอกแม่ จังหวัดชัยนาท โดยท่อน้ำมาจากเขื่อนภูมิพล จังหวัดตาก จนกระทั่งถึงปี 2519-20 ชาวบ้านก็เริ่มทำข้าวนาปรัง เมื่อได้รับการส่งเสริมจากการให้ใช้ข้าวพันธุ์ กษ. จะมีกําเนดะปีที่ชลประทานไม่ปล่อยน้ำหรือมีการซ่อมคลองชลประทานเท่านั้น ที่ชาวบ้านจะสามารถได้ปลดครั้งเดียว ปัจจุบันออกหนีจากการทำงานและไร่อ้อย อาชีพอื่นๆ ที่

มีอยู่ก็คือ คำขาย รับจ้าง และเลี้ยงสัตว์ สำหรับอาชีพเสริมที่ชาวบ้านทำกันก็คือการทำ การเย็บผ้าให้ลส่งโรงงาน และเริ่มมีการจัดสถานีขึ้นมาจากการสนับสนุนจากหน่วยงานรัฐภายนอก

ถนนลาดยางเข้าถึงหมู่บ้านตั้งแต่ปี 2519 จากเดิมที่เป็นเพียงถนนดินลูกรังซึ่งเดินทางไปมาค่อนข้างลำบาก ทำให้ในสมัยก่อนหน้านี้หากจะเดินทางไปตัวอำเภอหรือตัวจังหวัดชาวบ้านก็จะใช้เรือไป การมีถนนจากตัวอำเภอ ทำให้มีการของใช้ของกินต่างๆ จากร้านนอกเข้ามาขายในหมู่บ้าน พอกลางปี 2521 ไฟฟ้าก็เริ่มเข้ามาในหมู่บ้าน พร้อมกับความเจริญ และการใช้น้ำประปาตามมา

สำหรับสถานที่สำคัญที่มีอยู่ใกล้ชุมชนและเป็นความภาคภูมิใจของชาวบ้านในตำบลคือ ศูนย์ทดลองและวิจัย ซึ่งประกอบไปด้วยศูนย์พันธุ์พืชเพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อและศูนย์บริการศัตรูพืชโดยชีวภาค ซึ่งตั้งอยู่ที่บ้านชายคลอง หมู่ 12 ของตำบล นอกจากนั้นทางการกำลังสนับสนุนก่อตั้ง “ศูนย์อุดสาหกรรมชั้นนำเพื่อการท่องเที่ยว” ขึ้นที่บ้านมะกอกใต้ โดยอยู่ระหว่างการรองบประมาณในการก่อสร้าง

การตั้งถิ่นฐานและความเป็นชุมชน

ชาวบ้านมะกอกได้ส่วนใหญ่ สืบทែือสายมาจากบรรพบุรุษที่เป็นชาวเมืองเวียงจันทน์ของประเทศลาว ที่เรียกว่า “ลาวเวียง” เล่าสืบกันมาว่าชาวบ้านรุ่นแรกที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานที่บริเวณพื้นที่นี้ อพยพมาจากบ้านมะกอกใหญ่ เมืองเวียงจันทน์ เมื่อประมาณ 200 ปีเศษล่วงมาแล้ว เล่าสืบมาว่า คนที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานเป็นครอบครัวแรกมีเชื้อว่าสาวัตระแก่นและภรรยาชื่อนางเหมวิน ไม่ทราบนามสกุล และก็ได้สืบสกุลสืบหาน จนถึงรุ่นเหلنเชื้อคุณยายสี สอนชั้องซึ่งเป็นผู้เล่าถึงความเป็นมาของชุมชนให้กับลูกหลานของตนได้รับทราบ

เมื่อแรกเริ่มของการตั้งถิ่นฐาน การจับจองที่ทำกินเป็นไปโดยอิสระ ชาวบ้านสามารถจับจองที่ทำกินได้ตามอำเภอใจ การบ่งบอกสิทธิ์ของความเป็นเจ้าของ ให้วิธีบากตันไม่ได้การบากเบลือกไม่พับไปทางที่ต้องการจับจอง ดังที่ผู้อวุโสของชุมชนเล่าว่า “หากเบลือกพับลงมา ที่ไปทางนี้ก็หากเบลือกพับลงไปทางนี้ ไปทางทิศตะวันออกก็หากเบลือกพับไปทางโน้น สมมติว่าสิทธิ์เบลงนี้ไปกี่ทางนี้ไปกี่ว่า เนื้อที่ไปกี่ว่า เอาไปบากกับตันไม่ไว้ เค้าเรียกว่า ‘บาก’ คนสมัยก่อนมีความซื่อสัตย์และเคารพในสิทธิ์ระหว่างกัน กล่าวคือหากใครจับจองที่ดินทำกินไปแล้ว ก็จะไม่มีการไปบุกรุกหรือล่วงล้ำทับสิทธิกัน ถึงแม้จะไม่มีกฎหมายมารองรับก็ตาม ในบางกรณีที่มีความต้องการที่ทำกินที่ผู้อื่นจับจองกันไว้แล้วก็จะ “ชี้สิทธิกัน เป็นต่ำสิ่ง เป็นซั่ง”

ความเป็นชุมชนของบ้านมະກອກໄต้ สนิทแนบແນ่นด้วยการรับรู้ถึงที่มาที่ไปของต้นตระกูล คนบ้านมະກອກได้ภาคภูมิใจที่จะเรียกตัวเองว่า “คนลาว” และเรียกชุมชนของต้นเองว่า “บ้านลาว” ผู้อาวุโสท่านหนึ่งของชุมชนเล่าให้ฟังว่า “...บ้านลาว คนลาว ป้าจุบันลาวทั้งบ้านเลย แล้วก็ຍายนะเล่าให้ฟัง เขานอกว่าแต่ก่อนนี้ แควนี้เป็นป่า เป็นอีกเมืองอยู่ทั่วไม่มีทุ่งไร่ทุ่งนา บ้านซ่องก้มีเมืองจันทน์แตก หอบลูกหอบเด็กมาหาที่พักที่ทำนาหากิน อยู่ที่นี่จนเดี๋วนี้แหละ ลูกหลานก็เป็นลาวทั้งหมด” สำหรับชื่อชุมชนแต่เดิมนั้นคือชุมชนบ้านมະກອกซึ่งได้ตั้งชื่อหมู่บ้านนี้มาแต่ที่ได้มาตั้งถิ่นฐาน โดยตั้งตามชื่อชุมชนเดิมที่เมืองเวียงจันทน์ประกอบกับบริเวณที่ตั้งชุมชนมีต้นมะກอกใหญ่ตั้งอยู่ ตรง 3 แยกของประตูด้านใต้ของวัดโพธิ์ทองเจริญ ซึ่งเป็นวัดเก่าแก่ของชุมชน แต่ต้นมะกอกนั้นได้ตายไปแล้วในปัจจุบันนี้ ด้วยเหตุนี้ผู้คนจึงพา กันเรียกบริเวณชุมชนนี้ว่า “บ้านมະกອก”

เมื่อแรกเริ่มที่มีการใช้ชื่อชุมชนนี้ คนบ้านมະกອกมีตระกูลหลักอยู่ 3 ตระกูลด้วยกัน โดยมีนามสกุล ผิวอ่อนดี จุ่มพรอม และ ศรีกำแหง และในภายหลังได้แตกออกมาเป็นนามสกุล หงษ์เวียงจันทน์ เอี่ยมศรี คำทา ซึ่งถือกันว่าเป็นนามสกุลหลักๆ ที่ใช้ร่วมกันมา เมื่อระยะเวลาผ่านพ้นไปชาวบ้านในชุมชนมีจำนวนมากขึ้นทุกที บ้านมະกອกได้ถูกแบ่งแยกออกเป็นหมู่บ้านย่อยๆ ชาวบ้านมະกอกจึงถูกแยกกระจายออกตามเขตการปกครองของหมู่บ้าน เป็นหมู่ 2 หมู่ 8 และหมู่ 14 บ้านหมู่ 2 คงเรียกว่าบ้านมະกอก บ้านหมู่ 8 เรียกว่า “บ้านมະกอก ใต้” และบ้านหมู่ 14 เรียกว่าบ้านชุมบุญมา อย่างไรก็ตามแม้จะมีการแยกหมู่ออกไปแล้ว คนบ้านมະกอกก็ยังสนิทแนบແเน่นไม่เปลี่ยนแปลง โดยเฉพาะชาวบ้านมະกอกหมู่ 2 และชาวบ้านมະกอกใต้หมู่ 8 ที่มีความรู้สึกว่าเป็นพวกรดียกันอย่างแน่นแฟ้น เห็นได้จากการที่ชาวบ้านในหมู่ 8 เองก็เรียกตนเองว่า “คนบ้านมະกอก” โดยมิได้แบ่งแยกเป็นคนบ้านเหนือหรือบ้านใต้ที่แตกต่างไปแต่อย่างใด ความสมัครสมานกลมเกลียวกันนี้มาจากการทั้งการสืบทอดเชือสายแห่งความเป็นญาติพี่น้อง และโดยถิ่นฐานที่ตั้งอยู่ใกล้ชิดติดกัน ดังนั้นการทำกิจกรรมต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นงานบุญ งานประเพณี งานสังคมต่างๆ และกระทิ้งงานประชุมอย่างเป็นทางการ ชาวบ้านทั้ง 2 หมู่จะมาทำกิจกรรมร่วมกันเสมอมา

ความสัมพันธ์ทางสังคมของชุมชน

โดยปกติในรอบระยะเวลาหนึ่งปีของวิถีชีวิตในชุมชน ชาวบ้านจะมีการทำกิจกรรมร่วมกัน ซึ่งเป็นกิจกรรมตามประเพณีทางสังคม สมัยก่อนวัดกับโรงเรียนเป็นสถานที่เดียวกัน วัดจึงเป็นทั้งสถานศึกษา สถานที่พบปะ ร่วมทำบุญ และจัดงานประเพณีต่างๆ วัดที่ชาวบ้านใช้ร่วมกันคือวัดโพธิ์ทองเจริญ เป็นวัดที่ชาวบ้าน 4 หมู่ในตำบล ได้แก่ ชาวบ้านหมู่ 2 หมู่ 8 หมู่ 12 และหมู่ 14 ใช้ร่วมกันในการทำกิจกรรมทางศาสนาและสังคม การใช้วัดร่วมกันของชาว

บ้านทั้ง 4 หลังนี้ ทำให้ความสมัครส่วนตัวของชาวบ้านต่างหมู่บ้านคงมีความแบบแบ่ง และส่งเสริมให้การทำการรวมร่วมกันทางเศรษฐกิจหลายเรื่องดำเนินไปได้อย่างราบรื่น

ประเพณีสำคัญของชาวบ้านมากอกได้ และชุมชนใกล้เคียงที่ร่วมสืบทอดกันมารวมร่วมกันมา ก็คือ การทำบุญข้าวหลาม ซึ่งสมัยก่อนเรียกว่าทำบุญข้าวจี และประเพณีสาวthalaw ซึ่งกระทำการในวันขึ้น 15 ค่ำของกลางเดือน 3 และกลางเดือน 10 ตามลำดับ นอกจากนั้นทุกปีจะมีพระภิกษุสงฆ์จำนวนมากมาทำปิริยาสกุรุณ ซึ่งชาวบ้านก็จะช่วยกันตระเตรียมข้าวของเครื่องใช้ต่างๆ ที่จะถวายพระ

ส่วนใหญ่การร่วมมือกันของชาวบ้านเกิดขึ้นแบบธรรมชาติ หมายถึงการเข้าร่วมกันเองโดยมิได้มีการออกคำสั่งหรือกำหนดที่กันแบบเป็นทางการ แต่ผ่านการทำกิจกรรมร่วมกันอย่างเป็นประเพณีและสม่ำเสมอตามงานบุญต่างๆ และงานของครัวเรือนตามวัฏจักรชีวิต นอกจากนั้นยังมีกลุ่มกิจกรรมที่ร่วมดำเนินการกัน เพื่อความเป็นอยู่และเป็นสวัสดิการกันเอง ในชุมชน เช่น กลุ่มประปาหมู่บ้าน กลุ่มมาปันกิจสงเคราะห์ การช่วยเหลือกันเองในเรื่องต่างๆ ทางสังคมถือเป็นวิถีชีวิตปกติของชาวบ้าน โดยเฉพาะในระดับหมู่บ้านเดียวกัน และเชื่อมโยงไปยังหมู่บ้านที่อยู่ใกล้เคียงที่สนใจมากก่อน ชาวบ้านให้ความเห็นว่า ความร่วมมือร่วมใจกันนี้เป็น “จิตสำนึก” ในชุมชน การทำการรวมทางสังคมต่างๆ จึงไม่จำเป็นต้องมีผู้นำ ดังคำบอกเล่าที่ว่า “...คือตรงนี้มันเป็นอัตโนมัติไปเลย มันไม่ต้องมีการนำ แต่ผมว่าเป็นจิตสำนึกกัน”

ความสัมพันธ์ของชาวบ้านกับโรงเรียนก็เช่นกัน ปัจจุบันชาวบ้านหมู่ 2 และหมู่ 8 จะใช้โรงเรียนร่วมกัน ซึ่งเป็นโรงเรียนระดับชั้นประถมศึกษา โรงเรียนของชุมชนพัฒนาขึ้นจากวัดเป็นที่ป้าช้าเดินซึ่งยกเลิกการใช้ไปดังแต่เมื่อมาศาสนพโดยวัดได้อุทิศที่ให้สร้างโรงเรียน ความสัมพันธ์ทางสังคมที่ถูกสร้างขึ้นที่โรงเรียนเป็นเรื่องของโรงเรียน นักเรียน และผู้ปกครอง ซึ่งมักจะมีกิจกรรมร่วมกันในวันสำคัญ เช่น วันแม่ วันปะ嘛ผู้ปกครอง และการจัดอาหารกลางวันไปเลี้ยงเด็กนักเรียน

บริบททางเศรษฐกิจของชุมชน

บ้านมากอกได้ เป็นชุมชนที่มีการประกอบอาชีพหลักคือการทำนา เช่นเดียวกับชุมชนหมู่บ้านโดยทั่วไป แต่สมัยก่อนที่ยังไม่มีน้ำจากการคลองชลประทาน การทำนาหากินไม่ค่อยสะดวกนัก ชาวบ้านบางส่วนจึงมีการย้ายถิ่นไปยังพื้นที่อื่น เช่น นครสวรรค์ พิจิตร พิษณุโลก และกำแพงเพชร ในสมัยก่อนนั้น นอกจากการทำนาซึ่งเป็นนาหว่าน ชาวบ้านยังนิยมปลูกละหุ่งและฝায์โดยฝ่ายปลูกในที่ดอน สำหรับการขายข้าวในสมัยก่อนนั้น มีพ่อค้ามารับซื้อถึงที่ ราคาข้าวเมื่อประมาณ 40 ปีที่แล้ว ตกประมาณเกวียนละ 800 บาทเท่านั้น แต่ชาวบ้านก็รู้

สีกัวพօอยู่ได้อย่างสบายๆ เพราะค่าใช้จ่ายในการผลิตและค่าครองชีพไม่สูง ในชุมชนมีโรงสีเด็กๆที่รับจ้างสีข้าวมาก่อน แต่ปัจจุบันมีโรงสีขนาดใหญ่ตั้งอยู่กลางหมู่บ้าน

เมื่อมีถนนลาดยางในปี 2519 ก่อนหน้าไฟฟ้าที่เข้ามาในปี 2521 ถนนเข้าหมู่บ้านนี้ พัฒนาขึ้นมาจากถนนดิน ถนนนับว่าเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้การซื้อขายแลกเปลี่ยนทำได้สะดวก และการเข้าถึงของไฟฟ้าก็ช่วยกระตุนความต้องการบริโภคให้กับชาวบ้านในอีกทางหนึ่ง ด้วยเหตุนี้การใช้เงินจึงเริ่มแพร่หลายกระจายไปในชุมชนได้เร็วขึ้นมาก ชาวบ้านเองก็ได้เล่าให้ฟังว่าก่อนที่ความเจริญจะเข้ามา ชาวบ้านอยู่กันได้อย่างสงบไม่ต้องใช้สตางค์มากนัก และการค้าในรูปการแลกของต่อของก็ยังมีอยู่ให้เห็น

ชาวบ้านเริ่มทำงานปรังได้มีปี 2519-20 ตามการปลูกข้าวพันธุ์ส่งเสริม ด้วยเหตุนี้ข้าวพันธุ์พื้นเมืองที่ชาวบ้านเคยใช้ปลูกกัน เช่น พันธุ์มนต์ลิ วงทอง จุดเซย นวลแดง ซึ่งเป็นพันธุ์ข้าวเจ้า ก็หายไป เพราะถูกแทนที่ด้วยข้าวพันธุ์ส่งเสริม เช่น ข้าวพันธุ์ กข.5 กข.16 กข.23 กข.25 สุพรรณบุรี 1 ขัยนาท 1 ข้าวนานาปีจะขายได้ราคากีว่าข้าวนานปรัง สำหรับชาวบ้านนั้นจะขายข้าวนาปรังหมดไม่เหลือเก็บไว้กิน เพราะรถชาติไม่ดี แล้วจึงนำเงินที่ได้มาซื้อข้าวนานาปีกิน

ปี 2520 ชาวบ้านเริ่มหดปลูกฝ่ายและละหุ่ง เพราะมีการสนับสนุนจากโรงงานน้ำตาลให้ชาวบ้านปลูกอ้อยแทน จนภายหลังได้มีการตั้งโรงงานในบริเวณพื้นที่ใกล้ชุมชน โรงงานน้ำตาลมีเงินให้ชาวบ้านยืมเพื่อการปลูกอ้อย โดยปลูกกันในที่ดอนซึ่งเป็นที่ปลูกฝ่ายแต่เดิม ดังนั้นในเวลาไม่นานนักการปลูกฝ่ายและละหุ่งในชุมชนจึงหมดไป การทำไร่อ้อยจึงกลายเป็นอาชีพหลักที่สำคัญอีกอาชีพหนึ่งของชาวบ้านในยุคปัจจุบัน

ปัจจุบันนี้ชาวบ้านทำงานปรังได้ปีละ 3 ครั้ง นอกจากนั้นก็ทำไร่อ้อยควบคู่กันไปด้วย ส่วนงานอื่นที่ทำกันก็มี การเลี้ยงสัตว์ และงานรับจำจงโดยตรง นอกจากนั้นในระยะหลังมีผู้รับผ้ามาจากการรับจ้าง เรียกว่าผ้าให้ โดยจะมีหัวหน้ากลุ่มซึ่งเป็นคนในชุมชนเป็นผู้ดำเนินการรับซื้อส่วนของผ้า มาส่งให้ชาวบ้านเย็บจักรเป็นตัวการเกงหื่อเสื้อ เกิดเป็นรายได้เสริม สำหรับอาชีพเสริมอีกอาชีพหนึ่งที่ทำกันก็คือการทำทอผ้า ซึ่งชาวบ้านร่วมกันจัดตั้งกลุ่มทอผ้าบ้านมะกอกได้ขึ้นมา และได้รับการส่งเสริมจากการทางการ โดยการให้การอบรม และสนับสนุนด้านเงินทุนและปัจจัยการผลิต เช่น ไนมและกีทอผ้า

การนำเสนอผลการศึกษา

การนำเสนอต่อไปในบทที่ 2 เป็นการวิเคราะห์ชุมชนในช่วงก่อนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย เน้นศึกษาไปที่มโนทัศน์ของทุนชุมชนตามความหมายของปรากฏการณ์ซึ่งเกิดขึ้นในอดีต โดยผู้วิจัยได้จัดแบ่งทุนชุมชนออกเป็นมิติต่างๆเพื่อเป็นการให้ภาพการดำเนินอยู่ของชุมชนในช่วงเวลาดังกล่าวไว้พร้อมกัน และภาพเหล่านั้นก็จะสะท้อนให้เห็นถึงเงื่อนไขอัน

สำคัญทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสภาพแวดล้อมทางกายภาพ ในฐานะปัจจัยอันเป็นพื้นฐานที่ก่อให้เกิดความเป็นชุมชนของบ้านมากออกได้

สำหรับบทที่ 3 ผู้จัดวิเคราะห์ถึงการเปลี่ยนแปลงของชุมชนที่เกิดจากนโยบายการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย เพื่อศึกษาถึงจุดเปลี่ยนแปลงและพัลส์ลักษณะให้เกิดการเปลี่ยนแปลง สืบค้นว่าชุมชนมีพลังเพียงพอที่จะตอบโต้/ท้าทายหรือไม่อย่างไร หรือยอมรับกับกระแสการเปลี่ยนแปลง อะไรคือเงื่อนไขของปฏิกริยาที่ชุมชนมีต่อกระบวนการพัฒนา และผลลัพธ์จากการดังกล่าวเป็นเงื่อนไขให้ชุมชนดำรงอยู่ต่อมาในลักษณะเช่นใดและอย่างไร และยังศึกษาให้เห็นถึงทุนชุมชนที่เปลี่ยนแปลงไปภายใต้กระบวนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย ในลักษณะของการเปลี่ยนรูปหรือการสูญเสียของทุนชุมชน ทั้งนี้เพื่อวิเคราะห์ว่าทุนชุมชนในอดีตที่จะสามารถหล่อเลี้ยงชุมชนให้ดำรงอยู่อย่างเข้มแข็งต่อไปได้นั้นยังมีเหลืออยู่บ้างหรือไม่ อย่างไร

ในบทที่ 4 เป็นการศึกษาถึงการเข้ามาของโครงสร้างของทุนหมุนบ้าน ภายใต้กระบวนการพัฒนาชุมชนในระดับราษฎร ผู้จัดตั้งใจจะวิเคราะห์กองทุนหมุนบ้านในฐานะของกระบวนการแทรกแซงชุมชนที่สำคัญ ซึ่งรัฐจัดกระทำและมุ่งตรงมาอย่างหมุนบ้านต่างๆ ในชุมชนบทแบบบุญพร ว่าได้ก่อให้เกิดการตอบรับจากชาวบ้านในชุมชนบ้านมะกอกอย่างไร รวมถึงการประเมินผลสำเร็จจากนโยบายดังกล่าว และให้ข้อเสนอแนะอันเกี่ยวนโยบายกับกองทุนหมุนบ้านที่ได้จากการศึกษาชุมชนแห่งนี้

บทที่ 2

ทุนชุมชน : เงื่อนไขการดำรงอยู่ของชุมชนในอดีต

การศึกษาถึงดำรงอยู่ของชุมชนในอดีต ในที่นี่ผู้วิจัยใช้สถานการณ์ของกระบวนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัยที่เข้ามายังชุมชนเป็นส่วนแบ่งระหว่างยุคอดีตกับยุคปัจจุบัน ระยะเวลาของชุมชนในอดีตจึงกินเวลาขยันหลังไปยาวนานเท่าที่จะสืบคันข้อมูลของชุมชนได้ จากการศึกษางานวิจัยชุมชนส่วนใหญ่แล้ว พบว่ามีปรากฏการณ์ที่เด่นชัดอยู่บางประการของลักษณะชุมชนที่ยังมิได้ก้าวสู่กระบวนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย ปรากฏการณ์เหล่านี้ ได้แก่ ประการแรก ชุมชนยังมิได้เข้าสู่รูปแบบของการปลูกพืชเพื่อขาย (cash crops) แต่คงมีวิถีการผลิตส่วนใหญ่เพื่อการยังชีพเองหรือที่เรียกว่าเป็นเศรษฐกิจแบบธรรมชาติ (natural economy) ประการที่สอง รูปแบบการแลกเปลี่ยนผลผลิตยังมีระบบของการแลกของต่อของ (barter system) ปรากฏอยู่อย่างสังเกตได้ภายในชุมชนและระหว่างชุมชน และประการที่สาม ชุมชนยังคงมีการแลกเปลี่ยนแรงงานในการทำงานและการทำงานต่างๆ กัน โดยมิได้จ่ายค่าตอบแทนหลักเป็นเงินตรา

จากสภาพการณ์หลักดังกล่าวของชุมชน อาจนับได้ว่ามีนั้นคือ “วิถีชีวิต” พื้นฐานของชุมชนไทยทั่วไปในอดีต ซึ่งสะท้อนด้วยภาพของชุมชนในอดีตของการที่ชาวบ้านอยู่กันแบบพึ่งพา กัน และดำรงชีวิตแบบพอยังชีพนั้น ซึ่งวิถีชีวิตพื้นฐาน เช่นนี้ได้สร้างความเชื่อที่มีเหตุผลว่า ในชุมชนแต่ละแห่งต่างก็มีสิ่งที่เรียกว่า “ทุนชุมชน” ในความหมายที่แปรเปลี่ยนไปตามยุคสมัย ขั้นพุ่งไว้ซึ่งความเป็นชุมชนของตนเอง และเอื้อต่อการดำรงอยู่อย่างเข้มแข็งมากหรือน้อย ต่างกันไปในแต่ละแห่ง โดยเป็นพลังที่ช่วยสร้างเสริมให้ระบบสังคมและเศรษฐกิจของชุมชนมีความมั่นคง และมีจิริยธรรมในการดำรงอยู่ ในบทนี้ผู้วิจัยจึงได้สืบค้นถึงทุนชุมชนในอดีตโดยการนำเสนอได้ดังแบ่งทุนชุมชนออกเป็นมิติต่างๆ ดังนี้

ทุนอุดมการณ์ในการดำรงชีวิต : การทำมาหากินแบบพอยังชีพ

อุดมการณ์ในการดำรงชีวิตของชุมชนบ้านมะกอกได้ คืออุดมการณ์ของการผลิตเพื่อยังชีพ ซึ่งนับว่าเป็นทุนชุมชน ที่ทำให้ชาวบ้านสามารถจัดระบบการผลิตและการบริโภคให้เกิดความสอดคล้องกัน อุดมการณ์ของการผลิตแบบพอยังชีพจะแตกต่างไปจากอุดมการณ์ของการผลิตเพื่อขาย เพราะกล่อมเกลาให้ชาวบ้านรู้จักประมาณตนเองในการทำมาหากิน โดยการจัดระบบการผลิตให้พอเพียงต่อการดำรงชีวิตของครอบครัว

กล่าวได้ว่าอุดมการณ์ของการทำกินแบบยังชีพ เกิดขึ้นพร้อมกับวิถีการผลิตแบบพอเพียงและพึ่งตนเอง ในขณะที่อุดมการณ์ของการผลิตเพื่อขายเข้ามาพร้อมกับการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจ ที่ทำให้ชาวบ้านเปลี่ยนรูปแบบการผลิตและการบริโภค ในช่วงการทำกินแบบยังชีพนั้นชาวบ้านปลูกข้าวได้ปีละครั้งเป็นการปลูกเพื่อบริโภค ดังนั้นเมื่อชาวบ้านนิยมบริโภคข้าวจ้าวไม่ชอบบริโภคข้าวเหนียว จึงปลูกกันแต่ข้าวจ้าว การปลูกข้าวใช้ระยะเวลานาน และมีการทำกิจกรรมการผลิตอื่นต่อเนื่องเพื่อการดำรงชีวิต โดยชาวบ้านจะต้องกะประมาณว่าครัวเรือนตนเองจะบริโภคข้าวเท่าใดจึงจะพอเพียง ส่วนที่เหลือจากการบริโภคจะแลกเปลี่ยนหรือขายเพียงเพื่อให้ได้ผลผลิตอื่นที่จำเป็น ซึ่งเป็นสิ่งที่ครอบครัวตนเองไม่สามารถผลิตได้ ชาวบ้านเล่าถึงเรื่องการเก็บข้าวไว้เพื่อบริโภคให้ฟังว่า “คนสมัยเก่าข้าวในยุคนี้ ถ้าไม่เห็นหน้าน้องธุ่นใหม่เค้าก็จะไม่ขาย จะเอาไว้ใช้ ใช้พอกิน จะสีไว้เดยนนะ เอาข้าวสีไว้ คนสมัยก่อนลูกเยอะต้องสีไว้เป็นเกวียนสองเกวียน เอาไว้ใส่กระสอบมาตั้งตามมุมบ้าน แต่ละมุมๆ” การที่ชาวบ้านไม่รับร้อนขายข้าว ก็เป็น เพราะ “ไม่เดือดร้อน”

นอกจากการปลูกข้าวแล้ว ชาวบ้านยังปลูกละหุ่งกับฝ้ายเพื่อใช้ในครัวเรือน มีการทำปูอ่อนน้ำอ่อนใหม่เค้าก็จะไม่ขาย ใจเอาก็ใช้ ใช้พอกิน จะสีไว้เดยนนะ เอาข้าวสีไว้ คนสมัยก่อนรุ่นยายเขาก็ป่นฝ้ายเอง ใช้เอง ทำยำ ทำผัดตัดเสี้ยวไว้แล้วก็ย้อมคราม ตัดใส่เองเย็บมือเอง แล้วก็เอาไม้เหมือนไม่จิมพักลัดเป็นแนวไว้แล้วก็เย็บ” ในขณะเดียวกันทุกบ้านจะปลูกต้นครามไว้ด้วยเพื่อใช้ในการย้อมผ้า

เศรษฐกิจแบบยังชีพสมัยเพื่อประมาณ 40 ปีนั้น ชาวบ้านแทบไม่ต้องใช้จ่ายเงินซื้อหากันเลยทั้งในการผลิตและการบริโภค ในด้านการผลิต ก็เป็นระบบการผลิตที่มีต้นทุนต่ำมาก ดังที่ชาวบ้านผู้หนึ่งเล่าว่า “สมัยก่อนแทบไม่ได้ซื้ออะไรเลยนะครับ ก็ไปตัดไม้ในป่าคราบก็เลี้ยงเอง พันธุ์ข้าวกก็เก็บไว้เอง ปุ๋ยก็ไม่ต้องซื้อยากไม่ต้องอีดพ่น เครื่องซูบนำก็ไม่มีครับ ทำตามธรรมชาติ มีแต่ใช้รถจักรยานพ่วงเอาข้าวไปห่ว่าน ตรงไหนไปไม่ได้ หากคันนามันเล็กก็ใช้ควายไป” ดังนั้นแม้จะได้ผลผลิตไม่มาก แต่กลับมีส่วนเกินจากการผลิตได้มากกว่า นั่นคือ “ถึงผลผลิตไม่มี แต่เงินทองมันเหลือมากกว่า ค่าใช้จ่ายน้อย ต้นทุนมันน้อย ใช้ธรรมชาติ งานสัตว์ แรงงานคนกันเอง”

ในสมัยเมื่อประมาณ 40 ปีที่แล้ว การหาปลาและของป่าเป็นกิจกรรมที่ชาวบ้านทำกันหลังจากการเกี่ยวข้าวแล้ว แต่เมื่อได้ถือว่าเป็นการประกอบอาชีพ เพราะชาวบ้านหากันมาเพื่อการบริโภคเท่านั้น ในการหาปลานั้นชาวบ้านมีจุดประสงค์หลักอยู่ประการหนึ่งคือเพื่อการทำปลาร้า ชาวบ้านต้องไปหาปลา yangพื้นที่อื่นนอกชุมชน ซึ่งส่วนใหญ่แล้วจะไปหาที่แม่น้ำท่าจีน และแม่น้ำสองพื้นดง โดยจะไปเฉพาะคนที่ทำงานได้ และมีการแบ่งงานกันทำภายในครัวเรือน

ที่ไปด้วยกัน เช่น การแหง่งแหง ฝ่าปลา ทำปลาหมักปลาร้า การเดินทางไปหาป่านน้ำ ชาวบ้านหลายครอบครัวจะไปด้วยกัน แต่แยกเกวียนตามครัวเรือนในครอบครัวเรื่องมัน ชาวบ้านเดินทางเกวียนไปเป็นขบวน เรียกว่าไปกันเป็นคาวานเกวียน ซึ่งครั้งหนึ่งๆที่ไปก็จะมีเกวียนร่วมขบวนประมาณอย่างน้อย 25-30 เล่ม ชาวบ้านต้องเตรียมข้าวของ อาหาร ของแห้ง ไปด้วย เพื่อให้สามารถเดินทางไปได้หลายวัน ทั้งเพื่อการบริโภคและสำหรับนำไปแลกเปลี่ยนกับชาวบ้านในพื้นที่อื่นได้ด้วยหากมีโอกาส การเดินทางให้ถึงที่หมายจะใช้เวลาประมาณ 1 วัน และไปอยู่ยังพื้นที่เป้าหมายประมาณ 10-15 วัน จึงจะกลับ ผู้เฒ่าท่านหนึ่งได้เล่าถึงวิธีการทำล้อมเกวียนในขณะที่พักแรมให้ฟังว่า "...เกวียนขับเป็นวงเดย ล้อมรอบเอาหัวชนท้าย หัวชนท้ายนะเกวียนนี่ ที่นี่ควยกลางคืนก็เข้าในวงเกวียน คนนอนรอบ" สาเหตุของการจัดที่พักแรมเช่นนี้ก็เป็น เพราะ "เอากะวียนเนี้ยทำคอก กันใจผู้ร้ายก็ได้ กันไขมายกได้ กลางคืนก็คนนอนได้ถูนกะวียนทั้งหมดเดย" ชาวบ้านจะจัดที่นอนได้ถูนกะวียนโดยเกี่ยวfangมากองใต้ถูนกะวียนแล้วปูทับด้วยเสื่อไม้

เมื่อชาวบ้านหาปلامาได้ก็จะหมักกับเกลือที่เตรียมไปด้วย ใส่ไฟไว้ก่อน แล้วค่อยนำกลับมาแปรรูปที่บ้านอีกที ปลาที่หาได้เป็นปลาเบญจพันธุ์ เช่น ปลากระดี่ ปลาสร้อย ปลาหมอก ปลาดุก โดยจะทำเป็นปลาเค็มเพื่อเก็บไว้บริโภค จึงมีตระเตรียมตะแกรงไว้สำหรับตากปลาไปด้วย สำหรับปลาที่นำมาได้นั้น แม้ชาวบ้านจะไปด้วยกันหลายครอบครัวเรื่องแต่ก็แยกเกวียนออกเป็นของแต่ละครอบครัวเรื่อง บ้านใดจะหาได้เท่าไหร่ก็เอาไปได้เท่านั้น ตามแต่กำลังของครอบครัวเรื่องนั้นๆ เป็นหลัก

สำหรับการทำปลาจำนวนไม่มากนักที่พอยู่ในชุมชน จะทำกันตามหน่องน้ำสาธารณะ ห้องโรงห้องนา ซึ่งแม่จะเป็นที่นาของคนอื่น เจ้าของก็ไม่ค่อยห่วง ดังคำบอกเล่าในประเด็นนี้ว่า "ส่วนมากไม่ห่วงกันนะ หนองสาธารณะ ห้องไร่ ห้องนา ไปแหงแหง สูมปลากันไปปิดไปด้วยกัน" ในการทำปลาจะใช้ "กะระแบง" เป็นเครื่องมือในการวิดปลา

การทำของป้าของชาวบ้านสามารถทำกันได้โดยสะดวก เพราะด้านหลังหมู่บ้านเป็นป่าไไฟมีพื้นที่กว้างขวางหลายร้อยไร่ มีความอุดมสมบูรณ์ในด้านทรัพยากรธรรมชาติรวมไปถึงสัตว์ป่า เช่น เสือ เก้ง กวาง หมูป่า ชาวบ้านจึงสามารถเข้าไปเก็บของป้าได้ตามความพึงพอใจ ดังที่ว่า "ที่หน้าถูกนก กินหนอไม่ อะໄร ไม่อดหรือก" ชาวบ้านมักเข้าไปหาหน่อไม้กันในป่าไป ป้าไไฟจึงเป็น "เหมือนที่สาธารณะ ไม่มีเอกสารสิทธิ์ของใครทั้งหมด" ครัวต้องการตัดไม้ไไฟใช้ประโยชน์อะไรก็ได้และในจำนวนมากน้อยเท่าไหร่ได้ เมื่อชาวบ้านต้องการตัดไไฟจำนวนมาก ก็จะใช้วิธี "ลงแขกกันไปตัด บางเจ้าก็เป็นร้อยๆลำ ร้อยถึงสองร้อยลำอย่างนี้ ก็จะเอาเกวียนไป" การตัดไไฟและการหาของป้านั้นไม่จำเป็นต้องขออนุญาตกับผู้โดยอย่างเป็นทางการ เพราะป้ายังมีความอุดมสมบูรณ์และการใช้ของชาวบ้านไม่ได้มาก many จนเกินกำลังการเติบโตของ

ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในป่า ซึ่งในปัจจุบัน ป่าໄ桧แห่งนี้ได้แปลงสภาพไปเป็นศูนย์เพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อ มีเนื้อที่ประมาณ 500 กว่าไร่

การเก็บอาหารไว้บริโภคในสมัยนั้น นอกจากข้าวและปลา真空ที่ต้องเก็บไว้ให้เพียงพอต่อการบริโภคทั้งปีแล้ว ชาวบ้านยังมีวิธีในการถนอมอาหารโดยนำห่อไม้ป่าที่หาได้มาเผาไฟแล้วล้างน้ำ ทำเบรี้ยวและตากแห้งอันเป็นกรรมวิธีเฉพาะของชุมชน ส่วนผลผลิตอื่นๆที่จำเป็นยังคงต้องอาศัยการแลกเปลี่ยนระหว่างชุมชนที่ห่างไกลกันออกไป

สมัยก่อนนั้นชาวบ้านอาศัยน้ำฝนเป็นหลักทั้งในการทำนาและการอุปโภคบริโภค ซึ่งตักกันตามหนองน้ำ และใช้วิธีขุดบ่อในน้ำโอบหรือที่เรียกว่าบ่อโพรง เป็นบ่อที่ขุดลึกลงดินไปประมาณ 5-10 เมตร ใช้เป็นแหล่งน้ำเพื่อบริโภค เนื่องจากความแห้งแล้งที่เกิดขึ้นทุกปีโดยเฉลี่ยในเดือนมีนาคมและเมษายน น้ำฝนที่กักเก็บไว้จะไม่เพียงพอต่อการบริโภค บ่อน้ำโพรงที่กินดื่น้ำจะไม่มีรสกร่อย ในการจัดสรรชาวบ้านจะจัดระเบียบแบบพึ่งพา กัน ใช้วิธีการเข้าคิวคราวมาก่อนก็จะได้ตักน้ำไปก่อน เวลาตักน้ำก็จะใช้กระป๋องหรือปืนหย่อนลงไปตัก โดยแต่ละคนสามารถตักน้ำได้ 4-6 ปืน ขึ้นอยู่กับอุปกรณ์ที่ตนเองมี ในการเข้าคิวอาจใช้ปืนน้ำมาเข้าคิวไว้ก่อนได้

แม้ว่าลักษณะการยังชีพของชุมชนบ้านมะกอกได้ในอดีต จะมีความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติทุกส่วน เช่นในบางปีชาวบ้านก็เผชิญกับความแห้งแล้ง แต่ก็สามารถหาหนทางออกได้ด้วยตนเอง การแก้ปัญหาเพื่อให้ตนและครอบครัวดำรงอยู่ได้จึงเป็นการต่อสู้ซึ่งเป็นประสบการณ์อันสำคัญ ในช่วงเวลาหนึ่งเศรษฐกิจชุมชนสามารถสร้างความเชื่อมโยงอย่างใกล้ชิดกันระหว่างการผลิตและการบริโภค ซึ่งย่อมก่อให้เกิดพลังสร้างสรรค์ของการทำมาหากินแบบเรียบง่ายและแก้ไขปัญหางานเองได้ภายในชุมชน ชะตากรรมที่ชาวบ้านได้รับเห็นได้ชัดว่าเป็นสิ่งที่เกิดจากธรรมชาติ มากกว่าเกิดจากน้ำมือการทำลายล้างของมนุษย์ที่ผลลัพธ์ที่ต้องเสียหาย ทรัพยากรธรรมชาติและที่ดิน ด้วยวิธีการผลิตแบบใหม่ๆในยุคปัจจุบัน

ทุนวัฒนธรรม : บ่อเกิดแห่งความร่วมแรงใจ

บ้านมะกอกได้เป็นชุมชนที่มีความผูกพันภายในสูงมาก อันมาจากการสืบเชือสายมาจากรพบบุรุษเดียว กัน มีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมร่วมกัน ชาวบ้านรู้สึกภาคภูมิใจที่จะเล่าให้ฟังว่าชุมชนนี้เป็น “บ้านคนลาว” สามารถพูดภาษาลาวได้ และใช้กันในการสื่อสาร เพราะพื้นเพมาจากต้นตระกูลที่มาตั้งถิ่นฐานที่บิเวณนี้เป็นคนเวียงจันทน์ที่อพยพมาครั้งสมัยรัชกาลที่ 4 นามสกุลที่ใช้กันในชุมชนจึงมีชื่อๆกันอยู่มาก เช่น หงษ์เวียงจันทน์ ผิวันดี จุ่มพร เอี่ยมศรี คำทา เป็นต้น และแม้แต่คนที่ย้ายมาอยู่ที่หลัง หากไม่มีนามสกุลใช้ก็จะขอแบ่งใช้ชื่อตามสกุลเดิมที่มีอยู่แล้ว จนกระทั่งมีลูกหลานนามสกุลเดียวกันกล้ายเป็นญาติกันไปหมด ในอดีตนั้น

ชาวบ้านเล่าว่าในหมู่บ้านนับถือกันเป็นพิธีเป็นนอง เนื่องจากยังไม่มีการค้าขาย มีอะไรก็จะมาแบ่งปันกัน เป็นไปดังคำบอกเล่าที่ว่า

“คนในหมู่บ้านพอเลิกจากงานก็คุยกัน เนื่องจากพื้นที่นั่งกันหมด มีอะไรไว้ซ่อนอยู่กันทำ
ความแตกแยกไม่ค่อยมี เพราะการค้าขายแต่ก่อนไม่มี มีอะไรแบ่งกัน มีผักก็แบ่ง มีข้าวโพดก็
แบ่งกัน”

ความสัมพันธ์แบบญาติพี่น้องของชาวบ้านมีก่อให้ ยังคงถูกผลิตข้ามอย่างต่อเนื่อง ด้วยการมีวัฒนธรรมร่วมกัน โดยเฉพาะในเรื่องของประเพณีงานบุญ ที่ชาวบ้านร่วมแรงกันปฏิบัติ ได้แก่ ประเพณีสารทหลวง และประเพณีบุญข้าวหลามหรือบุญข้าวจี สำหรับประเพณีสารทหลวงนั้น ทำกันในวันขึ้น 15 ค่ำ ของกลางเดือน 10 โดยชาวบ้านจะทำการยาสารทมาถวายพระ ส่วนประเพณีบุญข้าวจีหรือที่ปู่จุบันเรียกว่าบุญข้าวหลามนั้นเป็นประเพณีที่ทำกันในวันขึ้น 15 ค่ำของกลางเดือน 3 ในวันนี้ชาวบ้านจะทำข้าวจีมาถวายพระ ข้าวจีก็คือข้าวหลามที่ปึงแล้วผ่าออกนามazuปิ่งแล้วปึงซ้ำอีกทีหนึ่ง ซึ่งในยุคปู่จุบันการทำข้าวจีจะเป็นการถูกลงยาจี๊เงลือเพียงแค่การนำข้าวหลามมาถวายพระ นอกจากนั้นก็มีประเพณีไทยคือวันบุญสงกรานต์ ซึ่งชาวบ้านทุกรุ่นจะมาร่วมสนุก กิน เล่น และอยู่พรให้แก่กันในเดือน 5 ในตอนปลายปีชาวบ้านจะมีการเตรียมการกันที่วัดเพื่อเตรียมรับกับงานบิราสกกรรม ซึ่งเป็นพิธีกรรมทางศาสนาที่เป็นการทำบุญเข้ากรรม โดยจัดกันในวันแรม 8 ค่ำ เดือน 12 นับไปเป็นเวลา 9 วัน 9 คืน ในช่วงเวลาดังกล่าวพระภิกษุจะมาเข้ากรรมที่วัดของชุมชน โดยมีจำนวนมากถึงประมาณ 300 รูป ก่อนที่จะเข้าสู่พิธีนี้ พระภิกษุที่ประสบคุณจะมาเข้ากรรมที่วัดด้วยมาลาซึ่งก่อนล่วงหน้า เป็นการจดไว้ให้ทราบล่วงหน้า เพื่อที่ชาวบ้านจะสามารถเตรียมการได้ถูกต้อง การตระเตรียมของชาวบ้านเรื่องแรกก็คือ การทำที่นอนให้กับพระภิกษุสูงๆต่ำรูป เรียกกันว่า “กราดตื๊อบ” เป็นเตียงขนาดพอนอนได้ 1 รูป โดยมีเสาขึ้นมาและทำหลังคาซุ้มแบบง่ายๆ กราดตื๊อบนี้ชาวบ้านจะทำกันที่บ้านและนำไปรี้ยงกันที่วัด เมื่อเสร็จงานแล้วจึงรื้อออก พระภิกษุที่มาเข้าบิราสกกรรมจะมีเจ้าภาพทุกรูปโดยชาวบ้านจะร่วมกันเป็นเจ้าภาพ อาจรับเป็นเจ้าภาพได้ตั้งแต่ 1 รูปหรือมากกว่านั้น ตามกำลังศรัทธาและกำลังทรัพย์ ผู้ที่รับเป็นเจ้าภาพจะต้องซื้อเครื่องบิราสก เช่น โควันติน กาแฟ นม บุหรี่ เตรียมไว้ภายใน ในช่วงเวลาของการบิราสกกรรมนี้ชาวบ้านจะตักบาตรทุกเช้า และถวายถูกปี้ยนในตอนเย็น ประเพณีต่างๆเหล่านี้ยังมีการสืบทอดมาจนยุคปู่จุบัน

การทำบุญและงานประเพณีริเริ่งเริงต่างๆของบ้านมະกอกให้เป็นการผสมผสานระหว่างความสนุกสนาน การทำบุญ ความร่วมมือ การให้ความเคารพต่อผู้เม่าผู้แก่ และความระลึกถึงบรรพชน ด้วยเหตุนี้ชาวบ้านจึงมีความสนใจสนับสนุนกิจกรรมเหล่านี้อย่างต่อเนื่อง ตลอดเวลา

นอกจากงานประเพณีที่จัดขึ้นในรอบปีแล้วในอดีตชุมชนยังมีพิธีกรรมในการผลิต ซึ่งในยุคปัจจุบันได้สูญหายไปหมดแล้ว พิธีกรรมการผลิตในอดีตนับได้ว่าเป็นสิ่งสำคัญยิ่งที่ทำให้ชาวบ้านมีแนวทางควบคุมการกระทำการของสมาชิกในชุมชนเพื่อให้เกิดความสงบสุข และอยู่สัมพันธ์กับธรรมชาติและสรรษสิ่งได้อย่างดี การทำพิธีกรรมการผลิตเป็นการบ่งบอกถึงการให้คุณค่าต่อทรัพยากร ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม แสดงออกถึงวิถีการทำมาหากินที่ไม่เคยลบหลู่ต่อสิ่งรอบตัว และปัจจัยการผลิตที่ตนเองใช้ประโยชน์ และนั่นคือการทำมาหากินที่ไม่ทำลายหรือขัดริทต่อธรรมชาติ

พิธีกรรมต่างๆ ในชุมชน เกิดขึ้นตามวงจรการผลิตในแต่ละรอบปี การเริ่มต้นทำงานปี ในสมัยก่อนนั้น จะต้องมีการทำพิธีกรรมต่างๆ เช่น เมื่อเริ่มจะลงมือไถนา วันแรกของการไถต้องเป็นวันศุกร์ เพราะถือว่าเป็นวันขวัญข้าว ดังที่ผู้คนในชุมชนกล่าวว่า “วันศุกร์เป็นวันขวัญข้าว วันที่นางแม่โพสพ แม่นางพระธรณีเดี้ยวีกษา” ก่อนลงมือไถต้องจุดธูป 1,500 ดอก เพื่อไหว้แม่พระธรณี เพราะเชื่อว่าที่นาแปลงหนึ่งจะมีที่กว้างหนึ่งวยาหนึ่งวาเป็นที่ซึ่งมีแม่พระธรณีสถิตอยู่ โดยเจ้าของนาจะเลือกทำพิธีในมุ่งพื้นที่นาที่เป็นมงคล ขอบทิศไหนก็ให้ตามทิศนั้น

นอกจากนั้น ในวันสารทหลวงเดือน 10 ชาวบ้านก็ยังระลึกถึงคุณแผ่นดินและคุณข้าว โดยจะนำข้าวตอก ดอกไม้ ไปเลี้ยงแม่พระธรณีและแม่โพสพ ถือกันว่าแม่โพสพคือน้ำนมข้าวและแม่พระธรณีคือเจ้าของที่ดิน เครื่องเซ่นที่ใช้ได้แก่ ของหวานที่นำมาทำบุญกับพระ ซึ่งทำเป็นห่อๆแบบขนมจาก คือม้วนปลาย 2 ด้าน แล้วเอาข้มใส่ทรงกลาง และยังนำไปต่องมาสานเป็น “กระตือบ” เอาไม้เสียบทรงกลาง แล้วเอาตอกม้วนให้เป็นวงกลม ใส่หมาก 5 คำ บุหรี่ 5 นวน ทำได้คันหนึ่งก็ปักไว้ เป็นพิธีกรรมของการเลี้ยงแม่โพสพและแม่พระธรณีในช่วงเวลาที่ข้าวกำลังตั้งท้อง ดังว่า “เออ ตั้งท้อง ขอให้ข้าพเจ้า(ข้าว)ตั้งท้อง มีครรภ์จะไรสมบูรณ์”

หลังจากการเก็บเกี่ยว นำข้าว แล่นข้าวขี้นยุงเรียบร้อยแล้ว ชาวบ้านจะทำพิธีทำขวัญเปิดปากยุง เพื่อเตรียมขายผลผลิต การทำขวัญข้าวในพิธีนี้ชาวบ้านจะทำบายศรี โดยมีไก่ต้ม ไก่ต้ม ข้าวเหนียว ขنمต้มแดงต้มขาว และเหล้าที่หมักกันเอง เวลาทำขวัญใช้ภาษาลาวและเชิงเพื่อนบ้านมาร่วมทำบุญ พิธีทำขวัญข้าวนี้ทำกันที่บ้านที่ยังไม่ครบบ้านมั่น ดังนั้นในวันเดียวกันหมอทำขวัญอาจต้องขันลงจากบ้านยังนี้แล้วไปยังอีกบ้าน

ก่อน พ.ศ. 2520 ชาวบ้านยังมีพิธีแห่นางเมวกันอยู่ โดยต้องใช้แมวสามสี เพราะถือว่าเป็นสิริมงคล แล้วจัดดอกไม้ธูปเทียนใส่ตะกร้าวางไว้ข้างบันกรงที่ใส่แมว เอาไม้คามหามกรงแห่ไปยังที่ต่างๆ พิธีกรรมนี้ทำกันในช่วงฤดูฝนที่ปรากฏว่าไม่มีฝนตกต้องตามฤดูกาล

พิธีกรรมต่างๆ ที่ดำรงอยู่ในอดีต สะท้อนให้เห็นถึง “อำนาจ” ใน การควบคุมจัดการทรัพยากรต่างๆ ของชุมชน ชาวบ้านมีสิทธิ์อย่างเต็มที่ในการเข้าถึง (right of access) ที่ดิน

และทรัพยากรต่างๆ สามารถสร้างระบบทีบทางสังคมที่กำหนดคุณค่าแก่ส่วนลึกลงเพื่อการอยู่ร่วมกัน ควบคุมได้ที่ยังไม่มีการเปลี่ยนแปลงเงื่อนไข ในการควบคุมและจัดการทรัพยากรที่เป็นอยู่ในชุมชน อำนาจในตัวเองของชาวบ้านลักษณะนี้ก็สามารถอยู่ได้

ทุนความรู้และภูมิปัญญา : พลังสร้างสรรค์ของชุมชน

สมัยก่อนนั้นชาวบ้านมีวิธีชีวิตแบบพึ่งพาตนเองและชุมชน ไม่ค่อยได้พึ่งพาผลผลิตจากภายนอกเท่าใดนัก การผลิตต่างๆเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่สืบทอดและซึมซับมา โดยอาศัยระยะเวลาอันยาวนาน ประสบการณ์และความชำนาญต่างๆในการผลิต เป็นเรื่องที่มิใช่จะสอนกันได้ หากมิได้มีการปฏิบัติกันต่อมานานเป็นภูมิปัญญา เช่น การทำเสื้อผ้าเอง เริ่มต้นจากการปลูกผ้าymakทำในเดือนกรกฎาคม-สิงหาคม และได้ผลผลิตประมาณเดือนธันวาคม-มกราคม ชาวบ้านจะเก็บดอกผ้ายิ่สไนอิว ซึ่งเป็นไม้ขนาดเล็ก เมื่อหมุนอ้วแล้วจะเกิดปุยผ้ายอกมา นำปุยผ้ายมาตากแดดให้แห้ง แล้วนำไปหีบหรือเอกสารล็อก เสร็จแล้วจึงนำมาดีดให้ขึ้นฟู โดยใช้ไม้รอกที่มีปลายแหลมเขี้ยวด้วยเส้น hairy เป็นเครื่องมือในการดีดผ้าย เมื่อผ้ายดีแล้วก็จะนำมามัดกับแท่งไม้ ปั้นเป็นเส้นผ้ายอ กมาใส่หลอดไม้ราก ซึ่งเป็นหลอดไม้ในหุบเขา เพื่อใช้หยอด หลังจากที่ได้ตัดเย็บเป็นผ้านุ่ง หรือทำเป็นย่ามแล้ว ชาวบ้านจะมีวิธีการซ้อมตัวอย่าง ดังนั้นในสมัยก่อนจึงมีการปลูกต้นครามกันทุกบ้าน ต้นครามมีความสูงประมาณเมตรกว่า วิธีการนำเอาต้นครามมาใช้ประโยชน์ในการหยอดผ้าก็คือ ตัดส่วนของลำต้นมัดเป็นกำๆ หมักไว้ในโถ่ที่ผสมกับปุนแดง กวนไปกวนมาจนเนื้อน้ำเป็นสีเขียงดำๆ ปล่อยทิ้งไว้ 1 คืน เอาน้ำใสๆออกเหลือแต่น้ำข้นๆกันโถ่ เป็นตะกอนใช้สำหรับเป็นเชื้อคราม นำเชื้อครามนี้มาปนกับน้ำด่างอิกที่หนึ่ง ชาวบ้านจะนำน้ำด่างที่จะใช้นี้โดยการนำต้นผักชमไปเผาให้เป็นถ่าน เอามาแช่น้ำเพื่อให้เป็นน้ำด่าง จึงค่อยมาผสมกับน้ำคราม หมักไว้ประมาณ 5-7 วัน เมื่อตากดูแล้วหากเห็นว่าน้ำมีสีเหลือง แสดงว่าน้ำนี้มีเชื้อดีพอที่จะนำผ้าขาวที่หยอดได้ลงไปขยำ ขยำทิ้งไว้ประมาณ 2 ชั่วโมง เก้าขั้นมาปั้น แล้วจึงนำมาผึ้งแัด พอกตกเย็นก็นำผ้าที่ผึ้งนั้นมาขย้ำกับน้ำเชื้ออิก การขย้ำกับน้ำเชื้อนี้เรียกว่าการจากหม้อ วันหนึ่งอาจจากหม้อประมาณ 2-3 ครั้ง ผ้าจึงจะติดครามดี หรือถ้าต้องการให้สีออกมากๆ ก็จะขยำถึง 3-4 วัน ซักอย่างไรสีจะไม่จางไป นอกเหนือไปจากการย้อมสีด้วยความแล้ว ชาวบ้านยังซ้อมผ้าด้วยมะเกลือซึ่งจะได้สีออกมากๆตัดใส่เป็นวงเงกออกไปทำนา แต่หากต้องการสีออกแดงเข้มก็จะใช้เปลือกประดู่มาซ้อม

ชาวบ้านยังมีภูมิปัญญาในการทำเหล้ากันเอง บ้านไหนไม่ทำก็จะใช้ข้าวจากบ้านที่ทำ เมื่อประมาณ 50 ปีที่แล้วต่อกาคากาวดละ 3 บาท การทำเหล้าสาโทของชาวบ้านมีกรรมวิธีคือ นำข้าวเหนียว (ปลูกกันประมาณ 1 ส่วนใน 10 ส่วนของข้าวเจ้า เช่น ทำนา 20 ไร ชาวบ้านจะ ปลูกข้าวเหนียวไว้สัก 2 ไร ส่วนใหญ่เพื่อไว้ทำข้นม) มาสีแล้วตำให้มีขนาดเล็ก “เท่านุกินได้”

ทำเป็นข้าวกล่องและนำมานำ้ อาชีวกรรมมาพัฒนาด้วยศาสตร์ แล้วนำข้าวกล่องกับกลบในสัดส่วน 3 ต่อ 1 มาแซ่น้ำและนึ่งปั้นกัน เสร็จแล้วนำมาเผาให้เย็น นำน้ำปูนใส่ (ปูนกินมาก) มาล้างให้สะอาด ใส่ตะแกรงให้แห้งสนิท จึงนำมาผสานกับแป้งทำสาโทที่ทำจากแป้งข้าวเหนียวตากหมักกับหัวเชื้อ เคล้าส่วนผสมเข้าด้วยกัน ทิ้งไว้ประมาณ 3-5 คืน ข้าวจะรัดตัวเป็นก้อน น้ำที่หมักไว้จะใส่เรียกว่าขี้เหล้า นำขี้เหล้านี้เทลงไปในไหโดยใช้ใบตองทำเป็นกรวย ขันะเหน้าจะกระจายและอุ่น ต้องทิ้งไว้สัก 3 คืนขึ้นไป ยิ่งทิ้งไว้นานยิ่งดี (ยิ่งนานยิ่งเม้า) ก็จะได้เหล้าสาโท นอกจากนั้นยังสามารถใส่สมุนไพร เช่น ชาเอมไทย กะเพรา เปลือกมะเกลือ โดยนำมาย่างก่อนย่างแล้วรอไว้ทิ้งกันไว้ ซึ่งจะให้ประโยชน์และรสชาติที่เปลกออกไป เช่นเปลือกมะเกลือจะช่วยขับพยาธิ ส่วนชาเอมไทยจะทำให้สาโทมีรสหวานเหมาะแก่ผู้หญิงรับประทาน

การผลิตในลักษณะเช่นนี้เป็นกระบวนการที่สัมผัสกับธรรมชาติ และเป็นกระบวนการที่ครบถ้วนในตัวคนหรือครัวเรือนหนึ่งที่กระทำได้ ด้วยเหตุนี้การผลิตของชาวบ้านจึงมีพลังสร้างสรรค์สูง จากการได้ใส่จิตวิญญาณเข้าไว้ในการผลิต อย่างที่ไม่ต้องยึดติดกับกรอบของการผลิตเพื่อขาย ซึ่งจำเป็นต้องผลิตตามความต้องการของตลาด

ทุนทางสังคม : การอยู่ร่วมกันอย่างมั่นคง

ในอดีต ชาวบ้านสามารถใช้ความสัมพันธ์ทางสังคม เป็นกลไกขับเคลื่อนให้กระบวนการทางเศรษฐกิจและสังคมต่างๆ ประสบผลสำเร็จ ที่เป็นเช่นนี้ เพราะชาวบ้านทำการผลิตเพื่อปรุงภาคเอง ยังไม่ได้สนใจที่จะสร้างส่วนกินเพื่อขายเป็นวิธีชีวิตหลักของตน แต่เป็นการผลิตเพื่อยังชีพด้วยตนเอง และชุมชนยังมีการจัดระเบียบทางสังคมที่ทำให้สามารถผลิตช้าๆ รูปแบบ การดำรงชีวิตที่มั่นคงในชุมชน ซึ่งนิยามไว้ในที่นี้ว่าเป็น “ทุนทางสังคม”

ทุนทางสังคมของชุมชนในอดีต มีรูปแบบต่างๆ ที่ทับซ้อนกันอยู่ เนื่องจากเป็นการจัดระบบเบียบทางสังคมหรือความสัมพันธ์ทางสังคมซึ่งเชื่อมโยงกันเอง รูปแบบทุนทางสังคมที่พบได้ในชุมชนอาจอยู่ในรูปของ บรรทัดฐาน เงื่อนไข หรือกระบวนการ แต่สิ่งสำคัญที่ทำให้สิ่งเหล่านี้ถูกเรียกว่า “ทุนทางสังคม” ก็เพราะเป็นทุนที่ยิ่งมีปริมาณเพิ่มมากขึ้น หากชุมชนมีการผลิตช้าๆ ระเบียบทางสังคมหรือความสัมพันธ์เหล่านี้ไปเรื่อยๆ และจะมีปริมาณน้อยลงได้ หากชุมชนละเลยระเบียบทางสังคมหรือความสัมพันธ์ดังกล่าวไป ในส่วนนี้เป็นการนำเสนอทุนทางสังคมของชุมชนในรูปแบบที่สำคัญ 2 รูปแบบ ที่เป็นพื้นฐานให้เกิดทุนทางสังคมรูปแบบอื่นๆ ตามมาได้แก่ ความไว้วางใจกัน (trust) และ บรรทัดฐานของการพึงพา (norms of reciprocity)

ความไว้วางใจกัน

ความไว้วางใจกันระหว่างชาวบ้านร่วมชุมชน เป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้การพึ่งพาอาศัยกันเกิดได้อย่างปกติในชุมชน นับตั้งแต่อดีตเป็นต้นมาคนในชุมชนเดียวกันจะมีความไว้วางใจซึ่งกันและกัน นับตั้งแต่เรื่องของการจับจองที่ดิน ที่สมัยอดีตยุคบุกเบิกที่ดินทำกิน ชุมชนยังไม่มีระบบหรือกฎหมายใดมาบังคับให้เกิดเป็นสิทธิ์ในการเป็นเจ้าของที่ดินทำกิน แต่ชาวบ้านก็สามารถรับรู้และเข้าใจถึงสิทธิ์แห่งความเป็นเจ้าของด้วยวิธีการง่ายๆ กล่าวคือแค่การหากต้นไม้เพื่อจับจองที่ซึ่งตนเองได้บุกเบิกหักร้างถางพงแล้ว ซึ่งหมายถึงความไว้วางใจได้ถูกสร้างให้เกิดขึ้นมาในกระบวนการเช่นนี้แล้วว่าจะไม่มีการล่วงละเมิดสิทธิ์ในที่ดินทำกินกัน

นอกจากนั้น ในชุมชนประเพณีมีความเชื่อและไว้วางใจว่าการให้และการรับเป็นสิ่งที่มาด้วยกันเสมอ ดังนั้นระบบการแลกเปลี่ยนแรงงานหรือการลงแขกจึงเกิดขึ้นได้อยู่ตลอดเวลา ในช่วงเวลานั้น การแลกเปลี่ยนของชาวบ้านทำกันได้ในทุกกิจกรรม ที่เกิดความต้องการจากฝ่ายผู้รับ และการตอบสนองความต้องการโดยผู้ให้ ไม่ว่าจะเป็นการทำนา การปลูกบ้าน การแลกเปลี่ยนผลผลิตและอาหาร การตัดไม้ในป่าໄไฟ โดยผู้ให้และผู้รับต่างก็ไว้วางใจซึ่งกันและกันว่า จะมีการตอบแทนคืนกลับให้เมื่อถูกฝ่ายหนึ่งต้องการ

บรรทัดฐานของการพึ่งพา

การพึ่งพา กันของชาวบ้านในสังคมของชุมชนนั้น ถือได้ว่าเป็นทุนทางสังคมรูปแบบหลักที่สำคัญ เพราะเป็นการจัดระบบสังคมเพื่อเป็นพื้นฐานของการทำกิจกรรมต่างๆร่วมกันได้ บรรทัดฐานของการพึ่งพา นี้ทำให้ชาวบ้านมีการแลกเปลี่ยนทั้งอาหาร สิ่งของ เครื่องใช้ และแรงงาน ซึ่งกันและกันตามความจำเป็นและตามระบบความสัมพันธ์ทางสังคมของชุมชนที่มีน้ำใจให้แก่กัน การทำงานสมัยก่อนใช้วิธีลงแรงกัน ไม่มีการจ้าง ในกรณีที่มีความจำเป็น ก็เกิดขัดสนขึ้นมา ชาวบ้านจะใช้แรงงานเป็นสิ่งตอบแทน เช่น หากขอยืมเงินก็จะใช้แรงงานเป็นดอกเบี้ย หากขอยืมเครื่องไม้เครื่องมือเพาะปลูก ก็ใช้แรงงานตอบแทนเป็นค่าเช่า ในเรื่องของการเช่าแรงสมัยก่อนนั้น ชาวบ้านเล่าว่า

“แต่ก่อนมีแต่แขก ไม่มีจ้าง ทั้งปัก ทั้งดำเน ทั้งเกี่ยว พอกลึงเวลาเราเก็บไปบอกไว้ว่า เดอพรุ่งนี้ช่วยเกี่ยวข้าวหน่อยนะ ลงแขก เขารี้ยกลงแขก เจ้าของนาเก็บทำกับข้าวไว้รอ เราเก็บอย่างเดียวไปใช้แรง โดยไม่เกี่ยวว่ามากน้อย พอกลึงเวลาเราเก็บไปช่วยเขา เอาแรงกัน ที่เขาที่เราพอกที่เราเขาก็มาช่วย ที่ของเขางาน ก็ไปช่วย จะไม่มีการเกี่ยวว่าของคุณมากของคุณน้อยไม่มี เศรษฐีไม่เศรษฐีหมดเวลาเก็บเดิก ตีห้ากต้องชี้ความอกรกไปแล้ว แต่ก่อนเข้าจะเรียกแขก เป็นที่สนุกสนาน”

การแลกเปลี่ยนผลผลิตระหว่างกันในชุมชนเป็นเรื่องที่มีนานานจนถึงทศวรรษ 2520 ก็ยังมีอยู่ให้เห็น ในอดีต้นของการแลกเปลี่ยนผลผลิตระหว่างกัน เป็นเรื่องที่ชาวบ้านทำเพื่อการดำรงชีวิต สำหรับกรณีที่ครัวเรือนของตนไม่สามารถผลิตของกินของใช้ที่ต้องการได้ ดังที่ผู้เฒ่าท่านหนึ่งที่มีวิชาในการทำขามได้เล่าให้ฟังว่าเมื่อปีก่อน 40 ปีที่แล้ว สามารถนำขั้นตอนทั้งหมดที่มีไว้ใช้ในการทำข้าวมา กินทั้งปี ประมาณปีละ 700-800 ถัง ดังที่ว่า “ผมนี่ ทำขามสมัยก่อนเพื่อแลกข้าวกับคนทำนา ไปแลกข้าว เอาไป 80 ถัง ต่อข้าว 1 ถัง 20 ลิตร”

นอกจากการแลกเปลี่ยนในชุมชนเดียว ก็เกิดขึ้นด้วย เช่นในระหว่างการออกไปหาป่าลานอกหมู่บ้าน ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ทำกันเป็นประจำทุกปีนั้น ชาวบ้านจะนำของที่ผลิตได้ในชุมชนติดไปด้วย เพื่อที่สามารถแลกเปลี่ยนกับผลผลิตอื่นที่ตนต้องการระหว่างที่เดินทางไปยังจุดหมาย นอกจากนั้นเมื่อเกิดความต้องการสินค้าที่ชุมชนผลิตไม่ได้ เช่น กะปี น้ำปลา เกลือ น้ำตาล มะพร้าว น้ำมันก้าด ก็จะไปที่ตลาดบางลี อำเภอสองพี่น้อง และตลาดเก้าห้อง อำเภอป่าลาม้า โดยไปกันทางเกวียน โดยการขันข้าวไปแลกเปลี่ยน ดังที่ผู้อาชูสุชุมชนท่านย้อนอดีตให้ฟังว่า

“มันก็มีกะปี น้ำตาล พวนนี้ทำไม่ได้ ต้องไปแลกเข้า แม้กระทั้งมะพร้าวยังต้องซื้อเข้าไปที่ตลาดบางลี เก้าห้อง สุพรรณโนนั้นแหล่ เอาเกวียนไปคืนนึง เอาเกวียนไปถึงหน้าใกล้ทำนา ใกล้เดือนห้าเดือนหนึ่ง ก็ไปแล้ว ขันข้าวไปเต็มคัน ไปแลกกะปี น้ำตาล น้ำมันก้าด เอาข้าวนี้ไปแลก แล้วก็ซื้อมานี่อาหารหลักของชาวนา เกลือ น้ำตาล น้ำปลา กะปี สามสี่อย่างนี้ ต้องเอามาตุน ตุนไว้เลย เป็นปีบ...ก็ไปขายเป็นถังไง สมัยก่อนข้าวนะ แล้วก็ตกลงกัน สมัยนั้น (ประมาณ 60 กว่าปีมาแล้ว) ยังคันอยู่หกสิบตังค์ ถังหนึ่ง เกวียนละ หกสิบตังค์ คือร้อยถังหกสิบบาท เอาไปห้าสิบถังก็ได้สามสิบบาท สามสิบบาทนี้ซื้อของเต็มเกวียนนะ น้ำมันก้าดปีบ ละหกบาท น้ำตาลก็ปีบสิบห้าบาท”

แต่ก็ใช่ว่าชาวบ้านทุกคนจะไปแลกกันหมด รายที่ไม่ไปแลกซื้อโดยตรงก็จะต้องมาแลกซื้อผ่านพ่อค้าชุมชนที่ลงทุนเอาเกวียนไปแลกมา ซึ่งเป็นพัฒนาการของพ่อค้าในสมัยนั้น ที่สามารถได้กำไรจากการขายต่อโดยบางครั้งสามารถแลกน้ำปลา 2 ขวด ได้ข้าวถึง 1 ถัง โดยการซื้อเชื่อใจรายการไว้ จนกว่าทำนาได้ผลผลิตก็จะมาคืนข้าวกัน

สำหรับการให้โดยมิได้หวังผลตอบแทน ก็ถือเป็นบรรทัดฐานของการพึ่งพาอีกักษณะหนึ่งที่เกิดขึ้นในชุมชน เพราะหากบ้านใดขาดแคลนทางเศรษฐกิจ ชาวบ้านร่วมชุมชนจะไม่ทอดทิ้งกัน โดยใช้วัดในชุมชนเป็นแหล่งบริจาคทานที่สำคัญ ดังนั้นหากใครไม่มีกินจะไม่มีทางอดตายถ้าไปแบ่งอาหารที่วัด ในกรณีของการช่วยเหลือกัน เช่นนี้ชาวบ้านเล่าว่า “คนจนก็มีแต่ไม่ถึงขนาดขอเด็กินหรอก ไม่มีก็ช่วยเหลือเอื้อเพื่อแผ่ คนจนมาก ไปรวมกันที่วัด ข้าวสุกข้าวสารยอด อ้าวไม่มี แบ่งเอาไป กะปี น้ำปลา”

สำหรับงานบุญ งานศพ หากบ้านใดมีงานชาวบ้านก็จะบอกต่อๆกันไป โดยจะมาช่วยกันจัดงาน โดยเฉพาะถ้าเป็นงานของคนที่มีฐานะลำบาก ชาวบ้านก็จะพา กันขอบหัวหาร และของใช้ประจำบ้านมาช่วยกัน ดังคำบอกเล่าที่ว่า “คือคนที่ไม่ค่อยมีสตางค์ พวกราจะช่วยกัน บ้านทุกบ้านจะมีข้าวขันหนึ่ง มะพร้าวลูกสองลูก น้ำปลา น้ำตาล หอม กระเทียม จะให้ ตะกร้าไปให้ไปช่วย เป็นธรรมเนียม” โดยธรรมเนียมที่ว่าไนยังคงปฏิบัติมาจนทุกวันนี้

ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า การแลกเปลี่ยนผลผลิตในลักษณะของการพึ่งพา กันหรือ กระทำการให้เปล่า การตอบแทนกลับคืนในระยะเวลาต่อมาไม่จำเป็นต้องมีอัตราที่คงที่แน่นอน และหากไม่มีการตอบแทนคืนกลับมาเลย ก็จะเป็นที่เข้าใจว่าเป็นเพราะคนผู้นั้นขัดสน ในขณะที่การตอบแทนกลับคืนอยู่ในอัตราที่มากกว่าตามธรรมเนียมปฏิบัติกัน ผู้คืนให้ก็คิดเพียงว่าเป็นการชดเชยให้แก่ความเห็นอกเห็นใจที่มีต่อกัน หากกว่าที่จะคิดว่าเป็นการขุดร่องอีกฝ่ายเพื่อหวังประโยชน์ทางเศรษฐกิจแต่อย่างใด

ทุนทางเศรษฐกิจ : ความมีอิสระทางเศรษฐกิจ

ชุมชนบ้านมะกอกได้ในอดีต แต่ดังเดิมจะไม่ค่อยมีการสะสมเงินกันเท่าใดนัก แต่จะมี การสะสมผลผลิตที่จำเป็นต้องเก็บไว้บริโภคให้พอเพียงในแต่ละปี ชาวบ้านไม่สะสมเงิน เพราะ มีการแลกเปลี่ยนด้วยเงินน้อยมากและการขายผลผลิตก็ไม่มากนัก ในกรณีที่เริ่มมีการขาย ผลผลิตมากขึ้น โดยเฉพาะในช่วงระยะเวลาของการเริ่มปลูกข้าวได้มากขึ้น ชาวบ้านจะเก็บเงิน ไว้ที่บ้าน และเงินตรา รวมทั้งทุนที่เป็นแรงงานสัตว์คือความที่ใช้ในการปลูกข้าว ก็มักจะถูก เปลี่ยนรูปมาเป็นเครื่องมือ รถไถ ปุ๋ยและยาเคมี และเม็ดพันธุ์พืชสมัยใหม่ ดังนั้นหากมอง ย้อนไปในอดีตสมัยก่อนหน้านี้แล้วในเชิงรูปธรรม ทุนทางเศรษฐกิจของชุมชนที่สำคัญ จะมี เพียงแค่แรงงานคน แรงงานสัตว์ และเครื่องมือที่ผลิตกันเอง ส่วนในเชิงรูปธรรมแล้ว ทุนทาง เศรษฐกิจของชุมชนอาจจะหมายถึงการที่ชาวบ้านมีอิสระในการทำกิจกรรมเศรษฐกิจ (economic autonomy) ได้แก่ การผลิต การบริโภค การแลกเปลี่ยน และการจัดสรร เนื่องจาก ไม่จำเป็นต้องพันธนาการตัวเองเข้ากับการผลิตเพื่อขาย ซึ่งถือเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้ความ มีอิสระทางเศรษฐกิจของชุมชนหมวดสิ้นไป

ความมีอิสระในการผลิต หมายถึง ความสามารถในการตัดสินใจเรื่องระบบการผลิต ได้ด้วยตนเอง โดยอาศัยการพึ่งพาซึ่งกันและกันระหว่างสมาชิกภายในชุมชน เนื่องจากชุมชน ยังไม่ได้เข้าสู่ระบบการซื้อเพื่อผลิต (production consumption) แต่การผลิตเน้นที่การใช้ กระบวนการเรียนรู้และประสบการณ์ ทั้งส่วนที่ได้รับการถ่ายทอดสืบท่อันมาและส่วนที่เป็น การสร้างสรรค์ปรับเปลี่ยนตามความเหมาะสม การมีอิสระในการบริโภค หมายถึง ชาวบ้าน

บริโภคผลผลิตตามความจำเป็น โดยยังไม่ได้รับเอกสารจากบริโภคนิยมเข้ามา จึงยังไม่เกิดความต้องการในสินค้าทันสมัย และชุมชนยังสามารถสร้างระบบประกันการบริโภคให้แก่ครอบครัวของตนได้ โดยการเก็บผลผลิตหลักคือข้าวไว้บริโภคให้พอเพียงตลอดทั้งปี และ การมีอิสระในการแลกเปลี่ยนและจัดสรร หมายถึง ความสามารถในการจัดระบบความสัมพันธ์แบบเท่าเทียมที่มีต่อกันในการเกื้อกูล แบ่งปัน และแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน ทำให้ผลผลิตที่ชุมชนสร้างสามารถไหลเวียนกลับมาเป็นความมั่นคงทางเศรษฐกิจให้แก่ชุมชนเอง

ทุนทางกายภาพที่สำคัญที่สุดในสมัยก่อนไม่ใช่ทุนเงินตรา แต่เป็นที่ดินซึ่งอยู่ในฐานะที่ทำกิน เพราะที่ดินเป็นแหล่งผลิตข้าวและพืชพันธุ์ที่ชาวบ้านต้องบริโภคเพื่อการดำรงชีวิต ในสมัยก่อนนั้นหากครัวไม่มีที่ดินทำกินจะลำบากมากหากจะทำกินเองจะต้องเช่าที่ดิน ซึ่งในอดีตภายนอกชุมชนก็ยังมิได้มีนายทุน การเช่าที่ทำกินจึงเป็นการเช่าระหว่างผู้ที่มีที่ดินมากับผู้ที่ขาดแคลนที่ทำกิน ชาวบ้านผู้อ่อนล้าสิ่งท่านหนึ่งเล่าว่า “สมัยก่อนถ้าทำนาจะ ห้าซักสอง” ซึ่งหมายความว่า หากผู้เช่าที่นาทำนาได้ผลผลิตข้าว 5 ถัง ต้องจ่ายให้กับเจ้าของที่นา 2 ถัง และตนเองจะได้ข้าว 3 ถัง ปัจจุบันนี้การเช่านาในลักษณะนี้แทบไม่มีอยู่เลย เหลือแต่การเช่าทุนเกือบทั้งหมด โดยเปรียบเทียบแล้วก็คือ การเช่าที่ทำกินสมัยก่อนนั้นจ่ายค่าเช่าเป็นข้าว และการเช่าก็มิได้คิดเป็นต่อไร่แต่คิดตามผลผลิตที่ได้ จึงนับว่าเป็นระบบที่ไม่ชูดรีดนัก เพราะหากผลผลิตไม่ดีชาวบ้านก็จะเสียค่าเช่าที่ดินที่เป็นผลผลิตน้อยตามไปด้วย ในขณะที่การเช่าที่ดินในยุคปัจจุบันจ่ายค่าเช่าเป็นทุน ซึ่งก็คือเงินตรา โดยมีการคิดดอกเบี้ยต่อปี ต่อเดือน ต่อวัน แต่ค่าเช่าคิดตามขนาดของพื้นที่ ไม่ใช้ตามปริมาณการผลิตที่ได้ ดังนั้นความเสี่ยงจึงเป็นภาระที่ชาวนาผู้เช่าที่ดินทำกินจากผู้อื่นต้องเผชิญ

ทุนการเมือง : ความสงบสุขของชาวบ้าน

การปกคลองของบ้านมีกอกใต้มีทุนทางการเมืองที่เรียกว่าได้รับการเมืองที่เรียกว่าเข้มแข็ง สืบเนื่องมาจาก การปกคลองในอดีตเป็นแบบญาติพี่น้องจากการสืบเชื้อสายเดียวกัน ชาวบ้านจึงมีความรักความเชื่อ และศรัทธาต่อผู้ใหญ่แก่ในชุมชน รวมไปถึงการเชื่อฟังต่อผู้ที่อ่อนล้าสิ่งกว่า ในสมัยอดีตก่อนที่จะมีถนน ผู้ใหญ่บ้าน เป็นผู้นำชุมชน การปกคลองแบ่งชั้นออกเป็น เขมียน สาวัตร และชุน ซึ่งไม่ได้มาจาก การแต่งตั้งของรัฐ แต่เป็นคนที่ “พวงเวลาตั้งกันเอง” การเลือกผู้นำชุมชนกันเองนั้น ชาวบ้านพิจารณาถึงคุณลักษณะของผู้นำที่ดี คือ ต้องเป็นคนดี มีนิสัยใจคออบอ้อมอารีต่อชาวบ้าน มีความเด็ดขาด และ “ดุ” การปกคลองสมัยเมื่อประมาณ 50 ปีก่อนนั้น มีการลงอาญาแบบเด็ดขาด กล่าวคือคนไม่ดีจะถูกสั่งเก็บ ซึ่งทำให้ชาวบ้านเกิดความเกรงขาม อำนาจของผู้ปกครองสมัยก่อนจึงขยายตัว นอกจากผู้นำในอดีตจะเป็นคนเข้มแข็ง และเด็ดขาดแล้วยังมีความเป็นตัวของตัวเองสูง ไม่จำเป็นต้องวิงเข้าหาผู้ใหญ่ฝ่ายราชการ

กล่าวคือ “นายอำเภอไม่เข้า เพราะเขาเป็นหัวหน้าบ้าน นายอำเภอสมัยก่อนต้องเข้ามาพักบ้านกำนันผู้ใหญ่บ้าน มากินข้าว ตำราจกต้องมาพัก สมัยก่อน กำนัน... (ชื่อ)... แก่ใหญ่” ตามด้วยคำอธิบายว่า

ในสมัย 40 กว่าปีที่แล้ว สุพรรณบุรีถือเป็นแหล่งโจร มีทั้งเสือมเหศวร เสือฝ่าย เสือดำ แต่โจรเหล่านี้จะมีหลักการในการหากิน กล่าวคือหากเป็นบ้านเกิดจะไม่ทำ ต่อมามีเมือง ระบบการปกครองท้องถิ่นที่ผู้ใหญ่บ้านและกำนันเป็นผู้นำชุมชน ชาวบ้านจะออกให้ก้าวไป ยอมรับว่าเป็นบุคคลที่มีความสำคัญต่อชุมชน โดยผู้นำที่ผ่านมาในอดีตเป็นคนที่นาเชือกเป็นผู้เดียว และสามารถเป็นที่พึ่งได้ยามชาวบ้านมีเรื่องทะเลาะเบาะแส้งกัน ชาวบ้านเล่าถึงการจัดการกับปัญหาการทะเลาะกันในชุมชนว่า “ถ้าทะเลาะเบาะแส้งกัน ไม่หนักจนเกินไป ก็ใกล้เกลี้ยกันเองจบ ก็ไม่มีอะไร แต่ถ้ารุนแรงไม่ยอมกันจริงๆ ก็ต้องมาที่บ้านผู้ใหญ่ กำนัน เคลียร์ให้”

ในขณะเดียวกันความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้านโดยทั่วไป ก็เป็นความสัมพันธ์แบบเท่าเทียม ซึ่งอาจนับได้ว่าเป็นทุนการเมืองอีกรูปแบบหนึ่งที่มีผลต่อการปฏิบัติระหว่างกันของชาวบ้าน ในอดีตความสัมพันธ์แบบนี้ก่อรูปขึ้นมาได้ เพราะสภาพความเป็นอยู่ของชาวบ้านมีลักษณะเหมือนกัน การทำมาหากินก็เป็นแบบเดียวกัน ในสมัยนั้นยังไม่มีการสะสมส่วนเกิน ภาวะวัตถุนิยมยังไม่มีอยู่ จึงทำให้ความรู้สึกถึงความแตกต่างด้านฐานะมีอยู่น้อย สังคมจึงยังไม่มีการแบ่งชั้นทางเศรษฐกิจจากความมั่งคั่งของรายได้และทรัพย์สิน ภายใต้สังคมที่มีความสัมพันธ์แบบเท่าเทียม การผลิตซ้ำความช่วยเหลือเกื้อกูลจึงทำได้อย่างสม่ำเสมอ เพราะต่างก็เข้าใจกัน จนชุมชนสามารถสร้างเครือข่ายความร่วมมือตามธรรมชาติในกิจกรรมต่างๆ ได้อย่างง่ายดาย ซึ่งให้ภาพชัดเจนว่า มิติภาพที่เกิดบนพื้นฐานความสัมพันธ์แบบเท่าเทียมนั้น มีความยั่งยืนกว่าความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นตามแนวตั้ง (horizontal relationship) ที่มีผู้เหนือกว่าและผู้ด้อยกว่าอยู่ในทุกกิจกรรมของสังคม

บทที่ 3

ชุมชนภายใต้กระบวนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย

การขยายตัวของทุนนิยมในช่วงที่ประเทศไทยดำเนินการพัฒนาสู่ความทันสมัย ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจที่เริ่มต้นเมื่อ พ.ศ. 2504 ได้เข้ามาถึงชุมชนบ้านมากอกใต้ช้าๆ ในระยะแรก และมีอัตราเร่งเมื่อชุมชนได้ถูกปรับโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจ ในระดับที่เพียงพอต่อการขยายฐานการผลิตและการเป็นตลาดสำหรับสินค้าอุตสาหกรรม เนื่องจากบ้านมากอกได้เป็นชุมชนในจังหวัดภาคกลางแต่ก็อยู่ห่างไกลออกจากตัวเมืองมาก การเปลี่ยนแปลงจึงเกิดขึ้นซึ่งก่อให้ชุมชนในตัวจังหวัดแต่ก็เริ่งกว่าชุมชนอีกหลายแห่งในภาคอื่น อย่างไรก็ตามการเปลี่ยนแปลงวิถีการผลิตหนึ่งไปสู่อีกวิถีการผลิตหนึ่งนั้นไม่ได้เกิดขึ้นในทันที หากมีการเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นขั้นตอนเพราะวิถีการผลิตก่อนและหลังการเปลี่ยนแปลงมีความแตกต่างกัน เป็นหลังการเปลี่ยนแปลงจึงเกิดกระบวนการที่เรียกว่า “การประสานและเชื่อมต่อระหว่างวิถีการผลิต” (the articulation modes of production) แนวคิดนี้เป็นแนวคิดของนักเศรษฐศาสตร์มาร์กซิสม์ ที่ชี้ให้เห็นว่า การก่อรูปทางสังคม (social formation) ในช่วงเวลาเปลี่ยนผ่านของชุมชน จากสังคมก่อนทุนนิยมไปสู่สังคมแบบทุนนิยมนั้น แทนที่การพัฒนาของวิถีการผลิตทุนนิยมจะกำจัดวิถีการผลิตก่อนทุนนิยมให้หมดไป กลับมีส่วนในการรักษาไว้พร้อมกับการทำลาย (conservation-dissolution) และในช่วงที่ชุมชนชนบทกำลังเปลี่ยนผ่านนั้น ทั้งสองวิถีการผลิตจะถูกผลิตขึ้น โดยที่เงื่อนไขการผลิตขึ้นของวิถีการผลิตทั้งสองต้องประสานเข้ากันได้ แต่ขณะเดียวกันก็มีความขัดแย้งกันในลักษณะที่วิถีการผลิตแบบทุนนิยมกำลังเคลื่อนเข้ามาแทนที่วิถีการผลิตก่อนทุนนิยม

ปรากฏการณ์การประสานและเชื่อมต่อระหว่างวิถีการผลิต ที่เกิดขึ้นในชุมชนบ้านมากอกใต้ ก็เกิดขึ้นชัดเจนในช่วงปี 2519-2521 เป็นต้นมา เพราะก่อนหน้าระยะเวลากลางๆ ชุมชนบ้านมากอกใต้ยังเป็นชุมชนแบบพอยังชีพ โดยใช้ทุนชุมชนที่มีอยู่เป็นเครื่องมือในการสร้างสรรค์ประโยชน์ต่างๆ ให้แก่ชุมชน และสามารถสร้างอำนาจอิสระทางเศรษฐกิจให้เกิดขึ้นได้ เพราะไม่ขึ้นตรงต่อระบบภายนอก

การจัดทำของรัฐต่อชุมชนหมู่บ้านในระดับภาคร่วมของการพัฒนา

ในช่วงแรกของการพัฒนาประเทศ การที่รัฐและทุนจะเข้ามาถ่ายเทส่วนเกินไปจากชุมชนตามแนวทางการพัฒนาแบบไม่สมดุล (unbalanced growth) ได้นั้น มีความจำเป็นที่รัฐต้องสร้างโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจเพื่อเอื้อต่อการขยายฐานผลผลิตส่วนเกินขึ้นเสียก่อน

เช่น การดำเนินการด้านระบบชลประทาน ซ่องทางการขนส่ง ไฟฟ้า ฯลฯ พร้อมกันนั้นก็ency แพร่ระบบการผลิตสมัยใหม่ยังเป็นวิถีที่กรรมการพัฒนาการผลิตของภาคเกษตรรวม โดยผ่านอำนาจแห่งความรู้ทางวิชาการ ในชุดของการพัฒนาระบบการผลิตทางการเกษตรให้ทันสมัย และสามารถเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตให้สูงขึ้น เพราะเมื่อผลผลิตของชุมชนมีส่วนเกิน เพื่อขายก็สามารถถ่ายเทน้ำลงค่าออกจากระบบเศรษฐกิจชุมชนได้โดยมีทุนการค้าเป็นสื่อกลาง กระบวนการเช่นนี้จึงเป็นการดึงชุมชนให้เข้าสู่ความสัมพันธ์กับตลาดภายนอก การจัดกระทำของรัฐลักษณะนี้จึงเป็นพลังผลักดันที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในชุมชนบ้านมะกอกได้

โดยทั่วไป ปรากฏการณ์แรก ที่บ่งบอกว่าชุมชนถูกเชื่อมโยงเข้าสู่วิถีการผลิตแบบทุนนิยมก็คือ การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจต่างๆ ที่เอื้ออำนวยให้ภาคเกษตรกรรมสามารถเพิ่มผลผลิต และกระจายผลผลิตออกสู่ตลาดได้อย่างสะดวก โครงสร้างพื้นฐานเริ่มแรกที่เข้ามาในชุมชนบ้านมะกอกได้แล้วบริเวณใกล้เคียงคือระบบชลประทาน โดยปี 2505 เริ่มมีการขุดคลองชลประทาน ซึ่งทดน้ำมาจากเขื่อนภูมิพล จังหวัดตาก ทำให้สภาพการใช้น้ำของชุมชนหมู่บ้านเริ่มเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น จากการผลิตที่ต้องรอแต่น้ำฝนตามธรรมชาติก็สามารถเพาะปลูกได้คล่องตัวขึ้นในทุกปี แต่ขณะนั้นการปลูกข้าวยังคงเป็นข้าวนาปีอยู่ เพราะระบบชลประทานที่เกิดขึ้นยังไม่สมบูรณ์ จนกระทั่งปี 2519-20 ที่ระบบชลประทานเสร็จสมบูรณ์ พร้อมกับการผลิตที่เป็นไปตามคำแนะนำต่างๆ ของเจ้าหน้าที่รัฐ เช่น การซักจุ่นให้ใช้พันธุ์ข้าวสังเสริม ซึ่งหมายความว่าทำการทำข้าวนาปั้ง เพราะให้ผลผลิตสูงและเร็ว และใช้น้ำน้อยกว่าการปลูกข้าวนาปี ปัจจุบันข้าวพันธุ์สูงสุดที่ใช้กันอยู่ก็มี กข.5 กข.16 กข.23 กข.25 สุพรรณบุรี 1 และ ชัยนาท 1 การเข้าถึงของระบบชลประทานเต็มรูปแบบ ทำให้หมู่บ้านมีความอุดมสมบูรณ์ขึ้น จากที่ชาวบ้านเคยต้องอพยพไปตั้งรกรากที่อื่นเช่น พิษณุโลก พิจิตร กำแพงเพชร เนื่องจากการทำนาไม่ได้ผลดีนั้น ก็เริ่มมีสภาพการเพาะปลูกที่เอื้ออำนวยขึ้นมาก จนชาวนาทำนาปั้งได้ถึง 3 รอบต่อปี โดยภาพรวมแล้วคือการเกิดประสิทธิภาพในการผลิตอย่างเต็มที่ แต่ในขณะเดียวกันค่าใช้จ่ายในการทำนาก็ปรับสูงขึ้นตามระยะเวลาที่ผ่านพ้นไปด้วยเช่นกัน ระบบชลประทานที่สมบูรณ์นี้เองเป็นจุดเริ่มต้นของคนบ้านมะกอกที่ทำการผลิตเพื่อขาย ซึ่งกระทำได้ง่ายขึ้นเมื่อมีถนนลาดยางตัดเข้ามายังหมู่บ้าน ถนนเกิดในช่วงระยะเวลาเดียวกับที่ระบบชลประทานสมบูรณ์ ชาวบ้านมีความสะดวกในการติดต่อกับภายนอกมากขึ้นจากเดิมที่การเดินทางต้องใช้เรือและใช้ท้าวเดิน โดยก่อนที่จะเป็นถนนลาดยางก็มีเพียงถนนดินเล็กๆ ซึ่งชาวบ้านพอยู่จักรยานไปยังตัวเมืองได้ โดยใช้เวลาประมาณ 4-5 ชั่วโมง ชาวบ้านถึงการเดินทางไปไหนต่อไหนในสมัยอดีตว่า

"...อย่างเช่นจะไปอยู่ท่องต้องเดินไปนาน ไปเกณฑ์ทหารต้องเดินไป ตีสีต้องออกเดินทางแล้ว ระยะแค่ 15 กิโล ถ้าไปสุพรรณบุรีทางเรือ ไปขึ้นรถที่อำเภอ ไม่เจริญ ลำบากมาก"

หลังจากการตัดถอนลดധยางเข้าถึงหมู่บ้าน ไฟฟ้าและประปาตามมา สำหรับไฟฟ้าที่เข้ามานั้น ค่าใช้จ่ายครึ่งหนึ่งชาวบ้านต้องรวมเงินประมาณแสนกว่าบาทเพื่อขอไฟฟ้ามาใช้ โดยรู้สึกอกใจอีกครึ่งหนึ่ง สรวนประปาที่ใช้อุปกรณ์ปั้นปั่นก็เป็นประปาที่ได้จากการชุดบ่อบาดาล

การจัดกระทำของระบบทุนการค้าต่อชุมชนหมู่บ้าน

การใช้วิถีการผลิตแบบพอยังชีพของชาวบ้าน ที่เคยมีส่วนเกินจากการบริโภคอยู่ไม่นานนัก และเป็นส่วนเกินที่ชาวบ้านมีไว้เพื่อเป็นหลักประกันทางสังคมและทางเศรษฐกิจของครัวเรือน เริ่มเปลี่ยนแปลงไปสู่รูปของวิถีการผลิตเพื่อขาย เพื่อให้ได้รายได้ที่เป็นตัวเงินมาก มุนเดียนในระบบเศรษฐกิจเงินตรา เพราะเศรษฐกิจชุมชนได้รับการกระตุ้นจากรัฐและภาคเศรษฐกิจจากการค้าซึ่งมีความต้องการขยายตลาดสินค้าสมัยใหม่ทั้งเพื่อการผลิตและเพื่อการบริโภค โดยเฉพาะสินค้าเพื่อการผลิตประเภทเครื่องจักรกลการเกษตร ปุ๋ย และเคมีภัณฑ์ต่างๆ กระบวนการพนวกชุมชนให้เข้าสู่การผลิตเพื่อการค้าจึงเกิดขึ้นด้วยอำนาจชี้นำของรัฐ ชาวบ้านทำข้าวนาปรังได้ถึงปีละ 3 ครั้ง มีการใช้เครื่องหุ่นแรง โดยระยะแรกเป็นการใช้รถไถเดินตามที่ราคำไม่แพงนัก เมื่อขายข้าวได้ชาวบ้านจะนำเงินมาซื้อรถไถเดินตามกัน นับได้ว่าเป็นทุนภายในพืชแบบใหม่อันแรกที่ชาวบ้านต้องการมี และภาระได้มีชีวันทุนประเภทนี้จำเป็นต้องผ่านกระบวนการสะสมทุนเงินตรา โดยนำผลผลิตส่วนเกินไปขายเพื่อให้ได้เงินทุนมาซื้อ ในระยะต่อๆ มาความต้องการรถไถก็เปลี่ยนแปลงไป เพราะมีรถเครื่องที่มีประสิทธิภาพในการผลิตสูงกว่า แม้จะมีราคาแพงกว่าก็เป็นที่ต้องการกัน ชาวบ้านเล่าว่า

“ก็ขายข้าวแล้วก็ซื้อ สมัยนั้นก็ไม่แพงเท่าไหร่ คือใช้เครื่องแล้วคนก็ยังเดินໄกอยู่’ ไม่เหมือนเดี๋ยวนี้’ เดี๋ยวนี้ใช้รถไถนาอย่างเดียว รถไถที่มีขาสามจี๊ด แต่ก่อนต้องเดินตามอย่างนั้น ถูกหน่อย ไม่กี่พันก็ซื้อได้ คูใบต้าอะไร์ก็ไม่กี่พันเอง”

แม้ราคารถไถเดินตามจะไม่แพง แต่ก็ทำให้ชาวบ้านต้องสะสมเงินทุนไว้เพื่อการซื้อขายมาใช้ ทั้งที่ก็เริ่มมีภาระมากขึ้นจากการใช้พันธุ์ข้าวสูงเสริมด้วย ตั้งนั้นการผลิตแบบลงทุนจึงเกิดขึ้นโดยข้าวถูกเปลี่ยนรูปมาเป็นเงินตราเพื่อการลงทุนโดยเฉพาะมากขึ้น เมื่อทำนาปรังชาวบ้านเองก็ไม่ได้บริโภคข้าวที่ตนเองปลูกอีกต่อไปแล้ว เพราะข้าวนาปรังราชติดไม่อร่อย ในระยะแรกของการทำนาปรังชาวบ้านมีรายได้เหลืออยู่บ้างก็มักถูกนำไปลงทุนด้านการผลิต โดยการทำนาหากินก็พออยู่ได้อย่างไม่ลำบากนัก แต่เมื่อระยะเวลาผ่านไปเมื่อระบบการผลิตพัฒนามากขึ้น มีการสนับสนุนด้านการใช้ปุ๋ยและสารเคมีกำจัดแมลง การจะสร้างผลผลิตให้ได้เต็มประสิทธิภาพนั้น ชาวนาต้องมีค่าใช้จ่ายที่เพิ่มสูงขึ้นมาก ทำให้รายรับ และรายจ่ายที่ยังไม่ได้รวมค่าแรงของตนเองและครอบครัว อยู่ในระดับที่สมดุลกัน ซึ่งแน่นอนว่าภายใต้กระบวนการ

เช่นนี้ได้เกิดการซูดรีดแรงงานคนเองและครอบครัวขึ้น ในสภาพแห่งความเป็นจริงจึงกล้ายเป็นชาวบ้านไม่มีส่วนเกินที่เป็นทุนการพัฒนาเหลืออยู่เท่าใดนัก

การผลิตสมัยใหม่ก้าวเข้ามาพร้อมกับการบริโภคสมัยใหม่ด้วย การบริโภคผ่านระบบตลาด-global เป็นเรื่องจำเป็นของชาวบ้าน แม้แต่ชาวที่ผลิตได้เองก็ต้องถูกเปลี่ยนไปเป็นเงินตราผ่านระบบตลาดเดียวกัน แล้วจึงค่อยนำเงินตรานั้นมาแลกซื้อข้าวเพื่อบริโภค เนื่องจากข้าวที่ปลูกเป็นข้าวนำปัรังที่แข็ง ในขณะที่ชาวบ้านนิยมบริโภคข้าวน้ำปีที่มีความอ่อนนุ่มกว่า ระบบของการหาปัจจัยด้านอาหารในปัจจุบัน ตามหนอนน้ำ หรือการชวนกันไปแทนอกชุมชนก็สิ้นสุดลง เพราะต้องเร่งรีบทำกินตามระบบการผลิตสมัยใหม่ ชาวบ้านเร่งปลูกข้าว ขณะเดียวกันผลผลิตอื่นๆ ที่เคยปลูกเพื่อการบริโภคก็ถูกลดความสำคัญลง เพราะเริ่มไม่มีคุณค่าทางเศรษฐกิจในระบบการแลกเปลี่ยนแบบตลาด เช่นการปลูกกะหล่ำและฝ้ายหมัดลงไปอย่างรวดเร็วในช่วงระยะเวลาที่โรงงานเอกชนเข้ามาสนับสนุนให้ชาวบ้านปลูกอ้อยแทน เพื่อเป็นวัตถุดิบป้อนให้แก่โรงงานน้ำตาล อีกทั้งมีการจัดให้ชาวบ้านที่สนใจจะทำไว้อ้อยไปอบรมเรื่องวิธีการปลูก วิธีการใช้น้ำ วิธีการดูแล ในระยะแรกนั้น การปลูกอ้อยสามารถให้กำไรกับชาวบ้านผู้ปลูกได้มากพอสมควร ชาวบ้านจึงแหกนมาปลูก แต่ระยะหลังค่าใช้จ่ายสูงขึ้นโดยเฉพาะต้องมีการจ้างแรงงานมาก ทำให้ได้กำไรน้อยลง อีกทั้งราคาขายไม่ได้ขับสูงขึ้นอย่างเหมาะสม

ข้อสังเกตคือเมื่อระบบทุนการค้าให้ความสำคัญกับการผลิตผลผลิตได้ ก็จะเกิดการซูงใจให้ชาวบ้านเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตหันมาผลิตตามที่ระบบทุนต้องการ แต่จะนั่นไม่ได้หมายความว่าชาวบ้านสามารถที่จะล้มตาข้ามไปได้ตามทิศทางความต้องการของตลาด เพราะในความเป็นจริงชาวบ้านเป็นแค่เหี้ยทางการค้าของระบบทุนนิยมเท่านั้น ภาคการทำกินอย่างกระท่อน กระแทกตามระบบทุนการค้า เป็นไปดังคำออกเสียงของชาวบ้านผู้คร่าหวานดามาทั้งในเรื่องการทำงาน การทำไว้อ้อยดังนี้

“สมัยก่อนเขตนี้เราจะทำอ้อย เขาจะไม่ทำนา เพราะข้าวราคามาดี ข้าวเหลือไม่กี่ไร่เขาจะยกเป็นทำอ้อยกันหมด ตอนนี้ก็หันมาทำนาอีกแล้ว พอทำนาอีกข้าวก็ราคาไม่ดีอีกแล้ว ผนมทำนาแล้วมาทำอ้อย ตอนนี้จะได้จากอ้อยเลย กลับมาให้เข้าเช่าทำนา

“กำไรช่วงนี้น้อยครับ ผนทำ 60 ไร่ ปีที่แล้วผนเหลืออยู่ 30,000 ก้า鞭ขาดทุน ก้าราคาก็อยไม่ดี แล้วอ้อยมันไม่ค่อยสมบูรณ์ด้วย มันแล้ง อ้อยนี่ลงทุนสูงตั้งแต่เริ่มไถเลย แล้วจ้างคนไปตัด จ้างปลูกอีก แล้วต้องจ้างดယหญาอีก จ้างฉีดยาอีก จ้างหมดเลย ไวนึงเราขายได้ไม่ถึง 5,000 เรายาดทุนเลย...ถ้าคิดไปแล้ว เอาแรงงานเราไปเคลี่ยแล้วไม่เหลือเลย”

การจัดกระทำของกลุ่มการเมือง : การสร้างศรัทธาเชิงสัญลักษณ์

พื้นที่จังหวัดสุพรรณบุรี นับได้ว่าได้รับการสนับสนุนทางด้านโครงสร้างพื้นฐานมาก จึงเป็นพื้นที่ที่อยู่ภายใต้ระบบอุปถัมภ์ของกลุ่มการเมือง ประกอบกับวิธีกรรมการพัฒนาชุมชน ที่ตั้งไว้ว่าชุมชนได้รับการพัฒนาจากความเชื่อใจใส่ดูแลของนักการเมืองทั้งในระดับชาติ ไม่ลงมาถึงระดับจังหวัด ระดับท้องถิ่น และระดับหมู่บ้าน เรื่องเหล่านี้นับเป็นความภาคภูมิใจของชาวบ้านเป็นอย่างมาก สำหรับสังเกตได้จากการพูดคุยถึงความเป็นพื้นที่และคนในจังหวัดสุพรรณบุรีของชาวบ้านที่มีอายุสักประมาณ 40 ปีขึ้นไป ดังเช่นที่กล่าวว่า “เต็มร้อยครับ ภูมิใจล่ะ” หรือที่ว่า “ดีค่ะ ดีทุกอย่าง สะดวกสบายทุกสิ่งทุกอย่าง อาหารการกินมีทุกอย่าง ผู้นำก็ดี ก็เลยบอกว่าเกิดชาติใหม่ก็ขอให้อยู่ແળนี้”

กลุ่มการเมืองสามารถผลิตข้าวความศรัทธา โดยการใช้สัญลักษณ์ที่แสดงความเป็นตัวแทน ไว้ในพื้นที่ ได้แก่ อนามัยิกา โรงเรียน โครงการคนดีศรีสุพรรณ ศูนย์เพาะพันธุ์เนื้อเยื่อ ศูนย์ส่งเสริมการท่องเที่ยว รั้วคอกม้า ถนนหนทางต่างๆ ฯลฯ เพราะเมื่อมีการกล่าวถึงสิ่งเหล่านี้ ชาวบ้านมักจะระบุชื่อนักการเมืองหรือกลุ่มการเมืองควบคู่ไปด้วยเสมอเป็นศรัทธาที่ชาวบ้านมอบให้ นอกจากนั้นการสร้างศรัทธาบางอย่าง เช่น โครงการ “คนดีศรีสุพรรณ” มีเพียงแต่ฝังอยู่ในความรู้สึกนึกคิดเท่านั้น ยังมีการสะท้อนหลักปฏิบัติที่มีองค์ประกอบอยู่ 11 ประการ โดยการตั้งป้ายคำวัญที่เขียนหลักปฏิบัติทั้ง 11 ข้อนั้น เป็นตัวหนังสือตัวโตฯ แปลงออกเป็นวลีที่คล้องจองกันไว้เป็นทิวແળก่อหนทางเข้าวัดประจำหมู่บ้าน ดังนี้ หนึ่ง รักษาความสะอาดให้เพรียบพร้อม สอง สิ่งแวดล้อมอนุรักษ์ต่างๆ สาม มีประชาธิปไตยในทุกวัน สี่ ช่วยกันประทัยนิยมไทย ห้า ยึดประโยชน์หลักศาสนา หก มาตรฐานตามสมัย เจ็ด จราจรสีมีวินัย แปด จำไว้ว่าตรงต่อเวลา เก้า เข้าແળก่อหนหลังดูแลดับ สิบ ยึดข้อบังคับสถานศึกษา สิบเอ็ด ควบมิตรไม่ติดยา คือกติกาคนดีศรีสุพรรณ แล้วจึงมีวิลังท้ายที่ว่า วาก...(นามสกุลนักการเมือง)...ชื่วนิรันดร

ชาวบ้านเล่าถึงการที่ชุมชนได้รับคัดเลือกให้เป็นหมู่บ้านนำร่อง ในโครงการคนดีศรีสุพรรณ นี้ว่า “ท่าน... (ชื่อนักการเมือง)... ก็บอกว่า คนดีศรีสุพรรณต้องอยู่ในกฎสิบเอ็ดข้อให้ได้ ก็ทำกันไปเรื่อยๆ ในชุมชน ในเขตจังหวัดจะมี 20 หมู่บ้านเข้าประกวด ก็พัฒนาหมู่บ้านแข่งกันว่าหมู่บ้านไหนจะได้หมู่บ้านไหนได้ก็จะได้เงินสามแสนบาท”

การเปลี่ยนแปลงของทุนชุมชนภายในตัวกระบวนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย

ในส่วนนี้ เป็นการนำเสนอถึงภาพการเปลี่ยนแปลงไปของชุมชน หลังชุมชนถูกผนวกเข้ากับกระบวนการพัฒนา โดยแบ่งการนำเสนอออกเป็น 3 แห่งมุ่งด้วยกัน แห่งมุ่งแรก เป็นภาพสะท้อนความเป็นชุมชน จากการที่ทุนชุมชนมีการเปลี่ยนรูปไป และขาดหายไปบางส่วน แห่งมุ่งที่สอง เป็นภาพสะท้อนความเป็นชุมชน จากการคงอยู่ของทุนชุมชนบางส่วน และ แห่งมุ่งที่สาม เป็นภาพสะท้อนความเป็นชุมชน จากทุนชุมชนที่เข้ามาจากการแหล่งภายนอก

ทุนชุมชนส่วนที่เปลี่ยนรูปและขาดหายไปกับการอธิบายความเป็นชุมชน

เมื่อชุมชนเริ่มเคลื่อนตัวเข้าสู่ภาวะความทันสมัยจากการพัฒนา ทุนชุมชนบางอย่างที่เคยมีอยู่ได้เปลี่ยนแปลงไป โดยทุนเงินตราภายนอกมาเป็นทุนที่สำคัญทางเศรษฐกิจในการดำเนินกิจกรรมด้านต่างๆของชาวบ้าน ในขณะที่ทุนทางวัฒนธรรมและทุนทางสังคมมีความสำคัญน้อยลงไป เมื่อจะคงอยู่ในหลายส่วนของสังคมบ้านมากอกใต้ อาจกล่าวได้ว่ามีการเปลี่ยนแปลงของทุนชุมชน ทั้งในแง่ของการเปลี่ยนรูป การลดทอนลง และการสูญหาย ทั้งในมิติที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม

ในอดีต แบบแผนการผลิตเพื่อยังชีพ ทำให้การผลิตและการบริโภคของชุมชนมีความสัมพันธ์กันทั้งในระดับของบ้านเจกและระดับชุมชน ความขาดแคลนเกิดตามวัฏจักรของฤดูกาลเท่านั้น แต่เมื่อเศรษฐกิจชุมชนได้ถูกผนวกเข้าสู่การผลิตเพื่อขายและการแลกเปลี่ยนแบบตลาด การผลิตของชุมชนจึงต้องเผชิญหน้ากับความไม่แน่นอนของความต้องการจากภายนอกด้วย จากการผลิตเพื่อบริโภคตามความต้องการบริโภคที่ค่อนข้างแน่นอน ซึ่งชาวบ้านสามารถประเมินได้ เปลี่ยนแปลงมาเป็นการผลิตเพื่อขาย ที่ผู้ผลิตพบกับความไม่แน่นอนของอุปสงค์หรือความต้องการตลาดเพิ่มขึ้นมาอีกด้านหนึ่ง ซึ่งยากจะคาดเดาแน่นอน ทั้งนี้ เพราะการบริโภคภายในครัวเรือนหรือชุมชนถูกแยกออกจากความเป็นเนื้อเดียวกันกับการผลิตไปเสียแล้ว

ภายใต้ระบบการผลิตเพื่อขายในชุมชนเกษตรกรรม การตั้งเรื่องราวถึงการผลิตแบบเดิม ไม่เป็นบางส่วนก็เพื่อส่งเสริมวิถีการผลิตแบบทุนนิยมให้พัฒนาตัวขึ้นมา ได้ทำลายการจัดระบบการผลิตแบบยังชีพลง ส่วนที่ระบบทุนสามารถดึงเอามูลค่าการผลิตส่วนเกินของผลผลิตชุมชนไปได้นั้น มาจากการสร้างโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจต่างๆในภาคเกษตรกรรม ทำให้ชุมชนสามารถผลิตผลผลิตได้มากขึ้น พร้อมกับดึงเอาส่วนเกินออกของชุมชนผ่านรูปแบบความจำเป็นต้องใช้เงินตราในการซื้อสินค้าเพื่อการผลิตทางการเกษตร ไม่ว่าจะเป็นปุ๋ยเคมี ยาฆ่าแมลง อุปกรณ์การเกษตรฯ ฯลฯ ปริมาณน้ำจากระบบชลประทานที่มีเพียงพอได้

ผลิกสภาพการผลิตแบบพอย่างซีพเป็นการผลิตที่อุดมสมบูรณ์ แต่ก็เป็นการผลิตที่เน้นเฉพาะด้านมากขึ้นคือเฉพาะการทำนา ในขณะที่ผลผลิตอื่นๆที่เคยເຂົ້າຕ່ອງการดำเนินชีวิตแบบพอย่างไม่ว่าจะเป็นของป่า สัตว์น้ำ หัตถกรรมในครัวเรือน ล้วนหมดไปหลังจากมีการเปลี่ยนแปลงด้านผลิตเพื่อขายทั้งสิ้น นอกจากนั้นปรากฏกรณีที่เกิดขึ้นก็คือ เมื่อชาวบ้านขายข้าวได้รายได้ที่เป็นตัวเงินจะถูกหมุนเวียนกลับมาเป็นค่าใช้จ่ายในการผลิตรอบต่อไป โดยเงินส่วนใหญ่หลุดออกจากวงจรการผลิตและความเป็นอยู่ของชาวนา กลายเป็นทุนเงินตราของผู้ค้าในระบบทุน มิใช่ทุนเงินตราของชาวนา ประจักษ์พยานที่เห็นคือยิ่งผลิตชาวบ้านก็ยิ่งเป็นหนี้ทั้งในระบบและนอกระบบหมุนเวียนเป็นวัฏจักร ด้วยเหตุที่ชาวนาเองไม่มีพลังเพียงพอที่จะกำหนดราคาข้าวของตนได้เองอย่างเหมาะสม ตามต้นทุนการผลิตที่เปลี่ยนแปลงไป สถานการณ์เช่นนี้ส่วนหนึ่งเกิดขึ้น เพราะการตกเป็นเบี้ยล่างจากการเป็นหนี้ต่อระบบทุน อีกทั้งวัฒนธรรมการบริโภคนิยมที่แพร่ขยายเข้ามายังสินค้าและบริการใหม่ๆ ไม่ว่าจะเป็น ค่าไฟฟ้า ค่าการศึกษา บุตร รายจ่ายในเครื่องอำนวยความสะดวกตามครัวเรือน และรายจ่ายซื้ออาหารเพื่อบริโภค ผ่านระบบการแลกเปลี่ยนแบบตลาด ดังนั้นมีอุดมการณ์ของการผลิตเพื่อขายเข้าครอบงำ เกือบทุกส่วนของชีวิตทั้งการขายผลผลิตและการขายแรงงาน จึงไม่ได้ทำให้ชาวนามีการสะสมทุนเงินตราที่พอเพียงสำหรับตนเอง ครอบครัว และชุมชนได้ กลายเป็นเครื่องมือของการพัฒนาประเทศ และเป็นกลุ่มที่ต้องการใช้ทุนเงินตราในการผลิต แต่ไม่สามารถสะสมทุนได้ด้วยตนเอง ชาวบ้านเล่าถึงการถูกยึดเงินผ่าน รถส. อย่างเป็นเรื่องปกติของชีวิตการทำงานว่า

“ผมมียอดกู้ใน รถส. ห้ามมีก่าวเท่านั้น ทำงานตั้งแต่เริ่มอยู่กับพ่อแม่...เงินออมจากการทำงาน ระยะก่อนนี้มี แต่ที่นี้พอกข้าวราคาด ก็แทบจะไม่เหลือ”

“กู้ รถส. ปีสามห้า กู้ เริ่มกู้สามหนึ่น ปีต่อๆมา ก็เพิ่มเงินกู้ แบบว่าก้าวหน้าไม่พอใช้ เพราะว่าถูกกำลังเรียน แล้วก็ต้องเตรียมไว้ทำงาน บางทีมันไม่แน่นอนบางทีตายแล้วบางทีก็ไม่ได้เลยบางปี...ทุกวันนี้ก็ยังต้องกู้อยู่ กู้ห้าหนึ่น”

อย่างไรก็ตามสำหรับชุมชนบ้านมหกอกนั้น นับได้ว่าเป็นชุมชนที่ยังไม่ถึงกับทรุดลงไปทั้งหมดด้วยกระบวนการพัฒนา เนื่องจากเป็นพื้นที่ในภาคกลางที่ระบบชลประทานที่เข้าถึงทำให้ชาวนาเพาะปลูกได้หลายครั้งในรอบปี แต่นั่นก็มิได้หมายความว่า ชาวบ้านทุกครัวเรือนจะสามารถสร้างทุนภายในภูมิปัญญา ให้ใช้ในการผลิตประเภทเดียวกันข้าวหรือรากผักข้าวได้ จะมีก็แต่ชาวบ้านบางครัวเรือนเท่านั้นที่มีอุปกรณ์การทำงานที่ทันสมัยอย่างครบครัน และชาวบ้านเหล่านั้นก็มิได้สะสมทุนเหล่านี้ด้วยการทำงานโดยตรง หากมาจากพื้นฐานทางสังคมดังเดิม การขายที่ดิน การพัฒนาตนเองสู่การเป็นเจ้าของโรงสี หรือการค้าขาย จนทำให้สามารถซื้อและให้เช่าอุปกรณ์การทำงานได้ ผู้อาชญากรรมท่านหนึ่งในชุมชนให้ข้อคิดในเรื่องนี้ว่า

“คนเป็นเศรษฐี ทำงานเลย จะไม่มี กำเป็นเจ้าของที่ดินแล้วเอาเงินค่าเช่าที่ดินไปทำการค้านั่นแหลกเป็น แต่ขาดอกว่าเศรษฐีชาวนา แต่ที่จริงมันไม่ใช่ เอาเงินจากตัวชาวนาไป หมุนการค้าอีกที่ มันถึงจะรายเป็นเศรษฐีได้”

นอกจากเรื่องของการเปลี่ยนแปลงทุนอุดมการณ์ของการทำกินแล้ว ทุนชุมชนอื่นในอดีตที่เคยมีมาก็เริ่มลดทอนลงไป การที่ชาวบ้านเร่งทำมาหากินมากขึ้น เพราะต้องหาเงินมาใช้จ่ายมากขึ้น ก็กระทบต่อระบบความสัมพันธ์ภายในชุมชนด้วย โดยในด้านของการซ่วยเหลือเกื้อกูลกันนั้น แม้ว่าโดยภาพรวมชาวบ้านยังมีความผูกพันกันอยู่ และยังมีการทำกิจกรรมร่วมกันตามงานประจำเพนและศาสนา แต่ภาระการดำรงชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปได้ทำให้ความครบเครันของระบบความสัมพันธ์ที่เคยมีมาคลายลงไปบางส่วน กัน ด้วยเหตุนี้ทุนชุมชนที่เป็นทุนวัฒนธรรมและทุนทางสังคมก็เริ่มเจ้อจากลงไปในหลายส่วน เช่น ชาวบ้านเลิกทำพิธีกรรมที่ยุ่งยากหลายเรื่อง มีการพึ่งพา กันในกิจกรรมต่างๆทางเศรษฐกิจน้อยลง เช่น หันมาใช้วิธีการจ้างแรงงานเป็นหลักแทน เพราะสะดวกและประหยัดกว่า การแลกเปลี่ยนผลผลิตต่อผลผลิตเพื่อการดำรงอยู่โดยตรงหมดสิ้นไป และบรรทัดฐานการพึ่งพา กันรวมไปถึงความไว้เนื้อเชื่อใจก็ลดลงไปบ้างในบางส่วน สำหรับทุนทางการเมืองที่เคยรู้สึกกันอยู่ว่าชาวบ้านมีความสัมพันธ์กันแบบเท่าเทียม ก็เริ่มมีการใช้ระบบอุปถัมภ์ค้ำจุนเข้ามา เพราะคนเริ่มมีฐานะความเป็นอยู่แบบคนรวย เด็กแก่ นายจ้าง ผู้นำ และนายทุนในชุมชน เป็นช่องว่างทางเศรษฐกิจที่สร้างช่องว่างทางสังคมให้เกิดขึ้น แม้จะไม่มากนักก็ตาม ก็ทำให้เกิดความเป็นผู้นำ ผู้ตาม ที่เด่นชัดขึ้นกว่าเดิม

ความเป็นชุมชนในอดีตนี้ สะท้อนว่ากระบวนการสร้างทุนทางการแพทย์ของชาวบ้านชี้ไปในลักษณะที่กระจายตัวนั้น เท่าที่ผ่านมาอาจจะไม่ประสบผลสำเร็จ เมื่อชาวบ้านอยู่ในระบบทุนเงินตราแต่ไม่มีศักยภาพในการสร้างทุนเงินตราที่เพียงพอ เพราะตอกยูในวงจรของภาระหนี้สินและการผลิตที่เร่งรีบในแต่ละปี รวมถึงค่าใช้จ่ายที่ต้องใช้ในเรื่องภาวะความเป็นอยู่ การศึกษาของบุตรหลาน ด้วยเหตุนี้เรื่องเศรษฐกิจจะดับป้าเจกจึงเป็นเรื่องสำคัญที่ต้องคำนึงถึงอยู่ตลอดเวลา ในขณะเดียวกันความเป็นอยู่ที่ไม่ถึงกับแร้นแค้นแต่ยังพอ มีพอกอยู่ จึงมีให้ทำให้ชาวบ้านสามารถสร้างพลังร่วมทางเศรษฐกิจขึ้นมาได้อย่างเข้มแข็ง

ทุนชุมชนส่วนที่คงอยู่กับการอธิบายความเป็นชุมชน

เมื่อพิจารณาโดยเปรียบเทียบกับชุมชนทั่วไป บ้านมะกอกได้ยังนับว่าเป็นชุมชนที่ชาวบ้านยังมีความสัมพันธ์ทางสังคมที่อยู่ในระดับแน่นหนาของสมควร อธิบายได้ว่ามาจากสาเหตุ 3 ประการหลัก คือ ประการแรก เป็น เพราะเป็นชุมชนที่ห่างจากศูนย์กลางการพัฒนา แม้จะอยู่ในภาคกลางแต่ก็ค่อนข้างใกล้จากส่วนกลาง ภาวะความทันสมัยต่างๆจึงเข้าสู่ชุมชนค่อนข้างช้ากว่าเมื่อเทียบกับชุมชนจำนวนมากในภาคกลาง ประการที่สอง เป็น เพราะ

เป็นชุมชนที่การทำมาหากินไม่เปิดเดือด มีกลุ่มผู้นำที่มีฐานะดีสามารถซ่อมสร้างงานให้กับคนในชุมชนได้ ชาวบ้านโดยทั่วไปมีฐานะทางเศรษฐกิจที่ไม่ถึงกับยากจน และ ประการที่สาม เป็น เพราะชาวบ้านมีความเป็นเอกลักษณ์ทางด้านเชื้อชาติเดิม ความเป็นอยู่ และภาษา ความเป็นคนมาจากพื้นเพดียกันคือเป็น “บ้านลาว” จึงยังมีความรู้สึกถึงความเป็นพวงพ้อง กันอยู่อย่างไม่เสื่อมคลาย

ด้วยเหตุนี้เองที่ทำให้ในชุมชนบ้านมะกอกได้ ยังคงมีทุนชุมชนในส่วนของทุนที่เป็น วัฒนธรรมและทุนทางสังคมอยู่ในระดับที่เอื้อต่อการพึ่งพา กัน โดยเฉพาะการทำกิจกรรมทาง สังคมร่วมกัน ก็ยังคงมีประเพณีอันแสดงเอกลักษณ์ที่เคยทำกันมาจากการอุดตี แม้จะรูปแบบ จะมีการเปลี่ยนแปลงไปบ้าง เช่น การทำบุญข้าวหลาม พิธีบริวารสกุร แล้วยังสามารถ รักษาและสร้างใหม่ร่วมกัน เช่น การเข้าแ或多อย่างเป็นระเบียบในงานศพ การหัว สิงของมาซวยเหลือกันเมื่อมีงานศพ การจัดระบบคุ้มในการทำกิจกรรมทางสังคมต่างๆ การ นำของไปรวมไว้ที่วัดเพื่อเป็นทานสำหรับคนที่เดือดร้อน

และสำหรับการเอาแรงในการทำงานนั้น ชาวบ้านเชื่อว่าเป็นระบบของความสามัคคี จึง ยังคงมีการเอาแรงกันอยู่ในปัจจุบัน ดังที่ชาวบ้านเล่าว่า

“เอาแรง เลี้ยงแรงกว่าจ้าง แต่คนແගวนี้เด็กจะคิดว่า คือคำว่าเอาแรงคือความสามัคคี ยังมีในหมู่บ้าน ยังมีความรักความผูกพัน เด็กของคนจะได้ใกล้ชิดกัน บางคนที่เข้าจ้าง คือคำ ว่าจ้างนี่ ก็คือคนนี้ไม่ค่อยสามารถกับใคร ไม่มีเพื่อนฝูง เด็กคิดกันไปอย่างนี้ก็มี”

โดยชาวบ้านบอกเล่าถึงวิธีการลงแขกสมัยนี้ว่า “สมมติว่าเกี่ยวข้าว ของผู้นี้ประจำเดือน ส่องร้ายกว่าคนมาซวยกัน แผนกอยู่ร้านเกี่ยวเก็จอยู่ร้านเกี่ยว แผนกเอาข้าวไปชี้นร้านไปโรงสีก็มี”

การที่ชุมชนยังคงมีความสัมพันธ์ทางสังคมในระดับที่ควบแน่นอยู่นี้ จึงทำให้กิจกรรม ต่างๆทางสังคมที่ทำร่วมกันสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี เช่นในงานบุญบริวารสกุร ที่ชาวบ้านเล่า ว่า

“งานประจำปีนี้แหละ งานบริวารสกุร ชาวบ้านอยู่ไหนก็ต้องมาช่วยทำกะระตือบ ถ้า บ้านใครไม่มีอะไร ไม่มีอะไร ก็ไปช่วยกันที่วัด ถ้าบ้านใครมีก็ทำออกจากร้าน ยกไปที่วัด แล้ว คนแก่ก็จะออกไป ไปต้มน้ำร้อนน้ำชาให้พระ”

นอกจากนั้นการที่ชาวบ้านมีผู้นำที่เข้มแข็งกันนับได้ว่าเป็นทุนชุมชน ซึ่งส่งผลต่อความ เป็นชุมชนปัจจุบันด้วยเช่นกัน ดังคำบอกเล่าของชาวบ้าน ถึงความร่วมมือกันอย่างดี จาก แบบอย่างที่ผู้นำประพฤติปฏิบูรณ์ที่ว่า

“อย่างกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน สด. นี่ แกดูแลลูกบ้านดี ยอมรับ แล้วปลูกฝังให้ชาวบ้านรัก กันดีด้วย มีงานมีอะไรก็สามัคคีร่วมมือกันทำดี อย่างงานวัดนี้ กระตือรือมีไม่พอแล้ว ประการ

ชาวบ้านก็ช่วยกันเติม ตัดไม้ ให้ ครรภ์รถอีแต่นก็เขามา พากันไปเชิงโต๊ะเข็นเตียงไปวัดกันเต็มที่นี่พอกอกไปทำก็เห็นอย่างนี้เขาก็เลี้ยงกัน สด. กำนั้น ผู้ใหญ่ มีอะไรซื้อมา ไม่ให้ขาด"

"ก็แบบหมู่บ้านเราดิทุกวันนี่ ก็ขึ้นอยู่กับผู้นำ แบบผู้นำแกมนี่เงินเยอะ ชาวบ้านบางทีก็nidหน่อยนะ แกก็วัก ควกก ควกกไปก่อนอะไรมีอย่างนี้ แต่ว่าชาวบ้านแควรณ์นั้นจะ วันนี้จะ วันที่เท่านั้นนะ เช้าจะมาตัวรวม หน้าบ้านโดยก็อกมาเรียกษาความสะอาดกันด้วยนะ ก็อกมาช่วยกันเติม คือความภูมิใจผู้นำ เพราะว่าเห็นผู้นำดี อย่างลูกบ้านเห็นผู้นำดี ก็เติมใจอกมาช่วยอย่างผู้นำเห็นลูกบ้านดีมีอะไรไว้ก็วัก ควก อย่างเดียว อย่างนี้ก็สมดุลกัน ถ้าผู้นำไม่ดี ชาวบ้านก็ไม่อยากมาช่วย"

ดังนั้นในอีกมิติหนึ่ง ความเป็นชุมชนบ้านมะกอกได้ จึงยังเป็นชุมชนที่มีความสนใจส่วนมกลมเกลี่ยกันทางสังคม มีความสมัครสมานร่วมมือร่วมใจกันในการทำกิจกรรม หากแต่กิจกรรมที่ประสบผลสำเร็จด้วยดีนั้นมากเป็นเรื่องทางสังคม มากกว่าเรื่องของการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจเช่นกลุ่มอาชีพต่างๆ ทั้งนี้คงเป็นเพราะชาวบ้านไม่มีพลังขับเคลื่อนจากภายใน อีกทั้งผู้นำก็เป็นผู้ที่มีฐานะดี และใช้ระบบอุปถัมภ์ช่วยเหลือลูกบ้านมากกว่าที่จะใช้ความสัมพันธ์ตามแนวราบของผู้ประสบปัญหา ซึ่งหากเป็นกรณีหลังย่อมสามารถช่วยเพิ่มพลังของกลุ่มชุมชนได้มากกว่าที่เป็นอยู่

ทุนชุมชนจากแหล่งภายนอกกับการอธิบายความเป็นชุมชน

การเป็นชุมชนในจังหวัดสุพรรณบุรี ที่มีผู้นำระดับชาติที่เอาใจใส่พัฒนาพื้นที่ ทำให้แหล่งทุนจากการเข้ามาพัฒนาตัวชุมชนได้ค่อนข้างมาก การที่ชาวบ้านกล่าวถึงความเอาใจใส่องนักการเมือง ก็เป็นอีกสิ่งหนึ่งที่สะท้อนถึงการได้รับการสนับสนุนจากภายนอกในด้านทุนการภาพ โดยเฉพาะเรื่องสาธารณูปการต่างๆ ดังที่ว่า

"ท่าน... (ชื่อนักการเมือง)...นี่ ท่านจะรอบรู้มากทุกอย่าง เพราะว่าถนนคอนกรีตอะไร์ในบ้านนี้ พอกถนนพากประปาในบ้าน ส่วนมากจะได้แรงผลักดันมาจากท่านทั้งนั้น ก็เจริญเยอะเลย คือท่านติดตามงานมาก งานอันไหนตรงไหนที่ท่านเป็นคนผลักดันมา ท่านก็จะต้องมาคอยตรวจสอบงานว่าติดขัดตัวไหน"

สำหรับการช่วยเหลือด้านเงินทุนจากภายนอก ในด้านการสนับสนุนกิจกรรมการผลิตในชุมชน เช่นการทอผ้าและการจักสานนั้น มาจากศูนย์หัตถกรรมภาคที่ 8 ซึ่งตั้งอยู่ที่จังหวัดนี้โดยส่วนใหญ่การให้ความช่วยเหลือจะอยู่ในรูปการจัดการอบรมให้ในด้านการผลิต และการให้ความช่วยเหลือด้านรัสดุอุปกรณ์ต่างๆ เป็นต้นว่าก็ทอผ้า ใหมและหมี การกระตุ้นของทางราชการเป็นแรงผลักดันจากภายนอกชุมชน ที่ทำให้กลุ่มอาชีพของชาวบ้าน คือกลุ่มทอผ้าที่มีมาอยู่ก่อน สามารถขับเคลื่อนกลุ่มต่อไปในอีกช่วงเวลาหนึ่ง หลังจากที่ชุมชนนานา อย่างไรก็ตามปัญหาเรื่องการหาตลาดนั้นเป็นปัญหาที่กลุ่มไม่ได้รับการส่งเสริมจากการก่ออุบัติเหตุ

ในขณะที่ปัจจุบันกำนั้นและผู้ใหญ่บ้านเริ่มมีบทบาทเป็นผู้นำตลาดให้โดยการรับซื้อผลผลิตทั้งหมดไปก่อน ผู้อาชูมชนซึ่งมีได้มีส่วนในการกลุ่มทอผ้า ได้วิจารณ์ถึงการรวมกลุ่มของชาวบ้านโดยลำพัง ที่ผ่านมาว่า

“บ้านเรามีน้ำรวมกลุ่มไม่ติด คือภูมิคิดอย่างทำภูมิทำของภู มีอย่างคิดอะไรเมืองก็ทำของเมืองไป มันอย่างนี้ มันไม่วร่วมกัน...คืออย่างนี้น่ะคุณ กลุ่มนี้เข้าด้วยกันเป็นกลุ่มแล้วหละ แต่ว่ามันไม่มាណำทำที่ก่อให้บ้านเครื่องบ้านมัน ใครมีมีห้องน้อยก็ขายดี คนไหนทำไม่มีมีห้องไม่เข้าตา กรรมการจะขายไม่ออก มันรวมกันยาก”

ด้วยเหตุนี้การเข้ามาส่งเสริมของทางการโดยการให้การอบรม จึงถือเป็นการพัฒนาฝีมือ และเป็นเรื่องจุ่งใจที่ทำให้ชาวบ้านต้องเข้ามาร่วมกันที่กลุ่มมากขึ้น และการรวมกลุ่มกันมากขึ้นนี้ก็จะช่วยปรับมาตรฐานผลิตภัณฑ์ให้มีคุณภาพได้ตามความต้องการของตลาด อาจกล่าวได้ว่าเป็นมูลเหตุสำคัญที่ทำให้กลุ่มซึ่งถูกก่อตั้งมาแล้ว รวมตัวกันติดอีกครั้ง และการรวมตัวกันนี้ยังเป็นการรวมตัวกันเพื่อการขายอีกด้วย โดยผู้นำชุมชนจะเป็นผู้รับซื้อแล้ว ซึ่งในระยะหลังยังหาซ่องทางกระจายผลผลิตออกด้วยการขอ้งานยังสถานที่ต่างๆ และที่ทำรายได้มากคือการนำสินค้าไปขายในงานที่กรุงเทพฯ เช่นที่ศูนย์ประชุมสิริกิติ์และที่เมืองทองธานี

มิติที่ขาดหายไปในกระบวนการพัฒนาของบ้านมะกอกได้

จากสภาพการณ์ที่เกิดขึ้นทำให้เห็นภาพได้ 2 ลักษณะพร้อมกัน ภาพแรกคือ ทุนชุมชน ในรูปทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรมของชุมชน ยังคงมีอยู่ในระดับที่เพียงพอให้เกิดการรวมกลุ่มทางสังคม ในการทำกิจกรรมทางสังคมที่ต้องการการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ภาพที่สอง เป็นการขาดทุนทางภาพของชุมชนโดยเฉพาะทุนเงินตรา ทุนภาษาภาพที่ขาดไปนี้หมายถึงทุนที่ชุมชนสร้างขึ้นจากภายใน ไม่ใช่ทุนจากการสนับสนุนจากภายนอก การพัฒนาไปสู่ความทันสมัยของชุมชนบ้านมะกอกได้จึงมีภาพความขัดแย้งอยู่ในตัวเอง ความขัดแย้งที่สามารถสะท้อนความจริงที่ว่า บ้านมะกอกได้ภายใต้กระบวนการพัฒนา ที่การปักครองห้องถินมีความเข้มแข็ง ส่งผลต่อชุมชนหมู่บ้านในสองด้านด้วยกัน ด้านหนึ่งนั้นเรียกว่า “การพัฒนา” ซึ่งมักถูกขึ้นชัดด้วยความเจริญทางวัฒนธรรม เห็นได้อย่างเป็นรูปธรรม ได้แก่ ถนนหนทางสาธารณะไปคลองต่างๆ การเข้ามาของโครงการพัฒนา และเงินสนับสนุนจากภายนอก ในขณะที่อีกด้านหนึ่งนั้นเห็นได้ไม่ชัดเจน และยังเป็นประเด็นของการตีความอยู่มาก ได้แก่ ศักยภาพในการพึ่งตนเองของชุมชนบ้านมะกอกได้ โดยมีมุ่งมองที่นำเสนอใจว่าการที่ชาวบ้านมีที่พึ่งอยู่เสมอ อาจจะทำให้การทำกิจกรรมร่วมกันทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นนานั้น เป็นไปโดยขาดจิตสำนึกแห่งความภาคภูมิใจที่ได้ร่วมกันต่อสู้ หรือกระทั่งถูกเปลี่ยนแปลงความภาคภูมิใจไปอยู่ที่ผู้นำมากกว่าที่ตัวกิจกรรม ด้วยเหตุนี้จึงเป็นการยากที่จะทำให้กิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ร่วมกันดำเนิน เกิดความเข้มแข็งขึ้นมาได้ด้วยกลุ่มของตนเอง

หากให้นิยามในเชิงความสัมพันธ์ทางสังคม ก็อาจกล่าวได้ว่าชุมชนบ้านมะกอกได้มีความเป็นชุมชนที่เข้มแข็ง แต่ในขณะเดียวกันกลับขาดพลวัตของการพัฒนาตนเองโดยนัยเช่น ที่กล่าวมา แต่กระนั้นการตีความโดยชาวบ้านที่กล่าวถึงชุมชนของตัวเองคือมีความเข้มแข็ง โดยวัดความเข้มแข็งของชุมชนในมิติของวิถีชุมชน ความเชื่อมโยง การพัฒนาที่ทันสมัย ได้แก่ การมีถนนขนาดใหญ่ ภูมิปัญญาที่เข้ามายังชุมชน และการเป็นหมู่บ้านที่ได้รับการยกย่องจากวัสดุที่เป็นหนึ่งเดียว ไม่ว่าจะเป็นหิน ไม้ กระเบื้อง ฯลฯ ซึ่งหากจะมองอย่างลึกซึ้งจะเห็นว่าภัยได้จากการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัยที่ส่งผลต่อความเป็นชุมชนบ้านมะกอกได้ ได้ปกปิดความจริงที่ว่าได้เกิดการเลือก (trade off) ขึ้นระหว่างสิ่งที่เรียกว่า “การพัฒนา” กับการสูญเสียไปของทุนชุมชนบางอย่าง เช่น การจัดตั้งศูนย์เพาะพันธุ์เนื้อเยื่อที่เป็นความภาคภูมิใจของชาวบ้าน กับพื้นที่ป่าที่จำวนกว้างขวางและมีทรัพยากรที่อุดมสมบูรณ์ หรือกระทั่งการมีแหล่งความช่วยเหลือภายนอก กับการขาดพลวัตการขับเคลื่อนกิจกรรมทางเศรษฐกิจด้วยตัวชุมชนเอง

บทที่ 4

การประเมินกองทุนหมู่บ้านในฐานะ กระบวนการแทรกแซงทุนชุมชน

ในบทนี้ผู้วิจัยต้องการนำเสนอภาพของชุมชนในระยะสั้นๆ เมื่อมีโครงการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองของรัฐบาลเกิดขึ้น โดยกองทุนนี้เข้ามายังชุมชนหมู่บ้านทั่วประเทศ ในฐานะกระบวนการแทรกแซงที่สำคัญในชุมชน ด้วยความมุ่งหวังที่จะกระตุ้นระบบเศรษฐกิจฐานรากของประเทศ อย่างไรก็ตามการประเมินผลของผู้วิจัยไม่ได้กระทำในลักษณะการวัดการเปลี่ยนแปลงของชุมชนหมู่บ้านด้วยตัวตัวเชิงปริมาณ เนื่องจากตระหนักดีว่าภายในระยะเวลาอันสั้นกับเงินจำนวนหนึ่งล้านบาทที่เข้ามาหมุนเวียนในหมู่บ้าน และกระจายออกตามครัวเรือนระดับปัจเจกนั้น มีสามารถวัดผลในมิติดังกล่าวได้ชัดเจนทันที

การนำเสนอเริ่มต้นด้วยการมองภาพข้อมูลงอกลุ่มในชุมชน ที่ถือว่าเป็นกลุ่มที่สามารถสะท้อนชุมชนได้ ไม่ว่าทุนชุมชนนั้นจะอยู่ในรูปเงินตราหรือไม่ เช่นเงินตรา ในรูปที่ไม่ใช่เงินตราอาจเป็นรูปทุนภายในภาพประเทวศตุอุปกรณ์ เครื่องมือในการผลิต และอาจรวมไปถึงทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรมรูปแบบต่างๆ โดยจะกล่าวถึงแหล่งทุนสำคัญที่ชาวบ้านสามารถพึ่งพาได้ ไปพร้อมกัน

หลังจากนั้นจะให้ภาพความตื่นตัวของชาวบ้านและการเตรียมพร้อมของหมู่บ้าน ต่อการเข้ามาของเงินกองทุนหมู่บ้าน ซึ่งย่อมสะท้อนได้ถึงความสนใจและสำนึกร่วมมือของชาวบ้าน ที่กองทุนหมู่บ้านสามารถกระตุ้นให้เกิดขึ้นว่าอยู่ในระดับมากน้อยเพียงใด และตอบคำถามในอีกด้านหนึ่งว่าอนาคตหน้าจะเป็นอย่างไรจากการให้มีเงินทุนหมุนเวียนในชุมชนแล้ว กองทุนหมู่บ้านได้ให้อะไรอีกบ้างกับชุมชน ในทางที่จะนำไปสู่ศักยภาพของการพัฒนาชุมชนด้วยตัวชาวบ้านเองในช่วงเวลาที่ต่อเนื่องต่อไป

ต่อจากนั้นเป็นการนำเสนอผลของการทุนหมู่บ้านที่มีต่อชุมชนในระยะสั้น โดยผลในระดับปัจเจกจะมีการนำเสนอกรณีศึกษาของชาวบ้านรายบุคคลประกอบไปพร้อมกัน เพื่อให้ภาพว่ากองทุนหมู่บ้านมีประโยชน์มากน้อยอย่างไรสำหรับชาวบ้านแต่ละราย รวมไปถึงการกล่าวถึงความคาดหวังของชาวบ้านต่อกองทุนหมู่บ้านของตนในอนาคต และสุดท้ายจะให้ข้อเสนอแนะที่ได้จากการมุ่งมองของชาวบ้านในชุมชนแห่งนี้

พัฒนาการของกลุ่มในชุมชนช่วงก่อนการเข้ามาของกองทุนหมู่บ้าน

ในช่วงระยะเวลา ก่อนที่กองทุนหมู่บ้านจะเข้ามานั้น ชาวบ้านมีการจัดตั้งกลุ่มทอผ้า กันขึ้น ในปี 2539 และปี 2544 ก็เริ่มนิ่งมีการรวมกลุ่มเพื่อรับเอกสารฝ้าให้ ชาวบ้านมีการจัดตั้งกลุ่มทอผ้า เป็นการทำในรูปกลุ่มเป็นทางการโดยมีการลงเงินเป็นทุนหมุนเวียน และมีการให้ทุนสนับสนุน โดยองค์กรรัฐ รวมถึงการจัดอบรมที่รัฐมาดำเนินการให้ ในขณะที่กลุ่มเย็บฝ้าให้เป็นกลุ่มรับ จ้างทำงานเฉพาะส่วน สำหรับกลุ่มที่จัดเป็นกลุ่มสวัสดิการสังคมที่ชาวบ้านตั้งขึ้นกันเองก็มี กลุ่มมาปนกิจ และกลุ่มประปาชุมชน ในส่วนแรกจะได้กล่าวถึงการสะสมทุนชุมชนผ่านการ รวมกลุ่มต่างๆ และแหล่งทุนชุมชนอื่นที่เข้ามายังหมู่บ้าน

กลุ่มทอผ้าบ้านมะกอกได้

ก่อนที่จะเกิดกลุ่มทอผ้า ชาวบ้านบางรายก็มีการทำฝ้าขายอยู่บ้างแล้วเป็นการทำ ส่วนตัวตามบ้านและขายกันเอง ต่อมาได้เกิดการรวมกลุ่มแม่บ้านขึ้นเพื่อทำกิจกรรมร่วมกันใน แต่ละหมู่บ้านในตำบล เช่น กลุ่มทอผ้า กลุ่มทำขนม เป็นต้น สำหรับบ้านมะกอกได้นั้น กลุ่ม สตรีที่ดำเนินการได้ต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบันคือกลุ่มทอผ้า ซึ่งได้จัดตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 9 มีนาคม 2539 มีประธานเป็นผู้อวุโสของชุมชน ในระยะของการก่อตั้งกลุ่มยังมีสมาชิกไม่มากนัก โดยเป็นความร่วมมือกันกับกลุ่มสตรีบ้านหมู่ 2 เป็นกลุ่มทอผ้าบ้านมะกอก เพื่อให้สะดวกต่อ การรับการสนับสนุนจากภายนอกในด้านการฝึกอบรม สมาชิกของทั้งสองกลุ่มรวมกันมีอยู่ ประมาณ 70-80 คน แต่ในด้านการบริหารจัดการกลุ่ม แต่ละหมู่บ้านจะแยกการดำเนินการ ออกจากกัน ในระยะต่อมาจำนวนสมาชิกของทั้ง 2 กลุ่มลดลง เมื่อมีสมาชิกบางรายลาออกไป ทำอาชีพเสริมอื่นเช่นไปค้าขาย สำหรับกลุ่มทอผ้าบ้านมะกอกได้นั้นปัจจุบันเหลือสมาชิกอยู่ ราว 30 คน โดยเมื่อเริ่มต้นตั้งกลุ่มนั้น มีการลงเงินทุนหมุนเวียนคนละ 100 บาท และระดมทุน เริ่มแรกได้ 3,045 บาท ต่อมาเงินกองทุนก็ได้มีการขยายเพิ่มขึ้น จนถึงเดือนสิงหาคม 2545 มี เงินกองทุนสะสมอยู่ทั้งสิ้น 37,794 บาท เงินจำนวนนี้ไม่ได้เกิดจากการศักยภาพของกลุ่มทอผ้าเอง ทั้งหมด แต่ขยายตัวขึ้นโดยการสนับสนุนทุนซึ่งมีแหล่งที่มาจากการขายของชุมชน ในรูปของการ ให้แบบประมาณจากหน่วยงานต่างๆ เช่น งบฯ กรมพัฒนาชุมชน งบฯ อบต. งบฯ สส. ซึ่งทำให้ กลุ่มมีกิจกิจการ โดยไม่ต้องลงทุนในส่วนนี้เอง และทางศูนย์ส่งเสริมอุตสาหกรรมภาคที่ 8 ก็ได้ให้ เงินทุนสนับสนุนและจัดหาวัสดุอุปกรณ์ต่างๆ รวมถึงด้วยและให้เงินให้แก่กลุ่มทอผ้า และยังจัด หาอาจารย์มาสอนการทอผ้าให้กับสมาชิกกลุ่มด้วย โดยเริ่มต้นมาหัดทอ กันที่โรงเรียนในชุมชน ประธานกลุ่มทอผ้าได้เล่าให้ฟังถึงการขยายตัวของเงินทุนของกลุ่มว่า

“ก็ได้จากการส่งเสริมไป เอกชนของ เครื่องอุปกรณ์ เป็นด้วย ใหม่ มาให้ และมีเพิ่มเติม ทักษะ...ปีแรกก็ไปไม่ดีเท่าไหร่ ไม่ดีเท่าที่ควร ขออภัย ก็ได้พยายามทักษะ ขั้นแรกไปขออาจารย์เพิ่มเติมทักษะ ลายขันดอก ยกลาย ทำเสร็จแล้วถึงจะทำใหม่”

นั่นคือการทดลองผ่านนั้น ส่วนใหญ่เป็นผ้าฝ้าย แต่เมื่อได้ใหม่มาจากศูนย์ส่งเสริมอุตสาหกรรม จึงมีการทดสอบใหม่ โดยเมื่อทดสอบแล้ว ก็แบ่งกันไปใช้ และขายเอกชนมาเข้ากลุ่ม

ในการซื้อปัจจัยการผลิตพากหนี้ ใหม่หรือด้วยต่างๆ สมาชิกกลุ่มทอผ้าจะรวมกันไปซื้อโดยการหารณาไป แหล่งสำคัญอยู่ที่จังหวัดลบุรี ส่วนกีฟผ้าน้ำหนักบานได้มีทุนเพียงพอ ก็จะทำเองไว้ทอที่บ้าน พวกรที่ไม่มีกิจมาหากที่บ้านประชาน ที่เป็นสถานที่ตั้งกลุ่ม

การพัฒนาฝีมือการทดลองผ้าน้ำหนักเกิดจากการให้การอบรม ซึ่งสมาชิกกลุ่มที่มีทักษะการทอผ้ามาแล้วก็จะพัฒนาฝีมือไปได้เร็วกว่าผู้ที่เพิ่งมาเรียนรู้ โดยสามารถทอผ้าลายใหม่ๆตามสมัยนิยมได้ เช่น ตัวประชานกลุ่ม และลูกสะไภ้ที่มีฝีมือการทอเป็นที่ยอมรับ โดยเฉพาะประธานกลุ่ม ได้รับการติดต่อจากกรมพัฒนาชุมชน ภายใต้การสนับสนุนเงินทุนจากการมิยาซawa ให้เป็นวิทยากรไปสอนให้กับชาวบ้านที่อื่น โดยได้รับค่าตอบแทนวันละ 450 บาท

ปัจจุบันสมาชิกกลุ่มทอผ้าเริ่มที่จะเรียนรู้การนำฝ้ายที่แต่เดิมซื้อแบบมัดสำเร็จมาแล้ว มามัดหมีและย้อมสีกันเอง จากการให้การอบรมของศูนย์อุตสาหกรรมภาค 8 และเน้นการทดลองผ้าที่มีคุณภาพสูงขึ้น เพื่อที่จะขายได้ราคากัน และยังมีแผนการขยายในอนาคตอันใกล้จากการที่กำลังจะเกิดศูนย์อุตสาหกรรมท่องเที่ยวขึ้นในพื้นที่บ้านมะกอกได้ ด้วยเงินงบประมาณของกรมส่งเสริมอุตสาหกรรมและการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ซึ่งก็จะทำให้สามารถนำผลผลิตประเภทต่างๆของชุมชนไปวางจำหน่ายได้ รวมทั้งผ้าทอของชุมชน

ทางด้านการตลาดนั้นแต่เดิมการขายทำกันเองที่บ้านแม่เมื่อมีการตั้งกลุ่มทอผ้าแล้วก็ ตาม ในระยะต่อมา สมาชิกก็เริ่มนำผ้ามาวางแผนขายที่กลุ่มมากขึ้น โดยที่กลุ่มจะหักเงินเข้ากลุ่ม ผืนละประมาณ 1-2 บาท ปัจจุบันด้านตลาดนั้นนับได้ว่าเป็นเรื่องสำคัญ ในขณะที่ราคาขายเป็นไปตามราคตลาดทั่วไป เนื่องจากผ้าทอเป็นสินค้าที่มีชาวบ้านทำกันมากในแต่ละหมู่บ้าน ราคาขายจึงไม่ต่ำ ก็แล้วแต่ทอบ้านมะกอกได้จะขึ้นชื่อว่ามีคุณภาพดีและเป็นที่เชื่อถือตาม การพยายามรักษาชื่อเสียงของผ้าบ้านมะกอกไว้ เป็นไปดังคำบอกเล่าของสมาชิกกลุ่มทอผ้า รายหนึ่งที่ว่า “ทอผ้า ก็ประชุมกัน ก็บอกกลุกกลุ่มว่า ไหนๆเราทำแล้ว ก็ให้เอามาขายไว้ เสียชื่อครั้งหนึ่งมันจะขายไม่ได้ มันจะเสียชื่อเรา...ก็ขายยากอีก”

และในบางครั้งชื่อเสียงของผ้าทอบ้านมะกอกก็ถูกพ่อค้านำไปขาย เช่นกัน คือ “ເອົ້າຂຶ້ນບ້ານເຮົາໄປໜ້າຍ ແຕ່ໄມ້ໄດ້ມາເຂົາຜ້າເຮົາ ແຕ່ເຂົາທີ່ອື່ນ ດີໄມ້ດີກີ່ເປັນຂອງບ້ານມະກອກແລ້ວ” ทางด้านช่องทางการจำหน่าย ที่ผ่านมาจะมีพ่อค้ามารับซื้อทั้งที่บ้านและที่กลุ่มเพื่อนำไปขายต่ออีก ทอดหนึ่งหรือบางครั้งก็อาจมีลูกค้ามาซื้อด้วยตรง ในระยะหลังผู้นำชุมชนคือกำหนดและผู้ใหญ่

บ้านต้องการกระตุนอาชีพทอผ้าให้คงอยู่ในชุมชน เพื่อสร้างรายได้ให้แก่ชาวบ้าน จึงใช้วิธีรับซื้อผลผลิตจากผู้ทอไปก่อน แล้วจึงหาช่องทางกระจายผลผลิตออกสู่ตลาด จนกระทั่งปัจจุบันมีการกำหนดให้สมาชิกกลุ่มทำตาม “օอเดอร์” เพื่อให้ขายได้ ตามความต้องการของตลาด ดังที่ชาวบ้านเล่าไว้

“ช่วงระยะนี้ทำตามօอเดอร์ ที่นี่เข้าให้ทำลายไปตั้งลิบชุด ให้ทำลายเดียวที่ օอเดอร์มาที่กำนันผู้ใหญ่ กระจายทุกบ้าน ส่วนมากจะไปหาผู้ใหญ่กำนัน แล้วก็แบบว่า เขาก็ เวลาเวลา ก็อเวย์เจ้าแล้วเราไปส่ง”

“ถ้าทำแล้วมีตลาดรองรับก็ชื่นใจ อย่างทำแล้วไม่รู้จะไปขายที่ไหน เออตอนนี้ขยันได้แล้ว ไปบ้านผู้ใหญ่ ผู้ใหญ่กำนันแกร็บหมด ที่นี่ชาวบ้านก็กระตุ้นขึ้นมาแล้ว แก้วมีที่ส่งแล้ว ไม่ต้องว่าไม่รู้จะไปส่งไปขายที่ไหนก็ไม่มีกำลังใจ”

การทอผ้านั้นคือเป็นเพียงรายได้เสริมที่แม่บ้านทำกันหลังว่างเว้นจากการทำงานหลัก บางคนก็ใช้เวลาตอนกลางคืนทออยู่ที่บ้าน แต่สำหรับที่กลุ่มนี้ก็อูໜ້າหลายตัว จึงมีแม่บ้านไปทอ กันที่นั้นเป็นประจำทุกวัน เมื่อพิจารณาถึงรายได้จากการทอผ้าขายแม้จะได้ไม่นานนัก แต่การ ผลิตก็ค่อยเป็นค่อยไปจึงมีได้เกิดภาวะผลผลิตล้นจนทำให้ขายไม่ออกแต่อย่างใด หากวันหนึ่ง ชาวบ้านทอผ้าได้ 2 ตัว คือ 4 เมตร สำหรับการตัดเป็นเสื้อชุด ก็จะขายได้ชุดละ 400-450 บาท เมื่อหักค่าใช้จ่ายแล้วก็จะได้รายได้เป็นค่าแรงประมาณตัวละ 50 กว่าบาท วันหนึ่งจะได้มา ประมาณ 107 บาท ซึ่งเป็นรายได้ที่ไม่นานนัก สถานภาพของการทอผ้าเป็นไปดังคำบอกเล่า ของผู้ใหญ่บ้านที่ว่า “ตอนนี้ก็อยู่ได้ เพราะเป็นอาชีพเสริม คือส่วนมากผู้ใหญ่ไม่ได้ออกไปขาย นอก เลยต้องทำตัวนี้”

การซ่วยเหลือกันในกลุ่มสมาชิกเกิดขึ้นในหลายด้านด้วยกัน แบบเป็นทางการผ่าน กลุ่ม ก็คือ การนำเงินกองกลางของกลุ่มมาให้ชาวบ้านกู้กันโดยไม่จำเป็นว่าต้องเป็นสมาชิก กลุ่ม ลับหมุนเวียนกันไป รายละ 2-3 พันบาท กำหนดคืนภายใน 3 เดือน และเสียดอกเบี้ย ร้อยละ 5 บาท ต่อระยะเวลา 3 เดือน ประมาณกลุ่มทอผ้าเล่าเรื่องการให้กู้ยืมกันนี้ว่า

“ปัจจุบันเหลือเงินสามหมื่นเจ็ดพันเจ็ดร้อยเก้าสิบบาท ไม่ได้ฝากไม่ได้อมนະ บางที่ ก็กู้กันเอง ต่างคนต่างไม่มีนะ ก็แบ่งกันไปใช้คนละสองพัน สามพัน สามเดือนส่งดอกกันที่นี่ สองพัน ดอกต่อวัน สามเดือน ถ้าไม่มีดอกอย่างนี้ใครก็อยากได้ ก็ไม่เอามาก ถ้าไม่อย่างนั้น มันก็ไม่เติบโตอีกนั่นแหละ เอาพออยู่กันได้ ถ้าใครเอาไปพันนึง ดอกห้าสิบบาท คิดกันตกลง กันแบบนี้ พอกสามเดือนก็ส่งกันมาเองแหละ”

และการซ่วยเหลือแบบกันเองระหว่างสมาชิกในกลุ่มทอผ้าด้วยกัน เช่น การซ่วยกันทอผ้า ในกรณีที่บางรายทอไม่ทันตามคำสั่งซื้อ ดังว่า “บางทีมีคนเข้ามาสั่งทอผ้า ทอไม่ทัน ก็แบ่งๆกันทอ ช่วยกัน เอื้อ คนนั้นจะเอาเท่านั้นผืนเท่านั้น ก็ว่างใหม ถ้าว่างก็แบ่งกันไปทอ”

นอกจากนั้นบังไห้หยิบมีเมเงินทุนหรือวัตถุดิบซึ่งกันและกัน คือ “บางทีก็ไม่พอ วันนี้จะ เดี๋ยวจะ เอาลายนี้จะเอาสีนี้แหละ ของเชื้อเม่ใหม่ ถ้ามีก็เอามาให้ก่อน ไม่ห่วงกันไว เรื่องด้วย อุปกรณ์”

ในกรณีที่สมาชิกกลุ่มนี้ฐานะไม่ดี ก็จะได้รับการช่วยเหลือให้สามารถทอผ้าได้จากผู้นำ ดัง เช่น “ด้วย ตรงนี้ผู้ใหญ่เขาจะลงทุนให้ก่อน เข้าก็ ใจจะเอาราชกิจลงทุนให้ พอขายได้ก็หักไป ไม่คิดดอกเบี้ย” หรือดังที่ว่า “กี ที่บ้านนี้จะเอาของผู้ใหญ่เขาให้ ให้มากอ่อนๆ แต่อูบ้านเรา คือเราไม่มีกีทอ ของเก่าขายไปแล้ว ผู้ใหญ่เลยให้ของน้องสาวเขามา น้อยสาวเขามาไม่ทอ”

การดำเนินการของกลุ่มทอผ้าบ้านมะกอกได้ เป็นไปเรื่อยๆเรียบๆ โดยมีความพยายามหาตลาดเพื่อให้สมาชิกมีแหล่งราย การขายไม่ได้ราคาสูงนัก ประกอบการผลิตที่ทำแบบคู่อยู่เป็นคู่อยู่ไปในช่วงเวลาที่ว่างจากการหลัก ทำให้กลุ่มก้าวไปช้าๆ กลุ่มจึงไม่มีการสะสมทุนเพื่อขยายขอบข่ายของกิจกรรมทางเศรษฐกิจมากนัก การหาตลาดยังคงใช้ระบบเกือบลูกโดยมีผู้นำเป็นผู้ขายผลผลิตให้ชึ้นกับเป็นไปตามโอกาสที่มีอยู่ การไปติดต่องานแสดงสินค้าในกรุงเทพฯเป็นช่องทางจัดจำหน่ายที่ได้ผลดี เพราะสามารถขายผลผลิตที่ค้างอยู่ได้ อย่างไรก็ตามภัยในกลุ่มทอผ้าได้สร้างระบบความสัมพันธ์ทางสังคมที่ดีระหว่างสมาชิกของกลุ่ม โดยมีบ้านประisanกลุ่มเป็นแหล่งรวมความสามัคคีและการช่วยเหลือเพื่อพัฒนาชีวิตร่วมและกัน เนื่องจากตัวประธานกลุ่มเองก็เป็นผู้อาสาใจดีของหมู่บ้าน ที่ทุ่มเทแรงกายแรงใจให้กับการทอผ้า และกลุ่มทอผ้า โดยมีได้หวังผลตอบแทนทางการค้า ระบบการพึ่งพา ความไว้วางใจ และความสมัครสมาน ซึ่งเป็นทุนทางสังคมส่วนหนึ่งในชุมชนเจิงสร้างขึ้นได้โดยผ่านการดำเนินการของกลุ่มทอผ้านี้เอง

กลุ่มจักسان

กลุ่มจักсанเป็นกลุ่มอาชีพเสริมอีกกลุ่มนึงที่เพิ่งเริ่มขึ้นมาตอนปลายปี 2545 โดยเน้นไปทางกลุ่มพ่อบ้าน เนื่องจากยังมีผู้สูงอายุที่มีความสามารถที่จะทำการจักсанได้อยู่ จากที่สมัยก่อนนั้นพื้นที่หลังหมู่บ้านเป็นป่าໄ่ ซึ่งมีไม้ໄ่ ห่วย จำนวนมาก ที่ชาวบ้านนำมาใช้จัก sanเครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ ชาวบ้านเล่าว่า

“จริงๆแล้ว เมื่อก่อน ก็ส่วนมากก็จะเป็นชาวบ้านของเรานี่ มักมีพวากไม้ໄ่ พวากหวย เมื่อก่อน เพราะมันมันมีป่า ก็คนรุ่นก่อนๆ ก็มีกันหลายคนที่ยังทำกันอยู่ อย่างพวากจัก san พวากระบุง พวากตะกร้า อะไรมากนี่ จะทำให้กันเอง”

การจัดกลุ่มจักсан ในอีกແ่ร่ำມุนหนึ่งจึงเปรียบเสมือนการฟื้นฟูภูมิปัญญา โดยมีการขอความช่วยเหลือจากทางราชการให้ส่งวิทยากรมารช่วยฝึกงาน เพิ่มทักษะ การทำลายให้ละเอียดและสวยงามขึ้น การจัดตั้งกลุ่มขึ้นมาเป็นการสะดูรต่อการทำงานร่วมกัน โดยมีการอบรมครั้งแรกไปเมื่อปลายเดือนกรกฎาคม 2545 และมีสมาชิกกลุ่มอยู่ 20 คน

กลุ่มเย็บผ้าໂຫລ

กลุ่มเย็บผ้าໂຫລຈັດເປັນກລຸ່ມຮັບຈຳງານທີ່ຈັດຕັ້ງໂດຍມີຫວ່ານ້າກລຸ່ມຊື່ເປັນຄົນໃນໜູ່ບ້ານ ເປັນຜູ້ດໍາເນີນການ ນຳພຳຈາກໂຮງງານທີ່ກຽງເທິງ ແລະພຸທ່ອນົມທລ ມາຈ່າຍໃຫ້ແກ່ລູກກລຸ່ມໃນສັງກັດ ປັຈຈຸບັນກລຸ່ມເຍັບຜ້າໂຫລທີ່ມີຫວ່ານ້າກລຸ່ມອູ່ໃນບ້ານມະກອກມື້ອູ່ 3 ຮາຍດ້ວຍກັນ ເປັນຜູ້ໜູ່ງທີ່ສາມາຍ ອີເຣີມ ໂດຍຜູ້ໜ່ວຍຜູ້ໜູ່ບ້ານ ທີ່ຈຶ່ງທຳມາຕັ້ງແຕ່ 4-5 ປີທີ່ແລ້ວ ຕັ້ງແຕ່ຍັງໄມ້ໄດ້ເປັນຜູ້ໜ່ວຍຜູ້ໜູ່ບ້ານ ກລຸ່ມທີ່ສອງເປັນຫາວຳບ້ານຮາຍໜຶ່ງ ແລະກລຸ່ມທີ່ສາມເປັນກລຸ່ມຂອງຜູ້ໜູ່ບ້ານ ແຕ່ລະກລຸ່ມຈະມີສາມາຊີກລູກກລຸ່ມອູ່ຈະວ່າ 30 ດວຍ

ການເກີດຂຶ້ນຂອງກລຸ່ມເຍັບຜ້າໂຫລ ມາຈາກກາຮ່າທັນຄົນນອກໜູ່ບ້ານ ນຳງານເຍັບຜ້າມາຈ່າຍ ໃຫ້ແກ່ຫາວຳບ້ານໃນໜູ່ບ້ານທຳບ້ານທີ່ຈະທຳຕ້ອງມີຈັກເຍັບຜ້າ ທາກໄມ້ມີຕ້ອງຫາຊື້ອັກນົມາເອງ ຮະຍະແຮກມັກໃຫ້ຈັກເລັກ ແລ້ວຄ່ອຍມີກາຮ່າຍັບຂໍາຍ້ອງຈັກໃໝ່ ກາຮ່າຍັງຈັກອາຈທຳໂດຍກາຮ່າຍເບີກເຈີນ ລ່ວງໜ້າກ່ອນ ພັນຈາກຫາວຳບ້ານຮັບຈຳງານເຍັບຜ້າໂຫລ ກີ່ທຳໃຫ້ເກີດແນວຄົດໃນກລຸ່ມຫາວຳບ້ານສຕຣີວ່າ ຄວາທໍາຮະບບຕຽບນີ້ກັນເອງ ຜູ້ອີເຣີມຈຶ່ງຫັກຫວັນໄປກັນທີ່ຕາດໂປ່ເບັນເປັນແຫລ່ງຂາຍສົງເສື່ອແລະ ກາຮ່າຍເກີດໃຫ້ຜູ້ປ້າຍທີ່ຕິດປະກາສໃນແກວ້ານັ້ນວ່າ ໂຮງງານເຍັບຜ້າໂຫລຈ່າຍງານນອກ ທີ່ກົງຈະມີກາຮ່າຍເກີດເບີກໂຮກສັບພົມທີ່ໃຫ້ຕິດຕ່ອງ ຈານສາມາດຫາໂຮງງານພບ ແລະຕິດຕ່ອງເພື່ອຂອງຮັບງານເອງ

ຕ່ອມາຜູ້ໜູ່ບ້ານເຮີ່ມຈັບງານນີ້ ກາຮ່າຍັນສ່ວນນີ້ຂອງຜູ້ໜູ່ຖຸກມອງວ່າເປັນງານເພື່ອສ່ວນ ຮາມນາກກ່າວ່າງານສ່ວນຕົວ ເນື່ອງຈາກຕັວຜູ້ໜູ່ມີກີ່ຈາກມາກນາມຍູ້ແລ້ວ ໂດຍກາຮ່າຍັດຕັ້ງກລຸ່ມເຍັບຜ້າໂຫລທີ່ມີສາມາຊີກຈາກ 30 ດວຍ ຈຶ່ງກາລາຍເປັນກາຮ່າຍກລຸ່ມສຕຣີທີ່ວ່າງຈາກກາຮ່າຍັນມາເຍັບຜ້າທີ່ນຳມາເປັນຫຼື້ນສ່ວນໃຫ້ເຂົ້າເປັນຕ້ວກາງເກີດໃຫ້ເວົ້າຜູ້ທີ່ຂອບເຂວາ ຫາວຳບ້ານໄດ້ຄ່າແຮງຕ້ວລະ 3-4 ບາທ ແຕ່ອາສີຍທີ່ທໍາວັນນີ້ໄດ້ຈຳນວນນາກຈຶ່ງສ່ວນຮ່າງຮ່າຍໄດ້ໃຫ້ແກ່ສາມາຊີກໄມ້ນ້ອຍ ຕກກັນນີ້ຈະໄດ້ຮາຍໄດ້ເກືອບ 200 ບາທຕ່ອຳຄົນ ອີເຣີມເດືອນນີ້ສາມາຊີກກລຸ່ມຈະມີວ່າຍໄດ້ຕຽນນີ້ປະມານ 5,000-6,000 ບາທ ໂດຍມີຄ່າໃຫ້ຈ່າຍຜົນແປຣືດ້າຍແລະຄ່າໃຫ້ຈ່າຍຄົງທີ່ຄືອຈັກເຍັບຜ້າທີ່ຕ້ອງລົງທຸນເອງ ແລະຫາກໄມ້ມີຫຸນຜູ້ໜູ່ທີ່ຈະຫາຈັກເຍັບຜ້າມາໃຫ້ກ່ອນ ແລະຫວ່ານ້າກລຸ່ມບາງຮາຍໃຫ້ວິຫາຈັກຮາມາໃຫ້ລູກກລຸ່ມຂອງຕົນເຂົ້າ ໂດຍເສີຍຄ່າເຂົ້າເດືອນລະ 200 ບາທ

ກາຮ່າຍັດຕ່ອງໄປຮັບງານນັ້ນ ຫວ່ານ້າກລຸ່ມຕ້ອງວິຈະເຫັນຈົກຈັກຮູ່ທຸກສັປດາຮ້າ ທີ່ວ່າງທີ່ມີງານ ມາກປະມານເດືອນມີນາຄມ-ພຸ່ມກາຄມ ອາຈາໄປສົ່ງສັປດາຮ້າລະສອງຄວັງ ໂດຍທຳມາຮະບບທີ່ໂຮງງານນັດໝາຍ ປັຈຈຸບັນໂຮງງານທີ່ຕິດຕ່ອງໄວ້ມື້ອູ່ຫລາຍແໜ່ງ ໂຮງງານບາງແໜ່ງຫວ່ານ້າກລຸ່ມຈະໄປດ້ວຍກັນໂດຍກາຮ່າຍແນວຮັດວ່າມັກຄັນເດືອນ ແລ້ວເມື່ອກລັບມາຄື່ນຄ່ອມາແບ່ງງານກັນ ແລະຍັງມີກາຮ່າຍໂຮງງານໃໝ່ອູ່ຫຼຸດລອດ ເນື່ອງຈາກບາງໂຮງງານມີປົງຫາເຮື່ອກາຮ່າຍກັນ ເຊັ່ນ ໄມເພີ່ມພອໃຈໃນງານກີຈະໄມ້ຮັບຄືນ ດັ່ງທີ່ຫວ່ານ້າກລຸ່ມຮາຍໜຶ່ງເລ່າວ່າ

“ເຄົ້າບອກວ່າງານໄມ້ສ່ວຍ ເຮົາຕ້ອງຮັບພິດຊອບເອງ ເພວະວາເປັນຄົນເຄົາມາ ດັນທີ່ສັງຕ້ອງຮັບພິດຊອບເອງທຸກອຍ່າງ ບາງທີ່ເປົ້ອນຜູ້ນອະໄວພວກນີ້ ຖື່ນເຈົ້າກອອກ ເຂົກໍໄມ່ເອາ”

เมื่อโรงงานไม่รับคืน หัวหน้ากลุ่มต้องรับผิดชอบโดยการซื้อจากโรงงานในส่วนที่โรงงานไม่รับในราคายังคงประมาณ 16-17 บาท เพื่อให้ได้เท่ากับราคายาส่งของโรงงานคือตัวละ 20 บาท และนำไปขายตามหมู่บ้านหรือตลาดนัด ซึ่งส่วนใหญ่จะขายในราคากลุ่มตัวละ 20 บาท เท่านั้น ในขณะที่ราคาขายปลีกต่ำละ 39 บาท

รายได้ของหัวหน้ากลุ่มคือตัวละ 1-2 บาท นั่นหมายความว่าเมื่อไปรับผ้ามาจากการโรงงาน แล้วกลับไปส่งคืนจะได้ค่าแรงจากโรงงานประมาณตัวละ 4-5 บาท ซึ่งต้องไปจ่ายให้กับลูกกลุ่ม 3-4 บาท แต่เนื่องจากหัวหน้ากลุ่มแต่ละรายจะรับผ้าไปเป็นจำนวนมากถึง 3-4 พันตัว จึงคุ้มค่า�้ำมันและค่าดำเนินการ ผู้เย็บผ้าให้ลงของบางกลุ่มเป็นชาวบ้านนอกหมู่บ้าน โดยอยู่ในหมู่บ้านและตำบลใกล้เคียง

การตั้งกลุ่มเย็บผ้าให้ เป็นการสร้างรายได้ให้กับชาวบ้านในชุมชน ขณะเดียวกันผู้ดำเนินการก็ได้รับผลตอบแทนในระดับหนึ่ง ซึ่งต้องนำมาเป็นค่าน้ำมัน ค่าแรงตนเอง รวมไปถึงความรับผิดชอบเมื่อเกิดความเสียหายต่างๆ อย่างไรก็ตามกลุ่มนี้ก็เป็นที่ยอมรับในสายตาชาวบ้านว่าทำให้ชาวบ้านมีรายได้ จึงเป็นกลุ่มที่ผ่านระหว่างผลประโยชน์ส่วนตัวกับผลประโยชน์ของชุมชน ดังคำบอกเล่าของชาวบ้านที่ว่า

“ผ้าให้หลักจากโรงงาน ค่าแรงพออยู่”ได้ เป็นตัวรับมาจากการโรงงาน ก็ประมาณ 3-4 บาท เข้าตัวตัดผ้ามาเป็นชิ้นๆ ก็มาเย็บและประกอบเป็นตัว เข้าตัวตัดมาให้เราสำเร็จ เราก็เย็บไป ถ้าคนไหนไม่เป็นก็ต้องมาฝึกฝนนะ เวลาส่งก็ บางครั้งอาทิตย์หนึ่งก็เป็นหมื่นๆตัว ของเรามีกลุ่มเย็บผ้า อย่างต่ำก็หมื่นตัวกระจายออกไป ประมาณกลุ่มละ 30 คน ในกลุ่มของผู้ใหญ่นี้ก็เฉลี่ยกันๆไป”

กลุ่มสวัสดิการชุมชน

ในหมู่บ้านมีกลุ่มที่อยู่ในรูปสวัสดิการชุมชน 2 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มมาปนกิจหมู่บ้าน และกลุ่มประปาชุมชน เป็นการรวมกลุ่มแบบช่วยเหลือกันเอง และพึ่งพาตนเองเวลาเกิดปัญหาขึ้น กลุ่มมาปนกิจหมู่บ้านนั้น เป็นการดำเนินการในระบบประกัน โดยเริ่มต้นมาจากการเข้าร่วมกับบ้านมีกอกหมู่ 2 ที่จะเก็บเงินจากผู้เข้าเป็นสมาชิกเมื่อมีคนในครัวเรือนของสมาชิกอื่นตาย ครัวเรือนละ 20 บาท ซึ่งปรากฏว่าจำนวนเงินที่ได้รับน้อย คือต่ำประมาณศพละ 3,000 บาท หมู่ 8 บ้านจะกอกให้จึงได้ตั้งกลุ่มมาปนกิจหมู่บ้านของตนขึ้น และมีชาวบ้านหมู่ 2 ร่วมมาเป็นสมาชิกด้วย โดยการเก็บครัวเรือนละ 100 บาท สมาชิกของกลุ่มเริ่มแรกมีอยู่ 70 คน จนถึงปัจจุบันนี้มีอยู่ 106 คน ซึ่งศพหนึ่งจะได้เงินช่วยเหลือจากส่วนนี้ประมาณหมื่นกว่าบาท เงินดังกล่าวนี้สามารถช่วยเหลือให้แก่บ้านผู้ตายในการทำศพหรือใช้จ่ายในเรื่องอื่นที่เกี่ยวข้องกับผู้ตาย

สำหรับเงินกองทุนประจำปีชุมชนนั้น เป็นประจำปีงบประมาณ ที่สูงน้ำหนักจากบ่อขนาดโดย ตรวจขึ้นไปที่หอสูง แล้วจ่ายนำ้าไปตามครัวเรือนรวม 400 กว่าหลังค่า เกิดขึ้นเป็นเวลา 10 ปีมา แล้ว เป็นการดำเนินการร่วมกับชาวบ้านหมู่ 2 โดยได้รับการสนับสนุนจากการอนามัยให้สร้าง ขึ้นมา เริ่มต้นมีการเรียกเก็บเงินจากเจ้าของบ้านที่ใช้หลังค่าเรือนละ 280 บาท เป็นค่ามาตรา วัด และเก็บเป็นเงินหมุนเวียนอีก 30 บาท เพื่อนำมาบริหารงานให้กับผู้ใช้ประจำ นอกจากนั้นก็จะเก็บเป็นค่าน้ำยูนิตละ 3 บาท และได้ปรับขึ้นมาเป็นยูนิต ละ 4 บาท และเก็บค่ารักษา มาตรวัดอีกเดือนละ 5 บาท ปัจจุบันนี้ประจำปีชุมชนมีผลกำไรมหาศาลถืออยู่ประมาณ 170,000 บาท แต่ก็มีได้นำมาปล่อยกู้และปันผลให้แก่สมาชิก คงเอาเงินจำนวนนี้ไว้ใช้ในการบริหารงานและ ซื้อเม็ดยา และใช้เพื่อกิจกรรมทางสังคมอื่นๆ เช่น การซื้อคอมไฟมาติดตั้งในหมู่บ้าน การซ้อม แข่งขันที่เป็นหลุมเป็นป่า

เงินทุนจากแหล่งต่างๆ

ก่อนที่กองทุนหมู่บ้านจะเข้ามานั้น ชาวบ้านมีแหล่งเงินทุนต่างๆ ดังนี้ แหล่งแรก เป็น การกู้ยืมจาก รถศ. ซึ่งมีการให้กู้ โดยให้ชาวบ้านจัดกลุ่มมาประมาณ 10-11 คน เพื่อให้ช่วย กันค้าประจำ แลงยังมีเงื่อนไข คือหากจะขอกู้ใหม่คนในกลุ่มนั้นทุกคนต้องชำระหนี้ก่อนหมด แล้ว สำหรับการพักหนี้จาก รถศ. ก็สามารถช่วยชาวบ้านได้พอสมควร แต่ขณะเดียวกันชาว บ้านเองก็หาหนทางในการใช้หนี้นี้คืนอยู่เช่นกัน ชาวบ้านเล่าว่าการพักหนี้นั้นมิใช่ว่าทำกันโดย ไม่มีจุดหมายปลายทาง หากแต่จะมีการให้รวมกลุ่มคนพักหนี้ หาอาชีพเสริมเพื่อให้เกิดรายได้ งอกเงยมาใช้หนี้อีกทางหนึ่ง และในขณะที่พักชำระหนี้จะไม่สามารถกู้ยืมเงินต่อไปได้ ดังที่ชาว บ้านเล่าว่า

"บางรายก็พัก บางรายก็ไม่พัก จริงๆแล้วโครงการพักหนี้เข้าไม่ให้พักเลยานะ คือคนที่ พักหนี้ทางรัฐบาลเข้าจะมีนโยบายให้มาที่กกลุ่มพักชำระหนี้ เขาก็จะหาอาชีพให้ทำเพื่อที่จะได้มี เงินเก็บสะสม แต่ปรากฏว่าบางคนคือพักแล้วไม่ทำ พักชำระหนี้ก็จะกู้เพิ่มอีกไม่ได้สามปี นั้น คือคุณต้องหยุดเลย แต่คุณต้องไปหารายได้อย่างอื่นมา แล้วอีกสามปีคุณต้องใช้คืน แล้วก็มี บางคนมีบางกลุ่มที่ว่าจะให้อำเภอจัดหาอาชีพมาให้ทำ เพื่อที่จะได้มีเงินไว้อีกสามปีข้างหน้า ໄว้ใช้หนี้"

แหล่งที่สอง เป็นการกู้ยืมจากพ่อค้าในตลาดที่ชาวบ้านเรียกว่ากู้จากเจ๊กหรือกู้จากเจ้า แก่ ซึ่งจะเสียดอกเบี้ยในอัตราที่สูงมาก คือร้อยละ 3-5 ต่อเดือน ซึ่งเป็นระบบที่มานานสืบต่อ มา ดังคำบอกเล่าที่ว่า

"ตลาดคนจีนร้อยละห้าร้อยละสามต่อเดือน เมื่อก่อนนี้ทำงานสมัยเก่าที่ว่านาหว่าน คนจีนเขาจะเอาเป็นดอกข้าวร้อย(บาท)ละสามถังซึ่งถือว่าสูงมากฯลฯ ที่นาบางคนก็โดนเค้า ยืดไปหมด"

หรือการกู้จากแขกเสียดอกเบี้ยสูงถึงร้อยละ 20 ต่อเดือนก็มี ชาวบ้านเล่าว่า “ภัยตลาดข้างนอกว้อยละยี่สิบก็มี เป็นพวกชาวแขกจะไรพวนนี้ เค้ามาปล่อยแล้วก็มาเก็บเป็นวันๆต่อเดือน แล้วก็มีร้อยละห้าพันกรองสี แล้วก็ร้านค้าใหญ่ที่บล่อยกู้ บางที่ก็เอาที่ไปจำนำของเค้าแล้วก็เอาเงินมา”

แหล่งที่สาม เป็นการกู้แหล่งจากเงินทุนที่รัฐจัดสรรมายังชุมชนที่ชาวบ้านเรียกว่าเงินหมื่นและเงินแสน เงินหมื่นคือเงินสงเคราะห์ที่ได้จากการประชุมชาวสหกรณ์ให้สำหรับคนเดือดร้อนยืม หมู่บ้านละ 12,000 บาท และเงินแสนคือเงินที่ผ่าน อบต. บ้านมะกอกได้มีสมาชิกเงินแสนอยู่ 61 ราย เงินนี้จะถูกแบ่งให้กับกลุ่มแม่บ้านและกลุ่มเกษตรกรในชุมชน กลุ่มละครึ่ง โดยเกษตรกรเอาไปซื้อปุ๋ย ซื้อยา ซื้อพันธุ์ข้าว ในขณะที่กลุ่มแม่บ้านเอาไปซื้อด้วยและ晦ี่ ลักษณะการปล่อยกู้เป็นรายบุคคล คิดดอกเบี้ยร้อยละ 3 ต่อปี โดยกำหนดส่งให้หมดภายใน 4 ปี และเมื่อแบ่งแล้ว สมาชิกได้เงินรายละ 2,000 บาท ซึ่งจะต้องส่งตังนี้ “ปีสี่เจดให้ส่งสี่ร้อยสิบบาท ปีสี่แปดสี่ร้อยสิบบาท ปีสี่เก้าแปดร้อยบาท นี่เป็นหนึ่งพันหกร้อยบาท สองสามปีให้หมด...ก็ขึ้นแรกเขาก็จะเรียกคนละห้าร้อยบาทก่อนใช้ใหม่ เอาไปเข้าธนาคารไว้ก่อน เป็นแบบว่าเป็นหลักไว้ก่อน คนไหนที่ว่าได้ยากก็เอานั้นเหละชนไว้ก่อน” นอกจากนั้นก็มีเงินสวัสดิการที่ได้จาก อบต. ในลักษณะของการหาเงินทุนมาใช้ในด้านต่างๆ เช่น เงินช่วยเหลือคนชรา และคนพิการ และ การจัดศูนย์เลี้ยงเด็ก

การเข้ามาของกองทุนหมู่บ้าน

เมื่อรัฐบาลมีนโยบายของทุนหมู่บ้านเกิดขึ้นชาวบ้านก็ได้รับรู้และติดตาม กระทั่งได้รับนโยบายมาเพื่อเตรียมการในเบื้องต้น เห็นได้ชัดว่าชุมชนบ้านมะกอกได้ลงก็มีความกระตือรือร้นและได้เตรียมการเพื่อรองรับการเข้ามาของกองทุน กระบวนการบริหารจัดการกองทุนหมู่บ้านของชาวบ้านมะกอกได้ดำเนินไปอย่างมีขั้นตอนดังนี้

การทำความเข้าใจกับชาวบ้าน

กองทุนหมู่บ้านนับเป็นโครงการรูปแบบใหม่ ที่แตกต่างไปจากเงินทุนอื่นที่รัฐให้แก่ชุมชน เนื่องจากมีหลักการที่ให้ชุมชนนั้นเองเป็นผู้ดูแลจัดการ ดังนั้นชาวบ้านจำเป็นจะต้องทำความเข้าใจและรับรู้หลักการนี้ก่อน ให้เกิดความเข้าใจที่ตรงกันว่าเงินกองทุนหมู่บ้านที่ได้รับมาเนี่ยมีการบริหารจัดการกันอย่างไร เพื่อที่จะได้มีส่วนร่วมออกเงยอกมาได้เช่นหมูนเรียนกันต่อไปโดยเงินไม่ว่าอย่างไร ผู้ใหญ่บ้านซึ่งเป็นประธานกองทุนหมู่บ้านได้เล่าให้ฟังในประเด็นนี้ว่า

“ตอนแรกชาวบ้านไม่ค่อยเข้าใจ บางคนคิดว่าเงินตัวนี้ได้พรีมาไม่ต้องເකີນ แต่เราบอกว่าไม่ใช่เงินตัวนี้ເກົ່າບອງຫາໄປຈະອູ້ເງິນຄູກຫລານ ກີ່ຕ້ອງອົບປາຍໃຫ້ชาวบ้านພັ້ນເຖິງຈະເຂົ້າໃຈ”

ในระยะแรกของการสร้างการรับรู้นั้นเป็นการเรียกชาวบ้านมาพูดคุยกันก่อน โดยชาวบ้านมาร่วมฟังกันไม่ถึงร้อยคน

การเลือกกรรมการกองทุน

วันที่ 2 มิถุนายน 2544 ชุมชนได้มีการจัดประชุมกันอย่างเป็นทางการ มีพัฒนาการอำเภอร่วมชี้แจงรายละเอียด และหลักการของกรรจัดตั้งกองทุนหมู่บ้านในชุมชน โดยมีชาวบ้านมาร่วมประชุมกันเกินกว่า 3 ใน 4 ของหลังคาเรือนทั้งหมด ซึ่งเป็นไปตามกฎระเบียบที่สามารถทำการเลือกตั้งกรรมการกองทุนได้โดย มีวิธีการคือ เริ่มนับจากการให้ชาวบ้านเสนอชื่อผู้ที่เหมาะสมจะเป็นกรรมการขึ้นมาที่ลักษณะและให้มีผู้รับรองในที่ประชุม หากมีผู้รับรองครบแล้ว ก็จะขอมติจากชาวบ้านที่เข้าร่วมประชุม ซึ่งส่วนใหญ่มีมติเป็นเอกฉันท์สำหรับชื่อที่ถูกเสนอมา ชาวบ้านที่ถูกเสนอชื่อให้เป็นกรรมการ แม้จะมีการบ่ายเบี่ยงไม่ยอมรับเป็น ก็ต้องยอมรับมติให้เป็นกรรมการ เพราะชาวบ้านจะไม่ยอมให้ถอนตัว เนื่องจากพิจารณาแล้วว่า เหมาะสม ในเรื่องนี้เป็นไปดังที่ผู้ให้สัมภาษณ์เล่าว่า “มีบางคนที่เขาเสนอชื่อ ก็ไม่เอาเหมือนกัน แต่ก็ไม่ยอม ต้องเอา ต้องเอาให้ได้ เหมาะสมแล้ว” ในกรณีที่ชาวบ้านที่ถูกเลือกมาไม่ยินยอมจริงๆซึ่งมีอยู่เพียงรายเดียว ก็จะให้เขียนว่าขอลาออกจากตำแหน่งกรรมการ เพื่อเป็นการยืนยันให้ชาวบ้านทั่วไปรู้ว่าได้รับการรับเลือกเป็นกรรมการแล้ว แต่ขอลาออกให้มีการเลือกใหม่ เมื่อเลือกกรรมการได้ครบ 15 คน ปรากฏว่าเป็นกรรมการผู้ชาย 13 คน และกรรมการผู้หญิง 2 คน กรรมการทั้งหมดก็จะมาตกลงเลือกตั้งกรรมการดำรงตำแหน่งต่างๆ เช่น ประธาน รองประธาน เลขาธุการ เหตุถูกลูกฯ ฯลฯ รวมไปถึงแต่งตั้งที่ปรึกษาของทุน และผู้ทรงคุณวุฒิ หลังจากนั้นกรรมการก็จะมาเรียนรู้หลักการของกองทุนหมู่บ้านโดยละเอียดอีกครั้ง เพื่อการร่างระเบียบกองทุนของหมู่บ้านบ้านละกอกอีกชั้นมา

ระเบียบกองทุนหมู่บ้าน

หลังจากที่ได้กระบวนการดำรงตำแหน่งต่างๆแล้ว ก็เป็นขั้นตอนของการร่างระเบียบกองทุนหมู่บ้าน ซึ่งกระบวนการนี้ทำไม่ยาก เพราะมีแนวทางมาให้ศึกษาก่อนเพื่อพิจารณาว่า crud ไหนควรได้รับการปรับปรุง ในกรณีมาใช้เป็นหลักเกณฑ์ของหมู่บ้าน ส่วนกฎเกณฑ์ทั่วไป ส่วนใหญ่ก็มีความคล้ายคลึงกันระหว่างหมู่บ้านต่างๆ ขั้นตอนแรกของการเข้าสู่กองทุนหมู่บ้านก็คือการสมัครเป็นสมาชิกกองทุนหมู่บ้านก่อน เพื่อให้ได้สิทธิในการรู้ แต่จะกู้หรือไม่ก็ได้ นอกจากนั้นผู้เข้าเป็นสมาชิกจะต้องเสียเงินค่าแรกเข้าคนละ 20 บาท เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายดำเนินการต่อไป และมีการเก็บเงินคอมทรัพย์ที่จะอยู่ควบคู่ไปกับเงินกองทุน ที่เรียกว่าเงินสักจะ โดยเงินนี้สำหรับบ้านละกอกอีก 20 บาทต่อเดือน แต่เก็บครั้งเดียวเป็นรายปี ตั้งแต่วันที่เข้าเป็นสมาชิก การคิดดอกเบี้ยที่ต้องจ่ายคืนพร้อมเงินกองทุนที่ยืมไปนั้น คิด

อัตรา้อยละ 4 ต่อปี โดยยึดหลักเทียบจากอัตราดอกเบี้ยธนาคาร การคิดดอกเบี้ยในอัตราที่ค่อนข้างต่ำของบ้านมากออกได้ ก็ เพราะกรรมการให้ความเห็นกันว่า “ถ้ามากก็เป็นการค้ำกำไรมหาศาลนั้นต้องการให้ช่วยเหลือชาวบ้านมากไป ไม่ช่วยเหลือ”

ในการจ่ายเงินคืนนั้น กฎระเบียบของกองทุนหมู่บ้าน บ้านมหกอกได้ระบุไว้ว่าหากใครมีความสามารถส่งก่อนก็จะได้ลดดอกเบี้ยลงไป และสามารถทำเรื่องขอภัยใหม่ได้ แต่การได้เงินงวดใหม่ต้องรอพร้อมกันหมดทั้งหมู่บ้าน ส่วนผู้ที่ส่งทีหลังจะถูกคิดดอกเบี้ยเพิ่มอีกร้อยละ 1 ต่อปี เป็นร้อยละ 5 ใน การปล่อยกู้นั้น กรรมการจะต้องกันเอาไว้ใช้เพื่อฉุกเฉิน ซึ่งได้กันไว้ประมาณ 160,000 บาท ซึ่งให้กู้ได้ครั้งละ 3,000 บาท คืนเงินภายใน 3 เดือน คิดดอกเบี้ยร้อยละ 3 ต่อเดือน แต่ปรากฏว่าไม่มีผู้ขอภัย เพราะกู้ฉุกเฉินต้องคืนเงินเร็กว่ากู้ปกติ

สำหรับมาตรการแวดระวังนั้น   “ได้ปรากฏอยู่ในระเบียบกองทุนหมู่บ้านของบ้านมหกอกได้ว่า ให้การกู้ยืมนั้นจะทำกันเป็นกลุ่ม คือแม้จะเป็นการขอภัยรายบุคคล แต่ผู้ที่จะมาภักดีต้องรวมตัวกันมาเป็นกลุ่ม กลุ่มละ 10-12 คน เพื่อขอภัยพร้อมกัน และภายในกลุ่มนั้นจะมีการค้ำประกันกันเองโดยผู้ค้ำประกัน 2 คน ซึ่งก็จะหมุนเวียนกันอยู่ในกลุ่ม ผู้ค้ำคนหนึ่งจะค้ำประกันสมาชิกอื่นได้ไม่เกินกว่า 3 ราย กรรมการกองทุนจะแบ่งหน้าที่กันดูแลลูกกลุ่มตามที่ได้มอบหมาย

จำนวนสมาชิกกองทุน การเขียนโครงการและการพิจารณาจำนวนเงินกู้ยืม

จากจำนวนครัวเรือนในหมู่บ้านทั้งสิ้น 245 ครัวเรือน มีผู้สมัครเข้ามาเป็นสมาชิกกองทุนหมู่บ้านจำนวน 131 ครัวเรือน ในจำนวนนี้ได้ทำเรื่องขอภัยเงิน 125 ราย และไม่ได้ขอภัยเงิน 6 ราย ซึ่งทุกรายได้รับอนุมัติเงินกู้ แต่ในจำนวนที่ลดถอนลงมา แม้ในหลักการแล้วจะเขียนขอภัยได้สูงสุดคงจะ 20,000 บาทในกรณีปกติ ทั้งนี้เนื่องจากสมาชิกของกองทุนมีมากในขณะที่วงเงินที่มีอยู่เทียบกับการขอภัยจะมีไม่เพียงพอ ดังนั้นคณะกรรมการกองทุนจะทำการพิจารณาอนุมัติงกู้เป็นรายๆไป และตัดวงเงินออกตามความจำเป็นของการประกอบอาชีพ การเขียนโครงการเป็นเรื่องที่ผู้ขอภัยทุกคนต้องทำ โดยให้เขียนระบุลงไปว่าต้องการกู้ไปเพื่อทำกิจกรรมใด เช่น

“ถ้าคนทำงานก็คือเขาไปชื้อบุญ ค่าแรง ค่ารถໄก ถ้าเป็นพากาชาชีพค้าขาย ก็เขียนโครงกว่าอาชีพค้าขาย จะเอาไปซื้อะไรมากก็คือเขาไปซื้อมามาก ถ้าเป็นกลุ่มท่อผ้าก็คือเขาไปซื้อห้องน้ำ ถ้าเป็นเลี้ยงไก่ เลี้ยงอะไรมาก ก็เขียนว่าซื้ออาหาร ซื้อได้อะไรมากนี้”

โดยกรรมการกองทุนได้กำหนดให้สมาชิกที่ประสงค์จะขอภัยเงินสั่งโครงการมาก่อนเงินออกล่วงหน้า 2 เดือน เพื่อจะได้มีเวลาพิจารณาในภาพรวม ปรากฏว่าอาชีพที่สมาชิกเขียนขอภัยมากที่สุดก็คือการทำเกษตรโดยใช้ในการปลูกข้าว ในขณะที่โครงการประเภทนั้นจะมีไม่นาน

เงินกองทุนหมู่บ้านของบ้านมีกอกได้ เป็นเงินงวดที่ 2 ของรัฐบาล ที่ปล่อยลงมาให้กับหมู่บ้านต่างๆ โดยบ้านมีกอกได้ได้ปล่อยกู้ไปในเดือนพฤษจิกายน 2544 ซึ่งครบกำหนด 1 ปี ในวันที่ 31 เดือนตุลาคม 2545 วงเงินที่ปล่อยกู้ไปแล้วทั้งสิ้นประมาณ 840,000 บาท คงเหลือสำหรับการกู้ฉุกเฉินอีก 160,000 บาท ผู้ที่กู้ได้มากที่สุดคือ 8,000 บาท และเป็นวงเงินที่ได้รับกันส่วนใหญ่ ส่วนที่ได้ต่ำสุดคือได้เพียง 3,000 บาท เป็นการกู้เพื่อไปค้าขายย่อคือขายส้มตำ กับข้าว และผลไม้

การเปลี่ยนคณะกรรมการเมื่อครบวาระ 1 ปี

เนื่องจากคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านของบ้านมีกอกได้ตั้งกันมาตั้งแต่วันที่ 2 มิถุนายน 2544 จึงครบวาระ 1 ปีแล้วในวันที่ 2 มิถุนายน 2545 ทำให้มีการเลือกตั้งคณะกรรมการชุดใหม่ ซึ่งตามระเบียบกองทุนแล้ว จะต้องมีการจับสลากกันออกกึ่งหนึ่ง สำหรับบ้านมีกอกได้ได้ให้กรรมการจับสลากออก 8 คน แต่มีผู้ขอลาออก 3 คน จึงจับสลากออกเพียง 5 คน แต่ก็สามารถเลือกคนเก่าเข้ามาได้อีกเป็นวาระที่ 2 ปรากฏว่าได้คนเก่ามาเป็นกรรมการทุกคน ยกเว้นคนที่ลาออกเนื่องจากต้องไปต่างประเทศ กับผู้ที่ติดธุรกิจส่วนตัวไม่มีเวลาว่างเพียงพอ จึงมีการเปลี่ยนกรรมการใหม่รวม 3 คน ซึ่งในภาพรวมแล้วยังคงเป็นผู้ชาย 13 คน และผู้หญิง 2 คน เช่นเดิม

“เปลี่ยนกรรมการ ก็มีเปลี่ยนใหม่ก็สามคน นอกนั้นก็คนเก่า ชาวบ้านก็เลือกอนาคต กำหนด แต่จะมาเปลี่ยนใหม่ก็สามคน คือสองคนเข้าลาออก บอกจะไปอยู่กรุงเทพ เข้าขออีกคนหนึ่งแบบจับลากแล้วโอนออก เขาก็ไม่ขอกลับมาใหม่”

การคืนเงินรอบแรก

เงินกู้กองทุนหมู่บ้านถึงกำหนดคืนในวันที่ 31 ตุลาคม 2545 ตั้งนั้นจึงได้มีการเรียกประชุมชาวบ้านตอนต้นเดือนเพื่อเป็นการเตือน อีกทั้งได้มีประกาศแจ้งข่าวเสียงตามสาย เป็นการประชาสัมพันธ์ไว้ล่วงหน้าไว้

“เข้าจะประการศก่อนจะครบกำหนด ส่งเงินแล้วนะ เข้าให้ส่งภายในกำหนดเดือนที่แล้ว(เดือนตุลาคม) สิ้นเดือนที่แล้วหมดกำหนดส่ง ทำเรื่องกู้กันต่อ พอกส่งเสร็จก็ทำเรื่อง”

รวมไปถึงการคูณจากการกองทุนหมู่บ้าน ที่จะต้องคูณแลกกลุ่มของตนตามที่ได้แบ่งกลุ่มไว้ตั้งแต่ต้น ผู้ใหญ่บ้านซึ่งเป็นประธานกองทุนหมู่บ้านเล่าว่า

“เราบอกว่าสิ้นเดือนนี้เก็บเงินคืนหมด บางคนก็ค้าขาย บางคนก็ทำงาน ช่วงนี้เป็นฤดูเกี่ยวข้าว เราขอเก็บคืนไม่มีปัญหาเรื่องการคืนเลย...บอกว่าในกลุ่มนี้มีปัญหาใหม่ (กรรมการ) เขาก็บอกกว่าไม่เห็นมีปัญหาสักคน เขาว่าอย่างนี้นะ ให้กรรมการติบห้าคนแบ่งกันคูณแลกกลุ่ม ก็คือใครอยู่ไกลกกลุ่มไหนก็คูณแลกกลุ่มนั้น แบ่งมาตั้งแต่ต้นแล้ว”

กรรมการกองทุนหมู่บ้าน กำหนดให้สมาชิกฯ มาส่งเงินได้วันที่ 30-31 ตุลาคม 2546 โดยการเก็บเงินนั้นใช้การแบ่งเขตเก็บโดยแยกไปตามบ้านกรรมการแต่ละคน เพื่อลดความยุ่งยากและกระจายความเสี่ยงออกไปเนื่องจากเงินมีจำนวนมาก ในวันที่คืนเงินนั้นชาวบ้านสามารถยื่นเรื่องเขียนโครงการกู้เงินใหม่ได้โดย เมื่อได้เงินคืนมาเรียบร้อยหมดแล้ว ผู้ใหญ่บ้านก็จะนำเงินฝากเข้าธนาคารเพื่อตรวจสอบ และรอค่อยการพิจารณาอนุมัติโครงการจากคณะกรรมการ การคืนเงินครอบแรกสามารถเรียกเงินคืนพร้อมดอกเบี้ยได้ครบถ้วน โดยให้ทำสัญญากรอสองใหม่พร้อมกันในวันนั้นเลย พอวันรุ่งขึ้นคือวันที่ 1 พฤษภาคม ได้ทำการปล่อยกู้รอบสองทันที แต่ชาวบ้านจะได้รับเงินในวันที่ 13 พฤษภาคม โดยกรรมการจะเรียกเก็บสมุดธนาคารออมสินจากลูกกลุ่มของตน และทำการโอนเงินเข้าบัญชีให้

การปล่อยเงินกู้รอบสอง

ก่อนที่จะมีการคืนเงินกู้รอบแรกนั้น กรรมการได้มีการประชุมกันแล้วล่วงหน้า เพื่อปรึกษาหารือการปล่อยกู้ในรอบที่สอง เนื่องจากได้เปิดให้มีการสมัครเข้ามาเป็นสมาชิกใหม่ได้แล้ว ปรากฏว่ามีสมาชิกเพิ่มเข้ามาอีก 9 คน เป็น 140 คน แต่มีผู้แจ้งว่าจะขอคืนกู้อยู่ 133 คน ซึ่งเมื่อเทียบกับรอบแรก มีคนกู้เพิ่ม 8 ราย และเนื่องจากการปล่อยกู้ครั้งแรกนั้น ไม่ได้ปล่อยกู้ทั้งหมด แต่มีการกันไว้เพื่อฉุกเฉินซึ่งไม่มีความกู้ในส่วนนี้เลย ในรอบสองกรรมการได้คำนวณดอกเบี้ยที่จะได้รับรวมกับเงินหนี้ล้านเดียวแล้ว จึงมีความคิดว่าควรจะนำเงินมาปล่อยกู้ให้มากที่สุด การจัดสรรงบดอกเบี้ยตามหลักการของกองทุนหมู่บ้านในแต่ละด้านจึงมีได้กระทำกัน แม้แต่กรรมการก็ตกลงกันว่าจะไม่เอาค่าตอบแทนใดๆ ดังนั้นในรอบสองนี้จึงคงเงินปล่อยกู้หนึ่งล้านเดิมรวมกับดอกเบี้ยที่ได้มาอีกประมาณสามหมื่นกว่าบาท ได้ปล่อยกู้รอบสองไปทั้งสิ้นถึง 1,004,000 บาท คงเหลือดอกเบี้ยส่วนหนึ่งและนำเงินออมทรัพย์สองรอบที่เก็บสะสมได้อีกประมาณเกือบ 70,000 บาท สำรองไว้เป็นเงินกู้ฉุกเฉิน จำนวนเงินที่สมาชิกแต่ละรายได้รับเรียกได้ว่าสมาชิกเก่าทุกคนได้รับเพิ่มขึ้นรายละ 1,000 บาท กล่าวคือวงเงินสูงสุดและต่ำสุดของการปล่อยกู้จะมากขึ้นกว่าเดิมอีก 1,000 บาทด้วยเห็นแก่ ก็คือสูงสุด 9,000 บาท และต่ำสุดเป็น 4,000 บาท เว้นแต่สมาชิกจะเขียนขอคืนมาเท่ากับหรือน้อยกว่าที่เคยได้รับไปครั้งที่แล้ว ซึ่งก็ปรากฏว่าทุกคนเขียนมากกว่าวงเงินที่ตนเคยได้รับครั้งแรกทั้งสิ้น

ประธานกองทุนฯ มีความเห็นว่าขั้นตอนของการทำงานในรอบสองนี้จะง่ายขึ้นมาก เพราะชาวบ้านทุกคนมีความเข้าใจมากขึ้น และมีการตัดตอนเอกสารต่างๆลงไปมาก คือ “ปีนี้แบงค์ไม่เอาเอกสาร ไม่เอาโครงการ ไม่เอาสัญญา คือสัญญากับโครงการอยู่ที่เรา เอาแต่ยอดสรุป ผู้ใช้หนี้กับผู้กู้ใหม่ประหยัดเวลาและกับประหยัดเงินเยอะ” สำหรับระเบียบการกู้ยืมเงินต่างๆ รวมไปถึงดอกเบี้ย ยังคงใช้หลักการเดิม

ผลของกองทุนหมู่บ้านในระยะสั้น

การตั้งกลุ่มออมทรัพย์ : ผลพวงของกองทุนหมู่บ้าน

เมื่อมีกองทุนหมู่บ้าน และมีแบบแผนการบริหารที่ส่งเสริมให้ชาวบ้านมีการออมทรัพย์ เองว่ามีไปด้วย นับว่าเป็นส่วนที่ให้ผลสำเร็จอย่างมากต่อการออมทรัพย์บ้านมากอกได้ เนื่องจากแต่เดิมนั้นชุมชนบ้านมากอกได้ไม่เคยมีกลุ่มออมทรัพย์ของหมู่บ้านมาก่อนเลย ด้วยเหตุนี้ ชาวบ้านจึงมีแหล่งเงินออมที่มีอนาคต เพื่อใช้กู้หมุนเวียนกันต่อไป ผู้ใหญ่บ้านเล่าเรื่องกลุ่มออมทรัพย์ว่า

“ไม่ได้ทำ ตัวนี้เพื่อเริ่มทำ แต่ก่อนไม่มี มาทำที่ว่ามีโครงสร้างหมู่บ้านละล้าน แล้วก็ให้เริ่มมีออมทรัพย์ ออมทรัพย์ที่ว่าเดือนละยี่สิบบาท ชาวบ้านก็เริ่มออมทรัพย์ เพราะว่าต้องมีหักเงินออมทรัพย์ไว้ แล้วเขาก็เริ่มๆจัดว่าออมทรัพย์เป็นอย่างไร จากที่ว่าแต่ก่อนไม่ได้ออม”

ในปีแรก เงินออมทรัพย์ที่เก็บเดือนละ 20 บาท แต่จ่ายเป็นรายปี 240 บาทนั้น มีจำนวนอยู่ 31,440 บาท และในปีที่สองมีสมาชิกเพิ่มเข้ามาอีก 9 คน ก็ให้จ่ายย้อนเป็น 2 ปี ทำให้ยอดเงินออมทรัพย์เพิ่มขึ้นเป็น 67,200 บาท แต่ในปัจจุบันเงินจำนวนดังกล่าวยังไม่ได้มีการให้กู้ยืม จึงอยู่ในลักษณะของเงินออม ซึ่งอนาคตจะมีการนำไปปล่อยกู้ เพื่อให้ผู้ออมมีเงินปันผลและดอกเบี้ยจากการเงินออมตรงนี้

การสืบทดสอบสำนึกความเป็นชุมชนและการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน

จากการที่ชาวบ้านให้ความสนใจและร่วมมือกันในเรื่องของกองทุนหมู่บ้าน กระตุ้นให้เกิดพลังความร่วมมือของชาวบ้าน แม้ว่าภาวะความเป็นผู้นำในชุมชนจะเริ่มจากผู้นำตามตำแหน่ง ได้แก่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ที่เป็นผู้บริหารงานกิจกรรมต่างๆ แต่การที่ได้จัดให้มีการแบ่งกลุ่มร่วมกันรับผิดชอบกันเองในกลุ่ม เพื่อช่วยกันดูแลและกระตุ้นตื่อนกัน ทำให้เกิดกระบวนการรับผิดชอบร่วมกัน ซึ่งกระบวนการของกองทุนหมู่บ้านนี้ คาดหวังได้ว่าจะเป็นการสืบสานสำนึกร่วมกันให้คงอยู่ได้ ในประเดิมนี้บัณฑิตศาสตร์ได้ให้ความเห็นจากการที่ได้สัมผัสกับกองทุนและการที่เป็นคนในชุมชนโดยกล่าวว่า

“... เพราะชาวบ้านจะได้มีความกระตือรือร้นในการคัดเลือกคณะกรรมการขึ้นมาจัดสรรเงิน โดยการพัฒนาตัวเองที่ยั่งยืน ต่อไปก็ไม่ต้องอาศัยหน่วยงานของราชการ”

นอกจากนั้น ชาวบ้านที่เข้ามามีส่วนร่วมกับการบริหารงานของกองทุน ก็รู้สึกว่าตนได้รับความรู้ ได้รับประโยชน์จากการทำงานกองทุนหมู่บ้านอย่างมาก และสามารถนำหลักการไปใช้กับกิจกรรมอื่นๆได้เป็นอย่างดี ดังคำบอกเล่าที่ว่า

“ผมมีความรู้สึกว่าตีมากaledycwip ถึงจริงๆ คณะกรรมการหมู่บ้านบริหารงานกันเองโดยที่ทางส่วนราชการ ทางอำเภอมาให้ความรู้อะไรต่อมิอะไร ทางธนาคารทางอะไรก็ไม่ให้

ความรู้ จากคนที่ไม่เคยมีความรู้ทางด้านการบริหาร พอดีเงินตัวนี้เข้ามานี่ดีมากเลย กลุ่มอะไรมีอะไรให้หลักการนี้เข้าไปช่วย”

ผลทางเศรษฐกิจในระดับปัจเจก

ผลทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในระดับปัจเจก เกิดขึ้นในหลายระดับ ได้แก่

ระดับแรก เป็นการกู้เพื่อเป็นเงินทุนหมุนเวียน คือ มีเงินไปสนับสนุนการทำกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ทำอยู่ปกติ ในลักษณะของเงินทุนหมุนเวียน โดยทั่วไปจะเป็นเรื่องของการทำงาน เช่น ใช้ชื้อปุ่ย ซื้อยา หรือในการทอผ้า การเย็บผ้าให้ ก็จะนำเงินไปซื้อวัสดุอุปกรณ์ ต่างๆ มาใช้ก่อน ดังที่ว่า “หนูภูมานี้ ก็ซื้ออุปกรณ์ให้ลูกน้องเย็บผ้า ก็ช่วยได้เยอะ ดี มีเงินใช้ได้ยอด ลดต้นทุนลงไปเยอะ อย่างด้วยเราซื้อมา ก็ตุนได้”

ระดับที่สอง ในกรณีที่เป็นผู้ที่มีอาชีพอยู่แล้ว สามารถนำเงินกองทุนที่กู้ไปขยายกิจการของตนได้ ผู้ใหญ่เล่าถึงประเด็นนี้ว่า “บางคนแบบพ่อแม่ก็ไม่ค่อยมีอะไร จะมีก็คือขายเล็กๆ ขายน้ำเต้าหู้ป่าท่องโก+ พอดีเงินตัวนี้เข้ากับตัวของแห้งใส่หัวใจไปขายตลาดนัด ออกรุกวัน ก็รายได้ดี มันก็เปลี่ยนไปในทางที่ดี”

ระดับที่สาม คือการที่ชาวบ้านซึ่งไม่มีทุนในการทำอาชีพที่ไม่ใหญ่นัก ได้ริเริ่มทำในสิ่งที่ตัวเองมีความต้องการ ตัวอย่างเช่น “ตอนนี้แกก็ขายกับข้าวตอนเช้า ทำเป็นกับข้าวเป็นหม้อๆ ขายตอนเช้า แกบอกว่าแกเดี๋ยวนะ แต่ก่อน จากที่แกจะต้อง ถ้าไปยืมครัวคงไม่สวี ครัวยากจะให้ยืมนะ เพราะไม่มีรายได้ แต่ตอนนี้แกว่าแกอยู่ได้ แล้วพอว่างจากงาน แกก็ไปหาซื้อของอย่างอื่นมาค้าขายของแก เป็นผลไม้เป็นอะไร”

เมื่อมองในแง่มุมหนึ่ง เงินกู้จากการทุนหมุนบ้านจึงเป็นแหล่งเงินกู้ที่มีต้นทุนต่ำ จึงเป็นการลดภาระดอกเบี้ยจากแหล่งอื่นๆ ลงได้ ดังที่ชาวบ้านให้ความเห็นในประเด็นนี้ไว้ว่า

“ดีเขียวและประทับใจเงินเจ้ากไปยะเชีย ข้าวจริงๆ ถ้าไปกู้เจ้ากสิร้อยละห้าร้อยละ สิบต่อเดือน แล้วร้อยนึงห้าบาทมั่ง เมโลอาว้อยละสิบมั่ง ไม่มีก็ต้องเอาพูดถึงนะ”

“อย่างน้อยๆ ก็ช่วยเป็นทุนหมุนเวียนในหมู่บ้านของเรา เป็นทุนให้ชาวบ้านของเรากู้มาประกอบอาชีพ ก็ช่วยได้ยอดครับ ดีกว่าที่เราต้องไปกู้นอกระบบครับ นอกระบบดอกเบี้ย มันแพงกว่าเยอะ ร้อยละสามถึงห้าต่อเดือน ก็ช่วยได้เยอะ บางคนมันไม่มี ไปหาเชื้อมะiron กะระบบต้องมีหลักทรัพย์ค้าประกัน”

อย่างไรก็ตามในบางทัศนะของชาวบ้านเอง ก็มีมุมมองกองทุนหมุนบ้านในทางกลับกัน ด้วย กล่าวคือเมื่อมีกองทุนหมุนบ้านเข้ามาก็อาจเป็นการสร้างหนี้ใหม่ ทำให้คนเป็นหนี้มากขึ้น

“ก็เหมือนมีหนี้สินเยอะขึ้น จากคนที่ไม่เคยเป็นหนี้ พอกู้เงินล้านได้ดอกถูกก็มาถูกกัน ก็เหมือนว่าอะไรได้มาง่ายก็อยากได้ บางคนก็ว่าให้กู้คือดอกถูก มีให้กู้ ดอกไม่เยอะ แต่ไม่คิด

ว่าตัวเองเป็นหนี้เพิ่ม ถ้าสำหรับตัวเองคิดว่าไม่ดีหรอก ก็เหมือนทำให้เราเป็นกิเลส อย่างเป็นหนี้ตัวนี้"

"ก็บางคนเขาก็บอกว่ามีเด็กกับไม่ดี เหมือนกับเข้ามา เมื่อไก่ปีศาจหนี้ให้เข้า แต่ มั่นคงเรามีเงินมากก็อย่างจะได้ ก็ต้องย่างเสียอย่าง แต่ก็ช่วยกันได้เยอะ บางคนค้าขาย ตอนนี้ไม่มีเงินก็ได้เงินตรงนี้ บางคนซื้อรถเข็นอะไร ก็ต่อ กันได้เยอะ"

เพื่อให้เกิดความชัดเจนในเรื่องการใช้ประโยชน์ของเงินในระดับปัจจุบัน ในที่นี้ได้ยกกรณีศึกษารายบุคคล ทั้งชาวบ้านที่เป็นสมาชิกกองทุน ซึ่งกู้เงินและไม่ได้กู้เงิน และชาวบ้านที่ไม่ได้เป็นสมาชิกกองทุน นำเสนอดังนี้

กรณีพี่บัว สมาชิกกองทุนหมู่บ้าน ภูครัววังแวง ไม่ได้กู้ครัวที่สอง

พี่บัวฐานะทางบ้านไม่ดี สามีเสียชีวิตแล้ว มีหนี้สินมาก จึงขายที่นาไปใช้หนี้ เดิมยืบผ้าให้แล้วทอผ้าเพื่อหารายได้มาใช้ในชีวิตประจำวัน แต่ปัจจุบันสายตาไม่ดี การเย็บผ้าให้มีปัญหาต้องมาแก้ไขทำให้เลิกเย็บ จึงหอผ้าอย่างเดียว ในรอบแรกพี่บัวกู้เงินกองทุนหมู่บ้านโดยการจับกลุ่มกับลูกสาว และเพื่อนบ้าน ช่วยกันค้ำประกัน แต่พอการกู้ในรอบที่สอง พี่บังไม่ได้กู้ สาเหตุก็คือกลัวว่าจะหาเงินมาใช้หนี้ไม่ทัน และคนค้ำประกันจะเดือดร้อน อย่างไรก็ตาม เมื่อสามีถึงการได้มาของเงินทุนหมุนเวียนเพื่อซื้อตัวยาซื้อหนี้ พี่บังเล่าว่าได้มาจากผู้ใหญ่ของให้ก่อน พอยาวยังไม่จึงจะหักเงิน โดยไม่คิดดอกเบี้ย

"ไม่กู้เอง (ลูกสาว)เขามิได้บอกหรอก คิดเอง เดียวหาไม่ทัน ก็เลยไม่กู้ เดือดร้อนเขาก้าเราก็ได้ เราก็จะกู้ รอไปก่อน"

กรณีของพี่บังซึ่งให้เห็นว่า ชาวบ้านเองโดยปกติแล้ว ไม่ได้คิดแต่อยากจะกู้ โดยไม่ประมาณตนเอง หากมีวิธีคิดที่ดูเรียบง่ายๆ แต่ก็แฝงให้เห็นถึงความคิดที่ไม่อยากควบคุมผู้อื่น ให้มากังวลกับปัญหาของตัวเอง ในขณะเดียวกันพี่บังก็เริ่มมีการออมทรัพย์กับกองทุนหมู่บ้าน โดยการเตรียมเงินเอาไว้ล่วงหน้า

กรณีพี่ร่มย์ ไม่ได้เป็นสมาชิกกองทุนหมู่บ้าน

พี่ร่มย์ มีอาชีพทำนา และทอผ้า มีลูก 2 คน สามีทำนาและเป็นแรงงานรับจ้างก่อสร้างเป็นช่วงๆ สำหรับพี่ร่มย์นั้น ไม่ได้เข้าเป็นสมาชิกกองทุนหมู่บ้าน สาเหตุก็เพราะคิดเองว่า ตัวเองมีรายได้น้อย หากกู้ไปแล้วพอถึงกำหนดจะไม่สามารถส่งเงินกู้ได้ เพราะยังกังวลกับจังหวะของการใช้เงินคืน ว่าจะตรงกับช่วงเวลาขายข้าวหรือไม่ พี่ร่มย์เล่าเรื่องของตนเองว่า

"กลัวพอถึงเวลาจะไม่มีส่งเขาก็ เขารี้ยกไปประชุมเมื่อไก่ กัน แต่ไม่ได้ออกไป รายได้มันน้อยกลัวไม่มีส่งเขาเอาง่ายๆ ไม่เคาระ เขาก็ว่าเคนละหมื่น คนละเท่าไหร่呀 นี่ ก็ทำนา กลัวส่งเขามิทัน ถ้าช่วงจังหวะเกี่ยวข้าว ก็พอทัน แต่ในบังครัวมันก็ไม่ได้ในจังหวะอันนั้น ก็หมุนไม่ทัน ก็เลยไม่สมควรเป็นสมาชิกกองทุน ก็อย่างได้เหมือนกัน แต่กลัวเขามิให้กู้ไป ถ้า

ເຄົານາສອງພັນ ດ້ວຍໃຈ ດ້ວຍໃຈມັນກີມໆພອ ຕ້ອງຫຼື້ອຸ່ນຢູ່ຂໍ້ອະໄລ ເຊິ່ງວ່າສູານະອຍ່າງແກ້ໄມ່ເກີນ ສອງພັນ ເຊິ່ງວ່າອ່າງນີ້ມີເຄົາ ກີມໆເພື່ອນບ້ານນັ້ນແລະ ສູານະມັນເລັກ ເອເຂົາກີມໆພູດກັນ”

ສໍາຮັບພໍຽມຍົດ ແນະຈະອຍາກສັມຄຣເຂົາເປັນສາມາຊີກອງທຸນໜູ່ບ້ານ ແຕ່ເມື່ອໄດ້ພູດຄຸຍກັນເອງ ກັບເພື່ອນບ້ານກັບທຳໄຫ້ຮູ່ສຶກວ່າຕົນເອງໄມ່ສົມຄວກ້ຳ ອີກທັງໄມ່ແນ່ໃຈໃນເວົ້ອງງົງເຈີນທີ່ຈະໄດ້ ຈຶ່ງໄມ່ ສັມຄຣເຂົາເປັນສາມາຊີກອງທຸນໜູ່ບ້ານ

ກຣນີພື້ສຳໝັ້ນ ໃຫ້ວໜ້າກຸລຸ່ມເຢັບຜ້າໂລດແລະ ໃຫ້ເຂົາເຄົ່ອງໄຟ ສາມາຊີກອງທຸນໜູ່ບ້ານ ກຸ່ສອງ ຮອບ

ມີສຳນັດວ່າເປັນຫ້າວບ້ານທີ່ມີສູານະອຢູ່ໃນຮະດັບດີ ນອກຈາກຈະເປັນຫ້າວໜ້າກຸລຸ່ມເຢັບຜ້າໂລດ ແລະ ໃຫ້ເຂົາເຄົ່ອງໄຟແລ້ວ ຄຣອບຄວ້າຍັງມີເຄື່ອງຄຸດຂ້າວ 1 ດັນ ໃຫ້ເຂົາ ພື້ສຳກຸ່ເຈີນຮອບແຮກໄດ້ 8,000 ບາທ ແລະ ກຸ່ຮອບສອງໄດ້ 9,000 ບາທ ໂດຍເຊີ່ຍນໂຄຮງກາວວ່າໃໝ່ໃນກິຈການເຄົ່ອງໄຟທັງສອງ ຮອບ

“ກີມໆແລ້ວແຕ່ກ່ຽວກ່າວເຂົາຈະໃຫ້ຄົນລະເທົ່າໄໝວ່າ ເຂົາໃຫ້ເທົ່າໄໝວ່າກີມໆຕື່ອເອາເທົ່ານັ້ນ ແຕ່ຄ້າເອາມາ ເຍອະ ເວລາໃໝ່ເຈົ້າກີມໆລຳບາກ ແປດພັນແຮກລົງເຄື່ອງໄຟຍ່າງເດືອນ”

ພື້ສຳເລົາເວົ້ອງການເຕີຍມເຈີນເພື່ອຄືນໄວ້ວ່າ

“ເຈົ້າເຕີຍມໄວ້ແລ້ວໄຟ ກ່ອນທີ່ຈະສົງວັນໃໝ່ ເດືອນໃໝ່ ເຈົ້າເຕີຍມເຈີນໄວ້ກ່ອນ ເຈົ້າຈະແຍກໄວ້ເລີຍເຈີນສ່ວນນີ້ ສ່ວນທີ່ເຈົ້າຈະໃຫ້ນີ້ເຈົ້າຕ້ອງແຍກໄວ້ເລີຍ ກີມໆໄດ້ຈາກທີ່ວິ່ງຜ້າໂລດນີ້ແລະ ແລ້ວກີຈກາຮອນ ແພນ ກີມໆແພນທຳແລ້ວກົມ້າໃຫ້ ເກັບເຈີນກົມ້າກັນ”

ກຣນີປ້າຈາດ ຜູ້ອາວຸໂສ ປະຫານກຸລຸ່ມທອຜ້າ ສາມາຊີກອງທຸນໜູ່ບ້ານ ກຸ່ສອງຄຮັງ
ສໍາຮັບປ້າຈາດ ກາຮເປັນຜູ້ອາວຸໂສທີ່ມີຄານເຕາຮັມກາມມາຍ ອີກທັງເປັນຕົວຕັ້ງຕົວຕີໃນກາຮ່ອງ
ຕັ້ງກຸລຸ່ມທອຜ້າ ແມ່ວ່າເມື່ອຈັດກຸລຸ່ມຕາມສູານະທາງເສຽງສູງ ປ້າຈາດໄມ່ຄື່ນກັບເປັນຄົນຈໍາວຽນນັກແຕ່ກີມໆ
ມີສູານະທີ່ໄມ່ລຳບາກ ຄວາມເຫື່ອດື່ອທາງການເຈີນຈັດໄດ້ວ່າດີ ດັ່ງນັ້ນເມື່ອປ້າຈາດຊື່ງດູເໝືອນໄມ່ອຍາກກຸ່ເຈີນ ໄດ້ກຸ່ເຈີນຕາມກາຮຽນຕະຫຼານຕະຫຼານຂອງສາມື ແລະ ລູກສາວ ກີຈະໄດ້ວົງເຈີນສູງສຸດ ປ້າຈາດເລົາວ່າ

ນີ້ກ່ຽວກ່າວເຂົາຈັດໃຫ້ເອງ ດົນທີ່ໄມ່ມີ ອົກສາກີມ ແຕ່ໃຫ້ມາກໄມ່ໄດ້ ເພວະດູສູານະກ່ອນ
ກຸລຸ່ມທອຜ້າ ດັ່ງສູານະພອໃຫ້ເຍອກຈະໃຫ້ເຍອະ ອູ່ເງົາປ້ານີ້ເຂົາໃຍນໃຫ້ເລີຍ ແຕ່ປ້າວ່າ ບ່ອຍາກກຸ່
ຫວອກ ເດື່ອວຸດລູກມັນກີສັງໃຫ້ກົນໃຫ້ໃຫ້ອ່ອຍ່ແລ້ວ ແກ່ແລ້ວ ລູກກີວ່າເອາໄປເຄົ່ອງໄວ້ທຳນຸ່ງທຳທານ ຄໍາມັນ
ຂາດແລ້ວອ່າໄລ ກີຈະໄດ້ເອາໄວ້ໃຫ້ກົນໄປ”

ປ້າຈາດເຊີ່ຍນໂຄຮງກາຮຸ່ເຈີນກອງທຸນໄວ້ວ່າກຸ່ເພື່ອກາຮທອຜ້າ ຕ່ອຄຳດາມທີ່ວ່າຈິງໆແລ້ວກຸ່ໄປ
ຕຽບຕາມວັດຖຸປະສົງຄົກື່ເຊີ່ຍນໄວ້ຫີ່ອີໄມ່ ປ້າຈາດເລົາວ່າ “ກີໃຫ້ນັ້ນ ອະໄຣນັ້ນ ກີຂໍ້ອຳຕໍ່ຍັນນັ້ນ” ຊົ້ວສັງເກດ
ກຣນີຂອງປ້າຈາດກີຄື່ອງ ເປັນກາຮຸ່ທີ່ໄມ່ໄດ້ເກີດຈາກຄວາມຈຳເປັນໃນກາຮປະກອບອາຊື່ພຈວິງໆ ເພວະ
ມີເຈີນທຸນຂອງຕົວເອງພອເພີ່ຍງ ດັ່ງນັ້ນກາຮໃຫ້ເຈີນຈຶ່ງຜສນປັນເປັກນໄປໃນຫລາຍດ້ານ ມາກກວ່າທີ່ຈະ
ເຈະຈົມມາລັງທີ່ກ່ຽວກ່າວເຂົາຈັດໃຫ້ເອງ ກາຮກຸ່ເຈີນກອງທຸນຈຶ່ງເປັນເວົ້ອງຂອງການມີເຈີນໄປ

หมุนเวียนใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน ซึ่งเป็นที่น่าเสียดายว่าหากสามารถมีโครงการพิเศษที่มีลักษณะเพื่อส่งเสริมกิจกรรมการหอผ้าของตนเอง และต่อเนื่องมาถึงกลุ่มได้ เงินกองทุนตัวนี้ก็จะนำให้เกิดขึ้นได้บ้างแก่ชุมชน

อย่างไรก็ตามในฐานะประธานกลุ่มสตรีหอผ้า ป้าจัดก็ได้กล่าวถึงความคิดเห็นของกลุ่มแม่บ้านเกี่ยวกับประโยชน์ใช้สอยของเงินกองทุนหมู่บ้านเท่าที่ได้ยินมาว่า “แม่บ้านเขาก็ว่า พอกได้มา เขาก็ไปซื้อด้วยมาลง บางคนก็ลงทุนซื้อบุญ ซื้อยา ทำนา” และในด้านดอกเบี้ยและการบริหารของกรรมการที่ว่า “เอ เห็นเข้าพูดกัน เขาก็ว่าดีน่า ไม่เหมือนไปกู้เงินที่ตามชาวบ้าน ชาวบ้านเขาก็ไม่บ่นอะไรหรอก เขาก็ว่าดีเขาก็ว่าดี ก็จะออกน้อย กรรมการเขาก็บริหารเข้มแข็ง”

การเข้าถึงเงินกองทุนของชาวบ้าน

เมื่อพิจารณาถึงการเข้าถึงเงินกองทุนหมู่บ้าน โดยไม่คำนึงว่าชาวบ้านมีภาระมากหรือไม่ จำนวนมากเมื่อเทียบกับเงินกองทุน ซึ่งทำให้แต่ละรายสามารถถูกได้ในวงเงิน 3,000-8,000 บาท ในรอบแรก และ 4,000-9,000 บาท ในรอบที่สอง ก็จะพบว่ากรรมการกองทุนได้เปิดโอกาสเต็มที่ให้แก่ชาวบ้านในชุมชน ในการเข้าเป็นสมาชิกกองทุน อย่างไรก็ตามมีข้อจำกัดอยู่ในตัวกฎหมายเอง ที่อาจทำให้ชาวบ้านเข้าไม่ถึงเงินกองทุนด้วยเช่นกัน ก็คือการจัดกลุ่มให้ค้ากันเอง เมื่อมีข้อดี แต่ก็อาจสร้างแรงกัดกันการเข้าถึงแหล่งเงินได้ด้วยเช่นกัน อย่างไรก็ตาม ในชุมชนบ้านมีภาระต้นน้ำ ด้วยความที่ระบบความสัมพันธ์ทางสังคมค่อนข้างดีมาก ทำให้โดยปกติชาวบ้านจะช่วยกัน แม้กระทั่งในเรื่องการค้าประภัน บางรายที่มีฐานะทางเศรษฐกิจไม่ดีนักหัวหน้ากลุ่มเองก็ออกปากว่าจะค้าประภันให้ หรืออย่างน้อยการมีระบบเครือญาติที่แน่นหนาทำให้ทุกคนมีญาติมิตรที่จะจับกลุ่มร่วมกัน จึงไม่พบกรณีที่มีผู้ต้องการเป็นสมาชิกแต่ไม่มีกลุ่มให้เข้าร่วม หรือผู้ที่ต้องการกู้ แต่ไม่มีคนค้าประภันให้ ปัญหาที่พบมักเป็นเรื่องของวงเงินที่ผู้ที่มีฐานะด้อยกว่าในสังคมซึ่งมักเป็นพวกมีอาชีพรับจ้าง จะถูกประเมินวงเงินกู้ให้ต่ำกว่าในประเด็นของการเข้าถึงเงินกองทุนหมู่บ้านนี้ สมาชิกกองทุนที่ไม่ได้เป็นกรรมการกองทุนรายหนึ่งให้ความคิดเห็นในประเด็นนี้ว่า

“คนที่มีฐานะไม่ดี กู้ได้ค่ะ เมื่อเขามีปัญหากู้ เขาก็มีปัญหาใช้ แต่เขาจะได้ไม่เยอะ ประมาณสามพัน ได้ยินช่าวว่าเขาได้เท่านั้นเท่านี้ ก็มีนายน้อม นางพยอม นี่เค้าได้สามพัน สี่พัน อาชีพรับจ้างแล้วเขาก็ใช้ไปแล้ว ที่กู้ไปขายโอลีเยิ่งก็มี”

“เอ เงินล้านนานี้ กรรมการเขากูดูนะ บ้านไหนที่ทำงานเยอะๆ เขาก็ให้เลย บ้านไหนที่ไม่มีไว้มีนา เขาก็ให้แค่สองพันสามพัน แบบกัน”

ความคาดหวังของชุมชนกับอนาคตของกองทุนหมู่บ้าน

ในความนึกคิดของชาวบ้านมีภูมิปัญญาที่ได้แล้วมีความปริสุทธิ์เจ้าตัวการบริหารเงินกองทุนโดยต่างก็กล่าวว่าแม่เงินจำนวนนี้จะถูกแบ่งปันให้มากบ้างน้อยบ้าง ตามแต่ละชุมชนหมู่บ้านที่มีขนาดประชากรไม่เท่ากัน แต่ผลที่กองทุนหมู่บ้านให้นั้นมิใช่เป็นผลลัพธ์ที่หยุดอยู่กับที่ หากแต่สามารถให้ความหวังแก่ชุมชนได้ถึงอนาคตของเงินกองทุน ที่หากบริหารกันอย่างดีแล้ว เงินกองทุนจะสามารถอกรายมาทำประโยชน์ที่มากขึ้นๆ แก่ชุมชนหมู่บ้านได้ในอนาคตต่อไปอีกดังความคาดหวังของชาวบ้านที่ว่า

“ผมอยากรู้ว่าจะมีแผนงานว่าจะให้กองทุนอันนี้ขยายใหญ่ขึ้น
อย่างไร ต้องมีแผนงานว่าจะให้กองทุนอันนี้ขยายใหญ่ขึ้น
ให้อีกตั้งนี้สำหรับหมู่บ้านผม หมู่บ้านที่เห็นคือหนูของมนุษย์ คิดว่าคงจะเจริญ
แน่นอน เดิมต้องแน่นอน เยอะๆ เลยต้องมีให้มากกว่านี้อีกนะ”

อย่างไรก็ตาม ชาวบ้านส่วนใหญ่ยังไม่ได้คาดหวังอะไรจากนักกับเงินกองทุนหมู่บ้าน นอกจากจะเป็นแหล่งเงินทุนหมุนเวียนระยะสั้นปีต่อปีไปเรื่อยๆ เนื่องจากว่าเพียงเงินเดียวต้องเปลี่ยนแปลงไปเรื่อยๆ แต่เงินเดียวต้องเปลี่ยนแปลงไปเรื่อยๆ และยังไม่ได้กำหนดแผนระยะยาวเกี่ยวกับกองทุนไว้เลย

ข้อเสนอแนะจากมุมมองของชาวบ้าน

เนื่องจากบ้านขามได้เป็นชุมชนที่สามารถจัดการกับระบบกองทุนหมู่บ้านได้เป็นอย่างดี ชาวบ้านไม่ได้คาดหวังมากมายเกี่ยวกับกองทุน แต่ขณะเดียวกันก็รักษาวินัยในการคืนเงิน และทำได้โดยไม่รู้สึกเดือดร้อนจนถึงกับต้องไปเพิ่งแหล่งเงินกู้อื่นมา ด้วยเหตุนี้ในมุมมองของชาวบ้านเกี่ยวกับกองทุนจึงมีความเห็นในแง่พื้นพอใจมากกว่าไม่พื้นพอใจ และไม่มีปัญหามากกว่ามีปัญหา อย่างไรก็ตามก็ยังมีข้อเสนอแนะเกี่ยวกับกองทุนหมู่บ้านอยู่บ้างประเดิมที่สืบคันได้จากการคิดเห็นของชาวบ้านในชุมชน ซึ่งไม่ได้หมายความว่าเป็นความเห็นพ้องต้องกันทั้งหมด แต่ทุกความเห็นมีมุมมองที่เป็นประโยชน์ต่อการนำไปปรับเปลี่ยนพยายามของรัฐ ในเรื่องหลักการปฏิบัติของกองทุนหมู่บ้าน ซึ่งสมควรยกนามพิจารณาถึงในแห่งมุมต่างๆ เมื่อการดำเนินการของกองทุนหมู่บ้านผ่านมาระยะเวลาหนึ่งแล้ว ข้อเสนอแนะมีดังนี้

ประการแรก เป็นประเดิมในด้านวงเงินที่กำหนดให้มีขนาดเท่ากันในแต่ละชุมชน ซึ่งขนาดประชากรของชุมชนมีมากน้อยต่างกันไป ประเดิมนี้ชาวบ้านไม่ถึงกับรู้สึกเดือดร้อนอะไรแต่ก็ถูกหยอดมากล่าวถึงบ้าง โดยส่วนใหญ่แล้วชาวบ้านยังคงพึงพอใจกับจำนวนเงิน แม้ในหมู่บ้านนี้จะมีประชากรมาก จึงกู้ยืมได้รายละไม่เกิน 8,000 บาทในรอบแรก และ 9,000 บาทในรอบที่สอง ซึ่งหลายรายรู้สึกว่าไม่เพียงพอต่อความจำเป็นของการใช้เงิน ในกรณีเช่นนี้มีผู้ให้

ข้อเสนอว่า ความนีหลักการในการกำหนดการให้วงเงินใหม่อีกครั้งในระดับภาครัฐ หากจะได้รับการขยายมาพิจารณาถึง นอกเหนือจากนั้นความคิดการที่จะกู้เป็นกลุ่มเพื่อทำการต่างๆ ก็จะไม่สามารถทำได้อย่างเต็มที่ เพราะวงเงินที่ได้รับย่อمنน้อยลงไปตามส่วน จึงอาจจะทำได้ไม่เต็มเม็ดเต็มหน่วย และไม่เกิดโครงการประกันนี้ขึ้นในชุมชน

ประการที่สอง หลักของการปล่อยกู้ พิจารณาตามฐานะทางการเงินประกอบด้วย ทั้งที่มีการให้สมาชิกด้วยกันค้ำประกัน และร่วมกันรับผิดชอบหากเกิดปัญหา ซึ่งการมีวิธีการพิจารณาเช่นนี้ ทำให้ชาวบ้านที่มีฐานะทางเศรษฐกิจด้อยกว่าคนอื่น เกิดความกังวลว่าตนเองไม่สมควรจะขอกู้ บางรายเกรงว่าจะไม่มีใครอยากค้ำประกันให้ จึงไม่ขอสมัครเข้าเป็นสมาชิก หรือเป็นสมาชิกแต่ไม่ขอกู้ ทั้งที่มีความต้องการใช้เงินเพื่อยับขยายการทำมาหากินของตน เช่นเดียวกับชาวบ้านคนอื่นๆ ในขณะที่ผู้กู้บางรายไม่ได้ต้องการขอกู้ แต่กู้จะเคยยื้อนค่ายอดจากกระบวนการหรือญาติมิตร เนื่องจากว่าจะไม่สร้างปัญหาให้เกิดขึ้นกับกองทุนแน่นอน ดังนั้นการกำหนดระเบียบในลักษณะนี้ แม้แต่หมู่บ้านจะเป็นการครอบคลุมเพื่อให้ชาวบ้านใช้เงินกู้คืนได้โดยการดูที่ฐานะการเงินประกอบก็ตาม แต่ก็ได้ทำให้เงินกองทุนไม่สามารถกระจายออกไปตามความเหมาะสมของผู้ที่มีความต้องการเงินมากหรือน้อยได้

สารบัญ

บทที่

หน้า

1 บทนำ.....	1
ชุมชนที่ศึกษาและวิธีการศึกษา.....	1
การเข้าสู่ชุมชน.....	2
สนาน.....	2
การเข้าสู่สนาน.....	2
การเก็บข้อมูล.....	3
การวิเคราะห์ข้อมูล	4
2 ทุนชุมชนในช่วงก่อนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย.....	5
มิติที่ 1 ทุนพื้นฐานทางทรัพยากร.....	5
มิติที่ 2 ทุนภูมิปัญญา.....	7
มิติที่ 3 ทุนทางสังคม.....	14
3 การเปลี่ยนแปลงของชุมชนภายใต้กระบวนการพัฒนาประเทศไปสู่ ความทันสมัย.....	20
การเข้ามาของชลประทาน.....	20
การเข้ามาของเครื่องสูบน้ำ บ่อโโยก และประปา.....	21
การเข้ามาของความรู้ในการผลิต เทคโนโลยีการผลิต	22
การเข้ามาของการดูแลสุขภาพแผนใหม่.....	24
การเข้ามาของการศึกษาในระบบโรงเรียน.....	24
การเข้ามาของการพัฒนาร่องรอยใหม่	25
การตื่นตัวของราคาก็ติดิน.....	25
ระบบความสัมพันธ์ที่ก่อตัวขึ้นภายใต้กระบวนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย	26
4 การปรับตัวของชุมชน.....	27
การปรับตัวของชุมชน.....	29
การทำสมุนไพรแปรรูป.....	32

สารบัญ(ต่อ)

บทที่	หน้า
5 กองทุนหมู่บ้านในระบบการพัฒนาและผลที่มีต่อชุมชน.....	36
การดำเนินการกองทุน.....	37
กระบวนการสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกองทุนหมู่บ้าน.....	39
ผลจากการดำเนินการกองทุน.....	42
ข้อเสนอเกี่ยวกับการดำเนินการกองทุนจากฝ่ายสมาชิกผู้กู้ยืม.....	53
ข้อสังเกตจากผู้วิจัย.....	54
6 สรุป.....	55

บทที่1

บทนำ

ชุมชนที่ศึกษาและวิธีการศึกษา

หมู่บ้านกุลแก้ว เป็นหมู่บ้านขนาดเล็ก ที่ประกอบด้วยประชากร 274 คน 65 ครอบครัว 59 ครัวเรือนตั้งอยู่ในเขตเทศบาลริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา ชุมชนหมู่บ้านแห่งนี้ตั้งอยู่ไม่ไกลจากกรุงเทพมหานคร ใช้เวลาการเดินทางจากกรุงเทพถึงหมู่บ้านโดยรถยนต์กินเวลาเพียง 1 ชั่วโมง 45 นาที หมู่บ้านกุลแก้วแม้จะเป็นหมู่บ้านที่มีสภาพคล้ายคลึงกับหมู่บ้านที่สามารถพบเห็นได้ทั่วไปในพื้นที่ ราบรากาศกลาง แต่จุดที่น่าสนใจของหมู่บ้านแห่งนี้ คือ เป็นหมู่บ้านที่มีพื้นที่ตั้งอยู่ใกล้เคียงกับวัดสำคัญแห่งหนึ่ง ซึ่งนับว่าเป็นสถานที่สำคัญทางศาสนาและจัดเป็นสถานที่ท่องเที่ยวหรือจุดชมวิว หรือสักการะของบุคคลทั่วไป ทำให้พื้นที่นี้มีความพิเศษเฉพาะตัว ผู้คนที่สูงอายุในหมู่บ้านนี้ ตลอดจนคนต่างดินที่เข้ามาเยี่ยมลักษณะหลังพ่อ ณ วิหารของวัดแห่งนี้

มูลเหตุสำคัญที่ดึงดูดให้ผู้วิจัยสนใจและสืบเสาะที่เดินทางเข้ามาสำรวจพื้นที่ในหมู่บ้านนี้ ก็เนื่องจากข้อมูลที่จัดทำและเผยแพร่โดยกรมพัฒนาชุมชนที่บ่งบอกถึงผลิตภัณฑ์ของหมู่บ้านต่างๆ ที่ระบุถึงสมุนไพรและภูมิปัญญา คั้งแวงที่เข้ามาสำรวจในพื้นที่แห่งนี้นั้น ผู้วิจัยได้พบกับผู้ใหญ่บ้านโดยบังเอิญที่ตลาดหน้าวัด เมื่อได้สอบถามข้อมูลเบื้องต้นก็ได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดีด้วยความมีน้ำใจอธิบายและเชื่อฟังอย่างดี ทำให้สามารถเข้าใจถึงความต้องการและความต้องการของชุมชนที่ต้องการพัฒนา ตลอดจนจัดการสิ่งแวดล้อมที่ดี เช่น การปรับเปลี่ยนภูมิปัญญา ตามความต้องการของชุมชน ทำให้ชุมชนสามารถดำเนินการตามที่ต้องการ ไม่ว่าจะเป็นการอนุรักษ์ธรรมชาติ หรือการพัฒนาเศรษฐกิจ ที่สำคัญคือ ชาวบ้านในหมู่บ้านนี้ส่วนใหญ่มีพื้นฐานอาชีพในการเกษตร ได้แก่ ทำนา ทำสวน ตลอดจนจับสตั๊ด เช่น ปลาน้ำตื้นที่มาตามลำน้ำและในพื้นนา และจุดเด่นที่ชุมชนให้สนใจคือ ชาวบ้านส่วนใหญ่ทำการอัญเชิญและไหว้ขอพรในวันสำคัญ เช่น การบวงสรวงและรดน้ำ อันเป็นพิธีกรรมที่ไม่เพียงแต่จัดขึ้นเพื่อรักษาภูมิปัญญา แต่เป็นการสืบทอดภูมิปัญญาและภูมิปัญญาที่สำคัญของชุมชน ทำให้ชุมชนสามารถรักษาภูมิปัญญาและภูมิปัญญาไว้ได้เป็นอย่างดี

การศึกษานี้มีเป้าประสงค์ที่จะศึกษาให้เห็นถึงลักษณะของชุมชนบ้านกุลแก้ว ใน สามมิติ ด้วยกันคือ มิติภาพในอดีตที่สะท้อนให้เห็นถึงทุนชุมชนในอดีต ตั้งแต่ ทุนพื้นฐานทางธรรมชาติ ทุนภูมิปัญญา (ความรู้) ทุนทางสังคม มิติภาพแห่งการเคลื่อนไหวของชุมชนในการปรับเปลี่ยนไปตามความเจริญและวิทยาการความรู้ในยุคแห่งการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย ตลอดจนมิติภาพของการเข้ามาของกองทุนหมู่บ้านและกระบวนการสร้างอัตลักษณ์และความหมายให้กับกองทุนหมู่บ้าน ตลอดจนผลที่มีต่อชุมชน ทั้งด้านระบบวิธีคิด ภารกิจ การบริหารจัดการ การดำเนินการ กองทุน รวมทั้งการใช้ประโยชน์จากการทุนว่าเป็นไปในลักษณะที่เชื่อประโยชน์ต่อบุคคล กลุ่ม

บุคคล หรือชุมชนโดยรวมไม่จำเป็นในส่วนของการพัฒนาทักษะการ สิงแวดล้อม ภูมิปัญญา ตลอดจนระบบความสัมพันธ์ ที่สะท้อนออกมายังรูปของการพัฒนาอาชีพ การสร้างงาน การสร้างรายได้ การลดรายจ่าย การสร้างสวัสดิการให้กับสมาชิกในชุมชน

การเข้าสู่ชุมชน

การสืบค้นเพื่อคลี่ลายให้เห็นถึงมิติภาพดังกล่าว ประเด็นสำคัญในการศึกษาอยู่ที่การสืบสานเพื่อให้เห็นถึง สภาพชุมชนในช่วง/ยุคสมัยก่อนที่จะมีการทำเนินการตามนโยบายการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย โดยอาศัยการศึกษาผ่านทุนชุมชนในมิติต่างๆ คือ ทุนพื้นฐานทางทรัพยากรธรรมชาติ ทุนภูมิปัญญา ทุนทางสังคม ต่อเนื่องด้วยการศึกษาการเปลี่ยนแปลงของชุมชนภายใต้กระบวนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย เพื่อสะท้อนให้เห็นถึงกระบวนการจัดการทำดำเนินการกับชุมชนในรูปของระบบความรู้ชุดใหม่ที่เข้ามาเบียดขับระบบความรู้ชุดเดิมออกไป ภายใต้กระบวนการนี้ ประเด็นสำคัญที่ต้องสืบค้นคือ การเรียนรู้ การปรับตัวและการต่อสู้เพื่อดำรงอยู่ในพื้นที่ของระบบความรู้ใหม่ของชุมชนหมู่บ้านที่สามารถศึกษาผ่านประสบการณ์จริงของคนในชุมชนหมู่บ้านเกี่ยวกับการจัดการทำดำเนินการกิจกรรมต่างๆ ในวิถีการทำเนินชีวิต ตลอดจนการให้ความหมายและความสำคัญกับการจัดการทำดำเนินการต่างๆ ซึ่งเป็นตัวสะท้อนให้เห็นถึงระบบความรู้ ที่มีต่อสิ่งต่างๆ ซึ่งการให้ได้มาซึ่งข้อมูลในส่วนนี้อาศัยวิธีวิทยาของการสร้างทฤษฎีจากฐานราก(grounded theory)

สนาม (Field)

สนามที่ใช้ในการศึกษาได้แก่ ชุมชนหมู่บ้านกุดแก้ว เป็นหมู่บ้าน ในเขตที่ราบภาคกลาง โดยพื้นที่ชุมชนแห่งนี้เป็นพื้นที่ชุมชนเกษตรที่มีพื้นฐานดั้งเดิมจากการทำนา มีการปรับตัวจากฐานด้านการเกษตรไปสู่การเป็นผู้ค้าและผู้แปรรูปผลผลิตรายย่อย

การเข้าสู่สนาม

หลังจากการสำรวจและเลือกพื้นที่ในการศึกษาวิจัยแล้ว แนวคิดตามและการเตรียมการเข้าสู่สนามได้ถูกจัดวางและกำหนดด้วย โดยแนวคิดตามถูกสร้างขึ้นภายใต้กรอบของการวิจัย

การเก็บข้อมูล

การเก็บข้อมูล ใช้แนวคิดในการสัมภาษณ์ระดับลึก บุคคลผู้เป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก(key informant) ถูกคัดเลือกโดยอาศัยหลักการเลือกเชิงทฤษฎี(theoretical sampling)คือการใช้ทฤษฎีเข้ามากำหนดสิ่งที่ต้องการวิเคราะห์ โดยกำหนดกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักตามหลักการเลือกเชิงทฤษฎี ออกเป็น 4 กลุ่ม คือ (1) ผู้อาชญากรของหมู่บ้านเพื่อสืบสกัดประวัติความเป็นมาของหมู่บ้าน (2) กรรมการกองทุนเพื่อศึกษาเกี่ยวกับการบริหารและการดำเนินการของกองทุน (3) ผู้เป็นสมาชิกกองทุนซึ่งแบ่งได้เป็นผู้ที่เป็นสมาชิกกองทุนที่กู้ยืมเงินจากกองทุนและสมาชิกกองทุนที่ไม่กู้เงินจากกองทุน เพื่อศึกษาวิธีคิดเหตุผลความจำเป็นตลอดจนการดำเนินการและการใช้ประโยชน์จากการของทุน (4)ผู้ไม่เป็นสมาชิกกองทุน เพื่อศึกษาระบบความคิดเกี่ยวกับการเข้ามีสิทธิมีส่วนในกองทุนหมู่บ้าน โดยเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลัก จำนวน 33 คน ดังต่อไปนี้

ลำดับที่	ตำแหน่งในหมู่บ้าน/กองทุนหมู่บ้าน	เพศ	อายุ(ปี)
1.	ผู้ใหญ่บ้าน	ประธาน	หญิง 41
2.	ค้าขาย	ผู้อาชญา	หญิง 70
3.	พระ	ไม่เป็นสมาชิก	ชาย 50
4.	ทำสวน	ผู้อาชญา	ชาย 75
5.	ทำงาน	กรรมการ กู้	หญิง 45
6.	รับราชการ	หรรษณิค	หญิง 40
7.	ค้าขาย	กรรมการ	ชาย 51
8.	ค้าขาย	เลขานุการ	ชาย 47
9.	ทำงาน	กรรมการ ไม่กู้	หญิง 40
10.	รับจ้าง	รองประธาน	ชาย 61
11.	ค้าขาย	สมาชิก กู้	ชาย 59
12.	ทำสมุนไพรแปรรูป	สมาชิก กู้	หญิง 67
13.	ค้าขาย	สมาชิก กู้	หญิง 41
14.	ทำสวน	สมาชิก กู้	หญิง 65
15.	ทำงาน ค้าขาย	สมาชิก กู้	ชาย 45
16.	ทำงาน	สมาชิก กู้	ชาย 36
17.	ทำงาน ค้าขาย	กรรมการ กู้	หญิง 55
18.	ทำงาน ทำสวน แปรรูป	สมาชิก กู้	หญิง 59

ลำดับที่	ตำแหน่งในหมู่บ้าน/กองทุนหมู่บ้าน	เพศ	อายุ(ปี)
19. ค้าขาย	สมาชิก ภู	หญิง	54
20. รับจ้าง	สมาชิก ภู	ชาย	26
21. ค้าขาย	สมาชิก ภู	หญิง	45
22. ลิเก(เก่า) ค้าขาย	สมาชิก ภู	หญิง	56
23. รับจ้าง	สมาชิก ภู	หญิง	44
24. รับจ้าง	สมาชิก ภู	หญิง	35
25. ค้าขาย	สมาชิก ไม่ภู	หญิง	70
26. ทำสมุนไพรแปรรูป	สมาชิก ไม่ภู	หญิง	66
27. แปรรูป	สมาชิก ไม่ภู	หญิง	45
28. ทำนา แปรรูป	สมาชิก ไม่ภู	หญิง	62
29. รับจ้าง	สมาชิก ไม่ภู	หญิง	36
30. รับจ้าง	สมาชิก ไม่ภู	หญิง	39
31. ทำนา	ไม่เป็นสมาชิก	หญิง	50
32. รับจ้าง	ไม่เป็นสมาชิก	ชาย	58
33. ทำนา	ไม่เป็นสมาชิก	ชาย	65

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลดำเนินไปพร้อมๆกับการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ได้ถูกเก็บรวบรวมโดยการจดบันทึก และบันทึกด้วยแบบเสียง จากนั้นจึงนำมาถอดความคำต่อคำ เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการวิเคราะห์

การรายงานผลการวิจัยทำในรูปของการบรรยาย ที่เน้นการให้รายละเอียด(thick description) เพื่อสื่อให้เห็นรายละเอียดของมิติภาพต่างๆ โดยมีหัวเรื่องที่นำเสนอดังนี้

บทที่ 1 บทนำ

บทที่ 2 ทุนชุมชนในช่วงก่อนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย

บทที่ 3 การเปลี่ยนแปลงของชุมชน ภายใต้กระบวนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย

บทที่ 4 การปรับตัวของชุมชน

บทที่ 5 กองทุนหมู่บ้านในกระแสการพัฒนาและผลที่มีต่อชุมชน

บทที่ 6 สรุป

บทที่ 2

ทุนชุมชนในช่วงก่อนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย

การศึกษาในส่วนนี้เป็นการสืบค้นย้อนอดีตเพื่อสะท้อนให้เห็นถึงสภาพของชุมชนในช่วงก่อนที่ชุมชนจะได้รับผลกระทบจากแนวโน้มโดยในการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัยโดยประเด็นสำคัญที่ทำการศึกษาในส่วนนี้อยู่ที่การสะท้อนให้เห็นถึงทุนชุมชนใน 3 มิติ คือ

มิติที่ 1 ทุนพื้นฐานทางทรัพยากรธรรมชาติ เป็นการศึกษาเพื่อสะท้อนให้เห็นถึงสภาพแวดล้อม สภาพภูมิศาสตร์ ตลอดจน ทรัพยากรในพื้นที่ของชุมชนอันเป็นฐานสำคัญทางเศรษฐกิจ ในการผลิตและการบริโภคในชุมชน

มิติที่ 2 ทุนภูมิปัญญา เป็นการศึกษาเพื่อสะท้อนให้เห็นถึง ระบบความรู้ ความเชี่ยวชาญในธรรมชาติ ตลอดจนความรู้ในการประสานส่วนต่างๆ จากราชมนตรีเพื่อประโยชน์ในการผลิตและการดำรงชีพ ที่สะท้อนออกมากในรูปของการทำมาหากิน การดูแลสุขภาพ ตลอดจน การพักผ่อน หย่อนใจ รวมทั้งการสร้างระบบการเรียนรู้เพื่อสืบทอดภูมิปัญญาไปสู่คนรุ่นหลัง

มิติที่ 3 ทุนทางสังคม เป็นการศึกษาเพื่อสะท้อนให้เห็นถึงระบบความสัมพันธ์ ระบบการแลกเปลี่ยน และระบบการปันผลประโยชน์ร่วมกัน ซึ่งเป็นกระบวนการสำคัญในการสร้างความร่วมมือและจิตสำนึกในการดำรงอยู่ร่วมกันเป็นชุมชน

มิติที่ 1 ทุนพื้นฐานทางทรัพยากรธรรมชาติ

พื้นที่ชุมชนหมู่บ้าน

ชุมชนบ้านกุลแก้วเป็นชุมชนหมู่บ้านที่ตั้งมาเป็นเวลาไม่ต่ำกว่า 70 ปี ในเขตพื้นที่ราบภาคกลางตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา ในส่วนที่เป็นโคงของคุ้งน้ำ พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ลุ่มอุดมไปด้วยป่าไม้ และทุ่งหญ้า มีคู หนอง คลอง บึง จำนวนมาก ซึ่งนอกจากจะเป็นที่เก็บกักน้ำฝนเพื่อใช้เป็นแหล่งน้ำกินน้ำใช้แล้วยังเป็นแหล่งเพาะพันธุ์และที่อยู่ของสัตว์น้ำจีด อันส่งผลให้พื้นที่นี้อุดมไปด้วยพันธุ์ปลานานาชนิด กุ้ง กบ มีซุกชุม มากพอที่จะใช้เป็นแหล่งอาหารของคนในชุมชน และในบางฤดูกาลก็มีมากเพียงพอที่จะสามารถนำไปขาย หรือแลกเปลี่ยนกับผลผลิตอื่นที่มีในต่างชุมชน ชาวบ้านจึงได้เล่าขานว่า พื้นที่ชุมชนนี้เป็น ลูข้าวอุ่นน้ำ

... โอโซ พูดถึงว่าเมื่อก่อนจังหวัดอ่างทองนี้เป็นเมืองคุ้นเคยช้าจริง...

การตั้งอยู่ริมน้ำเจ้าพระยานอกจากจะอาศัยลำน้ำเป็นแหล่งน้ำกินน้ำใช้แล้วยังเป็นส่วนทางการคมนาคมที่สำคัญในการติดต่อกับส่วนอื่นๆ ของชุมชน การติดต่อกับชุมชนอื่นจึงเป็นไปได้สะดวกทั้งทางบกและทางน้ำ ไม่ว่าจะด้วยการเดินเท้าและการสัญจรโดยทางเรือ ประกอบกับเป็นพื้นที่ที่ตั้งอยู่ใกล้เคียงกับพื้นที่ของวัดสำคัญในพื้นที่ ซึ่งพื้นที่วัดแห่งนี้นอกจากจะเป็นที่ชุมชน หรือประกอบกิจกรรมทางศาสนาของชาวบ้านในชุมชนแห่งนี้และชุมชนในหมู่บ้านใกล้เคียงแล้วยังเป็นศูนย์รวมในการมาพบปะชี้ขาดแลกเปลี่ยนผลผลิตในทุกวันพระที่มีการมาชุมนุมเพื่อประกอบกิจกรรมทางศาสนา ชุมชนหมู่บ้านกุลแก้วจึงเป็นพื้นที่ที่สามารถติดต่อกับคนนอกชุมชนได้สะดวก

อย่างไรก็ตามเนื่องจากช่วงของลำน้ำเจ้าพระยาที่หมู่บ้านแห่งนี้ตั้งอยู่เป็นส่วนโถงของลำน้ำการไหลบ่าของกระแสน้ำจึงกระแทกชายฝั่งที่ตั้งของหมู่บ้านส่งผลให้ในฤดูน้ำหลากที่น้ำเหนือไหลบ่า กระแสน้ำแรงจะซัดเซาะคลิ้งชายน้ำทำให้คันดินริมคลิ้งพังทลายลงทีละน้อย ส่งผลให้ชายคลิ้งมีลักษณะสูงขึ้น และล้าน้ำก็กว้างขึ้น

... ก็พอน้ำมันกัดเซาะมันกัดเซาะมาเรื่อยๆ ถึงแม่น้ำตรังช่วงน้ำมันจะโถงเข้ามา พุ่งมาทางนี้ มันจะเป็นทางหักอย่างนี้ มันกัดเหมือนกับทางนี้เลย มันกัดจะเป็นการกัดเซาะมา พังไปเป็นที่ลักษณะน้ำอย่างนี้ สายน้ำที่มันพุ่งเข้ามา แล้วมันไม่มีพนังไม่มีอะไรไปกันมันกัดพังไปเรื่อยๆ จนกว่าจะอย่างนี้...

แรงกัดเซาะของสายน้ำยังทำให้พื้นที่หมู่บ้านซึ่งเดิมมีต้นพิกุลอยู่เรียงรายถูกน้ำกัดเซาะล้มลงพร้อมคลิ้ง ตั้งผู้อาภูโสท่านหนึ่งที่มีอายุกว่า 70 ปี เล่าว่า

... ตะก่อนเมืองพิกุล หน้าบ้านมีต้นพิกุลหลายต้น แบบเขาว่าเป็นวัดร้างที่บ้านที่ฉันอยู่นั่นนะ ฉันก็เกิดไม่ทันวัดร้างเดimoto ว่ามีต้นพิกุลที่นี่คลิ้งมันพังเรื่อยมาต้นพิกุลคงเหลือไว้...

นอกจากนี้ในบางปีที่มีน้ำหลาลงมากจากประกอบกับฝนตกก็จะประสบภัยน้ำท่วมอยู่เนื่องๆ บ่อยครั้งที่ส่งผลให้เงินเสียหายไม่ได้ผลผลิต แต่ในขณะเดียวกันหลังฤดูน้ำลด พื้นที่น้ำหรือที่เพาะปลูกก็จะมีความอุดสมบูรณ์ การเพาะปลูกได้ผลดีโดยไม่ต้องอาศัยปุ๋ย

ถาม : สมัยก่อนทำงานกิ่วคิว็ค

ตอบ : สมัยแรกมาที่เดียว ก็ปีละครั้ง เพราะว่าเขื่อนเจ้าพระยายังไม่มี น้ำจะท่วมทุกปี จะทำได้แต่ปีละครั้ง อีกอย่างหนึ่งพอเขารายกว่าหัวน้ำลด พอน้ำแห้งแล้ว ก็เขาก็ทำไอ้ำพากพีชล้มลูก ได้พากแตงโม แตงกวา อะโวกิน สมัยนั้นบุญไม่ค่อยได้

ໃຫ້ນະ ມັນເກີງປຶກປະລິຍານທີ່ມີຄວາມສຳຄັນ ພອນກ້າວນໍາລົດກີ່ກຳທຳກິນໃຫ້ທັນຍາງດິນລະກີ ອະໄຮມັນ
ກີ່ກຳທຳກິນທີ່ນັ້ນ ...

ກາຍໄດ້ສກາພແວດລ້ອມທາງຮຽມຈາຕີທີ່ເຂື້ອຈຳນວຍເຊັນນີ້ ທ່ານບ້ານສ່ວນໃໝ່ຈຶ່ງຫາເລື່ອຍື່ພ
ດ້ວຍການທຳກິນ ແລະກາຈັບສັດກົນໍາເປັນອາຫາຣ ໂດຍມີກາຈັດສຽບພື້ນທີ່ເນັກາທຳກິນແລະພື້ນທີ່ຂອງກາຈ
ອູ່ອາຄີຍໂດຍຈັດໃຫ້ພື້ນທີ່ອູ່ອາຄີຍອູ່ຕິດກັບແຫລ່ງນັ້ນ ເພື່ອປະໂຍ້ນໃນການໃຫ້ນໍາໃນກາຮອບໂກຄ
ບຣິໂກຄ ບ້ານເວືອນຈີ່ຕັ້ງອູ່ວົມແມນ້າ ແລະໃນເຂົດແດນຂອງພື້ນທີ່ບ້ານອູ່ອາຄີຍື່ງເປັນທີ່ຄອນມີກາຮປຸລູກ
ພື້ສວນຄວ້າ ໂມ້ຜລ ເພື່ອກາຮບຣິໂກຄໃນຄວ້າເວືອນ ສ່ວນພື້ນທີ່ລຸ່ມກົງຈະຈັດເປັນທີ່ນາ ປຸລູກຂ້າວ

ຄາມ : ສມັຍກ່ອນທຳກິນນີ້ ນາອູ່ຕິດບ້ານມັ້ຍກະ ຮີ້ວ່າວ່າອູ່ທີ່ອັນ

ຕອບ : ນາມນັກມີອູ່ພື້ນເຕີຍກົບບ້ານເນື່ອ ຕັດເປັນພື້ນບ້ານຮະຄວົງ ທຳນາຮະຄວົງໜີ່ ຂ້າງໜັງກີ່ທຳກິນ
ບ້ານ ເກົ່ານ່ວະນະ

ຄາມ : ເຂົ້າ! ແລ້ວຄົນອູ່ກັນຍັງໄກຕະເນີຍບ້ານ ບ້ານອູ່ນີ້ນາລ້ອມຮອບເລຍຮູ່ໄງ

ຕອບ : ໃນີ້ໄດ້ລ້ອມນະ ຕັດເປັນຕອນໄປເລຍ ອ່າງຂອງເວົາອູ່ໜ້າຍນໍ້າອ່າງນີ້ນະ ຕັດເປັນຕອນໄປເລຍ ແກບ
ໃນ່ນໍ້າທຳກິນ ແກບນັ້ນເປັນບ້ານໄປເລຍ ປຸລູກພລໄມ້ນໍ້າອະໄຮມ້ຍັງຈັ້ນນະ ປຸລູກພວກລະມຸດ ມະນາວ
ມະກຽດ ອະໄຮຍ່າງນັ້ນນະ ຕັດຕອນໄປເລຍພື້ນມັນມັນ 13 ໄວ ທີ່ອູ່ຕັດທຳນາຮະຄວົງ ເຄົາໄວ້ທຳສວນ
ຮະຄວົງທີ່ບ້ານດ້ວຍ

ຄາມ : ອ້ອ! ແລ້ວນາກົບບ້ານກົດຕິດກັນແລຍ

ຕອບ : ຕິດ ຍັງຈິນກົດຕິດກັນ ຍັງຈີ້ທຳກິນ ແກບນີ້ປຸລູກນີ້

ຄາມ : ອ້ອ! ນີ້ນີ້ນີ້ບ້ານແລ້ວສວນກົງອູ່ອ່າງນີ້ ອ້ອ!

ຕອບ : ກົບປຸລູກຕັ້ນໄມ້ຫຼິດກີ່ທຳຍັງຈັ້ນ ແກບສວນກົງແກບດອນ ແກບນາກົງເອາລົງແກບລຸ່ມ

ມິຕີທີ່ 2 ທຸນກຸມປັ້ງຢູ່

ທຸນກຸມປັ້ງຢູ່ ດືອນ ຮະບບຄວາມຮູ້ຂອງຊຸມຊັນໜຸ່ບ້ານ ໄດ້ແກ່ ຮະບບຄວາມຄິດຄວາມເຂື້ອໃນ
ການໃຫ້ຄວາມໝາຍ ຄວາມສຳຄັນ ຮີ້ວ່າຄຸນຄ່າກົບສິ່ງຕ່າງໆ ລວມທັງການໃຫ້ຄວາມສຳຄັນກົບ ຄວາມມຸ່ງ
ໝາຍໃນການດໍາເນີນຊີວິດທີ່ມີກາຮພລິດແລະແພວ່ງກະຈາຍໃນໜຸ່ບ້ານ ໂດຍຮະບບຄວາມຮູ້ນີ້ຈະເປັນຕົວ
ອົບປາຍ ຖື່ນຄວາມແຕກຕ່າງຂອງສຽວສິ່ງພວ່ອມທີ່ເປັນກົງເກີນທີ່ສຳຄັນໃນການກຳກັບກາຈັດກະທໍາ
ດໍາເນີນການຕ່າງໆໃນຊຸມຊັນ ສະຮະສຳຄັນໃນສ່ວນນີ້ອູ່ທີ່ການສືບຕົ້ນໃຫ້ເຫັນຖື່ງ ຮະບບຄວາມຮູ້ຂອງຊຸມຊັນໜຸ່
ບ້ານໃນສູານະເປັນກົງເກີນທີ່ສຳຄັນໃນການເຂົ້າໄປກຳຫັນດ້ວຍຄວາມໝາຍ ຄວາມສຳຄັນໃຫ້ກົບສິ່ງຕ່າງໆ
ແລະດ້ວຍຄວາມໝາຍແລະຄວາມສຳຄັນທີ່ໃຫ້ກົບສຽວສິ່ງກົງຈະເຂົ້າໄປກຳຫັນດ້ວຍຄວາມກະທໍາຂອງ
ມຸ່ນຸ່ຍ່າຍທີ່ອູ່ວ່າມັນໃນຊຸມຊັນ ຂຶ້ງສາມາຮສືບຕົ້ນໃຫ້ເຫັນຖື່ນີ້ໃຫ້ຈັກກິຈກະຊວງສຳຄັນ

ในการดำเนินชีพ คือ การทำงานหากิน การดูแลสุขภาพ การพักผ่อนหย่อนใจ และการสร้างระบบการเรียนรู้เพื่อสืบทอดภูมิปัญญาไปสู่คนรุ่นหลัง

การทำงานหากิน

จากสภาพพื้นฐานทางธรรมชาติแวดล้อมดังกล่าวแล้วในส่วนของทุนพื้นฐานทางทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งมีอิทธิพลต่อการผลิตและการบริโภคในครัวเรือนซึ่งสืบคันย้อนไปพบว่าชาวบ้านมีอาชีพหลักในการทำนาและเมื่อว่างจากการทำนา ก็จะใช้เวลาในการจับสัตว์น้ำ ปลูกพืชผักไม่ผลตลอดจนการทำเครื่องใช้ไม้สอย จักسانต่างๆ โดยมีวัตถุประสงค์หลัก คือการสร้างความมั่นคงในการบริโภคให้กับครัวเรือน โดยการดำเนินกิจกรรมการผลิตเหล่านี้จะสะท้อนให้เห็นถึงระบบความรู้ ความเข้าใจในธรรมชาติตลอดจนความรู้ในการประสบส่วนต่างๆ จากธรรมชาติเพื่อประโยชน์ในการผลิตและการบริโภคที่สะท้อนออกมาในรูปของการทำงานหากิน การทำงานหากินของคนในพื้นที่จึงเป็นไปในลักษณะของการผลิตเพื่อให้ได้มาซึ่งความมั่นคงในการบริโภค อาชีพหลักจึงอยู่ที่ การทำนา ทำสวน และการจับสัตว์น้ำ รวมทั้งการผลิตรูปแบบอื่นๆ เช่น การปลูกผัก ทำสวนไม้ผล จักรยาน อุปกรณ์ต่างๆ ตามความถนัดหรือความสนใจ

การทำงาน

การทำงานสมัยก่อนต้องพึงพำนุภาพธรรมชาติเป็นสำคัญดังคำบอกเล่าที่ว่า “ สมัยก่อนตอนเชื่อมเจ้าพระยาซึ่งไม่เกิดต้องฝากชีวิตไว้กับเบี้องบันโน่นล่ะ ฝนตก ก็ได้ ” ดังนั้นการที่จะดำรงชีวิตอยู่ได้จำเป็นต้องเรียนรู้สภาพของธรรมชาติเพื่อปรับใช้ในการทำงานหากินเพื่อดำรงชีวิต

การทำงานอาชีวแรงงานคนและสัตว์ คือ ความ เป็นหลัก โดยใช้ความในการเตรียมแปลงนา โดยเริ่มจากการ ไถดะ เพื่อพลิกดินให้หมุนที่มีอยู่ในพื้นดินตาย จากนั้นไถแปร เป็นการไถในแนวขวางเพื่อเป็นการทอนดินก้อนใหญ่ให้เล็กลง เมื่อเตรียมดินด้วยการไถเสร็จเรียบร้อยแล้ว ก็ห่ว่านเมล็ดพันธุ์ แล้วจึงไถกลบอีกรอบหนึ่ง จากนั้นก็รอฝนและดูแลปิดคันนาเพื่อชั่งน้ำไว้หล่อเลี้ยงให้ต้นข้าวเติบโต ด้วยการทำนาในลักษณะนี้ ผลผลิตจากนาจึงขึ้นอยู่กับปริมาณน้ำฝนในแต่ละปีว่าจะต้องตามฤดูกาลหรือไม่ และปริมาณของน้ำฝนก็มีผลอย่างมากในการผลิตในรูปของการทำงาน

ถาม : แล้วสมัยพ่อแม่เมื่อก่อนเขาทำงานกันอย่างไร

ตอบ : เขาใช้ความคิด ไถดะ เที่ยวก่อน หมุนมันจะตาย แล้วไถแปรขวางๆ ให้ดินก้อนใหญ่ๆ มันแตก พอกไถเสร็จก็เอาข้าวห่ว่าน บนดินแล้วไถกลบ พอกไถกลบก็รอให้ข้าวขึ้น ต้องรอฝน ถ้าฝนตกดีข้าวก็ดี ถ้าฝนไม่ตกไปเดือนกว่าๆ ข้าวจะขึ้นบางແริ่ง

การลงแปลงนา พื้นที่ดินในนามมีลักษณะไม่เรียบเสมอ กัน ต้องอาศัยการไถ คราดให้เรียบหรือใช้จอบค่อนอย่างเกลี่ยวนะเด็กจะน้อยตรงไหนที่พื้นที่ลาดเอียงต่ำน้ำก็จะขังมากก็ต้องศึกษาและสังเกตและมีการปรับพิเศษจากการจ่ายน้ำเข้าออกจากราก และในแปลงนาที่มีพื้นที่สูงต่ำก็จะมีการปรับการใช้พันธุ์ข้าวผสมกัน เพื่อให้เข้ากับความชื้นต่างของพื้นที่ และเป็นการผ่อนแรงในการทำงานที่สามารถทยอยทำได้

...สมัยก่อนมีความอย่างเดียวไม่มีรถเกรด ก็ใช้จอบค่อนอย่างเด็กจะน้อย จะทำขึ้นลงนี้มันเอียงกว่าจะน้ำมันก็จะไปตกลงนี้มากกว่า ลงนี้ลึกกว่าก็จะเปลี่ยนทางเข้า และถ้าแปลงนี้ลึกถ้าต้นข้าวพันธุ์ไม่พันน้ำ ลงนี้น้ำตื้น เขาจะใช้ 2 พันธุ์แล้ว และเริ่มแบ่งซอยนั้นซอยนี้ เป็นร่องๆไป พอใช้ 2พันธุ์ก็ทำไม่พร้อมกันแล้ว ไม่เห็นอยู่ด้วยทายอยทำ...

สำหรับการวิดน้ำเข้านาในพื้นที่นี้อาศัยชั้นรู ที่ทำจากปืนนำมารัดอกันแล้วทำด้ามวิดน้ำใส่หัวคันนาโดยอาศัยแรงคนและให้ความลาดเอียงของพื้นที่และแรงดันของน้ำดันน้ำไปจนเต็มพื้นนา การเก็บเกี่ยวน้ำต้องมีการเตรียมลานเพื่อนำข้าวที่เกี่ยวได้มาสุมรวมเพื่อนวดข้าว โดยการทำลานนี้อาศัยข้อความผูกพันกลางเพื่อให้ดินเรียบ ข้าวที่เก็บเกี่ยวแล้วจะถูกนำมากองสุมบนลานและอาศัยความย้ำเดินวนจนกว่าเมล็ดข้าวจะหลุดจากต้น และด้วยการเตรียมลานเช่นนี้เมล็ดข้าวจะไม่จมดินหายไป

การทำงานสมัยก่อนไม่จำว่าเป็นเรื่องส่วนตัวแต่เป็นกิจกรรมที่ต้องจัดกระทำร่วมกันของชุมชน ด้วยการลงแขก ไม่ว่าจะเป็นการลงแขกเกี่ยวข้าว หรือการร่วมแรงกันในการขนข้าวชิ้นลง โดยกิจกรรมเหล่านี้ดำเนินไปพร้อมกับการทำหนดให้เป็นเทคโนโลยี หรือประเพณีพื้นบ้าน การดำเนินกิจกรรมต่างๆร่วมกันเป็นหมู่คณะพร้อมกับการจัดกิจกรรมรื่นเริงประกอบด้วยทำให้งานน้ำที่เป็นงานหนักถูกแปรสภาพไปเป็นเรื่องของการสนาน และเป็นช่วงของการพบปะสังสรรค์ ทำให้การทำงานแม้จะเป็นงานหนักลายเป็นเรื่องของความสนุกสนานเพลิดเพลินไป

ในยุคปัจจุบันเป็นสิ่งสำคัญที่ทุกครัวเรือนต้องมีเก็บไว้บริโภคเนื่องจากในช่วงนี้ไม่มีการซื้อข้าวกินทุกบ้านต้องทำงานเก็บเกี่ยวข้าวใส่ยุงไว้ เพื่อใช้ในการบริโภคและการเลี้ยงสัตว์ในครัวเรือน

...ข้าว ทุกคนต้องมียุงข้าวเก็บไว้ ใช้สีกินเอง สมัยนั้นไม่ได้ซื้อข้าวกิน คือทำแล้วส่วนใหญ่จะใส่ยุงไว้ ใส่กระพร้อมซึ่งสานจากไม้ไผ่เป็นลูกโตๆจะเก็บได้ประมาณ 30 ถั่ง ขันไป ก็จะรู้เลยว่าปีหนึ่งจะกินข้าวกี่ถังก็จะเก็บข้าวเปลือกไว้ แล้วทายอยไปสี แล้วสมัยนั้นมีการเลี้ยงสัตว์หมูไก่ ก็เก็บรำข้าวเปลือกไว้เลี้ยง...

จะเห็นได้ว่าจากความรู้ในการผลิตแล้วชาวนาในสมัยนั้นยังมีความรู้เกี่ยวกับการคิดคำนวณเพื่อเก็บสำรองข้าวไว้ใช้ในการบริโภคในครัวเรือนให้เพียงพอทั้งในส่วนของสมาชิกในครอบครัวและสัตว์เลี้ยง

การทำงานออกจะจะสละท้อนให้เห็นถึงการดำรงอยู่ร่วมกันของชุมชนแล้วยังสะท้อนให้เห็นถึงความเข้าใจในความจำกัดของมนุษย์ในการดำรงอยู่ในธรรมชาติ ดังนั้นการดำเนินการต่างๆ จึงมีลักษณะค่อยเป็นค่อยไป อาศัยความเพียรและมานะอดทน ไม่ว่าจะเป็นการวิเคราะห์เข้ามาโดยอาศัยข้อมูล การปรับพื้นดินโดยใช้จอบ หรือแม้แต่การนวดข้าวที่อาศัยการลงแรงปฏิบัติ ผลที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัตินี้อาจปรากฏชัดเจนให้เห็นและสัมผัสได้ในการมีผลผลิตໄภ์ใช้บริโภค ขณะเดียวกัน การปฏิบัติเช่นนี้ยังก่อให้เกิดทักษะความรู้ขึ้นโดยไม่รู้ตัว

การทำสวน

การจันส์ตัวว่า

พื้นที่ในชุมชนแห่งนี้ในสมัยก่อนจัดได้ว่าเป็นที่มั่น้ำท่าอุดมสมบูรณ์ จนได้ชื่อว่า เป็นบ้านหนองเมืองน้ำ ผักปลาหาดกินได้ง่าย เนื่องจากมีอยู่กันชุม

...ตามสิ่งที่ อ้างทอง นี่มันเป็นบ้านหนองเมืองน้ำเลยนะ เมื่อก่อนนี้เรียกว่า หนองกี่
ยะจะ ผักปลาเนี้ย โอ้ไซ ! หากินง่าย หน้าท่าเนี้ยมีเปล่า เนี้ยจับกินได้ เมื่อก่อนนี้อ้าย มันชุมเหลือ
เกิน กังปานะ นอกหลังบ้านออกไปเข้าเรียกว่าหนอง ...

...พุดถึงว่าเมื่อก่อน จังหวัดอ่างทองนี้เป็นคู่ข้าว อัน้ำจริงๆ ...

...เรียกว่าวันๆ การครองชีพอย่างเมื่อก่อนนี้เรียกว่า ปลามันหากินได้ชะอย่างนี้ อย่างอื่นมันก็อทุนไปได้หมดนะเนอะ หลังออกกิบานี่มันมี 2 หน่องติดกัน เขาเรียกคู่มันออกคู่ใน ทั้งตะปีไม่มีแท้ๆ ...

การจับสัตว์น้ำทำได้โดยวิธีการง่ายๆ เช่นการตีต่อ คือการใช้มีสำนแล้วยกคันนากัน เอาไม้สำนตีน้ำไล่ปลาเข้ากีฬาสามารถจับปลาได้ ความชุกชุมของปลาสามารถสะท้อนให้เห็นได้จาก การบอกร่างของผู้เฒ่าที่ว่า “...ปลาซ่อน มันไม่กินหรือกหัว กินเฉพาะตัวเท่านั้น เพราะมีหน่อง ติดกันอยู่ 2 ฟากข้าง ไม่แห้งทั้งตะปี ปลาชุม ...”

การผลิตอุปกรณ์เครื่องใช้ต่างๆ

การผลิตอุปกรณ์เครื่องใช้ต่างๆ ในหมู่บ้าน สมพันธ์โดยตรงกับลักษณะของการ ผลิต จะเห็นได้ว่า อุปกรณ์สำคัญที่ใช้ในการผลิตหลัก คือ การทำนา ซึ่งนอกจากจะต้องอาศัยไถ แอก ตลอดจนเกรียน มากจะซื้อ-ขายจากกันหมู่บ้าน อุปกรณ์สำคัญที่สะท้อนให้เห็นภูมิปัญญา ของคนในหมู่บ้านนี้ได้แก่ ชังรู ที่เป็นอุปกรณ์ใช้สำหรับซักน้ำเข้านา และไม้ไผ่สำนสำหรับการทำตีต่อ จับปลา ซึ่งเป็นอุปกรณ์ง่ายสามารถผลิตได้จากวัสดุดิบภายในบ้าน ส่วนอุปกรณ์พื้นบ้านอื่นเช่น ตะกร้า ตะแกรง กระบุง กระดัง มีการจัดทำโดยผู้ใหญ่ในบ้านโดยไม่ซึ่งมีอยู่จำนวนมากในหมู่บ้าน

การดูแลสุขภาพ

การจัดการเรื่องสุขภาพสมัยก่อนอาศัยการดูแลตนเองด้วยการศึกษาจากคำบอกเล่าของผู้ใหญ่ที่ใช้สมุนไพรและอาหารเป็นยา เช่น แกงส้มดอกแคแก้ไข้หัวลง ใช้บอระเพ็ดเป็นยาแก้โรคท้องร่วงในไก่ และใช้บอระเพ็ดเพื่อย่างนมในเด็ก นอกจากนั้นเนื่องจากการกินอยู่ในบุค สมัยนั้นเป็นการกินอยู่โดยอาศัยผลิตภัณฑ์จากธรรมชาติที่อาศัยการปลูกตั้งแต่น้อย และมีการออกกำลังกายอย่างสม่ำเสมอในรูปของการทำงานเกษตร ส่วนอาหารหลักจำพวกโปรตีนได้แก่ปลาชนิดต่างๆ โรคภัยไข้เจ็บที่มีในลักษณะพื้นที่มีการดูแลรักษาโดยอาศัยพืชสมุนไพร ส่วนการเจ็บไข้ ที่มีลักษณะพิเศษก็จะต้องอาศัยหมอพื้นบ้านที่นอกจากจะใช้ยาสมุนไพรเป็นตัวรักษาแล้วยัง ประกอบเข้ากับคถาอาคม การจับยาม และ การเข้ากันได้ในสานะการอุปถัมภ์ของผู้รักษาและ ผู้รักษา ความรู้เกี่ยวกับรักษาพยาบาลจึงมิใช่เป็นเรื่องของสรีระร่างกายล้วนๆแต่มีส่วนของ จิตวิญญาณเข้ามาร่วมด้วย ดังคำบอกเล่าของผู้อายุโสด่านนี้ที่เล่าถึงภราดร์ว่าได้ป่วยเป็นโรค ชนิดหนึ่ง มีอาการนอนชุม ไม่รู้สึกตัว และตามข้อมูลักขณะป้องเป็นลูกเทียมดอง ก็ได้อาชัยหมอ บ้านใต้รักษาให้ แต่การให้ได้มาซึ่งหมอมารักษาบ้านนั้นต้องไปหาพระเพื่อผูกดวงว่าสมพงษ์อุปถัมภ์กับ ผู้ป่วยหรือไม่ และจึงเดินทางไปหาหมอดตามทิศที่พระกำหนด

...จนกระทั่งหายแล้วอะไรแล้ว แกมานเล่าให้เราฟังว่า แกรู้ตั้งแต่คนตามไใช้ นั่งพินหน้าไปทางไหน คนใช้คนนี้เคยอุปถัมภ์กับโน้ม แกรู้ถึงอย่างนั้น อันนี้หมอบราวนเขารู้ถึงกระทั่งยังจั่มน้ำ ครับ...

สำหรับการคลอด หรือการทำคลอดนั้นเป็นเรื่องที่ต้องจัดการในครัวเรือน โดยการคลอดสมัยก่อน อาศัยหมอดำและประจำบ้าน ซึ่งสามารถที่จะตาม หรือเรียกให้มาดูแลทำการคลอดได้ทุกเวลา โดยทั่วไปก็มักจะอาศัยหมอดำและประจำบ้านที่อยู่ใกล้เป็นหลักเพื่อความสะดวกในการติดตามตัว และการเดินทาง

การเตรียมคลอดนั้นพ่อบ้านจะมีหน้าที่ ต้องตัดฟันเตรียมไว้เพื่อให้ภรรยาอยู่ไฟพร้อมกับทำயาพื้นหรือแคร์ให้ภรรยานอนอยู่ไฟ และนั่งหนุนหลังภรรยาเมื่อถึงเวลาคลอด ส่วนการดูแลภรรยานั้นอาศัยญาติฝ่ายหญิงเข้ามาช่วยดูแลตั้งแต่การเตรียมคลอดและหลังคลอด โดยแม่สามี หรือแม่ภรรยาจะช่วยในการเลี้ยงดูทารกแรกเกิด ขึ้นอยู่กับการปลูกเรือนอยู่ในบ้านของฝ่ายใด ส่วนหมอดำและนักบำบัดต้องเตรียมไม้รากสำหรับตัดสายราก ด้วยผู้ชายราก สำหรับการตอบแทนหมอดำโดยน้ำมีเพียงเงินค่ายกครุดอกไม้คูปเทียนเท่านั้น

...ไอ้เรื่องหมอดำ คนโบราณเขาถืออนนะลูก ไอ้เราจะให้เป็นสินน้ำใจ เขาให้ทีหลัง ค่าน้ำมนต์ ค่านั้นเขาจะมี นั่นมันจะเป็น 6 สลึง หรือ 3 บาทก็ไม่รู้ เมื่อก่อนคนโบราณค่าหมอดำแม้นั้นไม่แพง ไอ้เราจะสมนาบุญคุณกันแล้วนี่มันอีกเรื่องหนึ่ง เขาไม่แพง มากกว่านั้นเขาก็ไม่เอา คนโบราณเขาถือ แค่สิบสลึง หรือ 3 บาทเท่านั้น ดอกไม้คูปเทียน...

การดำเนินการดังกล่าวจะท่อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตของชาวบ้านในยุคหนึ้น ว่าแม้จะมีเงินตราเข้ามาเกี่ยวข้องแต่เงินตรา ก็ไม่ได้ถูกจัดให้มีคุณค่าความสำคัญเท่ากับการดำรงอยู่ร่วมกัน การช่วยเหลือกันก็คงจะกัน

ความรู้ที่สะท้อนออกในการพัฒนาอย่างใจ

การพัฒนาอย่างใจในสมัยก่อนมีแต่เทศบาลงานวัด ที่มีการเล่นลิเกเป็นการละเล่น สำคัญและในพื้นบ้านแห่งนี้ ความรู้ที่มีการสืบทอดในวงศ์สกุลคือ การแสดงลิเก ซึ่งถือว่าเป็นการละเล่นของผู้มีความรู้ โดยผู้ที่จะสามารถแสดงลิเกได้ต้องผ่านการศึกษาภาคบังคับแล้ว ซึ่งประมาณอายุในราว 15 ปีขึ้นไป คือต้องรู้จากการใช้ภาษา และความแตกต่างของภาษาที่ใช้กับบุคคลต่างๆ โดยผู้ที่สามารถฝึกฝนลิเกได้ดีนั้นนอกจากจะต้องเป็นผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับราชศัพท์แล้วต้องมีใจรัก เนื่องจากการฝึกฝนในสมัยนั้นอาศัยการแนะนำสั่งสอนจากครู ที่คือชีวิตของต้องจดจำสังเกตจากการปฏิบัติจริง โดยการฝึกหัดลิเกนี้ต้องฝึกทั้งในส่วนของการร้องควบคู่กับการรำ การฝึกหัดก่อนที่จะสามารถออกแสดงได้นั้นต้องอาศัยการฝึกฝนเป็นเวลาไม่น้อยกว่า 3 เดือน คือต้องฝึกหัดจนสามารถตัดน้ำได้ คือสามารถร้องสด ได้ โดยผู้ที่สามารถเป็นลิเกที่มีความสามารถได้นั้น ต้องอาศัยปฏิภาณและไหวพริบ

การฝึกสอนลิเกนี่ไม่สามารถเรียนรู้ได้จากตำราแต่จำเป็นต้องอาศัยการเรียนรู้ด้วยตาด้วยการสังสอนของครูตั้งแต่การจับมือ จัดท่าทาง

...โดยมากจะใช้ครูสั่งครูสอน ครูแนะครูนำ ดำเนินรับตำแหน่งมีเหมือนกัน แต่ว่าเราไปอ่านในหนังสือแล้วมันไม่เหมือนเห็นด้วยตา ครูสั่งครูสอนเขาจะจับมือ มือจะต้องยกกระดับอย่างนั้นอย่างนี้ ขาดต้องก้าวเท่านี้ก่อน เท่านั้นก่อน...

ลิเกจะสามารถเล่นได้ต้องมีสมาชิกจำนวนหนึ่ง อย่างน้อยก็ให้เพียงพอกับตัวละครในท้องเรื่องที่จะเล่น อย่างน้อยต้องมีนาง 2 ผู้ชาย 8

ในพื้นที่ชุมชนหมู่บ้านแห่งนี้ มีบ้านตระกูลลิเกที่เป็นโถไฟใหญ่ มีงานศุกโดยในช่วงหน้างานลิเกดัง เดือน 4 เดือน 5 จะมีงานมากจนแทบไม่มีวันว่าง และต้องเดินทางไปเปิดการแสดงในพื้นที่ต่างๆ บางครั้งไปไกลข้ามจังหวัด เช่น นครสรรค์ สุพรรณบุรี เป็นต้น

...คืออย่างเมื่อก่อนนี้ ลิเกดังนี้ เดือน 4 เดือน 5 นี่จะมีวันว่างก็ไม่คืน รวมจัดนี่ นอกกันนั่มเต็มเดือน...

ชุมชนแห่งนี้มีความรู้เกี่ยวกับการใช้คำและภาษาซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าเป็นพื้นที่ที่ภาษาหนังสือเข้ามา มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชน แต่ภาษาหนังสือนั้นยังไม่มีอิทธิพลต่อวิถีการดำเนินชีวิตหลักในชีวิตประจำวัน แต่ได้สอดแทรกเข้ามาในพื้นที่ของการละเล่น หรือกิจกรรมบันเทิง พื้นบ้านที่สะท้อนให้เห็นวัฒนธรรมพื้นบ้านที่สืบทอดในชุมชนแห่งนี้

ระบบการเรียนรู้เพื่อสืบทอดภูมิปัญญาไปสู่คนรุ่นหลัง

ระบบความรู้ที่สะท้อนออกมายในการจัดกระบวนการเรียนรู้ สำหรับการดำเนินการในกิจกรรมต่างๆ ล้วนแสดงให้เห็นถึงระบบการเรียนรู้และการสืบทอดความรู้ที่อาศัยการออบรมสั่งสอนผ่านการฝึกฝน สังเกตและการปฏิบัติจริง ไม่ว่าจะเป็นการฝึกฝนเรียนรู้เรื่องการทำนาที่ต้องเรียนรู้ผ่านการลงนา ที่ไม่มีตำราใดหรือห้องเรียนใดที่จะมีประสิทธิภาพเท่าพื้นนา หรือแม้แต่การสืบทอดความรู้เรื่องการดูแลรักษาสุขภาพผู้ที่จะมีความรู้เช่นนี้ได้ต้องฝ่าติดตามช่วยเหลือเป็นผู้ช่วยแก่หมอยาในกลุ่กก่อนจากนั้นจึงฝึกฝนทักษะจากการติดตามเป็นลูกมือช่วยหมอยา และจะสามารถมีความรู้ในการรักษาคนได้ ก็ต้องผ่านการรับรองจากหมอครูที่ผู้สนับสนุนติดตาม เช่นเดียวกับการฝึกหัดลิเกที่ไม่สามารถทำได้ผ่านการเรียนรู้จากตำราแต่ต้องผ่านการสังเกตจดจำจากการกระทำและบอกเล่าของครู หรือรุ่นพี่ ซึ่งเป็นระบบการเรียนรู้ที่ให้ความสำคัญกับการฝึกฝนปฏิบัติจริง

มิติที่ 3 ทุนทางสังคม

ภายใต้กฎเกณฑ์ธรรมชาติที่มีอิทธิพลต่อความเป็นอยู่ของมนุษย์ ซึ่งมนุษย์สามารถเรียนรู้ร่วมกันและสามารถลดความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้นจากภัยธรรมชาติได้ กล่าวอีกนัยหนึ่งคือการดำเนินอยู่ร่วมกันเป็นชุมชนเป็นไปเพื่อสร้างความมั่นคงให้กับการดำรงชีพอยู่ว่ายังไงใต้กฎเกณฑ์ของธรรมชาติ

ระบบความรู้เกี่ยวกับการลดข้อจำกัดในการดำรงอยู่ในธรรมชาติเพื่อสร้างความมั่นคงใน การดำรงชีพ ถูกสะท้อนออกมายในรูปของการจัดการหรือการกำหนดระเบียบ กฎเกณฑ์ในการจัด กระทำดำเนินการต่างๆ ตั้งแต่ การกำหนดรูปแบบการดำรงอยู่ร่วมกันในระบบความสัมพันธ์ ระหว่างคนในชุมชน ระบบการแลกเปลี่ยน และระบบการเกื้อกูลผลประโยชน์ร่วมกัน

ระบบความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชน

นับเนื่องแต่เมื่อการอพยพเข้ามาตั้งบ้านเรือนในเขตพื้นที่ชายแดนเจ้าพระยาแห่งนี้ เมื่อสิบคัน ข้อนไป พบร้า เริ่มจากการร้ายข้ามฝั่งแม่น้ำมาของครอบครัวหนึ่งโดยเข้ามาขออาศัยที่ดินที่เดิมเป็น บริเวณของวัดร้าง และเมื่อได้เข้ามาตั้งบ้านเรือนอยู่ก็มีการขยายพื้นที่และสมาชิกในครอบครัวเพิ่ม ขึ้น จนเป็นชุมชนหมู่บ้าน ซึ่งสมาชิกในชุมชนหมู่บ้านนี้ก็จัดได้ว่าเป็นเครือญาติ ระบบเครือญาติ จึงถูกกำหนดขึ้นเพื่อเป็นฐานในการสร้างระบบความสัมพันธ์ และเป็นฐานเบื้องต้นในการติดต่อ สัมพันธ์ ร้องขอ เกื้อกูล ฯลฯ ใน การร่วมจัดกระทำดำเนินกิจกรรมต่างๆ การกำหนด เช่นนี้จึง สะท้อนให้เห็นในการจัดกิจกรรมดำเนินการต่างๆ ที่มักเป็นไปในลักษณะที่เอื้อ หรือเกื้อกูลตลอดจน ก็พึ่งพา กันในหมู่เครือญาติ ก่อนที่จะขยายวงไปยังกลุ่มอื่นๆ เช่น การแลกเปลี่ยนผลผลิตกับบุคคล อื่นจะสามารถกระทำได้ต่อเมื่อได้มีการกันผลผลิตให้เพียงพอ กับส่วนที่จำเป็นสำหรับการบริโภคใน ครัวเรือนแล้วเท่านั้น และเมื่อมีผลผลิตจำนวนมากเหลือจากการบริโภคในครัวเรือนแล้วจึงมีการนำ ออกแจกจ่ายให้กับหมู่ญาติ มิตร

ก้าว น้อยนน ตะกอนน้อยไม่ค่อยทำสวนกัน ทำกันไม่เป็นก้าวจะปลูกกล้วยอ้อยกันกินธรรมชาติ ใจรัก มะเพ่อง มีแต่แบ่งกันกิน ไม่ไม่ คือ ให้กันไป บ้านโน้นไม่มีกิน ก็เอาไป บ้านนี้ไม่มีกินก็เอาไป ไม่ได้ไม่ ได้ซื้อขายกัน จะมาซื้อขายก็ซ่างหลัง...

นอกจากนั้นการนับเนื่องกันเป็นญาติยังมีความคาดหวังที่เกิดขึ้นจากการนับถือกันเป็น ญาติว่าจะต้องมีความซื่อสัตย์ต่อกัน ซ่วยเหลือกัน

ถาม : ญาติกันนี้มั่นต่างจากคนอื่นยังไง

ตอบ : มั่นก็!

ตาม : ถือยังไง

ตอบ : เราນับถือกันว่าเราเป็นญาติกัน นี่เราก็มีอะไร
เราไม่โกรหอกะใจกัน มีอะไรมีก็แบ่งกันกิน

ตาม : ต้องช่วยเหลือกัน

ตอบ : ช่วยเหลือกัน อย่างเพื่อนบ้านไม่มีอะไรมากิน
เราก็ให้ เรายังมีเราก็ให้เข้าไปเขามีเขาก็ให้เรามา ที่เรา
ไม่มี ก็ให้กันไป รักกัน สนิทกันเหมือนยังกะพี่น้องเหมือนกัน

ตอบ ไม่ใช่เลย หลังบ้านขาดากิน ปลาไม่อ่อนน้ำบ้านนี้
เค้าหาได้เค้าก็ให้เรื่อย คนนี้ส่งคนบุญมั่ง ก็ไม่ใช่คร
ญาติ ๆ กัน

ระบบการแลกเปลี่ยน

การแลกเปลี่ยน สะท้อนให้เห็นถึงความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับข้อจำกัดของมนุษย์ที่ต้อง¹ ดำเนินอยู่และพึ่งพาชุมชนในการผลิต เช่นการทำนา การทำสวน การจับสัตว์น้ำ ที่มีโอกาสที่จะประสบภาวะเร่งด่วนที่ต้องการระดมแรงงานในการห่ว่าน้ำ หรือเก็บเกี่ยวให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติ หรือภาระนาล้ม ฝนแล้ง อันเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ผลผลิตไม่ได้ตามเป้าหมาย หรือไม่เพียงพอต่อการบริโภค ระบบการแลกเปลี่ยนเพื่อสร้างความมั่นคงในการบริโภคให้กับผู้ประสบปัญหาหรือภัยธรรมชาตินี้ถูกสะท้อนออกมากให้เห็นอย่างชัดเจน ในการแลกเปลี่ยนแรงงาน การแลกเปลี่ยนผลผลิต

การแลกเปลี่ยนแรงงาน เป็นการแลกเปลี่ยนระหว่างครัวเรือนเพื่อช่วยให้การดำเนินกิจกรรมการผลิตสามารถเป็นไปได้ในกรณีที่มีความจำเป็นเร่งด่วนแต่แรงงานในครัวเรือนไม่เพียงพอสามารถที่จะใช้แรงงานนอกครัวเรือนในชุมชนเข้ามาช่วยเสริมในการผลิต เช่น การเอาแรงในการทำงาน ตั้งแต่การห่ว่าน้ำ การเก็บเกี่ยว ฯลฯ รวมทั้งการเอาแรงในการสร้างบ้านเรือน ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ไม่สามารถดำเนินการได้โดยลำพัง

การแลกเปลี่ยนแรงงานจึงเป็นเสมือนการสร้างแหล่งแรงงานสำรองไว้สำหรับการดำเนินการในกิจกรรมต่างๆ ที่ต้องอาศัยแรงงานจำนวนมาก หรือกิจกรรมที่ต้องการความรวดเร็ว เร่งด่วน

... การทำงานสมัยนี้ เป็นการช่วยกันระหว่างชุมนาด้วยกัน เป็นการลงแรงเรียกว่า ลงแขก ไม่ว่าจะเป็นการ เกี่ยวข้าว เอาข้าวเข้ามาในครัว ทุกอย่างช่วยกันหมดเลยจะเป็นการเอื้ออาทรกันระหว่างคนในหมู่บ้านแต่ละครอบครัว อย่างที่บ้านจะมี พ่อ กับแม่ที่ทำงาน ก็จะไปเอาแรงกับเพื่อนบ้านอีก 2 คน ก็มาเป็น 4 คน

การแลกเปลี่ยนผลผลิต เนื่องจากการผลิตถูกกำหนดจากความต้องการบริโภคในครัวเรือน อันส่งผลให้การผลิตในครัวเรือนนั้นมีลักษณะหลากหลาย เช่น การทำนาปลูกข้าว ปลูกผัก ทำสวนไม้ผล หรือการปลูกผ้ายิ่งทอเป็นเครื่องผุ่งห่ม ตลอดจนการจัดทำอุปกรณ์เครื่องใช้ไม้สอย ภายในบ้าน เช่น แก้ว ไก กระบุง ตะกร้า เครื่องจักสานต่างๆ ฯลฯ อันเป็นการผลิตสำคัญที่มีอยู่ในทุกครัวเรือน การจัดการผลผลิตที่ได้จากการผลิตนี้เป็นไปเพื่อสร้างความมั่นคงในการบริโภค คือ เพียงพอและสอดรับกับความต้องการหรือความจำเป็นในการบริโภค และด้วยหลักการที่ให้ความสำคัญกับความมั่นคงในการบริโภคเช่นนี้ ผลผลิตจึงถูกปันส่วนเก็บรักษาไว้เพื่อใช้บริโภคในครัวเรือนก่อน ส่วนที่เหลือจากการกันไว้บริโภคแล้วจึงสามารถนำไปแลกเปลี่ยน เพื่อให้ได้ผลผลิตอื่นที่ไม่มีการผลิตในครัวเรือนมาใช้ในการบริโภค หรือแจกจ่ายเพื่อกระชับความสัมพันธ์ระหว่างเครือญาติ หรือมิตรสหาย

การแลกเปลี่ยนผลผลิตมิได้เป็นไปเพียงเพื่อแลกหรือให้ได้มาซึ่งผลผลิตที่ครัวเรือนนั้นไม่สามารถผลิต หรือผลิตได้ไม่เพียงพอเท่านั้น แต่ยังเป็นระบบของการป้องกันความเสี่ยงที่เกิดจากภัยธรรมชาติโดยครัวเรือนที่ประสบภัยสามารถนำผลผลิตที่มีอยู่ไปขอแลกกับผลผลิตที่จำเป็นในการบริโภคได้ โดยการแลกเปลี่ยนนี้ปริมาณนั้นไม่ใช่ปัจจัยสำคัญแต่ให้ความสำคัญกับการซ่วยเหลือกันมากกว่า

...ก็แบบว่าเข้าให้มาอย่างเงียบ ก็แล้วแต่เราจะให้เข้า เข้าไม่ได้จะเกณฑ์ ให้เท่าไรเขาก็เอาเท่านั้น ให้เราเห็นของของเขาแล้ว เราก็ต้องให้พอกสมน้ำสมเนื้อ เราก็จะให้สมเนื้อสมน้ำ ของเขาแหละ เราบอกว่าไม่เอา เขาก็ขอ จะมากขอเขายาก็ลั่วว่า ก็เลยเอาของมาให้ ดีกว่ามากขอเขายาก็ตักให้ไป ...

นอกจากนั้นความแตกต่างของลักษณะทางกายภาพและสภาพธรรมชาติของพื้นที่ต่างๆ ยังส่งผลต่อการผลิตของชุมชนในพื้นที่ต่างๆ และด้วยความแตกต่างนี้ พื้นที่ของชุมชนจึงถูกแบ่งเป็นเขตพื้นที่การผลิตที่แตกต่างกัน เช่น เขตพื้นที่อำเภอไชโย เป็นพื้นที่ของข้าว ปลา อาหาร พืชผักต่างๆ ส่วนพื้นที่อำเภอสว่างหา เป็นพื้นที่การผลิตแฟกมุงหลังคา เป็นต้น

...คืออย่างนี้ เมื่อก่อนนะถูก ให้บ้านเมืองแบบว่า เข้าแบ่งภาค แบ่งกลุ่มนะ อย่างบ้านอำเภอสว่างหา เป็นแหล่งผลิตแฟกมุงหลังคา ซึ่งแฟกมุงหลังคาบ้านเราก็ไปอำเภอสว่างหา ทางนี้ มีพากข้าวปลาอาหารพากหญ้า ปลาอะไรก็หาบ้าไปขายบ่อนนั้น แล้วเราอยากได้อะไรทางนั้น ของฝากทางนั้น ละก็แลกกันนะ

การແປ່ງພື້ນທີ່ກາຣົພລິຕເຊັນນີ້ ທຳໄໝກາຣແລກເປີ່ຍສາມາດກະທຳໄດ້ເມື່ອມີກາຣເດີນທາງຕິດຕ່ອຮະຫວາງພື້ນທີ່ ຜົ່ງໃນຮະບອຕອມາໄດ້ມີກາຣສ້າງພື້ນທີ່ໃນກາຣສານກາຣພລິຕທີ່ຫລາກຫລາຍເຫຼຸ່ນເຂົ້າດ້ວຍກັນຜ່ານກາຣສ້າງພື້ນທີ່ຂອງກາຣແລກເປີ່ຍໃນຮະບອດລາດ ທີ່ເຮືອກວ່າ ຕລາດນັດ

ຕລາດນັດເປັນພື້ນທີ່ທີ່ມີອູ້ດັ່ງ ໂດຍຕລາດນັດທີ່ຫຼຸມຫນແໜ່ງນີ້ເຂົ້າໄປມີສ່ວນໃນກາຣນຳພລິຕໄປແລກເປີ່ຍໄດ້ແກ່ ຕລາດນັດວັນພຣະໜ້າວັດຈີ້ອູ້ໄມ່ເຫັງຈາກໜຸ່ບ້ານແລະເປັນຕລາດນັດທີ່ມີອູ້ດັ່ງເດີມ ຈາກກາຣສົມກາເຊົນໜ້າວັນຄາວຸໂສກົມພວ່າເປັນຕລາດທີ່ມີມາຕັ້ງແຕ່ຈຳຄວາມໄດ້ ສໍາຫວັບການນັດຫຼຸມນຸ່ມເພື່ອແລກເປີ່ຍພລິຕຮ່ວງຫວ່າງບ້ານຫຼືອຫຼຸມຫນນັ້ນກຳຫົດໃໝ່ເດືອນລະ 4 ຄວັງຄື້ອຖຸກວັນພຣະ

ຕາມ : ຄຸນປ້າຂາຕລາດສມັບກ່ອນອູ້ຕຽງໃໝ່

ຕອບ : ດັ່ງແຕ່ຈົນເກີດມາເມື່ອກ່ອນນີ້ອູ້ໜ້າວັດນີ້ເລີຍ ນີ້ມັນພັ້ນໜົດແລ້ວ ໜ້າວັດນີ້ເລີຍ

ຕາມ : ຕິດຫາຍັນນີ້ເລີຍເຫຼືອ

ຕອບ : ຕຽງມູນນີ້ເລີຍ ນີ້ເຂົ້າທຳເຂື່ອນແລ້ວ ເມື່ອກ່ອນເປັນຄັນ ນັ້ນຂ້າຍກັນເປັນແກວ ຕລາດນັດນະເດືອນໜຶ່ງກີ 4 ພන

ຕາມ : ເດືອນໜຶ່ງ 4 ພන ແລ້ວຕ່າງຄົນຕ່າງກີພາຍເວື່ອມາຂາຍ

ຕອບ : ໜ້ານີ້ກີ້ກຳບາມາ ຮັກໄມ່ມີ ບາບມາຂ້າຍກັນຕັ້ງຂ້າຍກັນເປັນແກວ

ຕາມ : ເດືອນລະ 4 ພන ເປັນວັນອະໄກບ້າງລະຄະ

ຕອບ : ເປັນວັນພຣະທີ່ເນື່ອນນະ ເປັນວັນພຣະ ຂຶ້ນ 8 ດຳ ແລ້ວກົກລາງເດືອນ ແລ້ວກີໄປແຮນ 8 ດຳ ແລ້ວກີສິນເດືອນ

ຕາມ : ແລ້ວຄົນທີ່ມາຊື້ອີເປັນໄຄຮະ

ຕອບ : ເມື່ອກ່ອນກີພວກບ້ານລາດ ພວກອະໄວທາງໃນນິ້ນນະມາກັນເຍອະ ທາງແຄນ້ອຍດຳໄວມີຜັກເຂາກມາຂາຍ ດຳໄວມີມີຜັກເຂາກມາຊື້ອີເປັນໄກ ເກາຮະບຸນມາຫາບກັນໄປກິນນະໆ ຂາຍໄດ້

ຮະບອກກາຣເກື້ອງກຸລປະໂຍ່ນຮ່ວງກັນ

ກາຍໄດ້ພື້ນສູານກາຣພລິຕທີ່ມີກາຣທຳນາເປັນຫລັກໃນກາຣສ້າງຄວາມມັນຄງໃນກາຣບຣິໂກດໃ້ກັບຄວາເຮືອນ ດັ່ງນັ້ນ ທີ່ດິນສໍາຫວັບກາຣທຳນາຈຶ່ງເປັນປັຈຈີຍສໍາຄັນໃນກາຣພລິຕ ແລະເປັນເຄື່ອງໝາຍທີ່ແສດງຄືງຄວາມມັ່ງຄັ້ງ ຂອງຄວາເຮືອນ ອຍ່າງໄຣກົດາມໃນຄວາເຮືອນທີ່ໄມ່ມີທີ່ດິນເພີ່ງພອສໍາຫວັບກາຣທຳນາໃນພື້ນບ້ານແໜ່ງນີ້ມີຮະບບໃຫ້ຄວາເຮືອນທີ່ໄມ່ມີທີ່ນາສາມາດອາຫຍາດໃນພື້ນທີ່ຂອງຄວາເຮືອນທີ່ໄມ່ທີ່ດິນນາກໄດ້ ໂດຍມີຂໍອຕກລົງທີ່ຈະຕ້ອງໃຫ້ພລິຕທີ່ພລິຕໄດ້ຈຳນວນຄົງໜຶ່ງແກ່ເຈົ້າຂອງທີ່ດິນ

ในแต่ละบ้านก็จะมีที่สำหรับการทำ สำหรับบ้านที่ไม่มีที่นา ก็จะใช้วิธีการทำแบบครึ่ง คืออาศัยที่นาของบ้านที่มีที่ดินมากเมื่อได้ผลผลิตก็แบ่งครึ่งหนึ่งให้กับเจ้าของที่ดิน ดังคำบอกเล่าของชาวบ้านท่านหนึ่งที่ได้เล่าถึงประสบการณ์การทำนาในฐานะชาวนาที่ไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง

ถาม : สมัยก่อนทำนาปี

ตอบ : ปีละครั้ง

ถาม : แล้วสมัยคุณพ่อคุณแม่มีนา กี่ไร่

ตอบ : ไม่มีครับ

ถาม : แล้วเราทำนาที่ไหน

ตอบ : ก็เรียกว่าแบ่งครึ่งกับเขาที่แยกๆ เลย

ถาม : เขารวบซื้อหรือเปล่า

ตอบ : ไม่ซื้อครับ เขาแบ่งครึ่งเลยได้มานี่ยัง ถ้าได้เกรียนนึง เขาก็เอา 50 ถัง เราก็ 50 ถัง

ถาม : แล้วที่ดินของเขายังไงครับ

ตอบ : ที่ดินของเขาก็ยังคงทำ

การปันส่วนผลผลิตลักษณะนี้ในยุคสมัยที่การผลิตเป็นไปเพื่อการบริโภคแล้วถือได้ว่า เป็นการเกี้ยวกุลให้กับครัวเรือนที่ไม่มีที่ดินทำกินให้สามารถอาศัยทำการผลิตเพื่อยังชีพได้

ในสมัยนั้นการทำนามีลักษณะของนาน้ำฝน ดังนั้นจึงทำนาได้เพียงปีละหนึ่งครั้งเท่านั้น หากปีใดฝนตกต้องตามฤดูกาล และมีปริมาณพอเหมาะสมผลผลิตก็จะสมบูรณ์

ถาม ทำนาสมัยก่อนลำบากกว่ายօดาเลยใช่มั้ยครับ

ตอบ นั่นแหล่งนาปีนาน้ำฝน เดียวเนื้นา肉体มีเข้าของแล้วตรงไหนจะเอาขาดอาให้เลย ไม่รอดฝนแล้ว จะตกก็ตกเขาทำทั้งตะปีเลย เมื่อก่อนปีทำหนเดียว

ถาม ทำช่วงเดือนไหน ยาวยาได้มั้ยครับ

ตอบ ก็เดือน 4 เดือน 5 เป็นเดือนที่ร่วง ไม่ทำอะไรมากเลย เกี่ยวข้าวเดือนอ้ายเดือนยี่ เดือน 3 เสาร์จะหมดแล้ว เดือน 4 เดือน 5 เข้าเดือน 6 ฝนมีเมื่อไหร่ก็เริ่มเอาความดีไปรอน ถ้าฝนเบาๆ หัวฝนเที่ยวก็ 2 เรียกว่าแบร์ ถ้าฝนไม่มีเข้าไหน ไม่ถูกโชคก็ยัง

เข้าไหนหัวฝนแล้วฝนตกก็ขึ้นเลย ก็ได้ดีเป็นบางนา ได้ทุกนาในราษฎร ไม่สวาย ทำกันมาก เล่าให้เด็กเดือนนี้ฟังแล้วก็เหมือนยังกับเรื่องโกหก ไม่เข้าใจต้องรุ่นเดียวกันนี่ เหลืออยู่ไม่กี่คนแล้ว

เมื่อได้ผลผลิตก็จะเก็บเข้าบึงอาจไวดำรงกินตลอดปี ในปีใดที่น้ำมากน้ำที่อยู่ในที่ลุ่มน้ำ
ประสบปัญหาน้ำท่วมนา ผลผลิตข้าวเสียหายไม่ได้ผล ส่วนนาที่อยู่ในที่ดอนก็จะได้ผลผลิต
สมบูรณ์ ในปีที่มีปัญหาเช่นนี้ บ้านที่ประสบปัญหาน้ำล่มก็จะมีการนำผลผลิตอื่น เช่น ปลา หอย
กระเทียม เครื่องจักรسان ที่สามารถผลิตได้ไปแลกกับข้าว และแม่นว่าในบ้านที่ได้ผลผลิตสมบูรณ์
นั้นจะมีผลผลิตที่มีผู้นำมาแลกอยู่แล้วก็จำเป็นต้องแลกข้าวให้ไป เนื่องจากเห็นใจในความยาก
ลำบากและเป็นกติกาที่ถูกกำหนดขึ้นในการอยู่ร่วมกันของชุมชน

...แบบไ้อีบางที่เขาก็เอาพากพริก หัวหอม กระเทียม มาขอข้าวกิน ไอก็พากที่น้ำมันเสีย
บอก ข้าว แล้วไงถึงมาอยู่่างนี้ล่ะ นาล้มหมดน้ำลงเสียหมดไป

...แบบว่าข้าวทุ่งใหญ่ล่ม ทุ่งนั้นต้องมาแล้ว บอกเมื่อก่อนที่นี่ก็เสียเหมือนกัน เรากับบอก
เขานะ บอกที่นี่ก็เสีย แต่มันมีที่ดอนมั่ง ก็ไม่เสียที่ดอน ที่ลุ่มน้ำเสีย เมื่อก่อนนามันล่มได้ น้ำ
มันเยอะ ...

ระบบการเกือกูลนี้ยังเห็นได้ชัดเจนในการทำนาที่อาศัยความสมดุลย์ของการเกือกูลกัน
ของระบบบินิเวศ เช่น การทำนาใช้แรงงานจาก วัว ควาย และใช้มูลวัว/ควายในการทำปุ๋ย หรือการ
ใช้มูลควายในการพอกเพื่อทำลานข้าว ขณะเดียวกันคนก็ต้องดูแลเลี้ยงดู ให้อาหาร

บทที่ 3

การเปลี่ยนแปลงของชุมชนภายใต้กระบวนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย

การพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัยเริ่มเข้ามาเมื่อต้นทศวรรษที่ 90 ที่ผ่านมา มีอิทธิพลในชุมชนหมู่บ้านกุลแก้ว นับแต่รัฐได้ดำเนินการโครงการสร้างเรือนชลประทานที่จังหวัดชัยนาทซึ่งมีผลต่อการจัดการน้ำในพื้นที่ต่างๆ ในเขตที่ราบภาคกลาง พร้อมกับการนำเข้าของวิทยาการความรู้และเทคโนโลยีการเกษตรแบบใหม่ที่อาศัยเครื่องจักรเครื่องกลและสารเคมีในการผลิต การดูแลสุขภาพด้วยวิทยาการทางการแพทย์ ตลอดจนการสร้างความหมายและความสำคัญให้กับการศึกษาในระบบโรงเรียน ในฐานะเป็นวิชาความรู้สำคัญที่นำไปสู่การมีงานทำ หรือการมีอาชีพที่มั่นคงด้วยการรับราชการ

การให้ความหมายกับสิ่งต่างๆ เหล่านี้ในฐานะกลไกการพัฒนาจึงเป็นกลไกสำคัญที่ถูกสร้างขึ้น และทรงอิทธิพลอย่างมากในการย่อยสลายทุนของชุมชนที่มีอยู่เดิม และยังสามารถครอบคลุมการดำเนินชีวิตและการจัดระเบียบกฎหมายต่างๆ ในชุมชนได้อีกด้วย

การสืบคันธิเคราะห์ในส่วนนี้จึงมีเป้าหมายเพื่อเผยแพร่ให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงของชุมชนอันเกิดจากแนวโน้มภายในการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย ทั้งในส่วนของการเปลี่ยนแปลงระบบความรู้และความสัมพันธ์ของชุมชน ตลอดจนการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตการให้คุณค่าและการผลิตและการบริโภค

การเข้ามาของชลประทาน

หลังจากที่เขื่อนชัยนาทสร้างเสร็จในปี พ.ศ. 2499 การจัดการระบบน้ำได้ถูกจัดส่งเข้าสู่หมู่บ้านด้วยการจัดระบบคลอดชลประทานที่มีการส่งน้ำเข้าสู่พื้นที่เกษตรในชุมชน การเข้ามาของคลองชลประทานนี้ถูกทำให้เห็นถึงความสำคัญในรูปของประโยชน์ที่มีต่อพื้นที่การเกษตรที่สามารถส่งน้ำเข้าสู่พื้นที่เกษตรได้กว้างขวางและสามารถมีน้ำใช้ในการเกษตรได้ตลอดปีอันเป็นผลให้เกิดความมั่นคงในการดำเนินการผลิตด้านการเกษตรที่ไม่จำเป็นต้องพึ่งพาฝนเพียงแหล่งเดียว ขณะเดียวกันเขื่อนชัยนาทยังทำหน้าที่กักกันน้ำเหนือที่จะไหลไปในฤดูน้ำหลากซึ่งช่วยทำให้น้ำจากแม่น้ำไม่ไหลท่วมป่าดังลงมาหากซึ่งช่วยลดปริมาณน้ำที่จะส่งผลให้เกิดน้ำท่วมในพื้นที่นี้ได้ ประโยชน์ของการจัดการน้ำภายใต้ระบบการชลประทาน จึงป่วยชัดเจนในด้านการเกษตรที่ช่วยให้มีน้ำใช้ในการเพาะปลูกทำให้สามารถทำงานได้ตลอดปี และขยายพื้นที่เพาะปลูกได้มากขึ้น ขณะเดียวกันก็ลดความเสี่ยงหายจากภาวะน้ำท่วมที่มักเกิดขึ้นเป็นประจำทุกปีในพื้นที่นั่ง

การเข้ามาของเครื่องสูบน้ำ บ่อโภกและประปา

เมื่อคลองส่งน้ำชลประทานเข้ามาในพื้นที่เกษตรของหมู่บ้านส่งผลให้พื้นที่เกษตรที่ติดคลองชลประทานสามารถเปิดน้ำจากคลองชลประทานเข้ามาได้แต่สำหรับพื้นที่เกษตรที่อยู่ห่างไปไกลยังคงต้องอาศัยน้ำจากน้ำฝน ตราบจนกระทั่งมีการนำเอาเครื่องสูบน้ำเข้ามาในพื้นที่ช่วยให้สามารถดึงน้ำเข้าสู่พื้นที่การเกษตรได้ ทำให้การผลิตด้านการเกษตรมีปัจจัยที่เอื้ออำนวยมากขึ้น ความเสี่ยงและความเสียหายจากการเกษตรเนื่องจากการขาดน้ำในการผลิตก็ลดลงความสะดวกสบายในการใช้ได้น้ำมาใช้ในการเกษตรก็สะดวกสบายขึ้น

ถาม : สูบน้ำแล้วใช้มั้ยคะ

ตอบ : สูบน้ำได้ เดียวเนี่ย ๆ สูบน้ำตีนท่าไปรดสวน ฝังไอ์ห่อ ไอห่อเป็นคอดตอนฝังเอาถึงหลังบ้านเลย ห่อเบ่อเร่อ ตีนท่านาก็เอาเครื่องตั้งตีนท่า สะดวก

ถาม : ก็สบายแล้ว

ตอบ : ก็ต้องสูบกันอย่างนั้น หากว่าแล้งนะ หากผนนตาก็ไม่ต้อง

ในสมัยก่อนนั้นการตั้งบ้านเรือนของหมู่บ้านตั้งอยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยา โดยอาศัยน้ำจากแม่น้ำเจ้าพระยาในการอุปโภคบริโภคในครัวเรือน โดยการให้ได้ม้าชิงน้ำนี้ต้องอาศัยการตักและหาบเข้ามาบ้าน ในขณะที่บริเวณที่ตั้งของหมู่บ้านนั้นตั้งอยู่ตรงโขงคุ้งน้ำที่ถูกกระแสน้ำกระแทกและกัดเซาะตลิ่งคันดินทำให้ตลิ่งบริเวณที่ตั้งของหมู่บ้านสูงขึ้น การหาบน้ำจากท่าจึงยากลำบากเนื่องจากความสูงขึ้นของตลิ่ง การเข้ามาของบ่อโภกและประปา จึงเป็นเทคโนโลยีที่สามารถช่วยลดความยากลำบากในการดำรงชีพของคนในหมู่บ้านลง

ถาม: สมัยก่อนมันเป็นยังไงคะ สมัยก่อนมันเป็นตลิ่งลงน้ำไปมันก...

ตอบ : มันเป็นตลิ่งคล้าย ๆ ว่าลงไปยังเงี่ย บางหัวหลิ่งมันชันนาต้องถาก ไม่รู้น้ำไม่ได้ ตักน้ำกินไม่ได้ กินน้ำตีนท่านะ

ถาม : สมัยก่อนก็ใช้น้ำท่านี่ ต้องไปหาบมาหรือไป บ้านก็อยู่แรวม ๆ นี่

ตอบ : จะ! กินน้ำตีนท่าต้องไปหาบมา ลำบากรุนแรงน้ำลำบากตักน้ำก็ใกล้ บางที่โน่นก็ลง ต้องลงไปอีก แล้วมาปืนตลิ่งขึ้น หัวตลิ่งชัน จะ บ่อโภกนี้มันมีสมัยหลังนี้ พอเขามีบ่อโภกสร้างบ่อโภกมั่ง เอาไว้ตักน้ำไว้ใช้ไม่ต้องลงตีนท่า

ถาม : เป็นคน哪 ที่เขามีบ่อโภกนี่

ตอบ : โอ๊ย! แต่จำไม่ได้ หลายปีแล้วนา

การเข้ามาของความรู้ในการผลิต เทคโนโลยี การผลิต

การเข้ามาของเทคโนโลยีการผลิตรูปแบบใหม่ที่ถูกส่งผ่านทางการเผยแพร่ข่าวสารโดยหน่วยงานและเจ้าหน้าที่ของรัฐ ที่ให้ความสำคัญกับ เทคโนโลยี เครื่องจักรกลต่างๆที่สามารถลดแรงงานและเวลาในการผลิต ตั้งแต่การเข้ามาของรถไถ รถเกี่ยวที่อาศัยเครื่องกลและน้ำมันแทนที่การใช้แรงงานจากลัตต์ว์ ซึ่งส่งผลให้การดำเนินการเป็นไปได้สะดวกและรวดเร็วขึ้น แต่ในองค์การเครื่องจักรกลต่างๆเป็นสิ่งที่ต้องนำเข้าจากภายนอกที่ต้องอาศัยการซื้อ การเช่า หรือการจ้างเพื่อนำเข้ามาใช้ได้ และด้วยการกำหนดเงื่อนไขให้การสามารถนำเทคโนโลยีแผ่นใหม่มาใช้ได้ก็ต่อเมื่อมีทุนในรูปของตัวเงินในการผลิตทำให้ เงินกality เป็นปัจจัยการผลิตที่สำคัญมากกว่าแรงงานที่เป็นปัจจัยพื้นฐานในการผลิตแบบเดิม

นอกจากเครื่องจักรกลแล้วการเข้ามาแนะนำและสาธิตวิธีการเกษตรแผนใหม่ของเจ้าหน้าที่เกษตรที่เข้ามาแนะนำการใช้ปุ๋ย และสารเคมีที่ช่วยในการป้องกันโรคพืช หรือการเร่งการเจริญเติบโตและการเพิ่มผลผลิตด้วยฮอร์โมนต่างๆ การให้ได้มาซึ่งสารต่างๆเหล่านี้เพื่อเพิ่มผลผลิตนั้นสามารถทำได้โดยอาศัยเงินทุนเป็นสำคัญเนื่องจากเป็นสิ่งที่ต้องนำเข้าจากภายนอก ด้วยปัจจัยเหล่านี้ ทุนเงินตราจึงกลายมาเป็นปัจจัยสำคัญในการผลิต และเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้รูปแบบการผลิต เป้าหมายการผลิตเปลี่ยนแปลงไปจากการผลิตเพื่อการบริโภคในครัวเรือนไปสู่การผลิตเพื่อการค้าเพื่อให้ได้มาซึ่งเงินตราในการสร้างความมั่นคงและสะดวกสบายให้กับการดำรงชีวิต

ภายใต้ยุคสมัยแห่งทุนนิยมที่เข้าครอบงำการจัดการทำดำเนินการต่างๆในรูปของการพัฒนาไปสู่ความทันสมัยที่ผลิตและเผยแพร่เข้ามาในชุมชนในรูปของโครงสร้างพื้นฐาน ตั้งแต่การจัดระบบบ้านโดยผ่านการสร้างเรือนหลังหอและคลองส่งน้ำเข้าพื้นที่การเกษตร และการระบายน้ำออกผ่านคลองทึ่งน้ำ ทำให้น้ำใช้ในการเกษตรต้องพึ่งพาการปล่อยน้ำจากชลประทาน ขณะที่หนอง บึง คู คลองตามธรรมชาติถูกบิดกั้นจากแหล่งน้ำ เพื่อให้สามารถจัดการระบบบ้าน และปั่นส่วนน้ำได้อย่างมีประสิทธิภาพและด้วยการปิดกั้นน้ำแหล่งน้ำธรรมชาติประเภท คู หนอง บึง จึงเหือดแห้งไป พร้อมกับที่อยู่อาศัยและแหล่งเพาะพันธุ์สัตว์น้ำจืดในพื้นที่นี้ พันธุ์ปลา และความหลากหลายของสัตว์น้ำก็ลดลง อย่างไรก็ตามแม้ว่าแหล่งน้ำธรรมชาติเหล่านี้จะลดลงแต่น้ำที่มาตามคลองชลประทานกลับมีไม่ขาดสายซึ่งช่วยให้ชานมื้อน้ำใช้ในการทำงานตลอดปี ขันเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้พื้นที่สามารถทำงานได้ตลอดปี แต่การที่จะสามารถทำงานได้ตลอดปีนั้นไม่สามารถทำได้ด้วยวิทยาการความรู้เดิม แต่ต้องอาศัยเทคนิควิทยาการที่ยั่งยืนอย่างเวลาในการดำเนินการ ตั้งแต่การเตรียมดิน การเก็บเกี่ยวรวมทั้งพันธุ์ข้าวที่ต้องมีอายุการให้ผลผลิตที่รวดเร็ว และด้วยวิทยาการ และเทคโนโลยี เครื่องจักร เครื่องกลสมัยใหม่จึงกลายเป็นทางออกที่สามารถช่วยให้สามารถทำงานได้ตลอดปี แต่ในขณะเดียวกันการพึ่งพาเงินทุนก็เป็นสิ่งที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้

การทำงานที่ใช้ระบบทุนเป็นปัจจัยในการดำเนินการนั้นมีให้พบเห็นในปัจจุบันและเงินทุนเข้าไปมีส่วนสำคัญในทุกขั้นตอนตั้งแต่การเตรียมดิน การหว่าน การเก็บเกี่ยว ดังนี้

การเตรียมดิน

การเตรียมดินเริ่มตั้งแต่การปรับพื้นนา ให้เรียบเสมอเพื่อให้ระดับน้ำในนาสม่ำเสมอ จากนั้นก็ใส่น้ำเข้านาและไถโดยใช้รถไถเพื่อผลักดินและทำลายวัชพืช เช่น หญ้า จากนั้นก็ทิ้งไว้ประมาณ 3 วัน เพื่อให้วัชพืชในดินเน่าเปื่อย แล้วจึงไถคราดและตีดินเพื่อให้ดินแตกเป็นก้อนเล็กๆ และให้ดินและหญ้าจะเป็นปุ๋ยในดิน โดยการไถนี้ใช้ระบบจ้างซึ่งอยู่ในอัตราค่าจ้าง ไว้ละ 350 บาท หลังจากเตรียมดินเรียบร้อยแล้วก็ทำการเตรียมเมล็ดพันธุ์ข้าวในการหัวน โดยเมล็ดพันธุ์ข้าวในปัจจุบันมักซื้อหาพันธุ์มาหากกว่าที่เก็บเมล็ดพันธุ์ไว้เอง โดยราคาพันธุ์ข้าวอยู่ในอัตราสั่งละ 65 บาท บริมาณการใช้เมล็ดพันธุ์อยู่ในราوا ไว้ละ 3-4 ถัง ขึ้นอยู่กับความต้องการในการหัวนให้หนาแน่นเพียงไร

ก่อนการนำเมล็ดพันธุ์ไปหัวนในนาต้องมีการเตรียมเมล็ดพันธุ์โดยนำเมล็ดพันธุ์ใส่กระสอบไปแข่น้ำประมาณ 1 คืน (6 โมงเย็น ถึง 6 โมงเช้า) จากนั้นจึงนำขึ้นจากน้ำทิ้งไว้ 2 คืน เมล็ดข้าว จะงอกโดยในระหว่างที่ทิ้งไว้นี้ต้องนำเมล็ดพันธุ์ในกระสอบจุ่มน้ำทุกวัน โดยทั่วไปถ้าเมล็ดพันธุ์ดีจะงอกในเวลา 1-2 คืน และสามารถนำไปหัวนได้

การหัวน

เมื่อเตรียมเมล็ดพันธุ์เรียบร้อยแล้ว สิ่งที่ต้องทำต่อไปก็คือการปล่อยน้ำออกจากราก ให้แห้งหากมีแมลงในพื้นาต้องเปิดออกให้หมดจากนั้นจึงสามารถหัวนเมล็ดพันธุ์ได้ หากใช้การจ้างหัวนกอยู่ในอัตราไว้ละ 30 บาท หลังจากหัวนแล้ว 2-3 คืนข้าวจะงอกสูง ประมาณองคุลี จากนั้นก็จัดยาคุมหญ้า หลังจากจัดยาได้ 3 วันจึงเปิดน้ำเข้านา เพื่อมีให้หญ้างอก จากนั้นประมาณ 3 วันก็เริ่มใส่ปุ๋ย ซึ่งในระยะนี้จะใส่ปุ๋ยอยู่เรียบ หลังจากนั้น 15 วันจึงใส่ปุ๋ยผสม คือปุ๋ยเม็ด และปุ๋ย液 เรียบ โดยใส่ประมาณ 5 กิโลกรัมต่อไร่ เพื่อช่วยให้ต้นข้าวโตเร็ว และแข็งแรง ซึ่งหากใส่ปุ๋ย液อย่างเดียวแม้ต้นข้าวจะงามแต่ก็เป็นโรคได้ง่าย จึงต้องผสมปุ๋ย สูตร 20 20 เพื่อให้ต้นข้าวแข็งแรง จากนั้นต้องเฝ้าระวังหากไม่มีแมลงรบกวนก็ปล่อยได้ หากมีแมลงรบกวนซึ่งสามารถสังเกตได้จากใบที่มีหนอน หรือตัวแมลงหรือข้าว กรณีที่ไม่มากก็ใส่ปุ๋ยไปเรื่อยๆ ระยะ 1 เดือน ถ้าข้าวใบเหลือง ก็ใส่ปุ๋ยต่อไปอีก 30-45 วันต่อครั้ง จากนั้นจึงสามารถทึ้งช่วงเป็น 80-90 วัน จึงให้ครั้งต่อไป โดยทั่วไปการให้ปุ๋ยจะให้ประมาณ 2-3 ครั้งต่อรอบระยะเวลาการผลิต หลังจากนั้นเมื่อข้าวเริ่มตั้งห้องก็จัดขอร์โนนบำรุงรากเพื่อช่วยให้ข้าวออกวางมากไม่มีเมล็ดรีบ

การเก็บเกี่ยว

การเก็บเกี่ยวโดยใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่สามารถทำได้สะดวก รวดเร็ว โดยใช้รถเกี่ยว ซึ่งมีอัตราการจ้างเกี่ยว ไว้ละ 400 บาท ผู้รับจ้างจะขันข้าวขึ้นรถเรียบร้อยสามารถนำไปโรงสีได้เลย

จากการปรับเปลี่ยนเทคโนโลยีและความรู้ใหม่เกี่ยวกับการผลิตโดยเฉพาะอย่างยิ่งการทำนาที่เป็นพื้นฐานหลักในการทำนาหกินของคนในชุมชนนี้ จะเห็นได้ว่าปัจจัยสำคัญที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับการผลิต คือเงินทุน ที่เข้ามาเกี่ยวข้องในทุกขั้นตอน ตั้งแต่การให้ได้มาซึ่งปัจจัยการผลิต เมล็ดพันธุ์ ปุ๋ย

ยาซ่าเมลัง เทคโนโลยี เครื่องทุ่นแรงที่การให้ได้มาต้องจัดทำโดยใช้เงินทุนเป็นสื่อกลาง ดังนั้น เงินทุนจึงกลายมาเป็นปัจจัยสำคัญในการผลิต ขณะที่ผลผลิตข้าวที่ได้จะถูกกำหนดราคาจากตลาดที่กระทำการในเรื่องต่อไปนี้ที่เก็บเกี่ยวแล้วนำไปขายที่โรงสีจะถูกตีราคาให้แตกต่างกันไปตามภาวะของตลาดและระดับคุณภาพของผลผลิตซึ่งขึ้นกับความชื้นของข้าว คือ ถ้าเป็นข้าวที่เรียกว่า เกี่ยวเขียว คือข้าวที่แก่จัดเต็มความชื้นสูงราคาก็จะถูกตัดลง ถ้าเป็นข้าวเกี่ยวสุก คือข้าวที่แก่จัดและแห้ง (ความชื้นต่ำ) จะได้ราคาดี

การเข้ามาของการดูแลสุขภาพแนวใหม่

หลังการเข้ามาของการแพทย์แผนใหม่ที่เข้ามาในรูปของหมอดำ คือชาวบ้านที่ได้รับการอบรมการแพทย์แผนปัจจุบันที่เข้ามาในรูปของผดุงครรภ์ก่อน จากนั้นก็มีการตั้งสถานบันในรูปของสถานีอนามัย โดยการแพทย์แผนใหม่นั้นมีประสิทธิภาพสูงในการรักษาบาดแผล หรือโรคระบาด ทำให้คนนิยมและเข้ารับการรักษา เมื่อมีอาการเจ็บป่วยก็เข้ารับการรักษาพยาบาลที่สถานีอนามัย และหากเจ็บป่วยมากก็จะถูกส่งต่อไปยังโรงพยาบาลอำเภอ หรือจังหวัดต่อไป ขณะที่การดูแลสุขภาพโดยวิธีพื้นบ้านไม่ว่าจะเป็นการคลอด โดยหมอดำ การทำอุ้มไฟ หรือการรักษาอาการเจ็บป่วยตามวิธีพื้นบ้านก็ได้ลดความนิยมลง เนื่องจากการรักษาเห็นผลช้า ส่วนการใช้พืชเป็นสมุนไพรยังคงมีการใช้ในการประกอบอาหารแต่ไม่ได้ให้ความสำคัญในฐานะที่เป็นยา ความรู้เกี่ยวกับการดูแลรักษาสุขภาพที่เป็นหน้าที่ของหมอดำพื้นบ้าน หมอดำและการดูแลรักษาของคนในหมู่บ้านถูกปรับเปลี่ยนไปอยู่ในมือของรัฐในรูปของการจัดทำดำเนินการผ่านสถานีอนามัย โรงพยาบาลหรืออนิบาลอย่างสาธารณสุข

การเข้ามาของการศึกษาในระบบโรงเรียน

หลังจากการเข้ามาของระบบโรงเรียน และการสร้างให้เห็นถึงความสำคัญของการศึกษาที่กำหนดให้การศึกษาภาคบังคับอยู่ในฐานะของความรู้พื้นฐานสำคัญในการดำรงชีวิต และด้วยความรู้นี้ยังสามารถเป็นหนทางสำคัญในการให้ได้มาซึ่งงานอาชีพ ไม่ว่าจะเป็นงานราชการ ที่เป็นที่มาของรายได้ ชื่อเสียงเกียรติยศ และการยอมรับยกย่องนับถือ หรือการมีงานทำในโรงงานอุตสาหกรรมที่มีการขยายตัวเข้ามาจัดตั้งในพื้นที่ และเป็นแหล่งรองรับแรงงานในพื้นที่แต่ก้าวที่บุคคลใดจะเข้าทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมได้ต้องมีคุณสมบัติเบื้องต้น คือ มีวุฒิการศึกษาในระดับการศึกษาภาคบังคับ เป็นอย่างต่ำ การศึกษาในระบบโรงเรียนจึงกลายเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นสำหรับเยาวชนในทุกครัวเรือนไม่ว่าจะยากจนเพียงไรก็พยายามส่งลูกเรียน บางบ้านพยายามหาเงินส่งลูกได้เรียนโดยการไปทำงานต่างประเทศ บางคนต้องไปทำงานทำในต่างถิ่น และทิ้งลูกไว้กับญาติผู้ใหญ่ ขณะที่ไปทำงานหาเงินในต่างถิ่นเพื่อส่งเงินกลับมาให้ลูกให้เป็นค่าเล่าเรียน การเรียนรู้จากการดำรงชีวิตไม่ว่าจะเป็นการทำงาน ทำสวน หรือการจับสัตว์น้ำที่เรียนรู้จากการปฏิบัติจริงในชีวิตประจำวันกลายเป็นสิ่งที่ไม่

จัดว่ามีคุณค่าความสำคัญต่อการดำรงชีวิตส่งผลให้เด็กรุ่นใหม่มักไม่สนใจงานน้ำและไม่ได้สัมผัสกับงานน้ำ เนื่องจากมีภาระกิจต้องไปเรียนหนังสือในโรงเรียนประกอบกับ พ่อแม่ผู้ปกครองก็มีทัศนะว่างานน้ำเป็นงานที่ยากลำบากและไม่มีความมั่นคงในการสร้างรายได้ให้กับครัวเรือน จึงไม่อยากให้ลูกหลานมาตากด้ำ พยายามส่งให้ได้เล่าเรียนสูงๆ เพื่อจะได้มีอาชีพที่ดีกว่าไม่ลำบากเหมือนพ่อแม่

การเข้ามาของการพักผ่อนหย่อนใจแนวใหม่

ภายใต้ภาระการตื่นตัวกับความเจริญและความทันสมัยที่หลังให้เหล่าสู่ชุมชนในทุกด้านนั้น ไม่ว่าจะเป็นความรู้ เทคโนโลยีการผลิต การดูแลสุขภาพ ตลอดจนการเรียนการศึกษาซึ่งไม่ยกเว้นแม้กระถั่งการพักผ่อนหย่อนใจที่การละเล่นพื้นบ้าน เช่น ลิเกถูกมองว่าเป็นเรื่องของความล้าสมัย ประกอบกับการหิยอกເเอกสารความคิดความเชื่อเกี่ยวกับการเล่นลิเกว่าเป็นการเต้นกินรำกินไม่มีความมั่นคงในฐานะที่มากของรายได้ ความนิยมจึงเสื่อมลง เด็กรุ่นใหม่ไม่ได้รับการสนับสนุนให้เข้ามาฝึกฝนทำให้เกิดภาวะหมดตัวขึ้นในพื้นที่คือ ผู้จัดการวงลิเกแก่เมื่อลำ ขณะที่ไม่มีคนรุ่นใหม่สืบทอด ตัวแสดงจึงลดลงไม่สามารถจัดการแสดงต่อไปได้ คณะลิเกจึงล้มเลิกไปพร้อมๆ กับการละเล่นแนวใหม่ที่เข้ามาแทนที่ เช่น การเต้นรำ ดีสโก้ เป็นต้น

การตื่นตัวของราคาน้ำดื่น

กรรมสิทธิ์ในที่ดินของคนในหมู่บ้านสืบทอดจากการได้รับมรดกจากบรรพบุรุษที่มีการส่งมอบกรรมสิทธิ์ที่ดินไปยังคนรุ่นหลานแต่กรรมสิทธิ์นี้จะถูกลดทอนลงตามช่วงชั้นของรุ่นอายุ

...คุณตาเคยพูดบอกว่าคนต้องเพิ่มมากขึ้น ก็อย่างตามา สองคนイヤຍาดอย่างนี้ มีลูกห้า คนตากาที่ไว้ 70-80ไว้ หารด้วย 5 และ 5 คนมีลูกหลานก็จะหายไปเรื่อยๆ ลูกแบ่งไปเรื่อยๆ หายไปเรื่อย...

ด้วยวิธีการนี้การถือครองที่ดินของคนรุ่นหลังจึงมีปริมาณลดลง ในขณะที่ ในช่วงปี 2534-2539 เศรษฐกิจมีการขยายตัวอย่างมาก ที่ดินมีราคาแพงทำให้คนที่ถือครองที่ดินบางส่วนขายกรรมสิทธิ์ออกไปส่งผลให้ที่ดินในการผลิตหรือการทำนาลดลง

การเข้ามาของความรู้และเทคโนโลยีใหม่ ที่ถูกทำให้เห็นถึงคุณค่าและความสำคัญผ่านคุณประโยชน์ที่เข้ามาช่วยให้การดำเนินชีวิตเป็นไปด้วยความสะดวกสบายขึ้น แต่การให้ได้มีชีวิตร่วมกับความรู้และเทคโนโลยีนั้นจะต้องแลกมาด้วยเงินตรา เงินตราจึงกลายเป็นปัจจัยสำคัญตั้งแต่เป็นที่มาของเทคโนโลยีการผลิตที่ช่วยในการพัฒนาการผลิตมีประสิทธิภาพ ประสิทธิผลมากขึ้น เป็นที่มาของ

เครื่องทุ่นแรงที่ช่วยให้การดำเนินชีวิตสะดวกสบายมากขึ้น เป็นที่มาของการให้ได้มาตรฐานรูปแบบของการศึกษาที่นำไปสู่การงานอาชีพที่มั่นคง รายได้สูง มีเกียรติเป็นที่ยอมรับในสังคม

การปรับเปลี่ยนไปสู่ความทันสมัยในลักษณะเช่นนี้ จึงเป็นกระบวนการสำคัญที่สร้างความหมาย คุณค่าให้กับเงินตราให้อยู่ในฐานะของสิ่งจำเป็นในการดำเนินชีวิตและการประกอบกิจการทั้งปวง ซึ่งเงินตราไม่เพียงแต่จะมีอิทธิพลต่อการให้ได้มาตรฐานปัจจัยการผลิตและวิถีการผลิตเท่านั้นแต่ยังมีผลต่อความสัมพันธ์ของคนในชุมชนด้วย

ระบบความสัมพันธ์ที่ก่อตัวขึ้นภายใต้กระบวนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย

ระบบความสัมพันธ์ภายในชุมชนก่อนที่จะมีแนวโน้มโดยภายในการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัยนั้นให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ลักษณะเครือญาติ และการพึ่งพาช่วยเหลือเกื้อกูลกันเพื่อให้สามารถดำเนินอยู่ร่วมกันเป็นชุมชน แต่เมื่อมีแนวโน้มโดยภายในการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัยพร้อมกับการปรับเปลี่ยนสิ่งต่างๆให้เห็นได้อย่างเป็นรูปธรรมส่งผลให้เกิดรูปแบบความสัมพันธ์ที่มีความหลากหลายมากขึ้น เช่น การติดต่อสัมพันธ์ผ่านการแลกเปลี่ยนที่มีเงินตราเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนก่อให้เกิดรูปแบบความสัมพันธ์ในรูปของพ่อค้า กับลูกค้าขึ้น คือฝ่ายหนึ่งที่หน้าที่ขายอีกฝ่ายหน้าที่ซื้อ ซึ่งบทบาทหน้าที่ของแต่ละฝ่ายจะมีข้อกำหนดที่เป็นที่ยอมรับโดยปริยายว่าฝ่ายผู้ขายต้องเป็นฝ่ายที่ได้กำจัดจากการขยายตัว และผู้ซื้อด้วยเป็นผู้รับภาระในส่วนต่างของต้นทุนและราคายาไป ซึ่งลักษณะของความสัมพันธ์นี้มีให้เห็นในการติดต่อสัมพันธ์ในอาชีวศึกษาและภาคเรียน การแลกเปลี่ยนแรงงานที่เดิมจัดทำผ่านการช่วยเหลืออาสาและระหว่างบ้านถูกปรับไปสู่การแลกเปลี่ยนแรงงานผ่านระบบเงินตราที่จัดทำในรูปของการจ้างแรงงานก่อให้เกิดความสัมพันธ์ลักษณะของนายจ้างและลูกจ้าง โดยนายจ้างเป็นผู้กำหนดอัตราค่าจ้างและงานที่ต้องทำ ส่วนลูกจ้างมีพันธะที่ต้องปฏิบัติงานให้แล้วเสร็จและรับเงินเป็นค่าตอบแทน การเกื้อกูลประโยชน์รวมกันระหว่างผู้มีที่ดินมากับผู้ไม่มีที่ดินในระบบการทำนาแบ่งครึ่ง ถูกปรับไปสู่ระบบความสัมพันธ์ของเจ้าของที่ดินและผู้เช่า ที่มีการกำหนดรูปแบบการดำเนินการทางธุรกิจรวมไว้อย่างชัดเจน เช่น การเช่าที่ดินผู้เช่าต้องเสียค่าเช่าให้แก่เจ้าของที่ดิน การกู้ยืม ผู้กู้ต้องเสียดอกเบี้ย ให้แก่ผู้ให้กู้ และในการกู้ยืมต้องมีการค้ำประกันเป็นต้น

รูปแบบความสัมพันธ์ที่ปรากฏใหม่นี้จะเห็นได้ว่าถูกกำหนดผ่านทรัพยากรสำคัญในการผลิต ไม่ว่าจะเป็นเงินตรา ที่ดิน แรงงาน เทคโนโลยี ผู้ที่มีปัจจัยการผลิตมากก็จะอยู่ในฐานะตำแหน่งที่เหนือกว่า หรือได้เปรียบกว่า คุณค่าที่ให้กับสิ่งต่างๆจึงปรับเปลี่ยนไปสู่ทัศนะของวัฒนธรรม ที่ให้ความสำคัญกับวัตถุ ทรัพย์สิน เงินตรา การให้ความสำคัญและคุณค่าในลักษณะนี้ส่งผลให้เกิดการปรับตัวของชุมชนดังจะกล่าวในบทต่อไป

บทที่ 4

การปรับตัวของชุมชน

ด้วยการรุกเข้ามายังความรู้ใหม่ในรูปของเทคโนโลยีคณิตศาสตร์และการผลิตสมัยใหม่ที่ให้ความสำคัญกับประสิทธิภาพการผลิตเพื่อให้ได้ผลผลิตสูงสุดและการจัดแบ่งการทำงานออกตามความรู้ความเชี่ยวชาญเฉพาะทำให้การดำเนินการผลิตถูกแบ่งแยกตัดตอนออกเป็นส่วนๆ และมีเทคโนโลยีคณิตศาสตร์ เครื่องจักร เครื่องกลเข้ามายังกระบวนการผลิต หรือการจัดกระทำดำเนินการ รวมทั้งมีการจัดตั้งสถาบันเฉพาะด้านเข้ามารับผิดชอบ จัดกระทำดำเนินการในด้านต่างๆ เช่น การดูแลสุขภาพ จัดกระทำผ่านแพทย์ในสถาบันเฉพาะ คือสถานีอนามัย หรือ โรงพยาบาล การศึกษาจัดกระทำผ่านครู ในสถาบันเฉพาะ คือโรงเรียน หรือวิทยาลัย เพื่อให้การจัดกระทำดำเนินกิจกรรมต่างๆ เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพสูงสุดคือ ได้ผลผลิตสูงสุด ใช้เวลาในการผลิตต่ำสุด แต่ผลที่เกิดจากการจัดกระทำดำเนินการแบบแบ่งส่วนเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดกลับส่งผลให้เกิดการขาดสมดุลย์ของระบบบินิเคน์ เช่นการทำนา ปีละ 3-4 ครั้งเป็นการใช้ ทรัพยากรในดินอย่างเต็มที่ และเป็นการดึงทรัพยากรในดินขึ้นมาใช้จนทำให้สภาพดินเสียไม่สามารถทำการเกษตรได้โดยไม่ใช้สารเคมีอีกด้วย

ตอบ : พอชุดประทานเขามาสำหรับชุดคลอง ทึ้งน้ำ มันกลับตรงกันข้าม หนองที่นีมัน
แห้งหมด แห้งหมด เพราะว่ามันมีไอกล่องทึ้งน้ำนีมันลง
ในคลองไซโยนี แห้งไม่มีเหลือเลยล่ะ ตะนี้พอยานน้ำมาหากส์ลงมา
ตาม ชุดคลองมาตรฐานไอก็ๆ เขารี้ยกคลองชุดประทานนั่น มันมีสายเอกสาร
สายโท จากเชื่อนยางมณีเนี่ย ตอนหลังนีมันทำกินได้ทั้งปี ตอนนี้น
นางน้ำ เอาไว้คลองส่งน้ำ

ถาม : อือ! แล้วป้าในหนองกี่มี หายหมดแล้ว หนองหมด

ตอบ : อือ พูดถึงปลาเดี่ยวนี่นั่น มันมันแย่ ไป ๆ ไอ้คล้าย ๆ ว่า จะเหลืออยู่บ้าง ไอ้ที่เขานหง
ไอ้คลองทึ้งน้ำ พอกจะได้เป็นที่อาศัยเกิดพันธุ์ปลา ทำนา ก็ต้องใช้ยาห่ว่าน ยาฉีด
ตายหมด มีส่วนน้อย แต่ว่ามันก่อไม่ถึงจะสูญพันธุ์หรอกแต่ว่าเป็นส่วนน้อย

การผลิตที่เป็นการผลิตเพื่อการบริโภคจึงเป็นการผลิตที่ไม่เพียงพอกับการสร้างความมั่นคงใน
การดำรงชีพในยุคสมัยของความทันสมัย ทั้งเรื่องการผลิตและด้านของความรู้ที่ใช้ในการผลิตจากเดิม
ที่ความรู้ในการผลิตเป็นความรู้ที่ถูกสร้างขึ้นมาในชุมชนและมีการถ่ายทอดส่งผ่านห้องเรียนห้องเรียน
ด้วยการปฏิบัติจริงและการอบรมสั่งสอนจากพ่อแม่ปู่ย่าตายาย หรือครูบาอาจารย์ที่ถูกดึงหน้าที่ออก
ไปสู่การศึกษาในระบบโรงเรียนและการสร้างให้ความรู้ที่มีอยู่ภายนอกกลามาเป็นความรู้สำคัญ
และจำเป็นในการจัดกระทำดำเนินการต่างๆแม้แต่การทำนาที่เป็นการทำนากินที่เป็นพื้นเดิมของ
ชุมชน ความรู้ในการดูแลรักษาสุขภาพที่ต้องอาศัยวิทยาการแพทย์สมัยใหม่ที่ต้องอาศัยการส่งผ่าน
ทางสถานีอนามัย หรือโรงพยาบาล รวมทั้งความรู้ที่ถูกกำหนดให้กลายเป็นความรู้พื้นฐานในการ
ดำรงชีวิตทั้งที่ไม่อาจนำมาใช้ในวิถีการดำรงชีวิตในชุมชนที่มีฐานการผลิตด้านการเกษตรได้ รวมทั้ง
การพักผ่อนหย่อนใจที่มีการสืบทอดในชุมชนก็ถูกลดทอนคุณค่าความสำคัญให้เป็นเพียงการเดินกิน
รากินที่ไม่สามารถสะท้อนให้เห็นความรู้ความสามารถของผู้ฝึกหัดลิเกได้ ในขณะที่คนที่จะสามารถ
เล่นลิเกได้ในสมัยก่อนต้องเป็นผู้ที่มีการศึกษา คือต้องรู้หนังสือเพื่อสามารถใช้ถ้อยคำต่างๆได้ถูกต้อง
และสามารถเข้าใจเรื่องราวที่มีการแสดงชีวิตเป็นกลุ่มที่รู้หนังสือเท่านั้น เดี๋ยวการเปลี่ยนชีวิตของ
เทคโนโลยีสมัยใหม่ที่อาศัยลีลาที่ครีกครีน สนุกสนานแสงสีในการสร้างบรรยายการของความบันเทิงที่
ถูกนิยามใหม่ในรูปของแนวเพลงที่ได้รับการเผยแพร่กระจายผ่านสื่อต่างๆ การแสดงดนตรี หรือรำวงใน
พื้นที่ต่างๆจึงสามารถเข้ามายืดพื้นที่และเปลี่ยนชีวิตการเล่นลิเกให้ลดความสำคัญลงและหมดไปจาก
พื้นที่ตามอายุขัยของตัวลิเก และผู้จัดการคนละลิเก

อย่างไรก็ตามการให้ได้มาซึ่งวิทยาการความรู้ใหม่ถูกผูกติดกับระบบการแลกเปลี่ยนตอบแทน
ภายใต้ระบบการค้าแบบทุนนิยม โดยใช้เงินตราเป็นสื่อในการแลกเปลี่ยนทำให้เงินตราหายเป็น
ปัจจัยสำคัญในการดำรงชีวิตประจำวันและในการผลิต ไม่ว่าจะเป็นในรูปของค่าใช้จ่ายรายวัน ที่ถูก
ใช้จ่ายในรูปของการซื้ออาหาร แม้จะมีฐานในการทำงานแต่ผลผลิตที่ได้จากการทำงานแต่ละครั้งจะ¹
ถูกขายทั้งหมด ส่วนข้าวที่ใช้ในการบริโภคประจำวันเป็นสิ่งที่ต้องซื้อหาเข้ามา การผลิตที่สำคัญที่เป็น²
ฐานคือการทำงานก็ลายเป็นการผลิตที่อาศัยเงินทุนสูง และมีปัจจัยเงินทุนเข้ามาเกี่ยวข้องในทุกขั้น
ตอนการผลิต หรือการให้ได้มาซึ่งการรักษาพยาบาลต้องอาศัยพื้นที่พบริการจากสถานีอนามัย หรือ
โรงพยาบาลที่การรักษาพยาบาลในแต่ละครั้งมีค่ารักษาพยาบาล ค่ายา รวมไปถึงค่าเดินทาง หรือ
อุปกรณ์การแพทย์ ค่าใช้จ่ายที่เป็นไปในรูปตัวเงินที่เป็นค่าใช้จ่ายในสัดส่วนที่สูงมากเมื่อเทียบกับค่า³
ใช้จ่ายอื่นภายในครัวเรือนได้แก่ ค่าใช้จ่ายในการให้การศึกษาแก่บุตรหลานโดยเฉพาะอย่างยิ่งในการ

ศึกษาที่สูงกว่าการศึกษาภาคบังคับที่นักเรียนค่าเล่าเรียนแล้วยังผูกโขงเข้ากับค่าเดินทาง ค่าต่อรำค่าอุปกรณ์การศึกษา รวมทั้งค่าใช้จ่ายที่ครอบครัวต้องจ่ายสนับสนุนในการกินการใช้ในแต่ละวัน

นอกจากการทำผลิตที่ปรับเปลี่ยนจากการใช้แรงงานคนและสัตว์ไปสู่การใช้เครื่องจักร เครื่องกลและสารเคมีแล้ว การซ่อมเหลือเกือบกูลในการทำผลิต เช่นการเอาแรงในกิจกรรมต่างๆ กูกปรับเปลี่ยนไปเป็นการจัดกิจกรรมดำเนินการที่ถูกตัดตอนเป็นเรื่องของปัจเจกไปเนื่องจากการผลิต เกี่ยวเนื่องกับเงินทุน และการเอาแรงกูกปรับเปลี่ยนไปสู่การจ้างแรงงาน

นอกจากนี้น้ำยาได้การแลกเปลี่ยนด้วยระบบตลาด ผลผลิตต่างๆจะถูกกำหนดคุณค่าผ่านการตีราคาเป็นตัวเงิน การแลกเปลี่ยนผลผลิตจึงจำเป็นต้องกระทำการใช้เงินตราเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยน โดยอาศัยตลาดเป็นแหล่งรวมผลผลิตเพื่อความสะดวกในการซื้อขาย แต่ด้วยกลไกการทำงานของระบบตลาดที่ถูกกำหนดขึ้นภายใต้ระบบทุนนิยมซึ่งทำให้การกำหนดราคากลางค่าน้ำมันได้กำหนดโดยผู้ผลิตแต่ถูกกำหนดโดยความต้องการของตลาดและด้วยปัจจัยเหล่านี้ความมั่นคงในการผลิตในระบบทุนนิยมนี้จึงไม่สามารถสร้างความมั่นคงในการบริโภคของครัวเรือนได้ อันเป็นพลังสำคัญที่ทำให้ชุมชนต้องเรียนรู้และปรับตัวเพื่อเข้าสู่ภาวะของความทันสมัยที่ท้าทายและเบี่ยดขับพื้นที่การดำรงอยู่ของชุมชน

การปรับตัวของชุมชน

ภายใต้การรุกเข้ามาทุนนิยมและความทันสมัยที่สามารถซ่อนซิงพื้นที่ในการจัดกระทำดำเนินการต่างๆในวิถีการดำรงชีวิต ทั้งในด้านการผลิตและการบริโภคของชุมชนส่งผลให้วิถีการผลิตแบบเดิมไม่สามารถดำเนินไปได้อย่างปกติโดยความไม่ปกติเหล่านี้แสดงออกมาอย่างชัดเจนในการที่ชาวบ้านต้องตากอยู่ในภาวะของความเป็นหนี้ ซึ่งการเป็นหนี้นี้ให้เห็นว่าไปตั้งแต่การภัยเมืองหมู่เครือญาติ เพื่อนฝูง เพื่อนบ้าน รวมไปถึงการภัยจากร้านค้า หรือบ้านที่มีเงินในชุมชน หรือนอกชุมชน ตลอดจนการภัยกับสถาบันการเงินที่ถูกจัดตั้งขึ้นมาเพื่อรับความต้องการเงินทุนของชาวบ้านในรูปของสหกรณ์การเกษตร ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ รวมไปถึงกลุ่มออมทรัพย์ที่มีการจัดตั้งและรวมตัวกันในหมู่บ้านเพื่อต่อสู้กับภาวะการขาดแคลนเงินทุนในหมู่ชาวบ้านในการจัดกระทำดำเนินการต่างๆที่ล้วนต้องพึ่งพาเงินทุนทั้งสิ้น นอกจากนี้ความไม่ปกติยังแสดงออกในรูปของการที่คนต้องพยายามพยักยืนเพื่อไปทำงานที่นอกชุมชนไม่ว่าจะเป็นการย้ายไปต่างถิ่นเช่นการเข้ามาทางงานทำในกรุงเทพ หรือการไปทำงานในต่างแดน เพื่อหาเงินมาส่งเสียให้ลูกได้รับเรียน หรือใช้จ่ายในครัวเรือน และที่ชัดเจนคือการทำงานที่นักเรียนไม่สามารถสร้างความมั่นคงในการผลิตและบริโภคให้กับครัวเรือนได้แล้วยังเป็นช่องทางที่นำความเสียหายให้กับความมั่นคงของครัวเรือนอีกด้วย เช่นการผลิตที่มีต้นทุนสูงขณะที่ผลผลิตราคาตกต่ำ

ภายใต้สภาวะการณ์ เช่นนี้ ชุมชนจึงพยายามที่จะปรับตัว ให้สามารถดำรงอยู่ได้ด้วยการดึงเอา ทรัพยากร ความรู้ที่มีอยู่ในชุมชนมาใช้ประโยชน์ในการปรับวิถีการผลิตและวิถีการดำรงชีวิต

จากเดิมที่ชาวบ้านมีวิถีชีวิตในการผลิตที่มีฐานจากการผลิตด้านการเกษตรที่ตั้งบนแรงงาน ของครัวเรือน ไม่มีเครื่องทุนแรงที่อาศัยเทคโนโลยีที่ซับซ้อน ทำให้การหาเลี้ยงชีพนั้นต้องลงแรงสูง ความรู้ทักษะจึงจำกัดเฉพาะในส่วนของกิจกรรมที่ดำเนินการ เช่น คนทำงานจะไม่มีทักษะความรู้เรื่อง ค้าขาย หรือคนค้าขายก็จะไม่มีทักษะความรู้ในการทำงาน แต่จากการปรับเปลี่ยนของรูปแบบความรู้ ทักษะที่อาศัยเทคโนโลยีชั้นสูง ตลอดจน ค่านิยม และคุณค่าของเงินตราที่เข้ามามีบทบาทสำคัญใน การดำรงชีวิต ยังเป็นปัจจัยสำคัญที่ผลักดันให้ชุมชนต้องปรับตัว

ตอบ : เมื่อแรกคนทำงานเข้าจะไม่ค้าขาย คนค้าขายจะไม่ทำงาน

ถาม : ทำไมล่ะคะ

ตอบ : คล้ายกับว่าคนมันน้อยไปลูก ถ้าไปทำงานด้วย ค้าขายด้วยมันเป็นไปไม่ได้ และอีกอย่าง หนึ่งความตันดมันไม่เหมือนกัน จะ做人ค้าขายมาทำงานไม่ได้ เพราะคำว่าnamต้อง ลงแรง และอีกอย่างต้องใช้คนมาก ถ้าค้าขายนะ คน 2 คนมันก็ค้าได้ จะ做人นั่งร้าน มาทำงานเข้าไม่ค่อยเคยตากแಡดไม่ไหวนะ

ถาม : สมัยนี้ทำงานด้วยค้าขายด้วย

ตอบ : ก็ค่าครองชีพมันตึงตัว อย่างเดียวมันไม่พอ กิน แล้วไ้อีกเรื่องปากห้องนี่มันสำคัญที่สุดเลย จะไปทำงานอย่างเดียวก็ไม่พอ กิน ค้าขายอย่างเดียวก็ไม่พอ กิน...

ทรัพยากรที่เป็นพื้นฐานสำคัญที่ถูกนำมาใช้ในการปรับเปลี่ยนวิถีการผลิตในชุมชนคือฐานการ ผลิตด้านการเกษตร ที่ชาวบ้านสามารถสร้างผลผลิตได้ด้วยภูมิปัญญาเดิม ประกอบเข้ากับความได้ เปรียบของพื้นที่ที่เป็นชุมชนอยู่ใกล้ตลาดคุ้นเคยกับการค้าขายมาแต่เดิม ภูมิรู้เกี่ยวกับการค้าจึง กลยุมมาเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ชาวบ้านส่วนใหญ่ปรับเปลี่ยนระบบคิดจากผู้ผลิตเพียงอย่างเดียว ไปสู่ผู้ผลิตและผู้ค้า โดยอาศัยพื้นที่ตลาดหน้าวัดเป็นสถานประกอบการค้า

ความพยายามในการปรับตัวนี้ปรากฏชัดเจนนับแต่การปรับเปลี่ยนรูปแบบการผลิตจากการทำ นาเพื่อการบริโภคไปสู่การทำนาเพื่อการค้าและอาศัยเทคโนโลยีในการผลิตที่มีเงินตราเข้ามาเกี่ยว ข้องกับขั้นตอนส่งผลให้การผลิตไม่คุ้มกับการลงทุน

...สมัยก่อนทำงานลงทุนไม่มาก เดียวเนื้ลงทุนบางครั้งบางนาไปตามดูว่าได้กำไรไหม บอกขาด ทุนค่าจ้าง ขาดทุนค่าบุญ ค่ายาซึ่งสมัยก่อนก็ไม่ถึงขนาดนั้นนะ เขาก็อยู่ได้ และผู้ผลิตเข้าหาก็ไม่ได้ตกล ต่ำหรือต้อยไปกว่า อย่างไวนั่งเคยได้ร้อยถัง ก็ยังได้ร้อยถัง แต่ตอนนี้ได้ 50 ถัง เป็นผลจากการใช้สาร

เคมี แล้วราคาจำหน่ายก็ไม่ได้สูง เมื่อก่อนนี้ราคาเกรี้ยนละ 2000 บาท ถือว่าสูงแล้ว แต่ตอนนี้ 4000 – 5000 บาทตามว่ากำไรมากดีกว่า สมัยก่อนดีกว่า สมัยก่อนอาจจะลงทุนแค่ 500 บาท แต่ตอนนี้ลงทุนเกรี้ยนหนึ่งได้ 4000 แต่ลงทุน สามพันกว่า เห็นไหมต่างกันตรงนี้เลย...

เมื่อฐานการผลิตเดิมไม่สามารถสร้างความมั่นคงให้กับธุรกิจและคุณภาพชีวิตได้จึงต้องมีการปรับตัว โดยการปรับตัวนี้เริ่มตั้งแต่การรวมตัวกันของชาวบ้านเพื่อไปค้าขายนอกพื้นที่ โดยการเร่งขายข้าม เช่น ข้ามเบื้อง ข้ามถังแท็ก ถ้าทอดฯ ฯ ในงานเทศกาลหรืองานวัดต่างๆ โดยการเดินทางไปนั้นจะรวมกันไปหลายๆ บ้านโดยร่วมกันออกเงินค่ารถ กินอยู่ค้าขายร่วมกันในต่างถิ่น ด้วยสายสัมพันธ์นี้ จึงเกิดการเปลี่ยนมาจันมีการรวมตัวเป็นกลุ่มแม่บ้านเพื่อร่วมกันปรับปรุงรูปแบบการผลิตเพื่อการค้า

จากการได้ออกไปติดต่อค้าขายในต่างถิ่นและการค้าขายในพื้นที่ทำให้มีการแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างผู้ผลิตและผู้ซื้อซึ่งเป็นข้อมูลสำคัญที่ช่วยให้มีการปรับรูปแบบการผลิต และอาศัยกลุ่มแม่บ้านเป็นที่พับประภากลุ่มสถาบัน ลองผิดลองถูกเพื่อพัฒนาการแปรรูปผลผลิต โดยอาศัยกลุ่มแม่บ้านเป็นฐานในการขอความช่วยเหลือแนะนำจากภายนอก ไม่ว่าจะเป็นจากหน่วยงานของรัฐ หรือการเผยแพร่ผ่านสื่อต่างๆ รวมทั้งการหาประสบการณ์ด้วยตนเองของชาวบ้านจากการค้าขาย พับประภากลุ่มกับลูกค้าผ่านคำติชมหรือคำแนะนำของลูกค้า ดังเช่นการก้าวเข้าสู่การแปรรูปผลผลิต โดยการทำสมุนไพรแปรรูปในพื้นที่หมู่บ้านแห่งนี้ ได้รับการตอบกลับว่าได้รับความรู้จากคนในพื้นที่ นำความกรุดเชื่อมเข้ามาเผยแพร่ในชุมชนและมีการสืบทอดต่อกันมา โดยมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการผลิตด้วยการลองถูกลองผิดจนสามารถผลิตออกขายได้ ประกอบกับผู้นำชุมชนที่มีความรู้ด้านโภชนาการได้เข้ามาช่วยเสริมความรู้ด้านการแปรรูปและขยายรูปแบบการแปรรูปผลผลิตให้มีความหลากหลาย ปรับปรุงผลผลิตจนได้รับรางวัลจากการประกวด ผลงานให้หมู่บ้านนี้เป็นที่ยอมรับในวงการแปรรูปสมุนไพร และการทำสมุนไพรแปรรูปถูกยกย่องเป็นอาชีพที่สามารถสร้างรายได้หลักให้แก่ครอบครัวได้ เนื่องจากการทำสมุนไพรแปรรูปนั้นอาศัยผลผลิตที่ผลิตได้ภายในบ้านซึ่งมีมูลค่าทางเศรษฐกิจต่ำ แต่ด้วยการแปรรูปสามารถสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผลผลิตได้หลายเท่าตัว ประกอบกับชาวบ้านสามารถเข้าถึงความรู้ได้จากการแลกเปลี่ยนกับสมาชิกในหมู่บ้านและสามารถผลิตเพื่อค้าในพื้นที่ได้ ด้วยปัจจัยเหล่านี้ การปรับจากการทำนาไปสู่การค้าและการแปรรูปผลผลิตจึงกลายเป็นทางออกหรือทางเลือกที่น่าสนใจสำหรับคนในหมู่บ้านนี้

การทำสมุนไพรแปรรูปมีหลักการสำคัญคือใช้วัตถุดิบภายในบ้าน โดยสามารถนำพืชผักต่างๆ ที่มีในบ้านมาทำการแปรรูปเช่นสามารถสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับพืชผักเหล่านั้นได้อย่างน่าสนใจ

ตารางแสดงมูลค่าที่เพิ่มขึ้นของการแปรรูปผลผลิต

ผลผลิต	บอร์เด็ค	มะระขี้นก	เขียวไข่กา	พริก	กระชาย
ดิบ	10	5-15	5	20-35	20-35
(หน่วย บาทต่อ หนึ่งกิโลกรัม)					
แปรรูป	300	300	300	300	300
(หน่วย บาทต่อ หนึ่งกิโลกรัม)					

ผลผลิต	มะเขือเทศ	ผักชุมชนам	ขิง	กระห้อน	มะเฟือง	มะเขือไชเด่า
ดิบ	3-35	5	15-40	2-5	3-7	5-15
(หน่วย บาทต่อ หนึ่งกิโลกรัม)						
แปรรูป	80-150	200	200	80-100	100	200
(หน่วย บาทต่อ หนึ่งกิโลกรัม)						
ผลผลิต	มะกรูด	มะนาว				
ดิบ	20-30	10				
(หน่วย บาทต่อ ร้อยกรัม)						
แปรรูป	80-150	80-150				
(หน่วย บาทต่อหนึ่งกิโลกรัม)						

การทำสมุนไพรแปรรูป

เริ่มทำเมื่อ 8-9 ปีที่ผ่านมา แม้จะได้รับการแนะนำแต่ปัจจัยสำคัญคือต้องเรียนรู้และพลิกแพลงจากการทดลองปฏิบัติจริง และจากการรวมกลุ่มช่วยให้มีการลดความคิดเข้ามาช่วยในการทดลอง ปรับปรุงคุณภาพซึ่งชาวบ้านก็ยอมรับว่าก้าวจากสามารถแปรรูปผลผลิตให้ออกมามีรูปลักษณ์ที่น่ารับประทานและรสชาดถูกปากแล้วต้องลองผิดลองถูกอยู่นาน กว่าจะทำได้ก็ต้องยอมเสียของไป เยอะกว่าจะสามารถผลิตได้อย่างมีคุณภาพ

ตอบ : เดิมที่เขาทำมาขาย แต่บ้านไม่ได้เท่าที่ควร ที่นี่เอกก์ สอบถามเขารู้ว่ามีพลิกแพลงเขาเอง

ถาม : แล้วอย่างเขาถูกอะไร ตำแหน่ง เอาเขียวไข่กามาเนี่ย

ตอบ : เนี่ย! เรายังไม่รู้ว่ามีพลิกแพลงกันเอง

ถาม : อืม ครับเป็นคนคิดล่ะค่ะ

ตอบ : เออ! คิดกันเองคงทำดู ตอนแรกคิดว่าเป็นเกษตร มาแนะนำให้ทำ ก็คงเป็นมาตรฐาน แต่เข้าบอกให้ทำไม่ได้ที่เข้าบอกมาทำไม่ได้ ทำแล้วเสีย ทำแล้วเสีย แล้วพอตอนหลังเราก็มาคิดคันทำกันเอง ลองแบบนี้ คือ แบบนี้มันไม่ดี ก็เอาแบบใหม่ เปลี่ยนไปเรื่อย ๆ จนกว่าจะดี บรรพ์ด้วยทำไม่ให้ขึ้นได้ เห็นมั้ย และมีอะไรขอมายังทำไม่ให้ขึ้นได้ เนี่ย!

อย่างไรก็ตามการทำสมุนไพรประรูปแต่ละตัวนั้นก็มีหลักการพื้นฐานเดียวกันคือต้องทำการแข่น้ำปูน หรือสารส้มให้หมดราดผื่อน ขม แล้วจึงนำไปเชื่อมกับน้ำตาลแล้วปูງรสดำให้มีลักษณะ 3 รถคือ หวาน เปรี้ยว เค็ม แต่ในการทำการประรูปผลผลิตแต่ละชนิดก็จะมีเทคนิคที่จะเอียงอ่อนแตกต่างกันออกไป เช่น **เขียวไข่กา** จัดว่าเป็นรากพืชชนิดหนึ่งมีผลกลมคล้ายแตงโมใบจิตรนกมีขันอ่อนๆ ภายในมีเมล็ดคล้ายเม็ดแตงกวาแต่มีสีดำ รสชาติ ขม เพื่อน โดยปกติไม่นิยมนำมาปรุงรสด แต่ได้รับการยอมรับว่ามีสรรพคุณเป็นยา การนำเขียวไข่มาทำการประรูปนั้น อาศัยทำจากผลสดที่ต้องเก็บมาไม่ช้ามคืน จากนั้นทำการปอกเปลือก แล้วนำไปลวกด้วยน้ำร้อน แล้วแช่ในน้ำเกลือ จากนั้นจึงคว้านเอาเมล็ดออกแล้วจึงแช่ในน้ำปูนจนกว่าจะหายขมและเมื่อไห้น้ำไปล้างแล้วจึงนำไปเชื่อม

มาตรฐาน นิยมทำกันมากเนื่องจากมูลค่าเพิ่มหลังจากการประรูปนั้นอยู่ในระดับที่สามารถสร้างรายได้ในระดับที่น่าพอใจ ประกอบกับขั้นตอนการทำนั้นไม่ยุ่งยากและไม่ใช้เวลามากวัตถุดิบก็มีจำนวนมากในพื้นที่ การประรูปมาตรฐานเดิมจากการนำผลมะกรูดสด ปอกเปลือกออกจนหมดจากนั้นผ่าครึ่ง คั้นน้ำออก นำเข้าเครื่องปั่นและเปลี่ยนถ่ายน้ำทุก 15 นาที เป็นเวลาประมาณ หนึ่งชั่วโมงครึ่ง จากนั้นจึงนำไปแช่น้ำเกลือประมาณ 1 คืน จากนั้นก็นำไปซาวน้ำเกลือออกแล้วจึงนำไปเชื่อมปูงรสด้วยเกลือ นานาๆ โดยมีเทคนิคในการเชื่อมคือใส่น้ำ น้ำตาล เกลือลงไปตั้งให้เดือดก่อนจึงใส่มาตรฐาน ลงไปเดี่ยวนานแห้งและมีสีเหลืองจากนั้นก็ใส่แบบแซลิกน้อยเพื่อให้ขั้นมาตรฐานเชื่อมขึ้นง่ายๆ ด้วยขั้นตอนที่ไม่ยุ่งยากนักแต่ต้องใช้แรงงานในส่วนของการปอกผลมะกรูดที่ไม่สามารถใช้เครื่องหุ่นแรงได้ในขณะนี้การทำการประรูปมาตรฐานจึงเป็นอีกกิจกรรมหนึ่งที่สามารถสร้างรายได้เสริมให้กับชาวบ้านที่ไม่มีเงินทุนและไม่มีทักษะความรู้ในการทำการประรูปผลมะกรูด **มาตรฐาน** นี้เชือเทศ การทำมาตรฐานเชือเทศเชื่อม มีเทคนิคสำคัญที่ต้องค้วนเมล็ดออก และแช่น้ำปูนประมาณ 1 คืน จากนั้นจึงล้างออกให้สะอาดแล้วแช่น้ำสารส้มเพื่อรักษาภูรังหลังการเชื่อม จากนั้นก็ล้างออกแล้วจึงนำไปเชื่อม การเชื่อมต้องใส่น้ำตาลเกลือแบบแซลิกน้ำเดียวกัน ซึมให้มี 3 รถ คือ เปรี้ยว หวาน เค็ม และมีขั้นตอนการทำที่ยุ่งยากมากกว่ามาตรฐานเชือเทศและใช้ระยะเวลาในการทำงานนานกว่า โดยต้องนำมะกรูดมาผ่าเอาเมล็ดออกหลังด้วยน้ำร้อนแล้วล้างด้วยน้ำเย็น จากนั้นแช่สารส้มถ่ายเปลี่ยนน้ำสารส้มใหม่ทุกอาทิตย์ ประมาณ 6-7 อาทิตย์ก็จะหายขม จากนั้นนำไปเชื่อมโดยการเดี่ยวน้ำตาลแล้วนำมะกรูดไปแซลิกและต้องกดมิให้มะกรูดพันน้ำเชื่อมประมาณ 2 อาทิตย์ ถ่ายน้ำออก เคี่ยวน้ำตาลแซลิกใหม่ ปูงรสด้วยมี 2 รถ คือ หวาน กับเค็ม ในท่านองเดียวกัน กระชาย ใช้เวลาการทำที่ใกล้เคียงกับมะกรูดคือ

ใช้เวลาแข่งขันรายสัมภาระเปลี่ยนแล้วในสารสัมเพื่อไล่ความเสื่อมประมาณ 2 เดือน และในช่วงเวลา 2 เดือนนี้ต้องเปลี่ยนน้ำสารสัม ทุก 2 วัน และใช้เวลาในการแข่งในน้ำเชื่อมประมาณ 1 อาทิตย์ รวมเวลา 8 - 9 อาทิตย์ หรือสองเดือนเศษ ผู้ฝึกซึ่งชาวบ้านนิยมทำและสามารถสร้างรายได้อย่างสม่ำเสมอ มีเทคนิคสำคัญในส่วนของการควนแมล็ดที่ต้องอาศัยความชำนาญและที่สำคัญคือขั้นตอนการเชื่อมที่จะต้องถอนหัวติดลักษณะที่น้ำยังไม่เดือด จากนั้นจึงตั้งเตาไม่ต้องรอให้น้ำเดือดก็ได้ผล ตามลีสลงไปจากนั้นก็ทยอยใส่น้ำตาลไปเรื่อยๆ คือ ตามลีส 10 กิโลกรัมต้องใช้น้ำตาลประมาณ 7 กิโลกรัมพอ สีสวยก็รีบตักออกจากน้ำเชื่อมเลยและต้องพยายามลดอุณหภูมิเพื่อมิให้ผลตามลีส สมุนไพรแปรรูปที่ได้รับความนิยมอีกชนิดหนึ่งคือ บอร์ราเพ็ด ซึ่งมีรายละเอียดในการทำค่อนข้างมากตั้งแต่การปอก ที่ใช้เฉพาะเนื้อส่วนที่อยู่ระหว่างเปลือกนอกกับแกนข้างในซึ่งต้องอาศัยการปอกด้วยการลอกเปลือกออกจากนั้นตัดตอนเป็นท่อนๆแล้วดึงแกนในออก โดยมีเทคนิคในการลอกด้วยการนำเข้าบ่อระเพิดใส่ถุงไปตากแดดให้บอร์ราเพ็ดดายน้ำแล้วนำมาผึ้งการลอกเปลือกจะล่อนสามารถลอกออกได้ง่าย หลังจากนั้นนำเข้าน้ำสารสัมจนกว่าลดลงจะหายไปแล้วจึงนำไปแข็งในน้ำเชื่อม จนกว่าจะหายเข้ม

เทคนิคของการทำที่ต่างกันและระยะเวลาที่ต่างกัน และการตอบรับของตลาดตลาดคนมูลค่าเพิ่มที่เกิดขึ้นหลังการแปรรูปล้วนเป็นปัจจัยสำคัญที่เข้ามามีส่วนในการกำหนดการตัดสินใจเลือกทำการผลิตสมุนไพรแปรรูปของชาวบ้าน

นอกจากการทำของเชื่อมจะเป็นการสร้างงานและสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผลผลิตที่มีในชุมชนแล้ว ชุมชนนี้ยังมีการแปรรูปผลผลิตลักษณะอื่นๆอีก เช่น การทำขามมเบื้องที่มีการนำไปขายตามงานเทศกาลต่างๆ เช่น งานไหหม จังหวัดขอนแก่น งานฤทธิหนาทีจังหวัดเลย ฯลฯ โดยการเดินทางไปขายของในงานเทศกาลต่างๆนี้เป็นการเดินทางในลักษณะของหมู่คณะที่ร่วมเดินทางไปพร้อมกันเพื่อประยัดค่าใช้จ่ายในการเดินทางและในการเดินทางแต่ละครั้งต้องมีการเตรียมเครื่องมืออุปกรณ์ไปให้พร้อม ซึ่งในแต่ละงานสามารถสร้างรายได้ให้กับลักษณะนี้ บางครั้งการเดินทางก็จะมีลักษณะต่อเนื่องไปทำให้ต้องใช้เวลาในการเดินทางไปตามงานต่างๆ ไม่ได้กลับเข้าบ้านเป็นแรมเดือน

ความพิเศษในการปรับตัวเข้าสู่ภาวะแห่งความทันสมัยของชุมชนปราจีนในรูปของการปรับเปลี่ยนรูปแบบการผลิตที่เดิมเป็นการผลิตด้านเดียว เช่น การทำการเกษตร หรือทำนา ก็ทำเพียงอย่างเดียว แต่ด้วยการเบี่ยงเบ็ดขับของภาวะทุนนิยมและวัฒนธรรมที่เข้ามาครอบงำการดำเนินการในทุกๆ ด้านทำให้ชุมชนปรับตัว โดยอาศัยปัจจัยสำคัญที่เป็นฐานเดิมของชุมชน คือ ฐานการผลิตด้านการเกษตร สถานที่ตั้งที่ใกล้ติดและความคุ้นเคยกับการค้าขาย ผนวกกับการมีเครือข่ายการติดต่อการค้าตามงานวัดต่างๆที่มักมีการสับเปลี่ยนหมุนเวียนในพื้นที่งานต่างๆ ตลอดจนความรู้ที่มาจากการนอกด้วยการแนะนำของส่วนราชการและการติดต่อค้าขายระหว่างชุมชน และการประสานความรู้

ระหว่างความรู้ที่มาจากการสอนและการพัฒนาความรู้และทรัพยากรภายในชุมชน ซึ่งเป็นปัจจัยและเงื่อนไขสำคัญที่ช่วยให้ชุมชนปรับตัวจากฐานการผลิตด้านการเกษตรไปสู่การค้าและการแปรรูปผลผลิต การปรับตัวนี้มีหลายระดับทั้งในส่วนที่ละทิ้งการทำนาที่เป็นฐานการผลิตเดิมไปสู่การแปรรูปและการค้า และมีทั้งที่ยังคงการผลิตในส่วนของการทำนาไว้แต่ก็มีการเสริมกิจกรรมการประกอบอาชีพอื่นด้วยและด้วยการปรับตัวนี้ทำให้การดำรงอยู่ในภาวะของการถูกครอบงำด้วยระบบทุนนิยมนั้นไม่เป็นรัดจนเกินไป

บทที่ 5

กองทุนหมู่บ้านในกระแสการพัฒนาและผลที่มีต่อชุมชน

จากการที่รัฐได้ออกนโยบายในการพัฒนาประเทศภายใต้โครงการพัฒนาสังคมขนาดใหญ่ที่เรียกว่า “ กองทุนหมู่บ้าน ” ซึ่งเป็นโครงการที่มีขอบข่ายการดำเนินการกว้างขวางครอบคลุมทุกหมู่บ้านกว่า 70,000 หมู่บ้านทั่วประเทศ โดยมีแนวโน้มที่จะเจนในการกระจายอำนาจให้ชุมชนเป็นผู้กำหนดเป้าหมาย ยุทธศาสตร์ การดำเนินการให้มีลักษณะเฉพาะตามความต้องการของชุมชน และด้วยคุณลักษณะเฉพาะ ของแต่ละหมู่บ้านนี้ จึงเป็นประเด็นสำคัญที่ต้องการศึกษาในส่วนนี้ เพื่อเผยแพร่ให้เห็นถึงกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ ความหมายให้กับกองทุนหมู่บ้าน เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกองทุนหมู่บ้านว่ามีลักษณะอย่างไร และด้วยพื้นฐานของอัตลักษณ์ความหมายที่ถูกสร้างขึ้น และกำหนดในการรับรู้ของชาวบ้านก็จะเป็นกรอบสำคัญในการกำหนด ระบบบริหาร กำหนด ยุทธศาสตร์ การบริหารจัดการ ตลอดจนการดำเนินการกองทุน และด้วยระบบระเบียบบริหารจัดการกองทุนนี้ก็จะเป็นเงื่อนไขสำคัญที่เข้าไปกำหนดขอบเขตการใช้ประโยชน์จากกองทุนหมู่บ้าน ให้เป็นไปเพื่อเกื้อกูลต่อบุคคล หรือกลุ่มบุคคล(การรวมกลุ่ม) หรือชุมชนโดยรวม ที่สามารถสะท้อนให้เห็นได้จากการสะสมทุน(การสร้างรายได้ การลดรายจ่าย) การพัฒนาอาชีพ(การสร้างงาน)การสร้างสวัสดิการให้กับสมาชิกในชุมชน(การบรรเทาเหตุฉุกเฉิน ที่มีความจำเป็นรุ่งร่วง)

การศึกษาในส่วนนี้จึงแบ่งออกเป็น

1. การดำเนินการกองทุน เป็นการนำเสนอถึงระบบกฎหมายที่กำหนด ยุทธศาสตร์ การบริหารจัดการกองทุนที่ กรรมการและสมาชิกกองทุนได้ดำเนินการกำหนดขึ้น
2. กระบวนการสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกองทุนหมู่บ้าน ซึ่งจะได้นำเสนอถึงกระบวนการผลิตและเผยแพร่ความหมายและความสำคัญของกองทุนหมู่บ้าน เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกองทุนหมู่บ้านให้กับสมาชิกกองทุน
3. ผลจากการดำเนินการกองทุน ซึ่งจะศึกษาในส่วนของผลในด้านต่างๆ ดังนี้
  - 3.1 ผลของกองทุนต่อการสะสมทุน(การสร้างรายได้ ลดรายจ่าย)
  - 3.2 ผลของกองทุนต่อการพัฒนาอาชีพ การสร้างรายได้ การสร้างงาน
  - 3.3 ผลของกองทุนต่อการสร้างสวัสดิการให้กับสมาชิกในชุมชน
  - 3.4 ผลของกองทุนต่อการรวมกลุ่ม
  - 3.5 ผลของกองทุนต่อปัจเจกชน

การดำเนินการกองทุน

กองทุนหมู่บ้าน เข้ามาในหมู่บ้านกุลแก้ว ปี 2545 และให้ชาวบ้านกู้ในเดือนพฤษจิกายน ปีเดียวกัน การดำเนินการกองทุนหมู่บ้าน เริ่มจากการเรียกประชุมเพื่อชี้แจงข้อมูลเกี่ยวกับกองทุนหมู่บ้านให้กับชาวบ้าน พร้อมแจ้งเงื่อนไขกับบทบาทหน้าที่ที่ชาวบ้านต้องมีส่วนรับผิดชอบในการดำเนินการ ตั้งแต่การเลือกกรรมการ การเป็นกรรมการ ลิทธิในการกู้ยืม ฯลฯ หลังจากนั้นก็จัดเวลาที่การประชุม ที่เรียกว่า เวทีประชาคม เมื่อจัดเวลาที่ประชาคมแล้วมีการทิ้งช่วงเวลาให้ชาวบ้านได้บอกเล่าต่อ กันคิดค้น หาคนที่จะเข้ามาทำหน้าที่ในการเป็นกรรมการกองทุน จากนั้นจึงได้นัดให้สมาชิกมาร่วมกันตัดสินใจ เลือกกรรมการกองทุน

การเลือกกรรมการกองทุน ดำเนินการโดยอาศัยหลักเกณฑ์ที่ทางการกำหนดเป็นแนวทาง โดยกำหนดเป็นคุณสมบัติพื้นฐานและเปิดโอกาสให้สมาชิกได้พิจารณาตนเองว่ามีคุณสมบัติหรือไม่ เช่นคุณสมบัติว่าด้วยการต้องเป็นคนในชุมชนอย่างน้อย 2 ปี หากใครที่ขาดคุณสมบัติก็ให้รอดูจนมีคุณ สมบัติก่อน โดยการเป็นกรรมการนั้นใช้การเลือกโดยต้องได้รับการยอมรับจากชาวบ้านในที่ประชุม นอกจากหลักเกณฑ์ที่ถูกกำหนดขึ้นจากส่วนกลางในคุณสมบัติของกรรมการกองทุน แล้ว ภายในหมู่บ้านยังมีข้อกำหนดในการเลือกกรรมการหมู่บ้านที่กำหนดขึ้นอย่างไม่เป็นทางการ กล่าวคือผู้ที่เป็นกรรมการกองทุนต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ เป็นคนสุจริต ซื่อตรง คุณธรรม มีความสามารถ ใจดี ... ดูคุณสมบัติมีความรู้หน่อย เป็นคนที่สุจริต ไม่คิดแบบว่า เค้าเป็นคนพื้นที่ เราอู้อุบnipisay ใจดีเป็น ยังไง คนซื่อตรงใหม่ ...

เมื่อได้กระบวนการแล้วก็เปิดรับสมาชิก โดยกำหนดคุณสมบัติของสมาชิก ซึ่งอาจเป็นไปได้ทั้งใน ลักษณะของปัจเจกและในลักษณะของกลุ่มหรือองค์กรชุมชน โดยคุณสมบัติพื้นฐานของการเป็น สมาชิกคือการเป็นสมาชิกของหมู่บ้าน การสมัครเข้าเป็นสมาชิกนี้ต้องผ่านการพิจารณาคุณสมบัติ จากคณะกรรมการกองทุนหลังจากนั้นผู้ผ่านการพิจารณาต้องเสียค่าธรรมเนียมสมาชิกแรกเข้ารายละ 30 บาท ภายในเวลา 3 วันหลังจากการได้รับการพิจารณาอนุญาตจากคณะกรรมการกองทุน หลัง จากการเปิดรับและได้สมาชิกกองทุนแล้วมีการประชุมหารือร่วมกันเพื่อจัดทำข้อกำหนดในการดำเนิน การกองทุน ตั้งแต่วัตถุประสงค์ของกองทุน การใช้เงิน การกู้ยืม ระยะเวลาตลดолжนดออกเบี้ย

วัตถุประสงค์ของกองทุน กองทุนมุ่งให้มีการพิจารณาต้นของ หรือรู้จักตนเองก่อนผ่านการ ประเมินตนเอง โดยกองทุนมีได้สนับสนุนให้ครัวเป็นหนี้ กองทุนมีเป้าหมายที่จะดำรงอยู่อย่างยั่งยืน และเป็นไปเพื่อสร้างความสามัคคีกลมเกลียวกันของชุมชน

ข้อกำหนดเกี่ยวกับการออม กำหนดให้สมาชิกต้องมีการออมเงินสักจะที่กำหนดขั้นต่ำไว้ไม่ต่ำกว่า 10 บาท โดยกำหนดส่งเงินสักจะทุกเดือน และกำหนดอัตราดอกเบี้ยเงินฝาก ร้อยละ 4 เงินสักจะของหมู่บ้านจึงไม่เพียงทำหน้าที่เป็นตัวกำหนดการออมให้กับสมาชิกเท่านั้น แต่ยังทำหน้าที่เป็นตัวชี้วัดถึงความสามารถและระดับความรับผิดชอบของสมาชิกที่มีต่อการกู้ยืมเงินของกองทุนอีกด้วย

ข้อกำหนดเกี่ยวกับการกู้ยืม การกู้ยืมสามารถทำได้ในวงเงินไม่เกินรายละ 20,000 บาท โดยการพิจารณาถูกกำหนดให้มีการเสนอโครงการกู้ยืมในที่ประชุมและร่วมกันพิจารณาตัวเลขรายรับรายจ่ายของสมาชิกที่ขอกู้ยืมเพื่อพิจารณาภาระหนี้ที่มีอยู่และพิจารณาจำนวนกู้ถึงการชำระหรือลดภาระหนี้ของสมาชิก หากเสนอโครงการกู้ยืมในวงเงินเกิน 20,000 บาทต้องนำเข้าที่ประชุมใหญ่พิจารณา ดокอเบี้ยกำหนดให้อยู่ในอัตราร้อยละ 6 โดยจ่ายพร้อมเงินต้นเมื่อครบกำหนดการกู้ยืมหรือตามการร้องขอของสมาชิก เช่น ส่ง 3 เดือน 4 เดือน 6 เดือน หรือ 1 ปี โดยสมาชิกที่เลือกส่ง 1 ปี มากที่สุด 28 ราย มีผู้กู้ขอส่งคืนรอบ 6 เดือน 1 ราย

การดำเนินการกู้ยืม ต้องเสนอเรื่องขอ กู้ยืมโดยจัดทำคำขอและแสดงความจำนงในการกู้ว่า เป็นไปเพื่ออะไร เช่น กู้ไปค้าขาย พร้อมประมาณการรายจ่ายที่ใช้ในการลงทุน พร้อมถ่ายสำเนาทะเบียนบ้าน และบัตรประชาชน อย่างละ 2 ชุด ให้กรรมการ 1 ชุด และธนาคาร 1 ชุดโดยกรรมการจะอนุมัติการกู้ยืมส่วนธนาคารจะเป็นฝ่ายจ่ายเงินให้กับผู้ขอ กู้โดยตรง

การรับเงินและการคืนเงินกู้ จัดทำทำผ่านธนาคารออมสิน โดยกรรมการกองทุนช่วยดูแลช่วยเหลือเรื่องการจัดทำเอกสาร ส่วนการรับเงินและจ่ายเงินคืนนั้นสมาชิกที่ขอ กู้ต้องดำเนินการด้วยตนเองผ่านธนาคาร

การเลือกตั้งกรรมการชุดใหม่หลังครบวาระ 1 ปี ที่ประชุมใหญ่ของกองทุนหมู่บ้านกุลแก้ว มีมติเป็นเอกฉันท์ให้คณะกรรมการชุดเดิมดำเนินการต่อไป หลังจากการดำเนินการบริหารกองทุนหมู่บ้านมาครบระยะเวลา 1 ปี กรรมการกองทุนถูกประเมินว่า จำนวนกรรมการที่กำหนดไว้ 15 คน โดยในการจัดตั้งครั้งแรกนั้นมีเป้าประสงค์เพื่อให้ชาวบ้านได้เข้ามามีส่วนร่วมและเรียนรู้หลักเกณฑ์กฎระเบียบทดลองการดำเนินงาน แต่การที่จะเปลี่ยนบุคคลใหม่กำหนดให้เมื่อครบวาระแล้วจำนวนกรรมการที่ออกใบันตั้งตั้งกรรมการเข้ามาใหม่ให้จำนวนรวมของกรรมการเท่าเดิม คือออกใบเพื่อไว้รอต้องเลือกเข้าไปใหม่เท่านั้น ในสัดส่วนที่ทัดเทียมกันนั้น แต่จากการประเมินของประธานกองทุนในการดำเนินงานในระยะที่ผ่านมาพบว่า กรรมการบางคนไม่ได้ทำงานเลย ซึ่งเป็นตัวบ่งชี้สำคัญที่ใช้ให้เห็นว่าจำนวนกรรมการมีจำนวนมากเกินไป เมื่อเทียบกับความชอบหมายงานให้กรรมการดำเนินการ นอกเหนือนั้นยังเป็นปัญหาในการดำเนินการประชุมที่ทำให้องค์ประชุมไม่ครบ ดังที่ประธานกองทุนของหมู่บ้านกุลแก้วได้ในทศนະในส่วนนี้ว่า

ความจริงที่นี่ก็อย่างจะลด เพราะว่าบางคนไม่ได้ทำงานเลย เห็นว่าเข้าประชุมที่ เดียวไม่ครบองค์ประชุมก็ จะลำบาก เอาที่จำเป็นจริงๆ ติ่กกว่า 9 คนต่าสุดอย่างเงี้ย องค์ประชุม 5 คน ก็ประชุมได้ ไม่ต้องมารอ 15 โอกาส มันเปิดประชุมไม่ได้ ไม่ใช่ไม่คิด คิด แต่ ติดขัดที่ระเบียบ ...

กระบวนการสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกองทุนหมู่บ้าน

“กองทุนหมู่บ้าน” ถูกทำให้รับรู้และเข้าใจว่า เป็นของส่วนรวมที่รัฐจัดสรรมาให้กับหมู่บ้าน กองทุนหมู่บ้านละ 1 ล้านบาทจึงไม่ใช่เป็นของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง ทุกคนมีสิทธิในเงินก้อนนี้ แต่การ ที่จะก่อให้เกิดภาพเกี่ยวกับกองทุนหมู่บ้านในลักษณะนี้ได้นั้น มีกระบวนการจัดกระทำอย่าง เป็นขั้นเป็นตอนผ่านการจัดเวทีชาวบ้าน และการกำหนดชุดของภาคร่วมที่เข้ามาพร้อมกำหนดระบบ ความคิดในการให้ความหมายความสำคัญให้กับสิ่งต่างๆที่สำคัญ คือ

“หนี้” “การภูมิ” “การเป็นหนี้” มีความหมายผันแปรไปตามยุคสมัยในยุคก่อนที่ความทัน สมัยจะเข้ามายังชุมชนนั้น การเป็นหนี้ถูกมองว่าเป็นสิ่งไม่ดีถือว่าเป็นภาระ และเป็นเครื่องหมายที่ สะท้อนให้เห็นว่าผู้เป็นหนี้คือผู้ที่หาเลี้ยงชีพได้ไม่พอเพียงจึงต้องเป็นหนี้ แต่ในยุคของการพัฒนา ประเทศไปสู่ความทันสมัย คำว่าหนี้ ถูกหมายให้อยู่ในฐานะของอำนาจในการภูมิ โครงที่ใหญ่ได้มาก แสดงว่ามีเครดิต โครงที่ไม่ภูมิแสดงว่าไม่มีเครดิต แต่ในยุคของการเข้ามาของกองทุนหมู่บ้าน หนี้ถูก กำหนดให้มีความหมายและนัยสำคัญในเชิงลบ โดยถือว่าเป็นภาระที่ถูกผูกมัดไว้ด้วยดอกเบี้ยที่เพิ่มพูนขึ้นตามจำนวนเงินภูมิและระยะเวลาในการภูมิ การทำความหมายและความสำคัญกับ หนี้ในลักษณะเช่นนี้ จึงมีผลต่อระบบความคิดความเชื่อของคนในชุมชน และส่งผลให้คนในชุมชน ระมัดระวังกับการภูมิจากกองทุนหมู่บ้าน ขณะเดียวกันก็ส่งผลต่อการจัดกระทำดำเนินการเกี่ยวกับ กองทุนหมู่บ้านในแง่มุมต่างๆด้วยเช่นกัน

“เงินสักจะ” เป็นภาพของการออม เพื่อสร้างวินัยให้กับตนเองในการออม และการแสดงออก ชีวิตรับผิดชอบ ความซื่อสัตย์ ความผูกผันสัญญาที่มีต่อกองทุน ที่ถูกกำหนดให้ระยะเวลา 1 เดือน ต้องมาส่งสักจะ ชีวิตรอกจากจะได้ส่งเงินสักจะแล้วเป็นการสร้างช่องโอกาสในการได้พบปะแลกเปลี่ยนติดต่อสัมพันธ์กัน

“การค้ำประกัน” เป็นการสำรองความรับผิดชอบ หรือภาระหนี้ให้กับบุคคลที่ค้ำประกัน กระบวนการสร้างความรู้ความเข้าใจให้กับชาวบ้านเกี่ยวกับกองทุนหมู่บ้านนี้มีการจัดกระทำ อย่างเป็นขั้นเป็นตอนโดยเริ่มตั้งแต่ การสร้างประเด็นเกี่ยวกับกองทุนหมู่บ้านในฐานะเป็นสิ่งใหม่ ที่เข้ามายังหมู่บ้าน โดยจัดกระทำฝ่าย การจัดเวทีชาวบ้านครั้งที่ 1 เพื่อเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับ กองทุนหมู่บ้าน ที่รัฐบาลจัดสรราให้กับหมู่บ้านทุกแห่งทั่วประเทศหมู่บ้านละ 1 ล้านบาท โดยการ ดำเนินการในขั้นตอนนี้มีการระดมสมາชิกในหมู่บ้านเข้าร่วมประชุมจากทุกครัวเรือน และด้วย

ประเดิมการเข้ามาของกองทุนนี้เป็นการเปิดพื้นที่ให้ชาวบ้านได้มีการ คิด พิจารณา ถกเถียงกันพูดคุย วิพากษ์ เกี่ยวกับกองทุนหมู่บ้าน ขณะเดียวกันก็เป็นช่วงที่มีการวิเคราะห์สรุปผู้ที่มีความรู้ความสามารถเหมาะสมในการเข้ามาเป็นกรรมการกองทุนหมู่บ้าน

ขั้นตอนต่อไป จัดทำผ่านการจัดการตั้งกองทุนหมู่บ้านโดยการเปิดรับสมาชิกกองทุนและกำหนดให้สมาชิกกองทุนมีหน้าที่ในการคัดเลือกกรรมการบริหารกองทุน ซึ่งกำหนดให้มีการคัดเลือกกรรมการโดยการเสนอชื่อบุคคลที่เห็นว่ามีความเหมาะสมในการเป็นกรรมการซึ่งคัดจากคนที่มีความซื่อสัตย์สุจริต ทำงานหากิน มีความรู้ และตั้งกรรมการดำเนินการกองทุนที่มีจำนวน 15 คนในการจัด เวทีชาวบ้านครั้งที่ 2

จากนั้นจึงมีการจัดทำร่างระเบียบกองทุนที่มีระเบียบกองทุนจากส่วนกลางกำหนดให้เป็นแนว หรือขอบเขตที่วางให้หมู่บ้านต้องดำเนินการให้เป็นไปตามระเบียบหลัก พร้อมทั้งกำหนดให้มีการตี ความระเบียบหลักที่ใช้เป็นบรรทัดฐาน โดยกำหนดให้ผู้ที่จะสามารถตีความระเบียบนี้ได้เป็นเพียงเจ้า หน้าที่ของรัฐเท่านั้น ส่วนชาวบ้านนั้นถูกกำหนดให้อัญเชิญกระบวนการของผู้ที่มีความรู้ความสามารถสามารถใน การตีความระเบียบนี้ได้

... ถึงได้บอกว่า ชาวบ้านตีความหมายของระเบียบไม่ออก ก็ให้เจ้าหน้าที่คนที่มีความรู้ เมื่อถูกได้เจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชนแก้ไขแล้ว แกะพูดทีละข้อ ไม่เข้าใจให้ถกแกะจะบอกข้อนี้ตีความ ให้เสร็จ หมายความว่าอย่างนี้ๆๆ โครงสร้างสถาบันเดียวจะได้ไม่ล่มก็จะถูกตีความทีละข้อๆ...

การกำหนดระเบียบกองทุนหมู่บ้านจึงเสมือนถูกกำหนดจากกระบวนการเบียบให้ปฏิจากส่วนกลางทำให้ การดำเนินการบางประการแม้จะไม่ก่อให้เกิดการทำงานที่มีประสิทธิภาพก็ตาม เช่น จำนวนกรรมการ ที่กำหนดให้มีจำนวน 15 คน ซึ่งในทางปฏิบัติจริงหลังจากได้ดำเนินการมาเป็นเวลา 1 ปี พบว่ามี กรรมการบางส่วนที่ไม่ได้มีภาระหน้าที่ที่ต้องปฏิบัติ และการกำหนดให้มีกรรมการ 15 คนยังทำให้ การจัดการประชุมไม่สามารถดำเนินไปได้อย่างคล่องตัวเนื่องจากต้องรอองค์ประชุมเหล่านี้เป็นต้น นอกจากนั้นการกำหนดระเบียบกองทุนนั้นส่วนใหญ่ถูกกำหนดให้ดำเนินไปตามโครงสร้างที่ถูกกำหนดจากส่วนกลาง

... เราเมื่อตึกตา เข้าให้คิด คนของเรายังไม่สามารถ ฉบับต้องการอย่างผู้น้อยอย่างนี้หักอกนั้ แต่เรา มีตึกตาให้ดูว่าเข้าคิดกันไว้อย่างนั้น เรายาจะเอาอย่างนี้ใหม...

เมื่อระเบียบกองทุนได้รับการกำหนดโดยกรรมการภายในได้ขอบเขตการดำเนินการที่ถูกกำหนด ขึ้นจากส่วนกลางแล้วก็ถูกนำมาใช้แข็งให้แก่สมาชิก เพื่อให้สมาชิกพิจารณารับรองเพื่อประกาศใช้ เป็นระเบียบกองทุนหมู่บ้านกุลแก้ว

จากระเบียบข้อบังคับดังกล่าวก็จะนำมาเป็นข้อกำหนดในการให้กู้ยืมแก่สมาชิกพร้อมกับกำหนดขั้นตอนในการดำเนินการขอกู้ยืมแล้วจึงกำหนดเวลาในการให้กู้ยืมไปจนถึงขั้นตอนการอนุมัติการกู้

การพิจารณาอนุมัติการกู้ยืมมีการจัดกรະทำในรูปเวทีชาวบ้าน เนื่องจากการกำหนดให้เงินกองทุนเป็นของส่วนรวมดังนั้นการพิจารณาอนุมัติงหนี้จึงไม่สามารถกำหนดให้เป็นเรื่องส่วนบุคคลได้โดยทำการระดมให้คนในหมู่บ้านออกมาพูดแสดงความคิดเห็น โดยเริ่มจากการแนะนำตัว และแสดงความคิดเห็นความรู้สึก ซึ่งวิธีการนี้ไม่เพียงเป็นการฝึกให้ชาวบ้านได้คุ้นเคยกับการแสดงความคิดเห็นเท่านั้นแต่ยังเป็นการแสดงออกถึงศักยภาพของชาวบ้านที่มีอยู่ในตนเอง

การทำประชาคมใช้วิธีให้ออกมาพูด ตะแกรง บางคนไม่เคยแนะนำตัวเลย ชาวบ้านน่ารู้ตัวว่า เป็นคนนั้นแบบนี้ ก็มีระดานให้อันออกมากเยี่ยงกัน ความรู้สึกเป็นอย่างไร ระยะกันออกมากในหมู่บ้าน ระยะกันมาเลย เมื่อตนเข้ามานะ เหมือนทุกคนเข้ากันเอง ไม่เคยออกมาพูด บอกว่าวันนี้ลองกล้า กันซักวันซึ แสดงตัวตนออกมาก ทุกคนไม่เคยก์แคร์มองกัน แค่ 50 คน อายกันเอง แต่จริงๆตัวตนเค้า เค้ามีความสามารถเค้าอยู่ในตัว เค้าไม่เคยแสดงออกมากเลย เราเก็บไว้กันในเวที คนนี้ใช้ได้ เราจะเริ่มมองแล้วคนไหนพอจะใช้ได้แล้วแบ่งกลุ่มกัน แบ่งกลุ่มก์เสนอปัญหา...เราก็จะเริ่มว่า ทำไม่คิดอย่าง นั้น เค้าก็จะยืนพูด เลยว่าอย่างนั้นอย่างนี้ ก็จะมีการปรับความคิดไปเรื่อยๆ ซึ่งในระยะแรกไม่มีใคร เก่งกว่าใคร ทุกคนเรียนรู้กันหมด แม้แต่กรรมการเองต่างคนต่างก็ไม่รู้...

การกำหนดให้ผู้ขอกู้ต้องชี้แจงเหตุผลความจำเป็นในการกู้ประกอบกับพิจารณาความสามารถในการบริหารเงินกู้ที่จะยืมไปพร้อมทั้งแจกแจงภาระหนี้ที่มีอยู่ในขณะขอกู้ยืมกองทุนหมู่บ้าน ด้วยกระบวนการนี้ส่งผลให้คนจำนวนหนึ่งต้องลงทะเบียนเดิกความตั้งใจในการกู้ยืมเงินกองทุน เพราะทันทีที่ มีการแจกแจงภาระหนี้ขึ้นในที่ประชุมก็จะมีการตั้งคำถามจากสมาชิกที่เข้าร่วมประชุมว่าจะสามารถ บริหารเงินเพื่อใช้คืนกองทุนได้หรือไม่ และด้วยวิธีการนี้ทำให้ข้อกำหนดว่าด้วยวงเงินกู้ที่กำหนดให้ไม่ เกิน 20,000.- บาทโดยเป็นสิ่งที่ขอบรวม แม้การดำเนินการในกิจกรรมอื่นที่สมาชิกก็เห็นชัดเจน ว่าเงินกู้เพียง 20,000.- บาทไม่สามารถช่วยให้การดำเนินกิจการนั้นสำเร็จได้ แต่ด้วยการสกัดกันด้วย ภาระดอกเบี้ยที่มีอยู่เป็นฐานเดิมของผู้กู้ทำให้การกู้นั้นเป็นไปในขอบเขตที่จำกัด เช่น การกู้เพื่อทำนา วงเงินกู้เพียง 20,000.- บาทไม่สามารถที่จะใช้เป็นเงินทุนสำหรับการทำนาในแต่ละควรการผลิตได้ ในทางตรงข้ามสำหรับการขอกู้ในวงเงิน 20,000.- นี้สำหรับการประกอบกิจกรรมอื่น เช่น การปลูก กระชาย หรือการทำ สมุนไพรเชื่อมอาจไม่มีความจำเป็นที่ต้องกู้เต็มวงเงิน แต่กรรมการก็ไม่สามารถ ตัดตอนวงเงินการกู้ลงได้ ยิ่งไปกว่านั้นการกำหนดให้การสกัดเงินกู้ยืมที่กำหนดครอบระยะเวลา 1 ปี ก่อให้เกิดปัญหาสำหรับการกู้เพื่อการดำเนินโครงการที่มีช่วงการให้ผลตอบแทนมากกว่า 1 ปี

ตารางการจัดเวลาที่ชาวบ้านเพื่อให้ข้อมูลเกี่ยวกับกองทุนหมู่บ้าน

ครั้งที่	วันที่	การดำเนินการ
1	24 มิ.ย 44	ซักซ้อมความเข้าใจ โดยมีตัวแทนทุกครัวเรือนเข้าประชุม เพื่อชี้แจงข้อมูลเพื่อเป็นการสร้างประเดิมให้เกิดการ วิพากษ์ในชุมชน
2	2 ก.ค.44	คัดเลือกกรรมการกองทุนหมู่บ้าน
3	23 ก.ค.44	กำหนดภาระหน้าที่ของกรรมการ และข้อบังคับกองทุน
4	24 ก.ค.44	ชี้แจงข้อบังคับของกองทุน
5	15 ก.ย.44	ชี้แจงขั้นตอนการขอภัย และการจัดสรรงบ
6	30 ต.ค.44	กำหนดเวลาการยื่นคำขอภัย การทำสัญญาและการรับ เงินภัย
7	1 พ.ย. 44	อนุมัติงบภัย 12 ราย เป็นเงินภัยทั้งหมด 210,000.- บาท

ผลจากการดำเนินการกองทุน

จากการสอบถามถึงการเข้ามาของกองทุนหมู่บ้านพบว่า ในทศนะของชาวบ้านแล้วเห็นว่า การเข้ามาของกองทุนหมู่บ้านเข้ามาช่วยเหลือชาวบ้านที่ยากจน

ถาม : การมีกองทุนเข้ามาดีหรือไม่ดี

ตอบ : ก็ดี คนที่ไม่มี เคยไปกู้ชาวบ้าน ก็ไม่ต้องไปกู้เสียดอกแพง รู้จักกับช่วยเหลือดี

การช่วยเหลือชาวบ้านที่ยากจนที่ชัดเจนคือการช่วยลดภาระรายวันลง โดยการภาระรายวันถือเป็นภาระซึ่งนิดคับขั้นมากที่สุด และมีอัตราดอกเบี้ยเงินภัยที่สูงที่สุด อย่างไรก็ตามในการศึกษานี้ได้ศึกษา วิเคราะห์ถึงผลของกองทุนหมู่บ้านที่มีต่อการจัดกิจกรรมดำเนินการภายใต้หมู่บ้านในด้านต่างๆ ดังนี้

1. ผลกระทบของกองทุนต่อการสะสมทุน(การสร้างรายได้ ลดรายจ่าย)
2. ผลกระทบของกองทุนต่อการพัฒนาอาชีพ การสร้างรายได้ การสร้างงาน
3. ผลกระทบของกองทุนต่อการสร้างสวัสดิการให้กับสมาชิกในชุมชน
4. ผลกระทบของกองทุนต่อการรวมกลุ่ม
5. ผลกระทบของกองทุนต่อปัจเจกชน

1. ผลของกองทุนต่อการสะสมทุน(การสร้างรายได้ ลดรายจ่าย)

การเข้ามาของกองทุนหมู่บ้านสามารถช่วยเหลือในส่วนของการเป็นแหล่งเงินทุนให้กับชาวบ้านแม้จะเป็นวงเงินที่ไม่มากนักอย่างน้อยในปัจจุบันซึ่งแน่นอนว่างเงินถูกขนาด 20000 บาทไม่สามารถใช้ลงทุนในกิจกรรมขนาดใหญ่ได้ แต่อย่างไรก็ตามเนื่องจากหมู่บ้านกุดแก้วได้พยายามในการปรับตัวจากที่มีการผลิตข้าวเป็นสำคัญไปสู่ชุมชนที่มีการทำมาหากินมากกว่า 1 อย่างซึ่งทำให้การผลิตมีลักษณะหลากหลายขึ้น ขณะเดียวกันความต้องการและความจำเป็นในการใช้เงินทุนในหมู่บ้านก็เพิ่มมากขึ้น การเข้ามาของกองทุนจึงสามารถช่วยเป็นแหล่งเงินทุนให้กับชาวบ้านในส่วนที่มีกิจกรรมการผลิตขนาดเล็กได้ ขณะเดียวกันก็ไม่สามารถเป็นแหล่งเงินทุนให้กับการดำเนินการในกิจกรรมขนาดกลางหรือการดำเนินการที่ต้องการเงินทุนจำนวนมากและมีช่วงของการได้ผลผลิตที่มีรอบระยะเวลาการผลิตที่นานกว่า รอบ 1 ปี

2. ผลของกองทุนต่อการพัฒนาอาชีพ การสร้างรายได้ การสร้างงาน

จากการสืบค้นถึงการดำเนินการให้กู้ยืมแก่บุคคลต่างๆ ในชุมชนพบว่าการเข้ามาของเงินกองทุนมีผลต่อการพัฒนาอาชีพและการสร้างงานให้กับชุมชนได้ในระดับหนึ่งทั้งนี้มีได้เกิดขึ้นจากการเข้ามาของกองทุนหมู่บ้านโดยลำพังแต่เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากฐานเดิมของชุมชนที่ได้มีการปรับตัวจากชุมชนที่มีฐานการผลิตที่การทำนาปลูกข้าวไปสู่การแปรรูปผลผลิตและได้มีการรวมตัวกันเป็นกลุ่มแม่บ้าน ที่มีการตั้งขึ้นในปี 2535 โดยในกลุ่มแม่บ้านจะมีกิจกรรมหลักในการแยกเปลี่ยนเรียนรู้ในการแปรรูปผลผลิตต่างๆ ซึ่งถูกพัฒนาขึ้นจากหน่วยงานของรัฐและได้รับการสนับสนุนในหลายด้านทั้งด้านเงินทุน และทักษะความรู้ต่างๆ ทั้งความรู้ที่ได้รับการสนับสนุนจากภายนอกและความรู้ทักษะที่เกิดจากประสบการณ์การเรียนรู้ของคนในชุมชนเอง กลุ่มแม่บ้านจึงเป็นเสมือนศูนย์การเสริมสร้างความรู้ สำคัญที่สามารถให้ความรู้เกี่ยวกับการทำสมุนไพรแปรรูปให้แก่สมาชิกรวมทั้งบุคคลทั่วไปได้ และด้วยการเสริมสร้างความรู้ในส่วนนี้เมื่อกองทุนหมู่บ้านเข้ามายังในฐานะแหล่งทุนทำให้การกู้ยืมเงินกองทุนเพื่อเป็นทุนในการทำการผลิตสมุนไพรแปรรูปและพัฒนาการผลิตและการแปรรูปให้เป็นไปได้ ขณะเดียวกันก็ช่วยเสริมสร้างทักษะความรู้ในการแปรรูปสมุนไพรให้มีการขยายตัวไปในรูปแบบและผลิตภัณฑ์ที่มีความหลากหลายมากขึ้น แต่การเข้ามาของเงินกองทุนยังไม่มีผลต่อการสร้างความมั่นคงในอาชีพ เนื่องจากการแปรรูปผลผลิตนี้จะสามารถดำเนินกิจการต่อไปได้จำเป็นต้องอาศัยการดำเนินการด้านการตลาดที่มีประสิทธิภาพคือสามารถเปิดตลาดและยึดพื้นที่ส่วนแบ่งด้านการตลาดให้อยู่ในระดับที่คงที่หรือขยายตัว หากการดำเนินการด้านการตลาดไม่มีการขยายตัวและปรับตัวลดลง การดำเนินการสมุนไพรแปรรูปคงจะประสบกับปัญหา

3. ผลของกองทุนต่อการสร้างสวัสดิการให้กับสมาชิกในชุมชน

การดำเนินการกองทุนในขณะนี้ยังไม่มีผลในทางปฏิบัติในส่วนของการช่วยเสริมสร้างสวัสดิการให้กับชุมชน แต่ก็มีภารกิจหน้าที่ไว้เป็นแผนที่อาจมีภารกิจดำเนินการในอนาคต

4. ผลของกองทุนต่อการรวมกลุ่ม

เนื่องจากการกำหนดให้การกู้ยืมเงินกองทุนนั้นจำเป็นต้องมีบุคคลที่ต้องรับภาระหนี้และการจ่ายคืนดอกเบี้ยเงินกู้เป็นรายบุคคลทำให้การกู้ยืมในนามของกลุ่มนี้สามารถดำเนินการได้ ดังนั้น กองทุนหมู่บ้านจึงไม่จัดว่าเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อการสร้างความเข้มแข็งให้กับการรวมกลุ่มได้โดยตรง แต่เนื่องจากการดำเนินการกลุ่มในหมู่บ้านแห่งนี้มีกลุ่มที่มีลักษณะเดดเด่นคือกลุ่มแม่บ้านที่มีกิจกรรมสำคัญที่ร่วมกันจัดกระทำคือการทำสมุนไพรประชุมโดยกำหนดให้สมาชิกสามารถส่งผลผลิตเข้ากลุ่มได้โดยกลุ่มจะหักเงินเข้ากลุ่มร้อยละ 2 จากยอดขายผลผลิตที่สมาชิกนำมายieldให้กับกองทุน โดยที่การลงทุนการผลิตนั้นกลุ่มจะมีส่วนช่วยในด้าน ความรู้ อุปกรณ์ วัสดุดิบ ส่วนการลงทุนนั้นอยู่ในความรับผิดชอบของสมาชิกแต่ละราย การเข้ามาของกองทุนหมู่บ้านแม้จะไม่ได้ก่อให้เกิดการรวมกลุ่มโดยตรงแต่ก็เป็นตัวกระตุ้นให้การรวมกลุ่มการขยายตัวมากขึ้น

5. ผลของกองทุนต่อปัจเจกชน

ด้วยภาพลักษณ์ของกองทุนหมู่บ้านที่เข้ามายืนฐานของแหล่งเงินทุนของส่วนรวมที่ทุกคนในชุมชนสามารถเข้ามามีสิทธิ์มีส่วนในเงินกองทุนนี้ได้ สงผลให้การใช้ประโยชน์จากกองทุนมีลักษณะที่หลากหลายตามความต้องการและจำเป็นของสมาชิกหมู่บ้านแต่ละราย ซึ่งสามารถเห็นถึงการใช้ประโยชน์จากการตัดสินใจเข้าร่วมเป็นสมาชิกกองทุนและ การใช้ประโยชน์จากการลงทุน

การตัดสินใจเข้าร่วมเป็นสมาชิกกองทุนหมู่บ้าน การเข้าร่วมเป็นสมาชิกกองทุนหมู่บ้าน ถูกกำหนดด้วยปัจจัยสำคัญที่ชาวบ้านแต่ละบ้านจะพิจารณาจากฐานทางการเงินของตนเองคือถ้าบ้านใดพิจารณาว่าบ้านของตนเองหรือครอบครัวของตนเองไม่เดือดร้อนเรื่องการเงินก็มักจะตัดสินใจไม่เข้าร่วมเป็นสมาชิกกองทุนหมู่บ้าน ดังเช่น นางลัดดาที่มีอาชีพทำนา ค้าขาย และทำสวน โดยมีสามีเป็นลูกจ้างประจำในหน่วยงานราชการ มีที่นา 10ไร่เศษ มีลูก 2 คน ที่โตและมีงานทำแล้วเมื่อถูกถามถึงสาเหตุว่าทำไมจึงไม่เข้าเป็นสมาชิกกองทุนหมู่บ้านก็ได้รับคำตอบว่า "... เพราะเราไม่เดือดร้อน... เราไม่รู้ว่าจะกู้เอามาทำอะไร เราไม่อยู่แล้ว ไม่รู้จะเอามาทำอะไร เราเป็นภาระ..."

การใช้ประโยชน์จากกองทุน

เป็นการศึกษาการใช้ประโยชน์จากกองทุนโดยศึกษาจากชาวบ้านที่เป็นสมาชิกกองทุนและกู้เงิน จำนวน 7 ราย เป็นสมาชิกกองทุนและไม่กู้ จำนวน 2 ราย และผู้ที่ไม่เป็นสมาชิกจำนวน 2 ราย รวม 11 ราย โดยที่แต่ละรายมีรายละเอียดที่นำเสนอดังนี้

นาง อายุ 41 ปี มีลูก 2 คน คุณติกำลังศึกษาอยู่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 คุณเล็กศึกษาอยู่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ได้รับอนุมัติงกู้จำนวน 20,000.-บาท โดยกู้เพื่อทำการแปรรูป เพื่อการค้า โดยกิจกรรมหลักคือ ทำขันมเบื้องขายในงานประเพณีต่างๆซึ่งต้องเดินทางไปขายในต่างถิ่น และในยามว่างจากการออกเรือขายขันมก็ใช้เวลาในการรับปัก เย็บผ้า แกะเสื้อผ้า ติดซิปฯลฯ ส่วนสามีก็จะใช้เวลาว่างในการจับปลา ค่าใช้จ่ายในครัวเรือนก็จะมีค่าน้ำ ค่าไฟ ค่ากับข้าว ค่าใช้จ่ายของลูกๆ ซึ่งจะหนักไปในค่าไฟโรงเรียนของลูกซึ่งตกประมาณวันละ 100 บาท ก่อนที่กองทุนหมุนบ้านจะเข้ามานั้น นงต้องอาศัยการกู้ยืมจากร้านค้าโดยการซื้อสินค้าเงินเดือน หรือในยามคบขันไม่มีเงินติดบ้านจริงๆนั้นก็อาศัยกู้ยืมจากญาติพี่น้องและเพื่อนส่วนใหญ่เป็นการกู้ระยะสั้นที่ต้องมีการกำหนดเวลาการใช้คืนที่แน่นอนแต่การกู้ลักษณะนี้ก็มีข้อดีที่ไม่ต้องเสียดอกเบี้ยเนื่องจากเป็นญาติกันและมีความเข้าใจและรับรู้ถึงความจำเป็นในการกู้ที่ผู้ให้กู้มีต่อผู้กู้ แต่สำหรับนงเองแล้วการขอกู้ยืมแต่ละครั้งเป็นเรื่องหนักใจ ดังคำบอกเล่าถึงความยากลำบากใจในการขอ กู้ว่า “ บางที่เราจะไปขอຍืมเขา บางที่เลี่ยงไป 2 เที่ยว 3 เที่ยว เรา ก็ไม่กล้าพูด อาย เค้า กลัว เขาไม่ให้ ... คือเราจะไปต้องตัดสินใจ ถ้าเราไม่ตัดสินใจเรา ก็ไม่ได้ ถ้าเราไม่หน้าด้าน ก็ไม่ได้... ”

เมื่อกองทุนหมุนบ้านเข้ามานั้นสามารถถอนกู้เงินได้ 20,000.- บาทซึ่งเป็นวงเงินสูงสุดที่กองทุนหมุนบ้านให้กู้แก่สมาชิก เงินกู้ที่ได้รับถูกใช้จ่ายไปในการลงทุนตั้งแต่ เครื่องมือ เช่น กระทะ ถังแก๊ส รถเข็นร่วม เตาขันมเบื้อง วัตถุติดบ เช่น แป้ง น้ำตาลทราย น้ำตาลปีบ ถั่ว น้ำมัน แป้งข้าวเจ้า แป้งหมี่ เพื่อทำขันมเบื้อง ขันมถังแตก ถ้วยหอด ข้าวเกรียบงาปิ้ง ตลอดจนค่าใช้จ่ายในการเดินทางซึ่งใช้ไปในการเช่าเหมารถปีละ 12,000 บาท รายได้ที่สามารถทำได้ในการขายขันมในงานต่างๆที่เดินทางไปนั้นไม่แน่นอนแต่ประมาณได้ว่าในการขายในงานซึ่งเป็นเวลาประมาณ 10 วัน จะมีรายได้หักค่าใช้จ่ายแล้วประมาณ 10,000.- บาท ซึ่งถือว่าที่ขายอยู่บ้านโดยเฉพาะในหน้าที่มีผลไม้ชุมชน การขายขันมเหล่านี้จะมียอดการซื้อขายลดลง

ในการกู้กองทุนหมุนบ้านสำหรับรายนี้ต้องมีคนค้ำประกัน 2 คน ซึ่งนงเห็นว่า วงเงินกู้ที่ได้รับนี้ เป็นจำนวนเงินที่น้อยไปไม่เพียงพอสำหรับการลงทุนและระยะเวลาในการให้กู้นั้นก็สั้นเกินไป “ อย่างให้กู้ระยะยาวยา คนที่ไม่มี อย่างเงิน 20,000 ไปซื้ออะไรไม่ค่อยได้ อย่างกู้ระยะยาวยา แล้วผลัดผ่อนสัญญาเป็น 5 ปี อย่างกู้ 50,000 ส่งปีละ 10,000 พร้อมต้นและดอก... ”

ยอม อายุ 45 ปี อาชีพทำนา สามีรับจ้างปลูกบ้าน มีลูก 1 คน มีที่นา 40 กราวาไร่ ปัจจุบันเก็บที่ไว้ทำงานทำสวนเพียง 5 ไร่ โดยปลูกกระท้อน มะม่วง บัว ข้าวโพด ถั่วฝักยาว พักทองนอกนั้นให้เช่า นอกจากนั้น ยังหารายได้จากการขายผลผลิตจากสวนและทำขนมขาย เช่น ขันมเปื้อง ถั่วทอด

ยอมได้รับอนุมัติการกู้ยืมเงินกองทุนหมู่บ้านในวงเงิน 20,000.- บาท แต่ยอมกู้เพียง 10,000.- บาท ทั้งที่ไม่มีความเดือดร้อนในเรื่องของเงินทุน โดยยอมเล่าว่าตลอดการทำงานมากได้เก็บสะสมเงินไว้บ้างแต่เมื่อ กองทุนหมู่บ้านเข้ามาและให้สิทธิในการกู้ประกอบกับดอกเบี้ยไม่แพงจึงกู้ไว้ยามขาดสนตังที่ยอมเล่าว่า

... เมื่อเราขาดเหลือ เอกติดไว้ ดอกมันถูกดี ก็เลยแบบเอาไว้ เค้าเอกันข้างบ้านดอกมันถูกดี ... เค้าให้ 2 หมื่นนะ แต่เราไม่เอา ใช้กี่จะแบบเขาง่ายตอนใช้รึซึ แบบเราพออยู่ไง ติดไว้ซักหนึ่นี่เมื่อขาดเหลืออะไรมอย่างเงี้ยนนะ ... เราถูกม้าพอใช้ไม่อยากเป็นหนี้เขานะ... เราไม่เคยเป็นหนี้ใคร เรา ก็กลัวซึ ราพอใช้อยู่แล้ว เราหาพอใช้ ไม่อยากเป็นหนี้ใครใจคอดี มันนึกอยู่เรื่อยมันต้องใช้ ไม่อยากเป็นหนี้ใคร ดอกมันถูก เอกก์เอา...

ทศนະของยอมเห็นว่า กองทุนหมู่บ้านเป็นสิ่งที่มีประโยชน์ สามารถเป็นแหล่งเงินกู้ดอกเบี้ย ราคาถูกให้กับชาวบ้านไว้เป็นแหล่งเงินทุนยามขาดสน และเห็นว่าการดำเนินงานของกองทุนที่ดำเนินการอยู่เป็นสิ่งที่ดีแล้ว

นิ อายุ 45 ปี เดิมอาชีพอยู่ในกรุงเทพฯ หานคร มีอาชีพทำรองเท้า และขายรองเท้า เมื่อประเทศประสบปัญหาเศรษฐกิจ ทำให้การค้าในเมืองขาดทุน ทำให้มีหนี้สินสูงถึง 7 แสนบาท จึงตัดสินใจขายบ้าน เครื่องมือในการทำงานเท้าและย้ายมาอาชีพอยู่ในชุมชนโดยข้อซื้อที่ดินต่อจากชาวบ้าน ในระยะแรกที่ย้ายเข้ามายังหมู่บ้าน ก็เลี้ยงชีพโดยการเร่ขายพระเครื่องตามเมืองต่างๆ เช่น ลิ้งห์บุรี ตัวเมืองอ่างทอง ลพบุรี บ้าง โดยเดินทางไปค้าขายทุกที่ที่มีตลาดพอให้ได้เงินทุนค้าขาย โดยในการค้าขายนี้ในระยะแรก นิต้องเดินทางติดตามสามีไปเร่ขายพระเครื่อง ต่อมามีเมื่อ กองทุนหมู่บ้านเข้ามายเปิดโอกาสให้ชาวบ้านได้กู้ยืมเงินเพื่อลงทุนนั้น นิกได้อาศัยแหล่งเงินทุนนี้เข้ามาช่วยโดยในรอบแรกที่มีการเปิดให้กู้นั้น นิกได้กู้ยืมเงินกองทุนจำนวน 15,000.- บาท เพื่อเป็นเงินลงทุนค้าขายโดยนำไปปลงทุนซื้อน้ำปลาอยомาขาย พระเครื่อง ชั้นรถเข็น ร่ม และปั้นเงินที่กู้บ้างส่วน(2,000 บาท)ให้แก่ลูกชายไปลงทุนเลี้ยงไก่สวยงาม ซึ่งนิสามารถใช้คืนเงินกู้งวดแรกได้ และได้ขอ กู้ยืมเงินในรอบต่อไปเป็นเงิน 20,000 บาท โดยนำไปลงทุนพระเครื่องและน้ำปลาอยอ โดยนิมีรายจ่ายที่เป็นค่าใช้จ่ายในบ้าน ได้แก่ ค่าบ้านที่ กู้เงินธนาคารออกซึ่นมาและต้องผ่อนสั่งชำระเดือนละ สองพันกว่าบาท ค่าน้ำค่าไฟ ค่าเล่าเรียนของลูก ค่าเช่าที่วางสินค้า แม้ว่าเงินกองทุนหมู่บ้านจะถูกจัดสรรให้กับสมาชิกกองทุนได้ใน

จำนวนที่ไม่สูงมากนักแต่ในทศนักษัองนี้เห็นว่า เป็นการซ่อมเหลือสำคัญจากภาคธุรกิจที่ชาวบ้านได้รับประโยชน์โดยตรง

... พุดจริงๆนะ แบบว่าดีใจมากที่หลวงมาช่วยตรงนี้ ให้กองทุนหมู่บ้าน ให้เงินสะพัดอย่างไร อย่างนี้ แล้วชาวบ้านก็ไม่ต้องดิ้นรนกันมากมาย ใช่ไหม เรามาทำให้เห็นว่ากันอย่างนี้ เราไม่ได้อาจินไปทำอะไร เพื่อเราเอากำไรมาใช้มากิน...

การได้รับอนุมัติงบจากกองทุนหมู่บ้านดึงสามารถจะช่วยให้การดำเนินธุรกิจของนี้เป็นไปได้คล่องตัวขึ้นแต่เนื่องจากการกำหนดให้อัตราดอกเบี้ยของกองทุนสูงถึงร้อยละ 6 ต่อปี ทำให้เกิดภาระที่ค่อนข้างหนักมาก ซึ่งนี่เห็นว่า "... อยากให้ออกเบี้ยลดลงเหลือ ร้อยละ 3 ..."

ศักดิ์ อายุ 26 ปี จบการศึกษาระดับปวช. สาขาวิชาบัญชี แต่สนใจเรื่องการแต่งหน้า และจัดดอกไม้ ซึ่งได้ศึกษาด้วยตนเองจากตำรา จากผู้มีประสบการณ์ จนสามารถใช้ความรู้นี้มาเป็นอาชีพ โดยมีอาชีพรับแต่งหน้าแต่งตัวเจ้าสาว ภูเงินจากกองทุนหมู่บ้านตั้งแต่วงศ์สอง รอบปีแรกเป็นเงิน 2 หมื่นบาทโดยนำไปใช้ลงทุนตัดชุดราตรี เพื่อให้เจ้าสาวเข้าในการจัดงานแต่งงาน โดยเงินสองหมื่นสามารถนำไปลงทุนตัดชุดราตรีได้ 2 ชุดและชุดไทย 2 ชุด งานที่รับทำนั้นมีตั้งแต่แต่งหน้าแต่งตัวเจ้าสาวให้เข้าชุด รวมไปถึงรับจัดดอกไม้ และร้อยพวงมาลัยบ่าวสาว ตลอดจนงานบวช งานศพ ทำบ่ายศรี การรับงานนี้มีช่วงเวลาที่มีงานชุกและบางช่วงเวลาที่งานเบาบาง เช่น เดือนที่มีงานชุกจะได้แก่ เดือนอ้าย เดือนยี่ เดือน๓ เดือน 4 และเดือน 6 เดือน 9 เดือน 12 รายได้โดยเฉลี่ยเดือนละ 6,000.- บาท

ศักดิ์ มีวิธีจัดการด้านการเงินด้วยการวางแผนการเงินโดยการจัดเก็บเงินรายได้บางส่วนที่จำเป็นต้องใช้จ่ายรวมไว้ทุกครั้งหลังจากรับเงินรายได้เข้ามา

... เราจะมีวิธีการออมเงินของเรา ก็คือว่า พอร์บงานงานหนึ่งเราจะเหลือเงินเอาไว้สัก งานละเท่าไหร่ วางแผนเอาไว้เลย ถ้าเกิดเราเสียเครดิตกับกลุ่มแล้วมันก็ไม่ดี ... คือว่า ผ่านวางแผนออมเงิน เอาไว้ สักกลุ่มก็คือ ว่า วางแผนไว้ต่อไป แล้วก็งานต่อเดือน ว่าเดือนนี้มีกิจงาน บางวันเราวัน 3 งานเราก็เฉลี่ยวิ่งเลย ว่า 3 งานนี้เราจะเอาไว้เท่าไหร่ ...

การคิดเงินค่าจ้างสำหรับงานเหล่านี้ศักดิ์มีวิธีคิดอัตราค่าจ้างที่ต่างไปจากร้านค้าหรือร้านที่รับจ้างจัดการเรื่องเหล่านี้โดยตรงโดยให้เหตุผลว่า ไม่ได้เปิดร้านเป็นกิจลักษณะ แต่รับทำโดยให้บ้านเป็นที่ติดต่อ ก็จะมีคนรู้จักบอกต่อๆกันไป ประกอบกับคนที่มาก็มักจะเป็นคนที่รู้จักแนะนำต่อๆกันมา

ก็ไม่สามารถคิด澎ได้ และที่สำคัญที่สักดิ์ยีดถือคือไม่คิดว่าทำเป็นการค้า แต่เป็นการซวยเหลือกัน และในการรับงานแต่ละงานก็เท่ากับเป็นการฝึกทักษะและได้เรียนรู้ไปด้วย

ถาม : ดูว่าตัวน้องเองไม่ได้มุ่งหวังด้านการค้ามากนัก

ตอบ : คือว่า ช่วยด้วย คือ เมื่อตนกับว่า ช่วยเพื่อนบ้านด้วยกัน หรือว่าช่วยคนกันเอง และถือว่าเป็นการฝึกทักษะเรียนรู้ไปด้วย

ในทศนะของศักดิ์เห็นว่า กองทุนหมู่บ้านที่เข้ามาสามารถช่วยเป็นแหล่งเงินทุนให้กับชาวบ้านได้ และเห็นว่าหากวงเงินกู้สูงขึ้น อีกเล็กน้อย ก็จะเป็นประโยชน์ต่อการดำเนินงานในอาชีพของตนเองมากขึ้น

ถาม: ถ้ามองในแง่ของเงิน กองทุนหมู่บ้านน้องเห็นว่ามีประโยชน์ไหม

ตอบ: มีประโยชน์มาก ช่วย ... อย่างจะให้กู้เพิ่มได้อีกซักนิดหนึ่ง เพราะอย่างที่ว่าผมไปลงทุนได้ชุดคราตวี 2 ชุด ชุดไทย 2 ชุด เงินกู้ยังเหลืออีกเล็กน้อยแต่ก็ไม่พอที่จะได้ชุดเพิ่มอีก...

หอม อายุ 58 ปี จบการศึกษา ชั้นประถมปีที่ 4 เป็นกรรมการหมู่บ้าน มีอาชีพทำของเชื้อมมากกว่า 20 ปี ได้เริ่มกู้ยืมเงินจากกองทุนหมู่บ้านเมื่อ กองทุนเปิดให้กู้ยืมรอบ 2 สาเหตุที่ไม่ได้กู้ในรอบแรกนั้นด้วยในตอนแรกยังไม่รู้สึกสนใจ และยังไม่ขาดสนหรือมีความจำเป็นในการใช้เงิน จึงไม่ได้กู้ แต่ในรอบสองนั้น หลังจากเห็นการดำเนินงานของกองทุนไประยะหนึ่งเห็นว่า ดอกเบี้ยที่กองทุนคิดจากผู้กู้นั้นไม่แพง เมื่อเปิดกู้รอบสองจึงได้ขอ กู้ โดยแจ้งว่ากู้เพื่อทำของเชื้อม โดยได้วรบอนุมัติเงินกู้จำนวน 20,000.- บาท เงินกู้ที่ได้นั้นถูกจัดสรรไปในการจัดซื้อหัวตุ่กติบในการผลิต เช่น มะกรูด ตำลึง เยี่ยวไก่ บอระเพ็ด มะเขือเทศ มะระ น้ำตาล กระชาย อุปกรณ์การผลิต เช่น กะละมัง เตา

หอม เรียนรู้ ในการทำการแปรรูปจำพวกของเชื้อมนี้มานานก่อนที่จะมีการตั้งกลุ่มแม่บ้านที่มีการทำการแปรรูปสมุนไพรจนเป็นผลผลิตที่มีชื่อเสียงของหมู่บ้าน โดยหอมเล่าว่า เรียนรู้ในการทำการแปรรูปผลผลิตลักษณะนี้ด้วยตนเอง และมีตลาดของตนเอง โดยเดิมผลผลิตที่แปรรูปได้จะถูกส่งให้กับลูกค้าที่ จังหวัด จันทบุรี เพชรบุรี และนครนายกเป็นหลัก เมื่อมีการตั้งกลุ่มแม่บ้านก็ได้เข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่มแม่บ้าน

ปัจจุบันรายได้จากการขายสมุนไพรแปรรูป ซึ่งตั้งขายหน้าวัดเฉพาะวันเสาร์ – อาทิตย์ ถ้าขายไม่ได้ก็ได้ เพียง 1,000.- บาท ถ้าขายได้ 2 วันจะได้ถึง 2,000.- บาท สำหรับการค้าส่งจากเดิมที่ส่งไปยังจังหวัดต่างๆ ตลาดมีความจำกัดลงเนื่องจากมีการแยกตลาดกันด้วยการจัดส่งผลผลิตไปถึงที่ซึ่งหอมไม่สามารถต่อสู้ด้านการตลาดในส่วนนี้ได้จึงต้องสูญเสียตลาดค้าส่งบางส่วนไปเหลือเพียง

ตลาดในส่วนของจังหวัดนครนายกเท่านั้น โดยมารับสินค้าที่บ้าน รายได้โดยเฉลี่ยเดือนละ 3-4 พันบาท หักค่าใช้จ่ายแล้วเหลือประมาณเดือนละ พันกว่าบาท

การขอเงินของหอmom ใช้วิธีการลงแชร์เพื่อกسبเป็นเงินก้อน "... คือขายของมาได้ ก็เอาไปเล่นแชร์เก็บเงินก้อน เขายของได้เอาไว้ที่แชร์ พอเราส่งเขานี่ เราก็ถูกแล้วกับเบี้ยแชร์ของเรา เงินที่ขายของได้ นึกว่าฝากกองทุนที่แชร์เอาไว้ ต้องหมุนเวียนเอาไว้ ไม่หมุนเงินก็ใช้หมด มีมากใช้หมด..."

นอกจากการกู้เงินจากกองทุนหมุนบ้านแล้ว หออย่างกู้เงินจากสหกรณ์ ด้วยเป็นเงิน 15,000.- บาท โดยสหกรณ์คิดดอกเบี้ยร้อยละ 12

สิ่งที่หอเอ็นว่ากองทุนหมุนบ้านควรรับปูงคือช่วงระยะเวลาการกู้และการคืนเงินกู้และดอกเบี้ยที่กำหนดเป็นเวลา 1 ปีนั้น เห็นว่าเป็นระยะเวลาที่สั้นเกินไปน่าจะได้ยืดเวลาออกไป เช่น ปีครึ่ง หรือ 2 ปี

หวัง อายุ 36 ปี จบการศึกษาชั้น ประถมปีที่ 6 เคยมีอาชีพทำนา แต่ปัจจุบันเปลี่ยนไปทำงานในโรงงานทำตู้เย็น ตู้แช่ มีลูก 1 คนกู้เงินกองทุนหมุนบ้าน โดยแจ้งว่ากู้เพื่อลงทุนปลูกกระชาย เพื่อส่งให้ทำกระชายเชื่อม ได้รับอนุมัติงอกกู้จำนวน 20,000.- บาท

การลงทุนทำกระชายมีค่าใช้จ่ายในการซื้อดิน ซื้อเป็นรถ คันละ 600.- บาท จำนวน 2 คัน ซึ่งเดือนละ หนึ่งพันกว่าบาท ราย เป็นรถ คันละพันกว่าบาท ถุงเพาะ จากนั้นมาปูร่องในส่วนที่ต้องลงในถุงเพาะ รวมทั้งสิ้นประมาณ 4,000 – 5,000 บาท

ในรอบสองนี้ได้กู้อีก 20,000.- บาทโดยนำมาใช้จ่ายในการปรับปรุงเครื่องไฟที่ห้องบริการให้ เช่าแก่คนในหมู่บ้านไม่ว่าจะเป็นการไปติดตั้งในงานต่างๆ โดยค่าเช่าคิดเป็นรายวัน และงานแต่ละประเภทราคาให้เช่าจะต่างไป เช่น ในงานศพจะราคาถูก คืนหนึ่งอยู่ในอัตรา 500.- บาท สำหรับคนที่รู้จักกัน ถ้าไม่รู้จักคิดคืนละ 700 - 800 บาท

การจัดสรรงาน ใช้วิธีการเก็บเงินส่วนที่ต้องส่งคืนเงินกู้ไว้ต่างหาก

เรือง อายุ 54 ปี มีลูก 5 คน อาชีพ เดินขายขันมเบี้ยง ตามงานประจำจังหวัดต่างๆ เช่น จังหวัด เชียงใหม่ ขอนแก่น ลำปาง แพร่ น่าน โดยการเหมารถไปเป็นหมู่คณะ โดยตั้งขายในงานแพ่ง จุดขายกัน กู้เงินกองทุน จำนวน 20,000.- บาท โดยกู้ให้ลูกขายโทรศัพท์มือถือ การกู้มากกว่า 20,000.- บาทถูกทำให้กลายเป็นเรื่องยุ่งยากที่ต้องมีการทำเรื่องให้กรรมการพิจารณาใหม่และคราวที่สองกู้มากกว่า 20,000.- บาทก็ถูกมองว่าเป็นแก่ดำเน แลกก่อให้เกิดความเกรงใจไม่มีใครกล้าขอ กู้มากกว่า 20,000.- บาท

... ถ้ามี : มีครบที่เป็นอย่างคุณพี่ ที่อยากกู้มากกว่า 20,000.-

ตอบ : ขอเชาอยากกู้

ถ้ามี : เข้าทำอะไรจะ

ตอบ : เข้าค้าขายหลายอย่าง

ถ้ามี : เข้าอยากจะกู้มากกว่า 20,000.-

ตอบ : ให้ลูกเชา

ถ้ามี : แล้วกรรมการบอกรวมต้องทำเรื่องใหม่

ตอบ : ยุ่งกับเข้าเป็นแกะดำเนิน

ถ้ามี : ใครคือแกะดำเนิน

ตอบ : คิดเอง

ถ้ามี : กรรมการเป็นหน้าที่เขานะคะ ที่เขายังต้องพิจารณาตามคำขอจะให้หรือไม่ให้อีก

เรื่องหนึ่ง คิดอย่างนั้นหรือเปล่า หรือเกรงใจเข้า

ตอบ : เกรงใจเข้า

ถ้ามี : เราเกรงใจเข้าเองใช่ไหม

ตอบ : กลัวเขามาประชุมจะไม่มีเวลา

ถ้ามี : เข้าพูดว่ากรรมการต้องมาประชุม แต่ไม่ได้บอกกว่าต้องเกรงใจเขานี่

ตอบ : เกรงใจเอง..

บัว อายุ 36 ปี มีลูก 2 คน คนโตเรียนอยู่ ปวช.ปีหนึ่ง คนเล็ก เรียนอยู่ชั้นประถมปีที่ 5 อาชีพรับจ้างทั่วไป เช่น รับจ้างทำงานบ้าน ด้วยหูน้ำดุดหลุ่มปลูกกล้วย หาวัตถุดิบในการทำสมุนไพรและซื้อ米 เช่น ลูกเต้าหู้ เอียวไอกาลฯ รวมทั้งการทำสมุนไพรและซื้อ米ส่งกลุ่มแม่บ้าน และทำนาบนพื้นที่นาของสามีจำนวน 2 ไร่ เศษ โดยข้าวที่ได้จากการทำนาจะประมาณ 80 ถัง จะถูกนำไปขายทั้งหมด ส่วนข้าวที่ใช้กินในบ้านนั้นเป็นข้าวที่ซื้อมาได้จากตลาด เงินรายได้ที่ได้จากการขายข้าวจะถูกนำมาลงทุนในการทำนาครั้งต่อไป โดยสามารถทำนาได้ปีละ 3 ครั้งแต่ละครั้งขายข้าวได้เป็นเงินประมาณ 7,000-8,000บาท โดยการลงทุนทำนาแต่ละครั้งจะใช้เงินทุนไม่ต่ำกว่า 4,000.- บาท โดยลงทุนเป็นค่า ข้าวปลูก ที่มีต้นทุนถังละ 75 บาท ที่นา 2 ไร่เศษ ก็ใช้ข้าวปลูกถึง 2 ถัง เป็นเงิน 150 บาท เนื่องจากไม่มีที่สำหรับตากเมล็ดพันธุ์จึงต้องปรับเปลี่ยนจากการเก็บเมล็ดพันธุ์ไปสู่การซื้อเมล็ดพันธุ์ ค่าจ้างหัวคน ไร่ละ 35 บาท ค่ายาคัดลุมหูน้ำ คือเป็นสารเคมีที่ใช้สำหรับฉีดไม่ให้หูน้ำขึ้น รวมทั้งยาบำรุงต้นข้าวและยาฆ่าแมลง การกำจัดหอยเชอรี่ และเป็นค่าจ้างเกี่ยว ไร่ละ 400 บาท ค่าขนข้าวไปขายถังละ 1 บาท บัว เป็นกรรมการกองทุนหมู่บ้านแต่ไม่ได้กู้ยืมเงินจากกองทุน ส่วนหนึ่งมีสาเหตุเนื่องจากเกรงว่าจะหาเงินมาคืนกองทุนไม่ได้ เนื่องจากมีรายได้ไม่แน่นอน แต่มีรายจ่ายสูง และไม่คิดว่าจะกู้มาลง

ทุนในการทำสมุนไพรประรูปด้วยบัวเห็นว่าการทำสมุนไพรประรูปเป็นงานที่ไม่ได้ทำตลอดแต่ทำเมื่อเมื่อการสั่งซื้อจากกลุ่ม

ถาม : กองทุนเปิดกู้ปีแรก 2 ครั้ง ปีนี้ก็อีกครั้งทำไม่ไม่ได้กู้เลยสักครั้ง

ตอบ : เพราะกลัวหาเงินไม่ทัน รายได้ไม่แน่นอน เดียวได้เดียวไม่ได้ เรายาได้ค่าใช้จ่ายในบ้านก็หมดไปแล้ว ที่จะเก็บเป็นก้อนไม่มี

ถาม : ทำไมไม่คิดอย่างเช่นที่เขาก้มaliveทุนทำประรูปผลผลิตกันเยอะแยะ

ตอบ: ประรูปเราก็ไม่ได้ทำประจำ ไม่ได้ทำทั้งปี แล้วแต่หน้าเทศกาล ก็เลยไม่กล้า ถ้ามีอเดอร์มาสั่งของ หรือทำทั้งปีอย่างนี้มันก็พอเก็บได้ มันเป็นช่วงๆก็เลยไม่กล้า อีกอย่างลูกบอคแม่ไม่ต้องไปกู้หรอก ไม่อยากเป็นหนี้

อย่างไรก็ตามบัวก็มีความคิดว่าการมีกองทุนเป็นสิ่งที่สร้างความมั่นคงให้กับครัวเรือนในฐานะที่เป็นแหล่งเงินทุนสำรองกรณีที่เกิดความจำเป็นในการใช้เงิน

สาเหตุอีกประการหนึ่งคือ	บัวได้เข้าเป็นสมาชิกกลุ่มแม่บ้านที่มีกิจกรรมหลักในการทำสมุนไพรประรูปโดยในกลุ่มแม่บ้านมีเงินทุนให้สมาชิกได้กู้ยืมด้วยซึ่ง บัวได้กู้ยืมเงินจากกลุ่มแม่บ้านเป็นเงิน 6,000.- บาท โดยมีช่วงระยะเวลาการคืนเงินยืมเป็น 2 ช่วง คือช่วงละ 6 เดือน โดยคืนพร้อมดอกเบี้ย ครั้งละ 100.- บาท โดยการจัดการเงินที่ให้กู้ยืมแก่สมาชิกในส่วนนี้คำนวนจากเงินของกลุ่มทั้งหมดหารเฉลี่ยกับจำนวนสมาชิกที่ต้องการกู้ยืม
-------------------------	---

มะพลับ อายุ 39 ปี อาชีพ ตัดเย็บเสื้อผ้า รายได้ประมาณเดือนละ 3,000.- ถึง 7,000.- บาท จบการศึกษาชั้น ประถมศึกษาปีที่ 6 ได้รับเลือกเป็นกรรมการกองทุนหมู่บ้าน ปัจจุบันไม่ได้กู้กองทุนหมู่บ้าน โดยมะพลับมีเหตุผลในการไม่ขอกู้ว่า หาพอใช้จ่ายจริงไม่ต้องการเป็นหนี้

... ไม่กี่ครั้ง ก็หนูจะเป็นหนี้ทำไม่ หนูพอก็ ที่จะใช้ได้ หนูก็ไม่อยากเป็นหนี้ เพราะหนูก็ต้องสงสัยเหมือนคนพ่อถึงกำหนดเวลาอย่างนี้ เออ 2 หมื่น เยี่ยด้วยมาหาสัง ไม่เออ ...

พร อายุ 49 ปี ไม่รู้หนังสือ อาชีพรับจ้าง มีลูก 1 คน อายุ 10 เดือน ไม่มีที่ดินของตนเอง อาศัยอยู่กับพ่อแม่ และอาศัยที่ดินของพ่อแม่ทำกิน ปลูกสวน มากอก มะรวม กล้วย แต่ยังไม่ได้ผลผลิต รายได้ปัจจุบันได้จากการรับจ้างปลูกบ่อระเพ็ด ซึ่งเป็นรายได้ที่เพียงพอแค่การซื้อกับข้าวในแต่ละวันเท่านั้น พรุกมองว่าเป็นคนประธาทไม่ดี ไม่ได้รับการยอมรับจึงไม่สามารถเข้าร่วมเป็นสมาชิกกองทุนหมู่บ้าน และไม่สามารถกู้ยืมเงินจากกองทุนได้ โดยพรเองมักได้รับฟังความเห็นของคนอื่นที่

มีต่อตัวเขาว่า เป็นคนทำอะไรไม่เป็นแม้เขาจะรู้สึกขัดแย้งกับสิ่งที่เขาได้รับรู้รับฟังเกี่ยวกับตัวของเขางเอง ดังที่เขามัคคิดเสมอว่าไม่มีความสามารถทำอะไรได้โดยไม่ผ่านการฝึกฝน "... คราวนี้เขากล่าวเป็น หรือ มันก็ต้องลอง ไม่เป็นมาจากการที่ห้องนี้ มันก็ต้องหัดก่อนอื่นๆ จะให้เป็นเลยมันเป็นไปไม่ได้ เพราะเราไม่ได้หัดเลย มันเป็นไปไม่ได้ เค้าเป็นแล้วนี่ทำอะไรก็คล่อง ..." เมื่อถูกถามว่าไม่คิดจะเป็นสมาชิกกองทุนหมู่บ้านเลยหรือก็ได้รับคำตอบว่า " ก็อย่างจะเป็นแต่ไม่มีใครรักจูงจะมาเป็นได้ไง..." แม้ว่าตัวพรองมีความคิดที่อยากรู้เงินกองทุนและมีโครงการที่จะลงทุนต่างๆ เช่น ภูมัลลงทุนขาย น้ำดื่มนมหน้าวัด หรือภูมารื้อวัว ความมาเลี้ยง หรือภูมัลลงทุนเลี้ยงไก่ เปิด แต่ก็ไม่สามารถดำเนินการได้ เพราะไม่มีใครช่วยค้าประภันในการรู้เงินจากกองทุน "...ก็ไม่มีใครค้าให้ผม ผมไม่รู้จะไปกูกับใคร ใครเขาก็ให้กูก... ช่วยตัวเองตลอด ไม่มีใครค้าให้ผมจะไปกูกได้ไง อย่างพ่อแม่เค้าก็ไม่พูดอะไรมี ได้แต่ว่าว่าผมเป็นคนโง่ ไม่รู้เรื่อง ผมเป็นคนโต น้องเค้าสายมีผอมคนเดียวที่แยกกว่าเพื่อน..."

มา อายุ 65 ปี เดินมีอาชีพทำนา ต่อมาเมื่ออายุเพิ่มมากขึ้นประกอบกับค่าใช้จ่ายในการทำนาเพิ่มสูงขึ้น ไม่ว่าจะเป็นค่าจ้าง ค่าปุ๋ย ค่ายาฆ่าแมลง จึงได้เลิกการทำนา โดยในช่วงนั้น มีลูกได้ 1 คน แล้วไม่มีกลัวยังให้ลูกกินเลยคิดทำสวนกินและหันมาทำสวนปลูกขันนุน มะม่วง ลำไย กล้วย เหลือจากกินกันนำไปขาย ไม่ได้เป็นสมาชิกกองทุนหมู่บ้านและไม่ได้กู้แต่เมื่อสวนร่วงในการเป็นกรรมการที่ปรึกษาให้กับกองทุนหมู่บ้าน มา มีความเห็นว่าการมีกองทุนหมู่บ้านเข้ามานั้นเป็นส่วนดีที่รู้สึกว่าได้พยายามช่วยเหลือเรื่องของเงินทุนให้กับชาวบ้าน

ถาม : คิดอย่างไรกับกองทุนหมู่บ้านค่ะ

ตอบ : ก็คงเป็นส่วนดีของหมู่บ้านที่รู้สึกว่าให้มากกว่าทำกองทุน ดีกว่าไปอ้อนวอนนายทุน

จะเห็นได้ว่าผู้มีความจำเป็นในการใช้เงินทุนสามารถรู้เงินจากกองทุนได้ก็มี หรือที่ไม่จำเป็นใช้แต่สามารถกู้ได้ก็มี แต่ในรายที่จำเป็นใช้เงินทุนแต่ไม่สามารถกู้เงินจากกองทุนได้ก็มี ข้อมูลนี้จึงสะท้อนให้เห็นว่า ไม่ใช่ทุกคนที่มีความต้องการเงินทุนจะสามารถพึ่งพาแหล่งทุนจากกองทุนหมู่บ้านได้

ปัญหาเกี่ยวกับการดำเนินการกองทุน จากการประเมินของฝ่ายกรรมการกองทุนหมู่บ้านกุลแก้ว ซึ่งให้เห็นว่าการดำเนินการที่ผ่านมาไม่มีปัญหาอุปสรรคที่น่าวิตก สำหรับประเด็นการนำเงินกู้ยืมไปใช้ผิดวัตถุประสงค์ เช่นกู้ไปใช้ในการบริโภคที่ไม่ก่อให้เกิดผลผลิต แม้ว่าจะมีการตระหนักและเตือนภัยปัญหาลักษณะเช่นนี้ แต่การป้องปวนนั้นทำได้ในขอบเขตจำกัดเนื่องจากสมาชิกของกองทุนก็เป็นบุคคลที่เป็นที่รู้จักกันภายในหมู่บ้านการห้ามปราบจึงถูกมองว่าเป็นการปิดกั้นการเข้าถึงแหล่งเงินกู้ยืมที่ถูกมองว่าเป็นของหมู่บ้านและสมาชิกของหมู่บ้านได้ ประเด็นเหล่านี้จึงถูกมองว่าเป็นบทเรียนสำคัญที่ทุกคนจะต้องเรียนรู้ร่วมกัน เงินกู้ยืม 20,000 บาทก็ไม่ได้มากเกินไปที่จะช่วยให้เกิด

การเรียนรู้ร่วมกัน ดังที่ประธานกองทุนกล่าวว่า "...เราขอให้เหตุการณ์มันผ่านไป 1 ปี ก่อนเราจะจะสอนเขาได้..."

แม้ว่าชาวบ้านส่วนใหญ่จะมองว่ากองทุนหมู่บ้านที่เข้ามาในหมู่บ้านสามารถให้ความช่วยเหลือแก่คนยากจนหรือคนที่ประสบปัญหาเกี่ยวกับแหล่งเงินทุนได้ก็ตามแต่การดำเนินการของกองทุนบางส่วนก็ยังเป็นส่วนที่อาจก่อให้เกิดปัญหา หรือความยากลำบากให้กับผู้ถูกยึดซึ่งอาจเป็นจุดที่สามารถสร้างปัญหาด้านการเงินให้กับผู้ขอรู้เงินต่อไปได้ ซึ่งชาวบ้านได้เสนอข้อคิดเห็นเกี่ยวกับการดำเนินการกองทุนบางประการดังนี้

ข้อเสนอเกี่ยวกับการดำเนินการกองทุนจากฝ่ายสมาชิกผู้ถูกยึด ระยะเวลาของการถูกยึดที่จำกัดได้ไม่เกิน 1 ปี สำหรับผู้ที่มีเงินทุนน้อยและไม่มีแหล่งเงินทุนสำรองประกอบกับมีภาระหนี้สินอยู่เดิม การถูกยึดจะสั้นทำให้ไม่สามารถสะสมทุนได้มากพอที่จะช่วยให้หลุดพ้นจากภาระหนี้ที่มีอยู่ได้ แต่ที่ช่วยได้คือการถ่ายโอนภาระหนี้จากแหล่งหนึ่งไปยังอีกแหล่งหนึ่งเท่านั้น

การกำหนดระยะเวลาในการถูกยึดควรพิจารณาถึงกิจกรรมหรือโครงการที่ขอกู้ยืมด้วยบางกิจกรรมช่วงระยะเวลาการถูก 1 ปีก็เป็นเวลาที่สั้นเกินไปไม่สามารถหารายได้มาทันการส่งคืนเงินกู้ได้

ระยะเวลา กับอาชีพที่เค้าข้อมันน่าจะมองว่าใช่ หรือการกลั่นกรองของคณะกรรมการแต่ไม่ใช่มาขึ้นว่าต้อง 1 ปี จะทันไม่ทันก็ช่าง จะกีบมีนก็ช่าง มันขึ้นดีเส้นตายให้ไว ถ้าเรื่องกว่า 2 ปี แต่ต้องมีข้อแม้มนะ กับอาชีพแบบนี้น่ะ ก็จะมีการยืดหยุ่น แต่ 1 ปีที่ทำมา อย่างดีนา ปีนึงมันไม่ค่อยทัน มันไม่มีโอกาส มันก็ต้องหาเงินที่อื่นมาใช้ หมุนเงินนะ

ดอกเบี้ย ในกรณีให้กู้ยืมชาวบ้านเห็นว่าไม่มีความจำเป็นหากพิจารณากร่องทุนนี้จะเป็นปัจจัยที่มุ่งช่วยเหลือชาวบ้าน ดังที่ศูนย์ของประธานกองทุนที่ว่า

ให้เงินตราคงอยู่ ยังยืน ทำไม่ต้องให้พากเรามาเจ็บช้ำเพราเดอกเบี้ย ดอกเบี้ยไม่เห็นเอาไปทำอะไรเลย เรายังไงไปคิดทำไม่ เรายังคงในอนาคตข้างหน้า ไม่จำเป็นดอกเบี้ยก็ไม่จำเป็น แต่ให้เงินมันอยู่ 1 ล้าน ไม่ให้ถูกโิงความซื้อสัตย์ของชาวบ้านมีต่อลด นี่ชีคือสิ่งที่เราต้องการ ความซื้อสัตย์ในสังคม ติ่กวาหัวดีระแวงกัน ล้านนี่อยู่เหมือนปีนี้คนนั้นเอาไป ห้ามีน คนนั้นเอาไป แสนเหลือแค่หนึ่งแล้ว เหลือห้ามีนแล้ว ตายแล้วมันจะเอาจาคืนไม่ให้ กระบวนการจะหายกัน ...

ข้อสังเกตจากผู้วิจัย การเข้าถึงเงินกองทุน หรือการให้ได้มาซึ่งการกู้ยืมเงินกองทุนหนูบ้าน ถูกจำกัดอยู่ในวงของชาวบ้านที่มีฐานะระดับปานกลางขึ้นไป สำหรับชาวบ้านที่มีฐานะยากจนจริงๆ ก็ จะถูกมองว่าไม่มีศักยภาพในการคืนเงินกู้ และด้วยความมองเช่นนี้การกู้ยืมโดยอาศัยการค้ำประกัน จากเพื่อสมาชิกจำนวน 2 คนจึงเป็นสมรรถนะในการปิดกั้นการเข้าถึงเงินกองทุนนี้ แม้แต่ตัวผู้กู้เองก็มองว่า ตนเองไม่มีคุณสมบัติจึงไม่มีลิทธิในการเข้าเป็นสมาชิกและใช้ประโยชน์จากการกู้ยืม

บทที่ 6

สรุป

ภายใต้แนวโน้มภายในประเทศไปสู่ความทันสมัย ที่ส่งผลให้เกิดโครงการพัฒนาต่างๆเข้าสู่พื้นที่ชุมชนตั้งแต่การพัฒนาการผลิตด้านการเกษตร การพัฒนาอุตสาหกรรม การพัฒนาสาธารณสุข การพัฒนาด้านการศึกษา ผลงานให้ปรับเปลี่ยนค่านิยมความคิดเกี่ยวกับการให้ความหมายและความสำคัญกับสรรพสิ่งต่างๆในชุมชนที่เปลี่ยนแปลงไปจากการให้ความสำคัญกับการดำรงอยู่ร่วมกันเป็นชุมชนไปสู่การให้ความสำคัญกับความเป็นปัจเจก และการให้คุณค่าความสำคัญกับวัตถุและเงินตราในฐานะที่มาของวิทยาการ ความรู้ เทคโนโลยีต่างๆที่จะช่วยให้การผลิตเป็นไปได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ขณะเดียวกันก็ช่วยให้การดำรงชีวิตเป็นไปด้วยความสะดวกสบายมากขึ้น แต่ด้วยการปรับเปลี่ยนระบบคุณค่านี้ทำให้ชุมชนต้องปรับตัวเกี่ยวกับการทำอาหารที่ต้องอาศัยตักษิภพที่มีอยู่ในชุมชนเป็นฐานในการปรับตัวและด้วยคุณลักษณะพิเศษของพื้นที่ของชุมชนแห่งนี้ที่มีพื้นฐานการผลิตด้านการเกษตร และเป็นพื้นที่ที่อยู่ใกล้ตลาดและเป็นพื้นที่ที่มีการติดต่อกับชุมชนภายนอกได้สะดวกทำให้ การปรับตัวจากการเป็นชุมชนที่ดำรงชีพด้วยการผลิตด้านการเกษตรเพียงอย่างเดียวปรับไปสู่การเป็นผู้ค้าและผู้แปรรูปผลผลิตรายย่อย

การก่อรูปกองทุนหมู่บ้านขึ้นในชุมชน ถูกจัดทำโดยผู้ที่มีความเชี่ยวชาญในเรื่องตั้งแต่การสร้างประเต็นเกี่ยวกับกองทุนหมู่บ้าน โดยการเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับกองทุนเพื่อให้ชาวบ้านได้ถูกเตือนภัยวิพากษ์ ซึ่งเป็นกระบวนการสำคัญในการสร้างระบบความคิดเกี่ยวกับกองทุน รวมทั้งการให้ความหมายและนัยสำคัญของการเป็นหนี้ในฐานะที่สมาชิกกองทุนจะเข้ามายื่นบริการจากกองทุนที่มีภาระกิจสำคัญคือการให้เงินกู้ จนนั้นจึงนำไปสู่ภาคปฏิบัติการที่มีการดำเนินการจัดตั้งกองทุนหมู่บ้านขึ้นพร้อมทั้งการจัดตั้งกรรมการดำเนินการและการรับสมัครสมาชิกกองทุนและการดำเนินการร่วงกฎระเบียบ ที่มีการตีความร่างระเบียบที่มีกำหนดให้เพียงเจ้าหน้าที่ของรัฐเท่านั้นที่สามารถตีความระเบียบได้ ชาวบ้านจึงอยู่ในกรอบความรู้ความสามารถนี้ แต่ด้วยการกำหนดให้สมาชิกกองทุนเป็นผู้รับรองระเบียบก่อนการประกาศใช้จึงเป็นเสมือนการให้อำนาจแก่ชาวบ้าน แต่จริงๆแล้วระเบียบถูกกำหนดจากกระบวนการเบียบกองทุนจากส่วนกลาง

การอนุมัติเงินกู้ ที่จัดทำผ่านการจัดการในรูปแบบที่ชาวบ้าน เนื่องจากการกำหนดให้เงินกองทุนเป็นของส่วนรวม ดังนั้น การพิจารณาอนุมัติเงินกู้จึงไม่สามารถกำหนดให้เป็นเรื่องส่วนบุคคลได้ โดยจัดให้ผู้ขอรู้ต้องซึ่งความจำเป็นในการกู้ประกอบกับพิจารณาความสามารถในการบริหารเงินกู้พร้อมทั้งแจ้งภาระหนี้ที่มีอยู่ในขณะขอรู้ด้วย

ด้วยการดำเนินการเช่นนี้ ทำให้การตัดสิทธิการกู้หรือการลดวงเงินกู้กลยายนั้นที่ถูกต้อง ครอบคลุม แม้แต่ตัวผู้ขอ กู้เองก็ต้องยอมรับโดยปริยาย ด้วยการจัดการเช่นนี้ แม้ว่ากรรมการจะเข้าใจว่าในกิจกรรมบางประเภทที่เงินทุนเพียง 20,000 บาทไม่สามารถนำไปลงทุนในกิจกรรมได้ แต่ก็ไม่สามารถอนุมัติงเงินกู้เกิน 20,000 บาทได้ และในทำนองเดียวกันในกิจกรรมที่ไม่จำเป็นต้องใช้เงินกู้ถึง 20,000 บาท กรรมการก็ไม่สามารถตัดวงเงินกู้ได้

การดำเนินการกองทุนในลักษณะนี้ กองทุนหมู่บ้านมีศักยภาพในฐานะเป็นแหล่งเงินทุนสำรองให้กับกลุ่มคนที่มีกิจกรรมการผลิตหรือการค้าขนาดเล็ก และมีรอบการชำระเงินระยะสั้นเท่านั้น อย่างไรก็ตามลำพังกองทุนหมู่บ้านเพียงส่วนเดียวไม่สามารถเป็นตัวเสริมสร้างการลงทุนหรือการสร้างงานหรือการพัฒนาอาชีพได้ แต่จำเป็นต้องผนวกกองทุนเข้ากับความรู้ ทั้งที่มีอยู่ในชุมชนโดยความรู้นี้ต้องเป็นความรู้ที่เกิดจากการพัฒนาและสั่งสมจากภัยในชุมชนเอง เช่น การผนวกความรู้ในการผลิตด้านการเกษตร การปรับเปลี่ยนความรู้ในการประกอบกิจการค้าเข้าด้วยกัน ดังนั้นกลุ่มที่มีความรู้ทักษะในส่วนนี้จึงเป็นกลุ่มที่ถูกมองว่ามีศักยภาพในการใช้เงินกู้และได้รับการยอมรับในการอนุมัติงเงินกู้ ในทางตรงข้ามในกลุ่มแรงงานรับจ้างที่ไม่มีทักษะความรู้พิเศษ ก็จะไม่กู้ เพราะไม่รู้ว่าจะกู้ไปทำอะไร

สำหรับผลของกองทุนที่มีต่อการรวมกลุ่มนั้นพบว่ากองทุนหมู่บ้านนั้นมีผลต่อการรวมกลุ่มในฐานะที่เข้ามากำหนดให้มีการดำเนินการในรูปของกลุ่ม แต่การที่กองทุนนี้จะช่วยเสริมสร้างให้เกิดการรวมกลุ่มในกิจกรรมอื่นๆ นั้นในชุมชนนี้ไม่ปรากฏ แต่อาจกล่าวได้ว่ากองทุนหมู่บ้านมีผลในฐานะเป็นตัวกระตุ้นให้การรวมกลุ่มที่มีอยู่เดิมขยายตัวมากขึ้นได้

ผลของกองทุนหมู่บ้านที่มีต่อการปรับตัวของชุมชนนั้น จะเห็นได้ว่ากองทุนหมู่บ้านที่เข้ามาในชุมชนสามารถเป็นแหล่งเงินทุนขนาดเล็กให้กับสมาชิกในชุมชนได้ ดังนั้นการเข้ามาของกองทุนหมู่บ้านในชุมชนแห่งนี้จึงสามารถเสริมแรงให้กับชุมชนแห่งนี้ในการปรับตัวไปสู่การค้าและการปรับเปลี่ยนรายร้อยได้มากขึ้น แต่ความยั่งยืนของการดำเนินการตั้งกล่าวว่า แม้จะมีความรู้ที่ได้รับกับกองทุนหมู่บ้านแต่เขียนกับความรู้ในการพัฒนาการผลิตและการปรับเปลี่ยนความสามารถในการยืดส่วนแบ่งตลาดด้านการผลิตและการปรับเปลี่ยนรายร้อยเพียงใด ความมั่นคงของชุมชนหมู่บ้านจึงมีได้ขึ้นอยู่กับปัจจัยของทุนเพียงประการเดียวแต่สิ่งสำคัญที่ขาดไม่ได้คือความรู้ที่ต้องพัฒนาไปควบคู่ด้วยซึ่งจากการศึกษาที่พบว่า แม้ชุมชนหมู่บ้านจะมีเงินทุน หากขาดปัจจัยในส่วนของความรู้แล้ว ชุมชนก็ไม่สามารถใช้เงินทุนเสริมสร้างความเข้มแข็งมั่นคง หรือ เพิ่มพูนระดับคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนได้

ทุนชุมชน: รากแก้วของการเติบโตของกองทุนหมู่บ้าน

ชุดที่ 3.2 : บทเรียนจากภาคกลาง

การต่อยอดทุนชุมชนจากภูมิปัญญาด้านการจัดสาน

ดร. พนารัช ปรีดากรณ์

สารบัญ

หน้า

บทที่ 1	ชุมชนที่ศึกษาและวิธีการศึกษา	1
	นำเรื่อง	1
	การเลือกพื้นที่ศึกษา กรณีของบ้านยางแดง	2
	การเข้าสู่ชุมชนเพื่อศึกษาปรากฏการณ์	3
	บริบทชุมชน	7
	การนำเสนอผลการศึกษา	8
บทที่ 2	การดำรงอยู่ของชุมชนในอดีตบนฐานทุนชุมชน	10
	ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ	10
	พลังการผลิตของสังคม : ทุนทางกายภาพ	11
	พลังสร้างสรรค์ในการผลิต : ทุนความรู้และภูมิปัญญา	12
	ความสัมพันธ์ทางสังคม : ทุนทางสังคม	14
	ความสัมพันธ์ผ่านกิจกรรมทางเศรษฐกิจ	15
	ความสัมพันธ์ผ่านกิจกรรมทางสังคม	15
บทที่ 3	ชุมชนภายใต้กระบวนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย	17
	การปรับเปลี่ยนพลังการผลิตของสังคม	17
	ความสะดวกสนับายนในการทำนา : การก้าวสู่การผลิตใต้คำนากุน	18
	ความยกลำบากของชาวนาจากการผลิตแบบสมัยใหม่	19
	ความทุกข์ของชาวนาจากการกำกับการของระบบตลาด	20
	การเปลี่ยนแปลงแบบแผนความสัมพันธ์ทางสังคมในชุมชน	22
	ชุมชนบ้านยางแดงบนฐานของทุนชุมชนที่เปลี่ยนแปลงไป	23
บทที่ 4	การปรับตัวของชุมชนในระบบการผลิตเพื่อขาย	25
	การผนึกกำลังของชุมชนต้านกับการถูกกดราคาผลผลิตจัดสาน	26
	การเกิดขึ้นของกลุ่มจัดสานบ้านยางแดง	27
	การพัฒนาผลิตภัณฑ์จากฐานฝีมือดั้งเดิม	28
	การสร้างความแตกต่างด้วยเอกลักษณ์ผลิตภัณฑ์ผ่านการตีตรา	28
	การเกิดขึ้นของแม่ค้าคนกลางชุมชน	29
	การผลิตเพื่อการค้าในปัจจุบันของจัดสานบ้านยางแดง	31

วัตถุดิบ : ช่องทางให้ผลออกของรายได้ชุมชน	31
กระบวนการผลิต : การแบ่งแยกงานตามความชำนาญเฉพาะด้าน	32
ช่องทางการกระจายผลผลิตออกสู่ตลาด	33
การขายผ่านกลุ่มจัดสรร	33
การขายผ่านคนกลาง	34
รายได้จากการจัดสรร	35
การพัฒนาทบทายหนูในชุมชน	37
ศูนย์กลางประชาสัมคมจากระดับหมู่บ้านสู่ระดับท้องถิ่นที่บ้านยางแดง	37
แหล่งเงินทุนของชุมชนก่อนการเข้ามาของกองทุนหมู่บ้าน	39
แหล่งเงินทุนในระบบ	39
แหล่งเงินทุนนอกระบบ	40
บทที่ 5 ภาพสะท้อนกองทุนหมู่บ้านในฐานะกระบวนการ	
แทรกแซงทุนชุมชน	41
การเข้ามาของกองทุนหมู่บ้าน	41
ผลของการของกองทุนหมู่บ้านในระยะสั้น	47
ข้อเสนอแนะจากมุมมองของชาวบ้าน	50
บทสรุปขั้นต้นของกองทุนหมู่บ้านที่บ้านยางแดง	51

บทที่ 1

ชุมชนที่ศึกษาและวิธีการศึกษา

นำเรื่อง

กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองหรือที่เรียกว่าสัน្តิว่ากองทุนหมู่บ้าน ซึ่งเกิดขึ้นตามนโยบายของรัฐบาล มีเป้าหมาย คือ เพื่อสร้างแหล่งเงินทุนหมุนเวียนในหมู่บ้านเพื่อการประกอบอาชีพของชาวบ้านในชุมชนโดยหลักการสำคัญเกี่ยวกับกองทุนหมู่บ้านก็คือ การสร้างสำนึกร่วมเป็นชุมชนและท้องถิ่นจากการที่ให้ชุมชนนั้นเองที่เป็นผู้จัดการเงินกองทุนหมู่บ้านที่ลงไว อย่างไรก็ตามด้วยความที่ชุมชนหมู่บ้านแต่ละแห่งมีความแตกต่างกันอยู่ไม่ว่าจะเป็น ทางด้านภาษาพื้นเมือง ศาสนาพื้นเมือง จำนวนครัวเรือนและประชากร สภาพโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจ ฯลฯ และ ทางด้านสังคม เช่น ระบบความสัมพันธ์ทางสังคม ระบบความเป็นผู้นำในชุมชน พื้นฐานทางวัฒนธรรม ฯลฯ ปัจจัยเหล่านี้มีผลทำให้ชุมชนแต่ละแห่งมีความพร้อมในการเข้าสู่การจัดการเงินกองทุนหมู่บ้านที่แตกต่างไปด้วย ด้วยเหตุนี้การใช้ประโยชน์โดยทั่วไปของกองทุนหมู่บ้านที่มีการกระจายตัวของเงินทุนไปยังชุมชนหมู่บ้าน หมู่ละ 1 ล้านบาท เท่ากันทั่วประเทศ ย่อมไม่อาจสร้างผลลัพธ์ขึ้นพึงประสงค์เท่าที่ยอมกันได้ทั้งหมด โดยแต่ละหมู่บ้านก็จะมีสภาพปัญหาและอุปสรรคและแม้แต่ความสำเร็จที่แตกต่างกันไป ขึ้นอยู่กับพื้นฐานที่ชุมชนเป็นมา

การวิจัยและประเมินกองทุนหมู่บ้านในที่นี้เป็นส่วนของการสร้างความรู้ (knowledge creation) อันเกี่ยวข้องกับชุมชน โดยการใช้วิธีทางการสร้างทฤษฎีจากฐานราก (grounded theory) มาเป็นหลักในการวิจัย และทำการศึกษาในลักษณะของกรณีศึกษา (case study) ในระดับชุมชนหมู่บ้าน โดยการวิจัยกระทำตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

- เพื่อศึกษาถึงแบบแผนวิถีการดำรงชีวิต (mode of living) ของชุมชน
- เพื่อศึกษากระบวนการสะสมทุน ที่มีความเป็นพลวัต อันได้แก่ ทุนวัฒนธรรม ทุนทางสังคม ทุนทางเศรษฐกิจ และทุนชุมชนในรูปแบบอื่นๆ ทั้งนี้เพื่อแสดงให้เห็นถึงศักยภาพของชุมชนว่ามีมาก/น้อยอย่างไร
- เพื่อศึกษาถึงการดำรงอยู่ของชุมชน ภายใต้เงื่อนไขของการติดต่อ / หรือ เมติดต่อ กับภายนอก ว่าได้ก่อให้เกิดความพอเพียงในวิถีการดำรงอยู่ของชุมชน หรือไม่ อย่างไร

- เพื่อศึกษาว่าเมื่อมีกองทุนหมู่บ้านเข้ามาในชุมชนแล้ว ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตริมแม่น้ำอย่างไร ทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคม

การเลือกพื้นที่ศึกษา กรณีของบ้านยางแดง*

สำหรับชุมชนที่ผู้วิจัยทำการศึกษาในที่นี้ ชื่อ “บ้านยางแดง” เป็นหมู่บ้านแห่งหนึ่งในภาคกลาง อาชีพของชาวบ้านได้แก่ การทำนา ทำสวน และการเลี้ยงสัตว์ แต่ปัจจุบันการทำจักรยานได้เข้ามายืนหนึ่งในอาชีพเพิ่มขึ้น กล้ายเป็นผลิตภัณฑ์ที่ขึ้นหน้าชื่นตาของชุมชน ผลิตภัณฑ์จักรยานจากไม้ไผ่ของชุมชน ได้แก่ ตะกร้า กระเบื้า กระคาด ป้านน้ำชา มีการผลิตเพื่อขาย โดยเฉพาะกระเบื้าที่ผลิตกันอย่างเป็นล้ำเป็นสัน โดยมีตลาดปลายทางถึงต่างประเทศ การจักรยานนี้ไม่ได้ทำกันเฉพาะหมู่บ้านแห่งนี้เท่านั้น แต่กินอาณาเขตบริเวณติดกันด้วย เนื่องจากเคยเป็นบ้านหมู่เดียวกันมาก่อน การจักรยานของหมู่บ้านเป็นที่ยอมรับมากในด้านลวดลายที่สวยงามและฝีมือที่ประณีตของงาน รวมถึงการออกแบบที่โดดเด่น สามารถประยุกต์ไปตามความต้องการของตลาด จนเป็นที่ยกย่องให้เป็นหมู่บ้านตัวอย่างในการพัฒนาอาชีพ ได้รับการยอมรับและเป็นที่สนใจมาตุฐานและหาซื้อผลิตภัณฑ์ของชุมชนจากบุคคลทั่วไป ด้วยเหตุนี้ การต้อนรับทัวร์นักท่องเที่ยวทั้งในและต่างประเทศ จึงเกิดขึ้นสม่ำเสมอในรอบสัปดาห์หนึ่งๆ ดังนั้นตำบลจึงยกการจักรยานให้เป็นผลิตภัณฑ์ในโครงการ “หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์”

ชุมชนบ้านยางแดง มีการสืบสานวัฒนธรรมและทุนทางสังคมที่ยาวนาน การสั่งสมประสบการณ์ ความรู้และภูมิปัญญา นำพาชุมชนให้เป็นที่รู้จักในด้านการจักรยาน ภาพของชุมชนถูกนำเสนอผ่านสื่อต่างๆ มากมาย ไม่ว่าจะเป็นด้านสารคดี ด้านการท่องเที่ยว ด้านภูมิปัญญาไทย ฯลฯ ซึ่งยอมเป็นการสะท้อนถึงระดับความมีชื่อเสียงของชุมชนได้ดี พื้นที่ชุมชนบ้านยางแดงจึงมีความเหมาะสมต่อการศึกษาถึงการสะสมที่มีมาตั้งแต่ในอดีต และต่อยอดด้วยการพัฒนาภูมิปัญญาเหล่านี้อย่างมาตุบอบสูงต่อการผลิตเพื่อขายในตลาด โดยเฉพาะศักยภาพการพัฒนาฝีมือมุ่งสู่ตลาดส่งออก

เพื่อตอบสนองต่อวัตถุประสงค์ของการวิจัยและประเมินกองทุนหมู่บ้าน ในการศึกษาถึงชุมชนบ้านยางแดงนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดประเด็นคำถามการวิจัยขั้นเบื้องต้นเกี่ยวกับชุมชนให้ดังนี้ คือ ประการแรก ชุมชนในอดีตมีทุนชุมชนอยู่ในรูปแบบใดบ้าง และทุนชุมชนเหล่านั้นมีการเปลี่ยนแปลงไปเมื่อใด และอย่างไร ประการที่สอง การสนับสนุนของทุนภายนอก เป็น

---

* ชื่อสมมติ

เงื่อนไขที่จำเป็นต่อการดำเนินอย่างชุมชนหรือไม่ อย่างไร และ ประการที่สาม เมื่อมีกองทุนหมู่บ้านเข้ามาแล้ว จะสามารถซ่วยส่งเสริมทุนชุมชนได้อย่างไร

นอกจากนี้ผู้วิจัยยังพบลักษณะเด่นของชุมชนบ้านยางแดงอีกด้านหนึ่ง คือ ชาวบ้านผู้หญิงมีบทบาทในการทำมาหากินมาก โดยเป็นผู้หารายได้เข้าครัวเรือน และเป็นหัวหน้าครอบครัว (หากคิดตามหลักการของเป็นผู้นำรายได้ส่วนใหญ่เข้าสู่ครัวเรือน) ทั้งนี้มีสาเหตุที่พ่อธิบ้ายได้อยู่ 2 ประจกนหลัก คือ ประการแรก อาชีพที่นำรายได้เข้าสู่ครัวเรือน และ มีครัวเรือนทำกันมาก คือการจักสาน ซึ่งในชุมชนนี้การจักสานงานเป็นงานที่ผู้หญิงทำกัน เป็นวิถีชีวิตแบบประเพณีที่มีมาตั้งเดิม ที่ผู้หญิงในชุมชนเป็นผู้สืบทอดกระบวนการเรียนรู้ด้านการจักสาน และอาจเป็น เพราะเมื่อมีการต่อยอดภูมิปัญญาเป็นผลิตเพื่อขาย ผลิตภัณฑ์ชุมชน มีจุดเด่นจากการความประณีตและรายละเอียดของฝีมือชึงเป็นงานที่ผู้หญิงในชุมชนสามารถพัฒนาฝีมือตรงนี้ขึ้นมาได้ และ ประการที่สอง เป็นเพราะการทำงานรับจ้างที่โรงงานในบริเวณนั้น รับแต่แรงงานผู้หญิง ด้วยเหตุนี้การแบ่งแยกการทำงานกันในครัวเรือนส่วนใหญ่ ผู้ชายจึงมีบทบาทในการดูแลครอบครัว ทำกับข้าว และ custody สำหรับภาระที่ต้องเข้า-ออกการทำงาน ในโรงงาน ข้อเท็จจริงนี้ยังสะท้อนได้จากการสอบถามชาวบ้านถึงประเด็นของความต้องการได้รับความช่วยเหลือจากรัฐ ซึ่งชาวบ้านมักขอให้มีการสร้างงานเพื่อให้บรรดาผู้ชายในหมู่บ้านมีงานทำ

พัฒนาการของทุนชุมชนหมู่บ้านของชุมชนแห่งนี้จากทุนชุมชนในอดีต ผ่านช่วงการเปลี่ยนผ่านของยุคสมัย และสืบทอดมาเป็นทุนชุมชนภายใต้ระบบการค้าที่น้ำ อาจกล่าวได้ว่าผู้หญิงมีบทบาทเป็นแก่นนำ แม้กระทั่งการเติบโตของกลุ่มทุนชุมชนยุคใหม่ ผ่านการเติบโตของกลุ่มจักสาน ก็ยังอยู่ภายใต้การกำกับของกลุ่มผู้หญิงที่เป็นแม่ค้าคนกลาง คำถานที่เกิดขึ้นก็คือการเติบโตของทุนชุมชนที่บ้านยางแดงนี้ ได้ส่งผลดีทางด้านรายได้เชิงปัจเจกต่อเฉพาะกลุ่มบุคคลที่มีส่วนในการเสริมสร้างกลุ่มในด้านการขายเท่านั้น หรือผลได้จากการเติบโตของทุนชุมชนสามารถยังประโยชน์ให้แก่ชาวบ้านอย่างทั่วถึง คำถานดังกล่าว้นับเป็นประเด็นที่แฝงอยู่ในสิ่งที่ผู้วิจัยต้องการสืบค้นด้วย

การเข้าสู่ชุมชนเพื่อศึกษาปรากฏการณ์

การเข้าสู่ชุมชนนั้นนำไปได้ว่าเป็นขั้นตอนที่สำคัญของการวิจัยครั้งนี้ เพาะเป็นการเข้าถึงปรากฏการณ์ที่ต้องการศึกษา การเตรียมพร้อมในการเข้าสู่ชุมชนที่ดีที่สุดก็คือการสำรวจพื้นที่ก่อนเข้าสู่ชุมชน ทั้งนี้เพื่อให้สามารถกำหนดผู้ให้ข้อมูลหลักและเตรียมแนวคิดมาได้อย่างเหมาะสม นอกจากนั้นยังได้ใช้โอกาสนี้ด้วยตนเองในการเพื่อความสะดวกเวลาเข้าสู่พื้นที่จริง ก่อนเข้าสู่พื้นที่ผู้วิจัยได้วางแผนการเก็บข้อมูลโดยกำหนดวิธีการเลือกผู้ให้ข้อมูลหลัก

(key informant) เตรียมแนวคิด (guideline) ทำความเข้าใจกับผู้ปฏิบัติงานภาคสนาม หรือผู้ช่วยวิจัย และเตรียมอุปกรณ์ที่ใช้ในการบันทึกข้อมูล สำหรับแนวคิดที่เตรียมไว้ในนั้น ผู้วิจัยได้นำไปทดลองใช้กับผู้มีคุณสมบัติสอดคล้องกับผู้ให้ข้อมูลหลัก และนำมาปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสมก่อนที่จะถูกนำไปใช้จริง

แนวคิดที่ผู้วิจัยใช้เพื่อเก็บข้อมูลสำหรับการศึกษาครั้งนี้ ได้ใช้แนวทางการสัมภาษณ์ระดับลึก (in-depth interview) ที่พัฒนาขึ้นมาจากวัตถุประสงค์ของการวิจัย และประเด็นคำถามการวิจัยที่ได้กำหนดไว้ การสัมภาษณ์มีลักษณะเป็นแบบไม่เป็นทางการ (informal interview) ใช้แนวคิดแบบบก夶์ของสร้างที่เป็นปลายเปิด (semi-structured open-ended) เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้ถูกถามได้แสดงความคิดเห็น หรือบอกเล่าประภภารณ์และความคิดเห็นต่างๆได้เต็มที่ นอกเหนือไปยังได้ศึกษาข้อมูลทางด้านภาษาพูดของชุมชน ประวัติชุมชน รวมถึงบริบทของชุมชนในด้านต่างๆ จากเอกสารหรือข้อมูลที่หาได้ล่วงหน้า เพื่อใช้ประกอบกับข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ในขณะที่ผู้วิจัยอยู่ในชุมชน

สำหรับการเลือกผู้ให้ข้อมูลหลัก (key informants) ผู้วิจัยใช้วิธีการเลือกเชิงทฤษฎี (theoretical sampling) ซึ่งเป็นการเลือกโดยกำหนดลักษณะผู้ให้สัมภาษณ์ไว้คร่าวๆ ตามแนวทางการศึกษาที่สร้างขึ้น ได้จัดแบ่งกลุ่มผู้ให้ข้อมูลเป็น ผู้นำกลุ่มจักษณ์ กลุ่มกรรมการกองทุนหมู่บ้าน กลุ่มผู้อาชญากรรมชุมชน กลุ่มชาวบ้านทั่วไปทั้งที่เป็นสมาชิกกองทุนหมู่บ้าน และที่ไม่ได้เป็นสมาชิกกองทุนหมู่บ้าน

เมื่อเข้าสู่ชุมชนเพื่อศึกษาปรากฏการณ์จริง ผู้วิจัยเริ่มต้นเก็บข้อมูลโดยไปพบผู้ที่ต้องการสัมภาษณ์ โดยเริ่มต้นจากการพูดประชาสัมพันธ์กลุ่มจักษาน ซึ่งเป็นผู้อาชญากรที่เป็นที่เคารพของคนในชุมชน อีกทั้งมีบุคลากรในด้านการเผยแพร่ชุมชน ต้อนรับผู้มาเยือนจากต่างถิ่น และยังเป็นผู้รู้ในเรื่องแหล่งเงินกู้ยืมที่มาจากรัฐ เพราะทำหน้าที่จัดการเงินทุนหลายโครงการ การพูดปะพูดคุยก็ทำให้ได้รับรู้ความเดิบโตของกลุ่มจักษาน ซึ่งถือเป็นกลุ่มแกนหลักของอาชีพในชุมชน และสามารถเข้าถึงกระบวนการกองทุนหมุนบ้านได้โดยสะดวกจากการติดต่อของผู้ประสานงานท่านนี้ ซึ่งก็ทำให้ผู้วิจัยกำหนดผู้ให้ข้อมูลหลักได้ในเบื้องต้น ที่จะมานัดหมายสัมภาษณ์อีกครั้ง รวมไปถึงการกำหนดลักษณะผู้ให้ข้อมูลหลักที่มีความหลากหลายและแตกต่าง เพื่อให้แนใจถึงความเป็นอิสระในการตอบคำถาม จนได้ข้อมูลที่จะช่วยให้สามารถนำมายังปรับเปลี่ยนสมมติฐานชั่วคราว (temporary hypotheses) ที่มีอยู่แล้ว อันเป็นหลักการของ การหาข้อมูลหรือกรณีที่มีความแตกต่าง (negative case) ให้ได้มาซึ่งข้อมูล ที่จะช่วยให้ผู้วิจัยสามารถได้ข้อเสนอเชิงทฤษฎีที่มีอำนาจในการอธิบายหรือมีระดับของการนำไปใช้สูง

การเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักที่เป็นกรานีที่มีความแตกต่าง ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ชาวบ้านที่มีบทบาทสำคัญในด้านการหาตลาด หรือในอีกมุมมองหนึ่งก็คือคนกลางชุมชนที่ทำหน้าที่จัด

การด้านการขยายผลผลิตของชุมชน สัมภาษณ์ชาวบ้านที่เป็นเพียงแค่ผู้ทำอาชีพจักงานขายแต่ไม่สามารถมีเสียงในด้านราคากลางและการตลาดของกลุ่ม ส่วนในด้านการจัดการกองทุนหมู่บ้านนั้น ผู้วิจัยเลือกสัมภาษณ์ทั้งผู้ที่ไม่เข้าเป็นสมาชิกของทุนหมู่บ้าน เพื่อหาเหตุผลและเงื่อนไขของการเข้าหรือไม่เข้าเป็นสมาชิกของทุนหมู่บ้าน สำหรับผู้เป็นสมาชิก ได้เลือกสัมภาษณ์ทั้งผู้กู้เงินและไม่กู้เงิน ทั้งครัวเรือนและครัวที่สองของกรุงเทพมหานคร โดยสัมภาษณ์ชาวบ้านที่มีฐานะต่างกันเพื่อศึกษาถึงเงื่อนไขของการเข้าถึงเงินกองทุนหมู่บ้าน ในการเลือกกรณีที่มีความแตกต่าง ผู้วิจัยต้องอาศัยความคิดในเชิงวิเคราะห์ โดยพัฒนาจากสมมติฐานขั้นต้นที่ว่าที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นมาเองในระหว่างการเก็บข้อมูล เมื่อได้คำอธิบายที่มีแบบแผนข้ามกันและแน่นอน ย่อมหมายความว่าทฤษฎีได้ถึงจุดอิ่มตัว (theoretical saturation) แล้ว

ในการสัมภาษณ์แต่ละครั้งมีกำหนดเวลาที่ตายตัว และมีช่วงเวลาที่ไม่เท่ากัน บางรายใช้เวลาตลอดช่วงเช้าหรือช่วงป่าย แต่โดยทั่วไปแล้วใช้เวลาประมาณ 60-120 นาที นอกจากนั้นผู้วิจัยยังได้มีโอกาสศึกษาจัดซื้อบ้านของชาวบ้าน ในการสัมภาษณ์มีการบันทึกเทปทุกครั้ง หลังจากนั้นเทปทั้งหมดจะถูกนำมาถอดความแบบคำต่อคำ บันทึกออกมากในลักษณะของแบบสัมภาษณ์ ซึ่งเป็นข้อมูลหลักที่ผู้วิจัยใช้เพื่อวิเคราะห์และตีความโดยละเอียดในภายหลัง

ด้วยแนวทางการวิจัยที่กำหนดไว้ ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ระดับลึก หลังจากการสำรวจพื้นที่แล้ว โดยการเก็บข้อมูลในพื้นที่ครั้งแรกดำเนินการในวันที่ 25 สิงหาคม 2545 และ การเก็บข้อมูลครั้งที่สอง เพื่อติดตามผลจากการดำเนินการปล่อยกู้เงินกองทุนหมู่บ้านในรอบปีแรกทำขึ้นในวันที่ 23 พฤศจิกายน 2545 ผู้ให้ข้อมูลหลักที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับปรากฏการณ์จำนวนทั้งสิ้น 25 ราย ดังแสดงไว้ในตารางผู้ให้ข้อมูลหลัก

เมื่อการเก็บข้อมูลซึ่งเกี่ยวข้องกับปรากฏการณ์ที่ต้องการสืบค้นอย่างเป็นระบบ สิ้นสุดลงแล้ว ผู้วิจัยทำการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อการศึกษาจากการนำข้อมูลที่ได้ในลักษณะแบบสัมภาษณ์มาศึกษาและกำหนดชื่อโน๊ตเดียวกันให้กับกลุ่มข้อมูล โดยจัดกลุ่มโน๊ตเดียวกันที่สหอนประภากลางที่คล้ายคลึงกันเข้าด้วยกันเพื่อจัดหมวดหมูในลักษณะที่มีนามธรรมสูงขึ้น และทำการเชื่อมโยงสรุปประเด็นเพื่อให้สามารถตอบคำถามการวิจัยได้ การวิเคราะห์ข้อมูลให้ความสนใจต่อกระบวนการเปลี่ยนแปลงในชุมชนที่มีระยะเวลาอันต่อเนื่องยาวนาน โดยวิเคราะห์ให้เห็นถึงการดำเนินอยู่ของชุมชนในอดีต อันเป็นเงื่อนไขของการดำเนินอยู่ของชุมชนในช่วงเวลานั้น และสืบค้นว่าเมื่อผ่านกระบวนการพัฒนาไปสู่ความทันสมัย ทุนชุมชนที่เคยมีอยู่ได้สูญหายหรือมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร และส่งผลกระทบต่อทุนชุมชนและการดำเนินอยู่ของชุมชนอย่างไร หลังจากนั้นจึงวิเคราะห์ถึงการเข้ามาของกองทุนหมู่บ้าน และผลที่เกิดขึ้นกับความเป็นไปของชุมชนในระยะสั้นทั้งที่เห็นเด่นชัดในเบื้องต้นชุมชนที่เป็นรูปธรรม และที่เห็นได้ไม่

ชัดเจนในลักษณะของการสร้างสำนึกรักความเป็นมนุษย์ และแนวโน้มของผลที่จะเกิดขึ้นในระยะยาวซึ่งสะท้อนได้จากความคาดหวังของตัวชาวบ้านเอง

ตารางผู้ให้ข้อมูลหลัก

คนที่	สถานภาพทางสังคม	เพศ	อายุ
1	ประธานกองทุนหมู่บ้าน	ชาย	45
2	เลขาน กองทุนหมู่บ้าน	ชาย	38
3	เหรัญญิก กองทุนหมู่บ้าน และ อปต.	หญิง	40
4	กรรมการกองทุนหมู่บ้าน เร่งรัดหนี้สิน	ชาย	60
5	กรรมการกองทุนหมู่บ้าน ตรวจสอบภายใน	ชาย	43
6	รองประธานกองทุน และประธานกลุ่มจัดงาน	หญิง	45
7	ประธานกองทุนกู้ฉุกเฉิน กรรมการกองทุนหมู่บ้าน (รอบสอง) และอปต.	ชาย	58
8	สมาชิกกองทุนหมู่บ้าน (กู้เงินครั้งแรก ไม่ได้กู้ครั้งที่สอง)	หญิง	36
9	สมาชิกกองทุนหมู่บ้าน อาชีพทำจักงาน (กู้ทั้งสองครั้ง)	หญิง	31
10	สมาชิกกองทุนหมู่บ้าน อาชีพค้าขาย (กู้ทั้งสองครั้ง)	หญิง	43
11	สมาชิกกองทุนหมู่บ้าน อาชีพค้าขาย (กู้ทั้งสองครั้ง)	หญิง	41
12	ชาวบ้านอาชูโส ทำจักงาน	หญิง	73
13	บันทิตอาสา กองทุนหมู่บ้าน	ชาย	25
14	ประชาสัมพันธ์กลุ่มจัดงาน และ อปต.	ชาย	61
15	เจ้าหน้าที่ขายผลิตภัณฑ์ของกลุ่ม และสมาชิกกองทุน (ไม่กู้เงิน)	หญิง	35
16	ชาวบ้าน ทำจักงาน ไม่ได้เป็นสมาชิกกองทุน	หญิง	65
17	ชาวบ้านอาชูโส	ชาย	73
18	สมาชิกใหม่กองทุนหมู่บ้าน (กู้ครั้งที่สอง)	หญิง	22
19	สมาชิกกองทุนหมู่บ้าน (กู้ครั้งแรก ไม่ได้กู้ครั้งที่สอง)	หญิง	36
20	สมาชิกกองทุนหมู่บ้าน (ครั้งแรกไม่ได้กู้ กู้ครั้งที่สอง)	ชาย	50
21	ชาวบ้านอาชูโส ทำจักงาน	หญิง	70
22	สมาชิกใหม่กองทุน (ยังไม่ได้กู้)	หญิง	40
23	ชาวบ้านอาชูโส ทำจักงาน	ชาย	70
24	ผู้ช่วยกำนัน อาชีพค้าขาย และทำจักงาน	หญิง	35
25	ชาวบ้าน ทำจักงาน	ชาย	67

บริบทชุมชน

บ้านยางแดง ซึ่งเป็นชุมชนหมู่บ้านกรรณีศึกษาในที่นี้ อยู่ในอำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง เป็นหมู่บ้านที่มีระยะทางห่างจากอำเภอปะรماณ 5 กิโลเมตร การเดินทางเข้าสู่ชุมชน ใช้เส้นทางสายพหลโยธิน จากกรุงเทพฯแยกเข้าเส้นทางสายเอเชีย ผ่านอำเภอบางปะอิน-บางปะหัน-อุดมคุณ- อ่างทอง แล้วเดินทางต่อโดยใช้เส้นทางสายอ่างทอง-โพธิ์ทอง ประมาณ 14 กิโลเมตรถึงชุมชน

แรกเริ่มเดิมที่ ก่อนที่แต่ละหมู่บ้านในตำบลจะมีชื่อเรียกเฉพาะของตน ทุกหมู่บ้านใช้ชื่อบ้านเดียวกันหมด โดยแยกเป็นบ้านบางเจ้าชา 8 หมู่ด้วยกัน โดยชื่อดังกล่าวได้แสดงถึงความเป็นพวงพ้องกัน เนื่องจากประวัติของบรรพบุรุษของพักตัน ซึ่งเล่ากันสืบมาว่า บ้านบางเจ้าชาเป็นชุมชนที่มีมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ในสมัยก่อนเสียกรุงครั้งที่ 2 นั้น ชาวบ้านบางเจ้าชาได้เข้าร่วมกับชาวแขวงเมืองวิเศษชัยชาญและชาวบางระจัน สู้รบกับทหารพม่า ณ บ้านบางระจัน โดยมีนายชาเป็นผู้นำ ภายหลังการสู้รบยุติลง นายชาได้นำชาวบ้านมาตั้งบ้านเรือนเป็นที่อยู่อาศัยถาวรสืบไป ในชุมชนด้านทิศตะวันตกของลุ่มแม่น้ำน้อย ซึ่งเป็นพื้นที่อุดมสมบูรณ์ เหมาะต่อการตั้งกราก และพื้นที่นี้ก็ได้กลายมาเป็นตำบลบางเจ้าชาในปัจจุบัน โดยมีหมู่บ้านทั้งสิ้น 8 หมู่บ้านด้วยกัน เรียกชื่อกันตามหมู่ตั้งแต่หมู่ 1 ถึงหมู่ 8 ภายหลังจึงได้มีการตั้งชื่อเฉพาะ ให้แต่ละหมู่มีชื่อเรียกที่ต่างกันออกไป

กล่าวเช่นพะชุมชนบ้านยางแดงซึ่งเป็นชุมชนที่ศึกษาในที่นี้ แต่เดิมนั้นอยู่ในพื้นที่ของบ้านสามเรือน เมื่อแยกออกตามการแบ่งส่วนการปกครองใหม่ ได้ตั้งชื่อตามลักษณะของพื้นที่ซึ่งมีต้นยางขึ้นหนาแน่นมากมายและแต่ละต้นก้มีเนื้อไม้สีแดง จึงเรียกชื่อหมู่บ้านนี้ว่าบ้านยางแดง ปัจจุบันชุมชนบ้านยางแดงอยู่ในเขตการปกครองท้องถิ่นขององค์กรบริหารส่วนตำบล มีเนื้อที่ประมาณ 6 ตารางกิโลเมตร พื้นที่ทั้งหมด 3,536 ไร่ มีประชากรจำนวน 156 คน รวมทั้งสิ้น 775 คน พื้นที่ของบ้านยางแดงนั้นส่วนใหญ่เป็นที่รับลุ่มน้ำท่วมถึงแหล่งน้ำธรรมชาติที่มีอยู่นั้น มีแม่น้ำ 1 สาย คือแม่น้ำน้อย เนื่องจากตัวตำบลตั้งอยู่ริมแม่น้ำน้อยทางทิศตะวันตก มีหนองน้ำอยู่หลายหนอง ได้แก่ หนองลี หนองกุด หนองตายาง หนองกระยาง หนองสองไผ่ หนองตาเนตร และมีคลองชลประทานตัดผ่าน ชาวบ้านทำนาปรังได้ปีละ 2 ครั้ง

แต่เดิมอาชีพหลักของชุมชนคือการทำนา ในปัจจุบันการทำนาเหลืออยู่เพียง 4 ครัวเรือน ในพื้นที่ 500 กว่าไร่ เท่านั้น โดยการหันมาปลูกไม้ผลกันมากขึ้น ชาวบ้านที่ปลูกไม้ผลกันมีอยู่ 30 กว่าราย ในพื้นที่ 864 ไร่ ชาวบ้านที่มีที่ดินทำกินเป็นของตัวเอง 58 ราย มีแรงงานในชุมชนที่ปรับจ้างนอกจังหวัดอยู่ถึงประมาณ 170 คน การเลี้ยงสัตว์มีอยู่บ้าง สัตว์ที่เลี้ยงมากที่สุดคือไก่ มีอยู่ประมาณ 700 กว่าตัว โดยมีผู้เลี้ยงอยู่ 25 ราย สำหรับตัวเลขรายได้

ต่อปี ที่มีอยู่ในรายงานอย่างเป็นทางการระบุไว้ว่า รายได้จากการทำนาปีละ 1,118,500 บาท จากผลไม้ปีละ 100,000 บาท เลี้ยงสัตว์ปีละ 25,000 บาท จัดงานงานประดิษฐ์มีปีละ 500,000 บาท และโรงนาปีละ 400,000 บาท

สำหรับการทำจักسانที่เคยเป็นอาชีพเสริม ปัจจุบันนี้ได้กลายเป็นอาชีพหลักที่สร้างรายได้จำนวนมากให้กับชาวบ้านในชุมชน ชาวบ้านที่ทำจักсанเป็นอาชีพหลักมีอยู่ประมาณ 100 ราย เนื่องจากมีความต้องการจากตลาดภายนอกสูง และผู้ผลิตในชุมชนก็สามารถสร้างความเป็นผลิตภัณฑ์ของชุมชน หรือที่เรียกว่าสามารถทำให้ผลิตขึ้นของตนมีความแตกต่างจนเป็นเอกลักษณ์ของผลิตภัณฑ์ชุมชนได้

สถานที่ท่องเที่ยวของชุมชนที่สำคัญคือวัดประจำตำบล โดยมีจุดเด่นดูดอยู่ที่ต้นไผ่สีสุก ที่ตั้งอยู่ในบริเวณทางเข้าวัด ซึ่งเป็นต้นที่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ ทรงขอให้เจ้าอาวาสวัดปลูก เพื่อใช้ในการขยายพันธุ์ให้กับชาวบ้านเมื่อปี พ.ศ. 2522 นอกจากนั้นบริเวณหน้าวัดยังมีกระบุงยกซึ้ง เป็นสัญลักษณ์แสดงความเป็นตัวแทนของการเป็นชุมชนที่มีการจักсанเป็นผลิตภัณฑ์ที่โดดเด่น สถานที่นี้ขึ้นชื่อว่าแห่งหนึ่งของชุมชนที่มีไผ่ ภายในบริเวณพิพิธภัณฑ์ไผ่ประกอบไปด้วยห้องวัฒนธรรมนิทัศน์เครื่องใช้ไม้ไผ่ (Bamboo Ware Cultural Exhibition Hall) ซึ่งแสดงวัฒนธรรมการดำรงชีวิตในอดีตด้วยเครื่องใช้ไม้ไผ่ และหน้าพิพิธภัณฑ์จัดเป็นสวนที่ประชา ชิปไตยไว้ เพื่อใช้เป็นสถานที่สำหรับการประชุมสัมมนา ระดับหมู่บ้าน ตำบล และอำเภอ ตัวอย่างเช่น การจัดการประชุมเพื่อจัดตั้งสภาผู้นำ จังหวัด อ่างทอง สำหรับที่ทำการกลุ่มจักسانของตำบลก็ตั้งอยู่ในบริเวณพิพิธภัณฑ์นี้ ซึ่งเป็นที่แสดงและจำหน่ายผลิตภัณฑ์จักсанของชุมชน

การนำเสนอผลการศึกษา

การนำเสนอต่อไป เพื่อตอบคำถามการวิจัยที่กำหนดไว้ในประกาศเรกรที่ว่า ชุมชนในอดีตมีทุนชุมชนอยู่ในรูปแบบใดบ้าง และทุนชุมชนเหล่านี้มีการเปลี่ยนแปลงไปเมื่อใด เริ่มจากบทที่ 2 ซึ่ง เป็นการวิเคราะห์ถึงชุมชนในช่วงก่อนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย เน้นศึกษาที่มิโนทัศน์ของทุนชุมชนตามความหมายของปรากฏการณ์ซึ่งเกิดขึ้นในอดีต เพื่อให้เห็นว่าทุนชุมชนเหล่านี้ค้าคุณชุมชนให้ดำเนินอยู่ในลักษณะใด และในบทที่ 3 เป็นการศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงของชุมชนที่เกิดจากนโยบายการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย ว่าเป็นเงื่อนไขให้ชุมชนดำรงอยู่ต่อมาในลักษณะเช่นใดและอย่างไร และศึกษาถึงทุนชุมชนที่เปลี่ยนแปลงไปภายใต้กระบวนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย ทั้งที่เกิดการเปลี่ยนรูปหรือสูญหายไป

บทที่ 4 เป็นการศึกษาถึงการปรับตัวของชุมชน เพื่อตอบคำถามการวิจัยว่าชุมชนมีการสร้างเสริมทุนชุมชนในลักษณะใดบ้าง และให้ภาพว่าการสนับสนุนทุนจากภายนอกเป็นแหล่งทุนที่สำคัญต่อการดำเนินอยู่ของชุมชนหรือไม่ อย่างไร โดยจะกล่าวถึงการปรับตัวของชุมชน โดยการนำเอาภูมิปัญญาด้านการจัดสถานมาใช้ปรับเปลี่ยนรูปแบบผลิตภัณฑ์ จนเป็นที่ต้องการของตลาดภายนอก รวมไปถึงการเติบโตของแม่ค้าคนกลางในชุมชน และจะให้ข้อสรุปถึงแหล่งทุนประเภทต่างๆ ของชุมชนว่ามีผลต่อการปรับตัวของชุมชนอย่างไร

บทที่ 5 เป็นเรื่องการเข้ามาของโครงการกองทุนหมู่บ้าน ภายใต้กรอบแผนงานชุมชนในระดับราษฎร์ ผู้จัดตั้งใจจะวิเคราะห์กองทุนหมู่บ้านในฐานะของกระบวนการทางแข็งชุมชนที่สำคัญ ซึ่งเข้ามาเป็นแหล่งทุนเสริมให้แก่ชาวบ้าน โดยการจัดกระบวนการทำของรัฐที่มุ่งตรงมาอยังหมู่บ้านต่างๆ ในชุมชนชนบทแบบปูพรม ว่าได้ก่อให้เกิดการตอบรับจากชาวบ้านในชุมชนบ้านยางแดงอย่างไร รวมถึงการประเมินผลสำเร็จจากนโยบายดังกล่าว และให้ข้อเสนอแนะอันเกี่ยวเนื่องกับกองทุนหมู่บ้าน ที่ได้จากการศึกษาชุมชนแห่งนี้

บทที่ 2

การดำรงอยู่ของชุมชนในอดีตบนฐานทุนชุมชน

การศึกษาถึงการดำรงอยู่ของชุมชนในอดีต ในที่นี้ผู้วิจัยใช้สถานการณ์ของกระบวนการ พัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัยที่เข้ามาในชุมชน เป็นเส้นแบ่งระหว่างยุคอดีตกับยุคที่ชุมชนเผชิญหน้ากับการเปลี่ยนแปลง ระยะเวลาของชุมชนในอดีตจึงกินเวลาอย่างหลังไปยาวนานเท่าที่จะสืบคันข้อมูลของชุมชนได้ สำหรับชุมชนบ้านยางแดงนี้เนื่องจากเป็นชุมชนที่อยู่ในภาคกลาง และการใช้เงินเพร่ขยายมาก่อนข้างเร็วเมื่อเปรียบเทียบกับชุมชนชนบททั่วไป พบว่าการเปลี่ยนผ่านของชุมชนเกิดขึ้นนับตั้งแต่ พ.ศ. 2510 เป็นต้นมา โดยก่อนหน้านี้ชุมชนยังมีปรากฏการณ์ที่เด่นชัดอยู่บางประการ ปรากฏการณ์เหล่านั้นสะท้อนบางสิ่งบางอย่าง ซึ่งในที่นี้เรียกว่า “ทุนชุมชน” อันถือว่าเป็นฐานค้ำจุนชุมชนให้ดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคง โดยส่วนนี้จะเป็นการนำเสนอภาพการดำรงอยู่ของชุมชนในอดีตบนฐานของทุนชุมชนในรูปแบบต่างๆ เท่าที่สืบคันได้จากคำบอกเล่าของผู้อาชีวะในชุมชน

ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ

ชุมชนบ้านยางแดงในอดีต ก็เป็นเช่นเดียวกับชุมชนชนบทภาคกลางทั่วไป ที่อาชีพหลักเป็นการทำนา แต่สิ่งหนึ่งที่ชุมชนนี้มีอยู่ก็คือการทำจักรสาล ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งที่ควบคู่มากับชุมชนนานนับเท่าที่ชาวบ้านผู้สูงอายุที่สุดในหมู่บ้านจะจำความได้

แต่เดิมเกือบ 20 ปีมาแล้ว ชาวบ้านยังทำนาปีออยู่ และเป็นการทำนาด้วยกันที่จะเปลี่ยนมาทำนาหัวน้ำในภัยหลังเมื่อสามารถปลูกข้าวนาปีได้แล้ว ในสมัยนั้นการทำนายังใช้พลังการผลิตภัยใต้เงื่อนไขของสังคมประเพณี ที่มีวิถีการทำธุรกิจแบบพ่อองพิชพ เมื่อชาวบ้านว่างจากการทำนา แบบทุกหลังคาเรือนจะทำการจักรสาลเครื่องใช้ไม้สอยประจำครัวเรือน เช่น กระถุงหัวน้ำข้าว สัดตะวงข้าว เครื่องมือจับสัดตะวง-สัดตะบก โดยใช้ไม้ไผ่สักที่มีอยู่ภายในคันรัวบ้าน เนื่องจากกระถุงหัวน้ำข้าวที่ทำไว้ใช้เองนั้น มีชาวบ้านในชุมชนอื่นให้ความสนใจ ชาวบ้านจึงมีช่องโอกาสในการสร้างผลผลิตจากการนำใบชาไปขายที่ตลาดหน้าวัดเชี้ยววิหาร ซึ่งเป็นตลาดนัดของชาวบ้านบริเวณนั้น โดยนำใบชาไปขายกันเป็นประจำสักพักใหญ่ ครัวเรือนหนึ่งจะทำกระถุงได้ประมาณ 2 คู่ต่อการนำไปขายครั้งหนึ่งๆ ในการเดินทางไปนั้นจะใช้เวลาประมาณ ชั่วโมงครึ่ง เนื่องจากกระถุงได้แล้วก็จะซื้ออาหารบางชนิดกลับมาที่บ้านของตน

ในสมัยอดีต วิถีการดำรงชีวิตของชาวบ้านยางแดงคลุกคลื่นอยู่กับการทำางานและการจัดสานงานกล้ายเป็นส่วนสำคัญของชีวิต และเมื่อกล่าวถึงกิจกรรมทางเศรษฐกิจหลักทั้งสองนี้ จะพบว่าทุนชุมชนที่เป็นฐานของการทำกินของชาวบ้าน มีอยู่ 2 ด้านที่สำคัญ ได้แก่ ทุนภายในภาพ และ ทุนความรู้และภูมิปัญญา

พลังการผลิตของสังคม : ทุนทางภายในภาพ

พลังการผลิตของสังคม ได้แก่ เครื่องมือ เครื่องใช้ อุปกรณ์ต่างๆ ตลอดจนสัตว์เลี้ยงใช้งานร่วมในการผลิต และแรงงานมนุษย์ ในสังคมประเพณีพลังการผลิตที่เป็นตัวกำหนดวิถีการดำรงชีวิตของมนุษย์ ก็คือ ที่ดิน ปัจจัยการผลิตต่างๆที่ต้องใช้ เช่น เมล็ดพันธุ์ เครื่องมือทำงานอย่างง่าย แรงงานสัตว์ คือ แรงงานวัว-ควาย ที่ใช้ในการไถนา และแรงงานคน ที่มีได้หมายถึงแรงงานเฉพาะในครัวเรือนตนของเท่านั้น แต่หมายถึงแรงงานภูมิ และเพื่อนบ้านที่มาลดลงกันช่วยทำงาน ทั้งหมดนี้ หากมองในความหมายของ “ทุนชุมชน” แล้ว อาจจัดได้ว่าเป็น ‘ทุนภายในภาพ’ ที่สำคัญของชุมชนในสมัยนั้นเอง ซึ่งทำให้เห็นว่าการทำงานด้วยพลังการผลิตหรือทุนภายในภาพเหล่านี้ นอกจากจะเป็นการผลิตข้าวการดำรงชีวิตที่ต้องการอาหารหลักคือข้าวมาเพื่อการบริโภคแล้ว ยังเป็นการผลิตข้าวระบบความสัมพันธ์ทางสังคม ซึ่งมิอาจปฏิเสธได้ว่าเป็นเรื่องที่ต้องควบคู่กันไปกับความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจอย่างเป็นเนื้อเดียวกันภายใต้ระบบเศรษฐกิจแบบธรรมชาติ (natural economy) หรือคือระบบการผลิตของครัวเรือนที่ผลิตเพื่อการบริโภคเป็นสำคัญ

การผลิตเพียงเพื่อหาอยู่หากินทำให้การทำไม่ได้เป็นไปอย่างเร่งรีบ ชุมชนสามารถสร้างระบบการผลิตซึ่งทุนภายในภาพมีอยู่เองในชุมชน จึงไม่ต้องพึ่งพิงต่อระบบภายนอก เช่น การผลิตที่ใช้วัว-ควายในการไถนา เป็นการผลิตที่ถูกและประหยัด เพราะวัว-ควายที่เลี้ยงไว้ใช้งานนั้นบริโภคอาหารตามธรรมชาติโดยการปล่อยให้หากินเอง ในการปลูกข้าวแต่ละรอบเวลาช้าบ้านจะเก็บเมล็ดข้าวไว้ทำพันธุ์ส่วนหนึ่ง ซึ่งถือว่าเป็นปัจจัยการผลิตที่ไม่ต้องซื้อจากภายนอก และเครื่องใช้ไม้สอยประจำบ้านเรือนและไร่นานั้น ก็ทำกันเองจากไม้ไผ่สักที่มีอยู่มากในชุมชน

จากการบอกเล่าของชาวบ้านการทำมาหากินในอดีต ได้สะท้อนถึงพลังการผลิตของชุมชนในสมัยนั้นไว้ดังนี้

“...แล้วกิจการทำมาหากิน อาศัยพหลักษณ์คือการทำนา ต้องใช้แรงวัวแรงควายไถนานะ เพราะว่าช่วงนั้นเครื่องจักรกลมันยังไม่มี เรายังใช้วัวและควายไถนา แล้วมันก็ทุนค่าใช้จ่ายไปเยอะ พอกถึงหน้าเกี่ยวเราเก็บเอาแรงงานแบบลงแขกเกี่ยวข้าวกัน วันนี้ผมเกี่ยวฯ ไปวนคนอื่นฯ มาสีห้าสิบคน มาเกี่ยวนาของผู้คนแล้ว และพอวันรุ่งขึ้นก็วนกันเกี่ยวของคนอื่นต่อ ต่อๆ กันไป ไม่ต้องจ้าง...”

“เมื่อก่อนมีไฝ่อยู่ เพราะว่าเมื่อก่อนไม่มีเงินทองซื้ออะไรต่ออะไร สมัยก่อนคิดเองทำเองทั้งนั้น ไม่ว่าจะทำเครื่องใช้ไม้สอยอะไร แม้แต่กระป๋องที่เราใส่ข้าวใส่อะไร ก็ใช้ไฝ่สัก ของเราที่ไฝ่สักที่เราเห็นเป็นกอๆ เมื่อก่อนบ้านเรามีเยอะไง คือกินหน่อคั่วย และเครื่องใช้ไม้สอยของเราส่วนใหญ่ใช้ไม้ไผ่นมด คือทำตะแกรงที่ตอกปลา ตะกร้าปลา กระบุง มันทำได้หลายอย่าง คือสาวพัดประยิชัน คือไม้ไผ่ของเรารุนนี้เอง”

ด้วยเหตุนี้เมื่อมีการใช้ปัจจัยการผลิตต่างๆ ที่มีอยู่ในชุมชน ร่วมกันกับที่ดินของชุมชนที่อยู่ในสภาพของที่ทำการกิจกรรม เช่น เจ้าของกันเอง ชุมชนในอดีตจึงมีการทำมาหากินที่เป็นอิสระจากการกดดันภายนอก ความมีอิสระในการทำกินของชาวบ้าน สะท้อนได้ในมิติต่างๆ คือ ความมีอิสระในการผลิต หมายถึง ความสามารถในการตัดสินใจเรื่องระบบการผลิตได้ด้วยตนเอง โดยอาศัยการพึ่งพาซึ่งกันและกันระหว่างสมาชิกภายในชุมชน ชาวบ้านสามารถผลิตโดยใช้การเรียนรู้และประสบการณ์ในการผลิต ทั้งส่วนที่ได้รับการถ่ายทอดสืบต่อกันมา และส่วนที่เป็นการสร้างสรรค์ปรับเปลี่ยนตามความเหมาะสมได้อย่างเต็มที่ การมีอิสระในการบริโภค หมายถึง การบริโภคผลผลิตตามความจำเป็นของชาวบ้าน จัดสรรการบริโภคได้อย่างไม่เกินกำลังการผลิตของชุมชน และชุมชนยังสามารถสร้างระบบประกันการบริโภคให้แก่ครอบครัวของตนได้ โดยการเก็บผลผลิตหลักคือข้าวไว้บริโภคให้พอเพียงตลอดทั้งปี และ การมีอิสระในการแลกเปลี่ยนและจัดสร้าง หมายถึง ความสามารถในการจัดระบบความสัมพันธ์แบบเท่าเทียมที่มีต่อกันในการเก็บกู้ แบ่งปัน และแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน ทำให้ผลผลิตที่ชุมชนสร้างสามารถไหลเวียนกลับมาเป็นความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ให้แก่ชุมชนเอง

พลังสร้างสรรค์ในการผลิต : ทุนความรู้และภูมิปัญญา

ความรู้และภูมิปัญญาในการผลิต ในเรื่องการทำนาถูกสั่งสมมาในชุมชนชาวนาอย่างเป็นเรื่องทั่วไป และ สำหรับชุมชนบ้านยางแดงนั้น ยังมีทุนความรู้และภูมิปัญญาที่มีเอกลักษณ์โดดเด่นเฉพาะด้าน ซึ่งในที่สุดแล้วสามารถถูกนำมาพัฒนาขึ้นจนกลายเป็นองค์ความรู้ ที่ใช้สนองตอบต่อความต้องการของตลาดได้เป็นอย่างดี ซึ่งก็คือความรู้และภูมิปัญญาในการจัดงานที่มีการซึมซับและถ่ายทอดสืบต่อกันมา เป็นดังคำบอกเล่าที่ว่า

“คือเรื่องการจัดงาน มันเป็นพื้นบ้านดั้งเดิมบุรุษมา อันนี้บอกไม่ถูกเลย มันก็ถ่ายทอดความรู้เรื่องจัดงานกันมาต่อๆ กันมา อย่างเค้าเลิกจากการทำนา เค้าก็จะหัดลูกหลาน หัดผูกกระบุง ตอกกราวบ้าง หัดสอนตุดกระบุงบ้าง มันจะเป็นโดยปริยาย คล้ายๆ กับความเชยชิน พอดีก้มันเริ่มทำเป็นนี้ มันจะสนใจมากยกยังไงคล้องยังไง พอดีกเป็นแล้วก็ช่วยพ่อแม่ทำ พ่อแม่สูญหายตายจากไปแล้วนี้ เด็กรุ่นนี้ก็มีลูกหลาน ก็ถ่ายทอดกันมาต่อๆ กันมา”

ในความเป็นจริง เรื่องของการจัดงานนั้น เกิดควบคู่กับวิถีการดำรงชีวิตของคนไทยมาเนื่องนาน เพราะเป็นการผลิตเพื่อใช้ในชีวิตประจำวัน แต่เมื่อวิถีชีวิตมีการเปลี่ยนแปลงไป

ภูมิปัญญาเหล่านี้ในหลายชุมชนก็สูญหายไปด้วย พร้อมกับระยะเวลา และการเปลี่ยนผ่านเข้าสู่ชีวิตสมัยใหม่ ที่มีเครื่องใช้ไม้สอยแบบทันสมัยเข้ามาแทนที่ แต่สำหรับชุมชนบ้านยางแดง ภูมิปัญญานี้เรื่องการจักสถานนอกจากจะยังคงอยู่แล้ว ยังสามารถพัฒนาผลิตภัณฑ์สู่ระบบการผลิตเพื่อขายด้วย โดยเริ่มต้นจากการขยายกระบุงหัวน้ำข้าวขามหมู่บ้าน ดังคำบอกเล่าถึงเหตุการณ์ดังกล่าวนี้ว่า

“เมื่อก่อนที่แรกเลยทำไปหัวน้ำข้าวมากกว่า เป็นกระบุงหัวน้ำข้าว แล้วต่อมาคนนอกหมู่บ้านก็อยากใช้บ้าง ก็สอนไปขาย”

ต่อมากระบุงไม้ไผ่ของบ้านบางเจ้าจ้ากเป็นที่รู้จักจาก “ปากต่อปาก” ของคนที่เข้ามาเที่ยวในหมู่บ้าน เนื่องจากเป็นที่ตระหนักกันว่าผลิตภัณฑ์ของชุมชนบ้านยางแดงมีความน่าใช้ในระยะแรกของการทำกระบุงขายนั้นยังใช้ไม้ไผ่สักที่มีในหมู่บ้าน ซึ่งต่อมาไม่ไผ่เพียงพอ เพราะการผลิตเป็นไปเพื่อขายมากขึ้น โดยชาวบ้านนำไปขายกระบุงกันที่ตลาดนัดหน้าวัดไซโโยราวิหาร ซึ่งสมัยก่อนนั้นเรียกว่า “บ่อนวัดไซโย” ซึ่งมีป่อนในทุกวันพระ โดยแม่ค้ามาขายของกันเป็นจำนวนมาก ชาวบ้านยางแดงก็จะหอบเอกสาระบุงไปขาย โดยขายได้คู่ละ 15-20 บาท

สิ่งที่สังเกตได้ ก็คือ แม่ชุมชนทั่วไปจะมีการจักสถานเครื่องมือเครื่องใช้ประจำบ้านเช่นกัน แต่ก็ยังมีความต้องการซื้อกระบุงไม้ไผ่ของบ้านยางแดง เพราะคุณลักษณะของความคงทนต่อการใช้งาน ชาวบ้านผู้ซึ่งปัจจุบันทำอาชีพจักสถานอธิบายความแตกต่างของผลิตภัณฑ์ไม้ไผ่ของแต่ละชุมชนให้ฟังว่า

“...ตรงนี้คือภูมิปัญญาของแต่ละท้องถิ่น วิธีการถักทอมันไม่เหมือนกัน วิธีการถักทอคือภูมิปัญญาแต่ละท้องที่ คือความอ่อนแข็งในลูกหนังไม่เท่ากันตรง จัก ตอก ลักษณะกระบุงตรงๆดันนั่นต้องเสียเวลาอ กหัว ห้วย จะใหญ่ ตรงกลางจะเล็ก และตรงกลางจะอ่อนมากกว่าตรงตูด...”

แต่เดิมนั้นการจักสถานทำกันแบบที่เรียกว่าเป็นลายหมาย เพราเน้นการใช้งานมากกว่าความสวยงาม แต่ในปัจจุบันการทำจักสถานกันเป็นอาชีพที่สองรองจากการทำงาน ก็ทำให้หลายครัวเรือนเริ่มพัฒนาฝีมือของตนเรื่อยมา และสามารถทำลายที่ละเอียดขึ้นได้ อันเป็นความประณีตที่เกิดขึ้น จนสามารถต่อยอดงานจักสถานในยุคปัจจุบันที่เน้นที่ความสวยงามของลวดลาย ดังที่ชาวบ้านอายุรุ่ย 65 ได้บอกเล่าประสบการณ์ตรงนี้ให้ฟังว่า

“เกิดมา ก็เห็นพ่อแม่ปู่ย่าตายายเขาทำกระบุงกัน ฉันก็ไม่เคยฝึกสอน กลับมาจากการเรียนก็มาช่วยพ่อแม่สถานกระบุง กระบุงนี้ตั้งแต่สมัยปู่ย่าตายายมาแล้วไม่เคยเปลี่ยนแปลงมาเปลี่ยน แปลงรุ่นใหม่นี้ พลิกแพลงทำให้ทำกระเบ้าทำกระจาด แรกเริ่มเดิมที่ทำกระบุงทั้งนั้น”

จะพบว่าการสืบทอดความรู้และภูมิปัญญาสมัยก่อน ไม่เหมือนกับการให้การอบรมแบบเป็นทางการ โดยผู้สืบทอดเรองก็ไม่รู้สึกว่าตัวเองถูกฝึกสอนมา แต่ความรู้ถูกต้องไว้ในแนวปฏิบัติที่กระทำอยู่ในชีวิตประจำวัน ดังที่แม่เฒ่าวย 70 ปี ได้กล่าวย่อๆ ว่า “ได้ก่อสร้างขึ้นมาด้วยตัวเอง” ที่การจักสานกระบุงเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิต ให้ฟังว่า

“สมัยก่อน ก็ทำกระบุงตามกร้า เหมือนพ่อแม่บุญญาด้วย กะบุงนี้ทำด้วยไม้เล็กๆ เลย นะ กลับมาจากการเรียนก็ทำกระบุง มันเป็นอาชีพตั้งแต่พ่อแม่ เกิดมาก็เห็นพ่อแม่จักสานเรื่อยมา”

การทำจักสานสมัยก่อนนั้น (สืบมาถึงปัจจุบัน) ส่วนมากแล้วผู้หญิงจะเป็นฝ่ายทำ หากผู้ชายจะช่วยบ้างก็เป็นเรื่องของการเลือยไม่มาใช้จักสานเท่านั้น แม่เฒ่าท่านเดิมเล่าว่า

“จักสานสมัยก่อนนั้น ก็ผู้หญิงทำทั้งวันเลย ทำ ไม่ได้มานั่งเล่นอย่างนี้หรอก อย่างตัวป้าเป็นเด็กนั่น ก็ต้องมานั่งช่วยแม่สานกระบุง เหลาไม่”

นอกจากการทำจักสานเป็นภาคใต้ข้าวของทั่วไป เช่น กระบุง ตะกร้า แล้ว ชาวบ้านยังใช้หัวยที่มีอยู่ในชุมชนประดิษฐ์เครื่องมือในการจับปลาด้วย โดยมีหลากหลาชนิด แล้วแต่สถานที่ซึ่งจะไปจับปลา เช่น หากเป็นแม่น้ำ เครื่องมือที่ใช้ก็จะเป็นจันใช้กับปลาใหญ่ แต่ถ้าเป็นหนองน้ำ ทุ่งนา ก็จะใช้เครื่องมือคุณละชนิดกัน ขณะพาไปชมพิพิธภัณฑ์ไม่ได้ผู้อ้าวโถที่เคยใช้เครื่องมือเหล่านี้เล่าให้ฟังว่า

“เครื่องมือ ทำกันมานานแล้ว แต่ว่าหลากหลาแบบ แล้วก็ปลานี่เกี่ยวกับสถานที่ด้วยถ้าในแม่น้ำเครื่องมืออย่าง ถ้าในหนองเครื่องมืออย่าง ในทุ่งนา มีนาเมี๊คันนา เครื่องมืออีกอย่าง ไม่เหมือนกัน เพราะว่าตามแม่น้ำนี้สมัยก่อนนี้ เรียกจันปลาใหญ่ เอาไปตั้งไว้เฉยๆ ไม่ต้องใส่เหยื่อ แล้วก็ฝาเปิดมีกลไกอยู่ สะคุด สายข้างในจะปิดฝาเอง ปลาตัวใหญ่จะติด ส่วนมากถ้าเป็นทุ่ง นอกทุ่ง ก็เป็นลอก อย่างตัวนี้ล็อกใช้เล็กๆ ไปวางตักตามร่อง แล้วก็มีเชือก ล็อกกันให้เข้า...”

ความสัมพันธ์ทางสังคม : ทุนทางสังคม

ผลการผลิตของสังคม นอกจากจะมีอิทธิพลกำหนดวิถีการดำรงชีวิตทางเศรษฐกิจ ของมนุษย์ในสังคมนั้นแล้ว ยังเป็นตัวกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ที่ทำการผลิตด้วยกัน อีกด้วย ในอดีตความสัมพันธ์ทางสังคมจะห่วงผู้คนร่วมชุมชนเดียวกัน มีความแตกต่างอย่างเห็นได้ชัดกับความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนที่อยู่ต่างชุมชนกัน การเป็นคนร่วมชุมชนในอดีตถูกร้อยรัดด้วยสิ่งที่อาจเรียกว่า “ทุนทางสังคม” ซึ่งหมายถึง ระบบความสัมพันธ์ทางสังคม ที่เอื้อให้ความเป็นชุมชนดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคง ทั้งนี้เพราะระบบความสัมพันธ์ต่างๆ มีผลทำให้ชาวบ้านร่วมชุมชนสามารถประสานประยุทธ์ร่วมกันในเรื่องต่างๆ ได้เป็นอย่างดี แหล่ง

สำคัญที่สร้างทุนทางสังคมในชุมชนมาจากการทำกิจกรรมทางเศรษฐกิจและสังคมร่วมกันของชาวบ้านนั้นเอง

ความสัมพันธ์ผ่านกิจกรรมทางเศรษฐกิจ

ในสมัยก่อน ชาวบ้านยึดถือระบบคุณค่าแห่งการพึ่งพาอาศัยกัน ซึ่งเป็นรูปแบบที่สำคัญของทุนทางสังคม ที่ทำให้ชาวบ้านสามารถดำเนินชีวิตในชุมชนอย่างมั่นคงทั้งทางด้านสังคมและด้านการยังชีพ สภาพการผลิตที่ยังจำเป็นต้องให้วันแรงงานกัน ทำให้การทำนาลำพังโดยใช้แรงงานในครัวเรือนตนเองย่อมเป็นไปไม่ได้ เพราะไม่มีเครื่องทุนแรงต่างๆ ดังเช่น ในปัจจุบันซึ่งสามารถใช้รถไถ รถเกียร์ มาช่วยทุนเวลาการทำนา ชาวบ้านกล่าวถึงการเอาแรงหรือการลงแขกกว่า

“การเอาแรง ระยะหลังไม่มี ระยะก่อนมีเอาแรงกันเกี่ยว เข้าเรียกข้าวลงแขก วันนี้ นานี้ ขอร้องกัน วันนี้ว่างไหม วันนั้นวันนี้จะขอแรงไปเกียร์ข้าว ได้ตามจำนวนวันนัด วันนี้นานี้ วันนี้บ้านนี้ วันโน้นบ้านโน้น อุปกรณ์ของครัวของมัน เคียวออย่างเดียว สมัยก่อนเคียวอันเดียว”

การช่วยกันในกิจกรรมการทำนาเช่นนี้ จึงเป็นการผลิตข้าวทั้งในกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ต่างๆ ร่วมกันไปกับกิจกรรมทางสังคม ดังที่ชาวบ้านผู้สูงอายุเล่าว่า

“การเอาแรงทำให้รักใคร่กลมเกลี้ยวกันมากขึ้น มีทุกชีวิตรู้ช่วยกัน เพราะเงินมี ใครเดือดร้อนก็จะไปช่วยกัน”

การลงแขกในการทำกิจกรรมทางเศรษฐกิจของชาวบ้านในชุมชน เป็นการผลิตข้าวระบบความสัมพันธ์ที่ต้องยุบรวมทั้งฐานของการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน นอกจากนั้นยังอยู่บนพื้นฐานของความไว้วางใจระหว่างกันด้วย อันเป็นความสัมพันธ์เชิงปัจเจกในการให้และรับที่สามารถเกิดขึ้นคละช่วงเวลาได้ โดยไม่ต้องจดบันทึกการช่วยเหลือต่างๆที่เกิดขึ้นระหว่างกันไว้เป็นลายลักษณ์อักษร เพราะเชื่อว่าการช่วยเหลือในลักษณะเดียวกันจะได้รับการตอบแทนกลับในเวลาอันใกล้เมื่อถึงโอกาส ทุนทางสังคมที่ชุมชนร่วมกันสร้างขึ้นเช่นนี้จะสามารถช่วยเพิ่มประสิทธิภาพทางเศรษฐกิจได้ เกิดผลสำเร็จในการสร้างการร่วมมือกันในแนวราบที่ดียิ่งภายในชุมชน

ความสัมพันธ์ผ่านกิจกรรมทางสังคม

ประเพณี งานสังคม และงานบุญต่างๆ เป็นกิจกรรมทางสังคมที่ชาวบ้านต้องมาดำเนินการร่วมกันเสมอมา แม้กระทั้งในปัจจุบัน แต่ในอดีตนิความสัมพันธ์เหล่านี้มีความแน่นแฟ้นกว่าในปัจจุบัน ทั้งเนื่องมาจากความสัมพันธ์ที่ต่อเนื่องมาจากการช่วยเหลือกันเป็นประจำ จนเรียกได้ว่าเกิดการผลิตข้าวความร่วมมือด้านต่างๆภายในสังคมประเพณี ที่การให้และการรับเกิดขึ้นตลอดเวลาโดยมิ ได้คาดหวังถึงการตอบแทนอย่างตายตัว ชาวบ้านมี

กิจกรรมทางสังคมที่สร้างความเข้าใจกันเสมอมา โดยเฉพาะในงานศพ ที่ถือว่าเป็นงานสำคัญที่ชาวบ้านต้องไปร่วมแสดงความมีน้ำใจต่อกัน

“เรื่องศพนี่สมัยก่อน พ่อครอตายบุญ เข้าจะเอาข้าวสารไป ขันสองขัน ถุงสองถุง เอาไป ครัวปีลาแห่งปลาเคนก็เอาไปกัน สมัยนั้นช่วยกัน แล้วมาเรื่องบวชก์ พ่อแม่เมียนกันสักดี จะบวชลูกทั้งที่ ก็มีอะไรเช่นเดียวกัน ช่วยกันมาสมัยนั้น แต่เดี๋ยวนี้หายไปเยอะ แต่ก็ช่วย”

“ในหมู่นี้ เขากันบูชาติกันหมัดละ ถ้าไม่ใช่พ่อใช่แม่ ก็ทักทายกัน คนในหมู่ 8 นี่ เป็นอะไรไปกัน มีอะไรไปช่วยกัน ไม่ต้องบอกถ้าเป็นงานศพ ครัวก็ไปช่วยกัน คล้ายๆแบบว่า เขายังเราไปช่วยเขา ถึงงานเราเขาก็มา”

ชาวบ้านสูงอายุท่านหนึ่งเล่าให้ฟังถึงช่วงการคลอดลูกสมัยเมื่อประมาณ 40-50 ปีที่ผ่านมาว่า ชาวบ้านจะมาอยู่ร่วมด้วย มาช่วยกันหยิบโน่นหนานี่ หรือแม้กระทั่งช่วยให้กำลังใจกัน

“ชาวบ้านมากันเยอะ เขามาช่วยกันห้อมล้อม มาช่วยหมอดำแย มาช่วยหาของโน่น ของนี่เตรียมไว้ มีหนุนหลังคนนึงผู้หญิง ผู้ชายก็ได้ผู้หญิงก็ได้ แต่ผู้ชายจากลัวไม่เข้าใกล้ ชาวบ้านที่อยู่ใกล้ก็มาช่วยกัน”

การตอบแทนกันโดยตรงเป็นตัวเงินสำหรับการช่วยเหลือกันนั้น ไม่มีรวมเนียม ไม่ว่า สักติดค้างกันว่าจะต้องชดเชยให้อย่างเท่าเทียมทันที แต่ขึ้นอยู่กับโอกาสที่เมื่อใดก็ตามพอจะไปแสดงน้ำใจกันได้ ก็จะไปทันที ชาวบ้านเล่าว่าการไปช่วยเหลือกันนั้นไม่หวังอะไรมอบแทนกัน แต่ใช้ปะวะๆ ให้รู้สึกว่าเกิดความซาบซึ้งกัน ดังเช่นที่ว่า

“ไม่ตอบแทนเลย ไม่ได้ใช้หนี้อะไรเลย ก็ขอบคุณขอบใจเท่านั้นเลิกกัน ของเหลือในงานก็แบ่งกันกินหมัด ใจจะเอ้าไปบ้านบ้าง ใจจะเอ้าไปให้ครัวก็ได้ พ่อแก่ที่ไม่ได้มารือฝากเด็กๆ ไม่หวังกัน”

ประเพณีที่เกี่ยวกับเด็กในวัยต่างๆ ก็จะท่อนถึงความสัมพันธ์แห่งความเป็นพวกรดีเย็นกันในหมู่ชาวบ้านได้เป็นอย่างดี เช่นกัน เช่น การใส่กระดังร่อง โดยหมอดำจะเป็นคนร่องแล้วให้ผู้ที่ไม่ใช่แม่ชีชิงมาร่วมพิธีรับเข้าไป นอกจากนี้ยังมี พิธีผูกข้อมือ การไว้จุกไว้แกะ ซึ่งกระทำตามแบบโบราณสืบมาโดยการปันตีกตาเป็นเด็กไว้ผุมจุกกับเด็กไว้ผุมแกะแล้วให้เด็กจับ เด็กจับได้อย่างไรก็จะให้ไว้ผุมตามนั้น เหล่านี้เป็นตน

ความสัมพันธ์ของคนในหมู่บ้านเหล่านี้ ล้วนแต่เป็นทุนทางสังคม จากการที่ชาวบ้านมีน้ำใจช่วยเหลือกัน และการสมาคมกันในกลุ่มคนในหมู่บ้าน ซึ่งก็ทำให้ปฏิบัติการทางสังคมรวมไปถึงทางเศรษฐกิจมีต้นทุนที่ต่ำ ทั้งยังช่วยผ่อนคลายความรักใคร่สามัคคีในหมู่คุณจะอีกด้วย โดยชาวบ้านผู้หนึ่งถึงกับกล่าวว่าเป็นเสน่ห์อนก้าใจของสังคมที่มีระบบแบบนี้อยู่ในชุมชน ดังที่ว่า

“เป็นทุนหรือครับ เป็นกำไรด้วยซึ้ง ทุกข์สุขที่ไหน ก็มาช่วยกันตลอด สบาย ไม่ต้องจำบ
มือสอน เป็นการสืบสาน คล้ายๆว่าสอนลูกสอนหลานโดยปริยาย”

บทที่ 3

ชุมชนภายใต้กระบวนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย

การขยายตัวของทุนนิยม เกิดพร้อมกับการดำเนินการตามนโยบายการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจที่เริ่มต้นเมื่อ พ.ศ. 2504 แต่ความทันสมัยได้เริ่มต้นเข้ามายังชุมชนบ้านยางแดงประมาณได้ร้อยปี 2510 และมีอัตราเร่งเมื่อชุมชนได้ถูกปรับโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจ ในระดับที่เพียงพอต่อการขยายฐานการผลิตและเป็นตลาดสำหรับสินค้าอุตสาหกรรม ปรากฏการณ์การเปลี่ยนแปลงไปของพลังการผลิตเป็นจุดเริ่มต้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงระบบความสัมพันธ์ทางสังคม และแน่นอนย่อมเชื่อมโยงถึงโลกทัศน์หรืออุดมการณ์ในการดำรงชีวิตของชาวบ้านด้วย ก่อนหน้าการเกิดการประสบและเชื่อมต่อระหว่างวิถีการผลิตแบบเดิมกับแบบใหม่นั้น ชุมชนบ้านยางแดงยังเป็นชุมชนแบบพอยังชีพ โดยยังใช้พลังการผลิตของสังคมประเพณี ซึ่งก่อให้เกิดพลังสร้างสรรค์ประโยชน์ต่างๆ ให้แก่ชุมชน ทำให้ชุมชนมีอำนาจจัดการทางเศรษฐกิจจากการไม่เข้มงวดต่อระบบภายในนอก

การนำเสนอในส่วนนี้ เป็นการกล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงของชุมชน ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงด้านโครงสร้างทางเศรษฐกิจ และการเปลี่ยนแปลงด้านระบบความสัมพันธ์ทางสังคม ทั้งนี้เพื่อนำเสนอภาพที่ชัดเจนว่า “ทุนชุมชน” ในรูปแบบต่างๆ ของชุมชนบ้านยางแดงเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร ภายใต้กระบวนการที่เรียกว่าการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย ซึ่งในขณะเดียวกันก็ได้ให้นัยถึงการดำรงอยู่ของชุมชนบ้านยางแดงไปพร้อมกัน

การปรับเปลี่ยนพลังการผลิตของสังคม

การเข้าสู่พลังการผลิตแบบใหม่ของชุมชนนั้น เกิดจาก การใช้วิถีการโอมชาวนเชื้อต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการสาธิตวิถีการเพาะปลูกแบบใหม่ การสร้างคุณค่าให้กับพันธุ์ข้าวใหม่ การใช้เครื่องทุนแรงในการเพาะปลูก ขณะเดียวกันก็มีการเปลี่ยนแปลงเชิงสถาบันควบคู่ไปด้วย คือการเข้ามาของระบบตลาดอย่างเต็มตัว ภายใต้กรอบคิดของการผลิตและการค้าในระบบทุนนิยม

โดยเริ่มแรก ก่อนที่ทุนนิยมจะเข้ามา โครงสร้างทางเศรษฐกิจของชุมชนจำเป็นจะต้องถูกปรับเปลี่ยนเสียก่อน เพราะถือว่าเป็นพลังการผลิตที่จะเอื้อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการผลิตจากระบบเก่าสู่ระบบใหม่ภายใต้ wrath รวมของการพัฒนาเศรษฐกิจ ที่มีแผนพัฒนาเป็นตัว

สร้างความซับซ้อนให้รัฐสามารถเข้ามาจัดการทำกับชุมชนหมู่บ้านได้ โครงสร้างพื้นฐานสำคัญที่เข้ามาปรับพลังการผลิตของชุมชนได้แก่ การสร้างระบบชลประทานเพื่อเร่งการผลิต และการสร้างถนนทางเพื่อเชื่อมต่อถ่ายเทผลผลิตส่วนเกิน

สำหรับระบบชลประทานที่ชาวบ้านได้ใช้กันในการเพาะปลูก มาจากคลองชลประทานที่ผ่านมามาจากระบบชลประทานของเขื่อนเจ้าพระยา จังหวัดชัยนาท ส่งผ่านคลองส่งน้ำไปยังหมู่บ้าน ผ่านการเปิดปิดประตูน้ำอย่างมีน้ำ เมื่อชลประทานเข้าถึงที่ดินทำกิน ก็เกิดการทำข้าวนาปรังปีละ 2 ครั้งตามมาพร้อมกัน ดังคำบอกเล่าของชาวบ้านเกี่ยวกับเรื่องนี้ว่า

“...อยู่มานักมีชลประทานเกิดขึ้น มีประตูน้ำอย่างมีน้ำ ตำบลลงครัวชนนี้ กันน้ำรองมา จากเขื่อนชัยนาท ชุดคลองส่งน้ำไปตามคุสั่งน้ำ วางส่งน้ำ ไปตามท้องไธท้องนา ช่วงนั้นก็มี การส่งเสริมการเกษตร เค้าคิดผลิตข้าวไวต่อแสงขึ้นมาได้ ข้าวนานาปรังนี่แหลก ก็เริ่มทำนาปรัง กันขึ้นมา...”

ทางด้านการคุณนาคมติดต่อระหว่างหมู่บ้านกับภายนอกเพื่อขายผลผลิตนั้น เดิมชาวบ้านใช้ทางเดินเท้าเป็นหลักในการนำผลผลิตไปขายที่ตลาดนัดวัดไชโยวิหาร ต่อมาก็มีเรือโดยสาร ในระยะที่การคุณนาคมทางบกยังไม่ดีพอ การเดินทางด้วยรถยนต์โดยสารเป็นไปอย่างยากลำบาก การเดินทางด้วยเรือได้เลิกใช้ไปเมื่อประมาณ 20 ปีล่วงมาแล้ว ทั้งนี้เนื่องจากมีการปรับปรุงการคุณนาคมทางบก โดยการตัดถนน และพัฒนามาจนเป็นถนนสายหลักซึ่งใช้กันในทุกวันนี้

ความสัมภาระในการทำงาน : การก้าวสู่การผลิตใต้อำนาจระบบทุน

การใช้ข้าวพันธุ์ส่งเสริมที่รัฐแนะนำให้ปลูก พลิกกับระบบชลประทานที่สมบูรณ์ ทำให้ชาวบ้านได้ผลผลิตข้าวเป็นจำนวนมาก ข้าวนานาปรังเป็นข้าวแข็ง ชาวบ้านจึงไม่นิยมบริโภค ดังนั้นผลผลิตหั้งหมดจึงนำออกขายแล้วค่อยซื้อข้าวนานาปรามบริโภค ขันตอนนี้จึงเป็นการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการดำเนินชีวิตที่สำคัญจากการผลิตเพื่อยังชีพเข้าสู่การผลิตเพื่อขายอย่างเต็มตัว โดยแยกกิจกรรมการบริโภคออกจากกิจกรรมการผลิตในชุมชนอย่างเด่นชัด ในระยะแรกของการผลิตแบบใหม่ ชาวบ้านเองค่อนข้างพึงพอใจอย่างมาก เพราะสามารถขายข้าวได้รายได้จำนวนมากกว่าที่เคยเป็นมา แม้ว่าจะต้องมีค่าใช้จ่ายเพิ่มเติมในหลายด้านของวิถีการผลิตก็ตาม การผลิตโดยใช้เครื่องทุนแรงสามารถเพิ่มความสัมภาระในการทำงานเป็นอย่างยิ่ง ดังคำบอกเล่าที่ว่า

“...มันสัมภาระ ไถนาไม่ต้องใช้แรงวัวควาย แม้กระทั้งเกี่ยวข้าว เรียกได้ว่าไปยืนชี้นิ้วได้เลยนะ โดยไม่ต้องลงมือ พอกลางเวลาเก็บเกี่ยวเก็บเก็บมาเก็บเกี่ยวให้ แล้วก็มีรถบรรทุก

เข้าข้ามเม็ดไปขึ้นโรงสี โรงสีช่วงนั้นจะมีตาชั่ง ชั่งหังคันรถเลย... ชานาสถาบายนแล้วได้แต่ซื้อน้ำอ จังหมดทุกอย่าง”

อย่างไรก็ตามความซุกฉุกในการทำงาน เพราะต้องเร่งการผลิตเป็นสองรอบในหนึ่งปี ทำให้ชาวบ้านต้องทำงานพร้อมๆ กัน ต่างคนต่างกันยุ่งกับการผลิตของตนเองจนไม่มีเวลาพอที่จะมาช่วยกันลงแขกทำงาน เช่นเดิม ประกอบกับการผลิตเพื่อขายที่ทำให้เวลาที่ใช้ในการผลิต เป็นเวลาที่มีค่าเป็นตัวเงินไปหมด ด้วยเหตุนี้ระบบการจ้างงาน ก็เริ่มเข้ามาเป็นตัวกำหนดสำคัญที่จะได้แรงงานไปใช้ในการเพาะปลูก ตามความจำเป็นของแต่ละครัวเรือน ดังที่ว่า

“...ตอนนั้นเด็กจ้างคนเกี่ยว เริ่มทำงานปรังต้องจ้างแล้ว เพราะมันทำทั่วภัณฑ์ จะมาให้ลงแขกกันไม่ไหว ต้องจ้างคนเกี่ยวมันก็ถูกหน่อย แต่ก็ไม่ไหว เพราะช้าช่วงนั้นราคากะรียน ละสามพันกว่าบาท... ฉีดยา ก็มีคนรับจ้างฉีดยา แม้แต่หัวน้ำข้าว ก็มีคนรับจ้างหัวน้ำข้าวให้ เจ้าของนาไม่ต้องทำ”

ความยากลำบากของชานาจากการผลิตแบบสมัยใหม่

ในขณะที่มีการเปลี่ยนแปลงพลังการผลิตไปสู่ระบบการผลิตที่ทันสมัยขึ้น ชุมชนก็ได้ก้าวเข้าสู่การผลิตให้คำนึงถูกต้องอย่างไม่ทันตั้งตัว เพราะภาระค่าใช้จ่ายที่เพิ่มสูงขึ้นทุกที่ ค่าใช้จ่ายในการบริโภคฐานะใหม่ที่ถือเป็นรายจ่ายสัดส่วนที่มากในรายได้ที่ได้รับมากก็เกิดขึ้น นั่นคือรายจ่ายในการบริโภคสินค้าทุน ได้แก่ การซื้อปุ๋ยเคมี ยาคุมหญ้า ยาฆ่าแมลง และอุปกรณ์การเกษตรอื่นๆ ยิ่งผลิตชาวบ้านยิ่งมีภาระที่หนักมากขึ้นทุกปี เนื่องจาก การผลิตมีลักษณะเร่งรัด เอกสารณ์ เกินจากธรรมชาติ ในที่สุดแล้วผลผลิตที่ไม่เคยเป็นมาก่อนในอดีตก็ปรากฏขึ้นชัดเจน ดังชาวบ้านเล่าว่า

“เมื่อสมัยก่อนศัตรูพืชมันก็ไม่มีมาก แต่เดี๋ยวนี้มันมีพวกเพลี้ย เด็กเรียกตัวว่าหนาตา ลดลงแปลงไหน แปลงนั้นหมดเลย... เราต้องใช้ผงผุ่นเคมีไปรัดถึงตาย แต่มันก็เป็นอันตรายกับคนเกี่ยว คนบริโภค...”

ค่าใช้จ่ายที่ต้องใช้ทุนอย่างเข้มข้นในการทำงาน ทำให้ชาวบ้านหลายรายในชุมชนบ้านยางแดงตกอยู่ในวงจรหนี้จากการมีระบบสินเชื่อทางการเกษตรที่รัฐจัดให้ บางรายห้อใจเลิกทำงาน บ้างก็ขายที่นา บ้างก็ให้เช่าที่นา บ้างก็ปรับพื้นที่หันมาทำสวน เป็นไปดังคำบอกเล่าของชาวบ้านผู้หนึ่งที่เลิกอาชีพทำงานมาประมาณเกือบ 20 ปีแล้ว ที่ว่า

“นี่ล่ะคือข้อเสียของชานาสุ่นหลัง มันใช้ทันทุนสูง ต้องจ้างเข้าทุกอย่าง ฉบับนั้นผู้ผลิตทำงานเลย ผู้ผลิตมาสิบกว่าปีแล้ว ตกยี่สิบปีแล้ว เพราะเราใช้ทันทุนสูงผู้ผลิตทำงานเลย”

หรือดังที่ชาวบ้านอีกคนหนึ่งซึ่งทำงานเช่าและปัจจุบันได้เลิกทำงานไปแล้ว บรรยายความยากลำบากจากการเช่านำทำว่า

“ทำงานประจำ เมื่อก่อนทำงาน ที่นี่ทำงานไหนจะค่าบุ้ย ค่าอะไร โอ้ย เราไม่มีเครื่องมือ
พร้อม ซึ่งไม่ได้ ค่าเช่าก็ปีละหมื่นกว่า”

ความทุกข์ของชาวนาจากการกำกับการของระบบตลาด

โครงสร้างพื้นฐานและระบบการผลิตสมัยใหม่ที่เข้าสู่ชุมชนบ้านยางแดง ทำให้โครงสร้างทางเศรษฐกิจของชุมชนเปลี่ยนแปลงไป โดยกิจกรรมทางเศรษฐกิจของชุมชนถูกจำกัดเนื่องจากแรงออก ในลักษณะที่ทำให้เศรษฐกิจชุมชน เป็นระบบเศรษฐกิจที่มีความชำนาญเฉพาะทางที่สำคัญ 2 ด้านได้แก่ การผลิตและการขายแรงงาน แต่ปัจจุบันที่เกิดขึ้นคือในสภาพของ การเป็นผู้ชำนาญการตั้งกล่าว เศรษฐกิจชุมชนไม่ได้วับผลตอบแทนที่สมน้ำสมเนื้อ เพราภิกิจกรรมการแลกเปลี่ยนทั้งผลผลิตและแรงงานอยู่ภายใต้การกำกับของระบบตลาด ที่มีกลไก ราคาแบบทุนนิยมเป็นเครื่องมือในการกำหนดค่าตอบแทน การทำหน้าที่ในการบูรณาการกิจกรรมทางเศรษฐกิจของชุมชนที่ถูกแยกจนปราศจากความเป็นเนื้อเดียวกันของกลไกราคาตนั้นมีผลต่อ จากอำนาจทางเศรษฐกิจที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างระบบเศรษฐกิจชุมชนที่มีอำนาจทางเศรษฐกิจต่อยกว่า กับระบบเศรษฐกิจการค้าที่มีอำนาจทางเศรษฐกิจเหนือกว่า ด้วยเหตุนี้กลไกราคาจึงกลายเป็นเครื่องมือที่ทำให้ผู้ที่มีอำนาจทางเศรษฐกิจมากกว่า สามารถใช้เพื่อชุดรีด ส่วนเกินของผลผลิตและแรงงานของชุมชนออกไปจากการหมุนเวียนภายในชุมชน

ดังนั้นชาวบ้านไม่เพียงแต่จะมีความยากลำบากในด้านการผลิตเท่านั้น ยังต้องเผชิญหน้ากับปัจจัยการขายผลผลิตและแรงงานภายใต้ระบบตลาดด้วยในอีกด้านหนึ่ง การขาดอำนาจต่อรองในการขายผลผลิต ทำให้ชาวบ้านไม่สามารถผลักภาระค่าใช้จ่ายที่สูงขึ้นทั้งหมดไปที่ราคaproductได้ เพราจะตกลงเป็นเบี้ยล่างในด้านการขายผลผลิตที่มีเงื่อนไขเดียวกันในการขาย และการต้องเร่งขายเพราจะมีภาระการชำระหนี้สินรออยู่ ดังที่ชาวบ้านเล่าถึงการขายผลผลิตที่ไม่ได้ราคาว่า

“เมื่อก่อนนี่นะมีอาชีพทำนาอยู่ แต่ว่าพ่อค้าเขามาตีราคาให้ เด็กให้เท่าไหร่ก็จำเป็นต้องขาย เพราจะนั่นชาวนาจะล้มตาอ้าปากได้ยากมาก...”

“เป็นนี่เป็นสิน เริ่มมาจากผลผลิตไม่ได้ ทำงานไม่ได้เงิน เมื่อทำงานไม่ได้ผล ไ้อี้เงินค่าครองชีพก็ไม่พอ ไม่พอก็จำเป็นต้องกู้หนี้ยืมสิน แล้วคล้ายๆว่าเป็นหนี้ที่แรกก็ไม่มาก แต่ถึงปีก็ใช้เขามาไม่ได้ ดอกก็ขึ้น ลำyahกันยอดตอนนั้น”

“...แต่ก่อนเข้าเด็ก้าไร่จะสองร้อยห้าสิบแล้วก็มาขึ้นสามร้อยสี่ร้อยห้าร้อย เลิกเลย ราคาน้ำมันไม่สูง เรายาไม่ไหว ข้าวก็บุ้ยกินหมด บุ้ยแพง เดือนนี้ยาฉีด โอ้yleิก หันมาจัก สถานรับจำจ้างเขา”

การไม่สามารถรวมตัวในด้านการขาย เป็นต้นว่าการจัดตั้งสหกรณ์ข้าวของชุมชน หรือไม่สามารถสร้างกลไกบูรณาการการผลิตเข้ากับการขายได้ เช่น การตั้งโรงสีชุมชน เหล่านี้ล้วนเป็นปัจจัยที่ทำให้ชุมชนขาดอำนาจทางเศรษฐกิจ การผลิตที่ขายข้าวเปลือกและนำเงินซื้อข้าวสารมาบริโภค เป็นการนำผลผลิตของตนเองไปให้ผู้อื่นสร้างมูลค่าเพิ่มก่อน แล้วจึงกลับมาสูญเสียชุมชนด้วยราคาที่แพงกว่ามูลค่าเฉพาะที่เพิ่มขึ้นมาเป็นอย่างมาก นอกจากนั้นสหกรณ์การเกษตรที่มีอยู่ก็ไม่ใช่ตัวแทนในการขายของชาวบ้าน เป็นเพียงสถานที่รวบรวมผลผลิตที่ชาวนาจะขาย โดยมีพ่อค้าคนกลางมารับซื้อที่สหกรณ์ เป็นไปดังคำบอกเล่า ดังนี้

“ที่นี่ก็คือว่าข้าว ก็ขายไปขายเป็นข้าวเปลือก แล้วซื้อเป็นข้าวสารมา เวลาขายก็ขายที่โรงสี แต่บางที่ไปเข้าสหกรณ์ ต่างคนต่างซื้อ ต่างขาย บางคนเข้าก็ไปเข้าราคากะรักกันของบ.ก.ส. ประกอบกัน เราไปขายที่สหกรณ์แสวงหา คือพ่อค้าคนกลางเขาจะมาซื้อ มาจากที่ไหนที่ไหน ก็มารวมที่สหกรณ์ พอว่า หน้าข้าว รถเข้าไป เขาจะตีเลียราคาน้ำหนึ่นเท่านี้ ตกลงโถกัน ชั่วข้าว”

และในด้านการขายแรงงานก็เช่นกัน จากปัญหาการผลิตและการขายผลผลิตที่สั่งสมมา ชาวบ้านจำเป็นต้องเข้าสู่โรงงาน เพราะไม่มีทางเลือกอื่นในการหารายได้ ประกอบกับที่รัฐเองก็มีนโยบายทำให้ค่าจ้างต่ำ เพื่อคงสภาพดั่นทุนการผลิตที่ต่ำไว้ให้กับการลงทุนภาคอุตสาหกรรม ตามนโยบายการพัฒนาประเทศ ชาวบ้านในชุมชนจึงต้องกลยุทธ์มาเป็นแรงงานราคาถูกให้กับโรงงานอุตสาหกรรมที่มาย้ายมาตั้งอยู่ในบริเวณใกล้เคียง

ในขณะที่ชุมชนไม่สามารถกำหนดราคาผลผลิตเกษตรและค่าจ้างแรงงานได้เอง ในทางตรงกันข้าม สินค้าสมัยใหม่ทั้งสินค้าเพื่อการผลิตและสินค้าเพื่อการบริโภค ที่แพร่ขยายเข้ามาในชุมชนกลับเป็นสินค้าที่มีราคาตายตัว โดยถูกกำหนดโดยมาแล้วจากระบบเศรษฐกิจการค้าโลกชุมชน ความต้องการซื้อสินค้าทันสมัยต่างๆเหล่านี้ ยิ่งเพิ่มช่องทางการไหลออกของรายได้และทรัพยากรชุมชนอีกด้านหนึ่งด้วย

สำหรับการขายกระบุกจักสนนั้น จากที่ชาวบ้านหาบไปขายกันเองที่ตลาด ก็มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการขายผลผลิต เพราะเมื่อมีถนนที่สะดวกในการเดินทางมากขึ้น ก็มีพ่อค้าคนกลางเข้ามารับซื้อถึงในหมู่บ้าน การขายในระยะแรกชาวบ้านพึงพอใจ เพราะได้ราคาตามที่เคยนำไปขายเองที่ตลาด แต่ต่อมาแม่การผลิตจะมีต้นทุนสูงขึ้น เช่น ค่าใช้จ่ายในการซื้อวัตถุดิบสำคัญคือไม้ไผ่และหวาย ที่เริ่มหมดไปในหมู่บ้าน และต้องหาซื้อมาจากแหล่งอื่นนอกชุมชน โดยซื้อผ่านพ่อค้าคนกลางชุมชน ชาวบ้านพบว่าค่าใช้จ่ายขับตัวสูงขึ้นอยู่เรื่อยๆ ในขณะที่ผลผลิตไม่สามารถปรับราคาขึ้นได้อย่างเท่าเทียมกัน ดังคำบอกเล่าที่ว่า

“ือการทำสิ่งของอย่างเดียวกันไปมากนี บางครั้งราคามันตก คือเขามาต่อรองราคา จนตก เข้าเป็นพ่อค้าคนกลาง เขาร่วมกันหมดเลย พ่อค้ากี่คนกี่คน พูดเท่านี้นะ ราคาน่าจะนีนะ โดยจะขึ้นไม่ได้นะ ราคางานก็ตก”

ด้วยเหตุนี้กระบวนการจัดสรรวร้ายได้ของชุมชนภายใต้การกำกับการของระบบตลาด จึงทำให้ชุมชนถูกแยกส่วนเกินของรายได้ที่น่าจะมุนเวียนอยู่ภายในชุมชน โดยจะจ่าย ออกจากมือชุมชนสู่ภาคทุนการค้าหรือทุนโดยรัฐผ่านการใช้กลไกทางเศรษฐกิจมาบังคับ ไม่ว่าจะเป็นในรูปส่วนเกินในมูลค่าผลผลิต ค่าจ้าง รวมไปถึงดอกเบี้ยที่ชาวบ้านต้องจ่ายให้แก่ สถาบันการเงินของรัฐหรือนายทุน

การเปลี่ยนแปลงแบบแผนความสัมพันธ์ทางสังคมในชุมชน

โครงสร้างทางเศรษฐกิจภายในชุมชนที่เปลี่ยนแปลงไป โดยภายในเป็นฐานการผลิต ของระบบทุนนิยม ก็ได้เข้ามาทำลายระบบความสัมพันธ์ทางสังคมที่เคยดำรงอยู่ในชุมชนลง ไปหลายด้าน และก่อรูปความสัมพันธ์แบบใหม่ขึ้นมาแทนที่ โดยระบบความสัมพันธ์ที่ถูก ทำลายไปนั้นเคยเป็นส่วนที่ช่วยเสริมสร้างให้ชุมชนดำรงอยู่ได้อย่างเข้มแข็ง หรือกล่าวอีกนัย หนึ่งก็คือเป็นทุนทางสังคมของชุมชนนั่นเอง

บรรทัดฐานของการพึ่งพาที่ถือว่าเป็นทุนทางสังคมรูปแบบสำคัญเริ่มลดลงไป เมื่อชุม ชนก้าวเข้าสู่วิถีการผลิตเพื่อขาย การแลกเปลี่ยนผลผลิตทางเศรษฐกิจโดยตรงแทนที่มีแหล่ง เหลืออยู่ในชุมชน เพราะผลผลิตต่างๆรวมถึงแรงงานมีมูลค่าที่สามารถประเมินออกมาเป็น ตัวเงินได้โดยผ่านระบบตลาด และเงินตราภายในปัจจัยหลักของการดำรงชีวิตในสังคมแบบใหม่ ความต้องการรายได้มาใช้จ่ายสำหรับภาวะความทันสมัยในการผลิตและการบริโภค และการ ศึกษาของลูกหลาน ประกอบกับการเอาตัวรอดให้ได้ ท่ามกลางเศรษฐกิจกึ่งยังชีพที่เน้นการ ขาย ชาวบ้านจึงดำเนินชีวิตแบบ “ตัวใครตัวมัน” มากขึ้น ดังคำอุทานเล่าของชาวบ้านเกี่ยวกับ การขอความช่วยเหลือกันในด้านการจัดสถานเพื่อขาย เมื่อทำกันไม่ทันว่า “ไม่ได้ ต่างคนต่างทำ ของใครของมัน”

การแลกเปลี่ยนแรงงานจากที่เคยเป็นระบบพึ่งพา ก็ถูกแทนที่ด้วยระบบการจ้าง แรงงานโดยมีค่าจ้างเป็นผลตอบแทนที่ระบบตลาดจำแนกให้กับการใช้งาน การแสวงหา ส่วนเกินจากการขายผลผลิตทำให้เกิดชนั้นทางสังคมที่อิงกับฐานะทางเศรษฐกิจอย่างเด่นชัด ขึ้น มีการพัฒนาระบบอุปถัมภ์ทางการเงินในชุมชน การซ่วยเหลือพึ่งพา กันแบบให้เปล่า晏 เดือดร้อนถูกเปลี่ยน เป็นการเป็นผู้อุปถัมภ์ทางการเงิน โดยมีการคิดดอกเบี้ยเป็นผลตอบแทน เช่น เริ่มจากร้อยละบาทต่อเดือน และขยายเพิ่มเป็นร้อยละ 10 ต่อเดือนก็มี

สำหรับการจัดระเบียบด้านประเพณีและพิธีกรรมต่างๆของชุมชน ที่เคยสืบทอดกันต่อมาและถือว่าเป็นแหล่งผลิตข้าวความสมัครสมาน และความร่วมมือระหว่างชาวบ้านร่วมชุมชนหมู่บ้านเดียวกันเรื่องเดือนหายไป ชาวบ้านรู้สึกยุ่งยากกับพิธีกรรมหลายอย่าง และไม่มีเวลาให้กับประเพณีที่เคยมีมาในอดีต เพราะต้องหุ่มเทเวลาไปในการทำงานหากิน โดยเฉพาะการเข้าสู่โรงงานที่มีเวลาการทำงานที่タイトตัว แม้ว่าจะรู้สึกว่าเสียดายกับลิงเหล่านั้นเมื่อได้หวานระลึกถึง แต่ก็ไม่สามารถเรียกกลับคืนได้ดังเดิม ผู้อาชุโสของชุมชนเล่าถึงประเพณีต่างๆ ของชุมชนที่เหลืออยู่ในปัจจุบันว่า

“ได้แต่ทำบุญปีใหม่เฉยๆ...ส่งกราโนก็ไม่ค่อยเล่นกัน มาเดียวนี้ไม่มีอะไรเลย เพราะว่ามันเกิดจากความฝีดเคืองทางเศรษฐกิจ ว่างก็ไม่ว่าง”

ชุมชนบ้านยางแดงบนฐานของทุนชุมชนที่เปลี่ยนแปลงไป

ภายใต้กระบวนการเปลี่ยนผ่านไปสู่ความทันสมัย ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจและโครงสร้างทางสังคมในชุมชนชนบททั่วไป ซึ่งเมื่อมองในภาพรวมแล้วชุมชนหมู่บ้านต่างก็ตอกอยู่ในสภาพที่อ่อนแองโดยพิจารณาได้จากสภาพการผลิต การบริโภค การแลกเปลี่ยน และการจัดสรรรายได้และผลผลิตของชุมชน ที่ชุมชนขาดอำนาจในการตัดสินใจได้ด้วยตัวเอง ต้องพึ่งพิงและขึ้นต่อระบบเศรษฐกิจภายนอก สำหรับชุมชนบ้านยางแดง แม้ว่าวิกฤตทุนชุมชนอาจดูไม่รุนแรงเท่าใดนักเมื่อเทียบกับอีกหลายชุมชน แต่อย่างน้อยทุนชุมชนที่เปลี่ยนแปลงไปเมื่อสังคมเปลี่ยนผ่านไปสู่ความทันสมัย ก็ได้ส่งผลให้ฐานการดำรงอยู่ของชุมชนมีความคลอนแคลนไปบ้าง

การเปลี่ยนแปลงไปของทุนภายในฯ มาจากการลั่งการผลิตที่เปลี่ยนแปลงไป และยังผลให้ชุมชนตอกอยู่ในภาวะของการพึ่งพิงต่อระบบภายนอก ทุนภายนอกที่สำคัญของระบบเศรษฐกิจสมัยใหม่จะหมายได้ต้องผ่านทุนเงินตรา ด้วยเหตุนี้จึงชาวบ้านสามารถผลิตได้เพิ่มมากขึ้นก็ต้องยิ่งใช้เงินตรามากขึ้นเป็นເตามตัว โดยนำเงินตราที่ได้จากการขายผลผลิตมาซื้อสินค้าเพื่อการผลิตผ่านระบบตลาด วัว-ควายที่เคยใช้ไถนา ถูกเปลี่ยนมาเป็นรถไถเดินตามและพัฒนาเป็นรถไถนั่งขับ เศียรเกี้ยวข้าวเปลี่ยนมาเป็นรถเกี้ยวที่ประหยัดเวลาและพลังงาน คน แรงงานในชุมชนที่เคยเป็นลั่งการผลิตสำคัญมีความสำคัญน้อยลง สมาชิกในครอบครัวเรือนที่ทานต่อสภาพการผลิตสมัยใหม่ที่มีต้นทุนสูงไม่ได้ ก็เปลี่ยนมาเป็นแรงงานรับจ้างในโรงงานอุตสาหกรรมที่เกิดขึ้นในบริเวณไม่ใกล้กันคือที่จังหวัดอยุธยา

การมุ่งผลิตเพื่อตอบสนองต่อระบบการขาย ทำให้ชาวบ้านมองข้ามความสำคัญของการบำรุงรักษาสภาพธรรมชาติ ดังนั้นทุนภายในฯ เป็นทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนก็เสื่อม

คุณภาพลงอย่างรวดเร็ว จากการที่ทำนาที่ไม่ได้พักดินเพราะทำนาตลดอหังปี การใส่ปุ๋ยเคมี และยากำจัดศัตรูพืชต่างๆ นอกจากนั้นทรัพยากรธรรมชาติที่เคยเป็นปัจจัยการผลิตหลักคือ ต้นไผ่ที่ปลูกกันตามบ้านก็ไม่สามารถเติบโตได้ทันความต้องการ ขณะเดียวกันชาวบ้านก็มิได้ วางแผนที่จะปลูกต้นไผ่ให้เพียงพอ กลับใช้วิธีการหาซื้อไปเรื่อยๆ โดยปราศจากการปลูกทด แทน ผลที่สุดแล้วการปลูกไผ่ในชุมชนเพื่อการผลิตโดยตรงก็เหลือน้อยเต็มที่และชาวบ้านเองก็ ไม่นิยมน้ำมันในการผลิต กิจกรรมทางเศรษฐกิจในด้านปัจจัยการผลิตจึงถูกแยกออกไปจาก ชุมชน ทำให้ชุมชนต้องซื้อปัจจัยการผลิตหลักจากภายนอก ด้วยความสะดวกสบายในการซื้อ หา และมีคุณลักษณะตรงตามการใช้งาน ชาวบ้านกล่าวถึงการหมดไปของไผ่ที่เคยมีอยู่ มากماอยู่กับความเป็นชุมชนว่า

“ไม่ไผ่สีสุก ตอนนี้ไม่มีแล้ว ชาวบ้านไม่อยากปลูกเพราะว่าก่อไฟกินเนื้อที่ แล้วมาปลูก มันจะلامไปหาอีกที่หนึ่ง เพราะหนอมันแตกกออยู่เรื่อยๆ ออกไปข้างๆอยู่เรื่อย บางทีก็ ทะเลกันเรื่องกอไผ่ ตรงนั้นของเราตรงนี้ของเชื้อ มีปัญหาตรงนี้ แล้วมันก็รากกับที่ไป ก็ไม่ อยากปลูกกัน แล้วก็ตัดใช้กันด้วย เพราะตรงนี้คือชีวิตประจำวันอยู่กับไผ่”

นอกจากนั้นระบบการผลิตทันสมัยที่มิได้มีการสร้างสรรค์ด้วยตัวเอง ทำให้ชาวบ้าน ใช้วิธี การลองผิดลองถูกกับการผลิต โดยหวังว่าวิธีการผลิตที่ได้ฟังต่อ กันมาอาจจะช่วยให้ได้ ผลผลิตดีขึ้น เป็นต้นว่าใส่เครื่องดื่มชูกำลังหรือใส่นมสดในช่วงข้าวแต่กรุงเพื่อป้องกันไม่ให้ ข้าวผ่อ ซึ่งเป็นวิธีการที่ไม่ได้เกิดจากพลังการสร้างสรรค์ด้วยประสบการณ์ดังที่เคยเป็นมาใน อดีต

เมื่อชาวบ้านจำเป็นต้องใช้เงินเพื่อการดำเนินชีวิต ระบบการคิดถึงผลได้ผลเสียในการ ตัดสินใจทำกิจกรรมทั้งทางเศรษฐกิจและทางสังคม จึงเกิดขึ้นอย่างกว้างขวาง และในที่สุดเข้า มาแทรกระบบคิดแบบเก้อกูดและเอื้ออาทิตย์ต่อกัน ซึ่งสะท้อนอย่างชัดเจนด้วยการดำเนินชีพ แบบ “ตัวใครตัวมัน” มากกว่าที่เคยเป็นมา จนอาจกล่าวได้ว่าทุนทางสังคมในลักษณะ ดังเดิมที่มีรากฐานจากบรรทัดฐานของการพึ่งพาอาศัยกันลดน้อยลงไป พร้อมกันนั้นอุดม ภารณ์แบบทุนนิยมก็เข้าครอบงำระบบคิดของชาวบ้าน ทั้งในด้านการบริโภค โดยผ่านลัทธิ ปริโภคนิยม และในด้านการผลิตโดยผ่านการมุ่งผลกำไร

อย่างไรก็ตาม รากฐานของชุมชนบ้านยางแดงยังคงพอมีสายใยแห่งการบูรณาการ และ มิตรภาพของคนร่วมชุมชนที่มีสืบท่อ กันมา ทำให้ทุนทางสังคมที่มีอยู่ไม่ได้ถูกขาดสะบันลง ไปทั้งหมด เพียงแต่ถูกบันทอนลงด้วยพฤติกรรมของคนที่ต้องใช้ชีวิตอยู่ภายใต้ระบบทุนนิยม ดังนั้นเมื่อได้ก็ตามที่ชาวบ้านสามารถร่วมแรงใจกันสร้างแนวร่วมของภาคประชาชนให้เข้มแข็ง โดยได้รับการเสริมแรงให้อย่างเพียงพอแล้ว ก็น่าเชื่อได้ว่าชุมชนสามารถพลิกฟื้นความเข้มแข็ง ขึ้นมาได้ ดังเป็นที่ประจักษ์แก่สายตาคนภายนอก ที่มองเห็นว่าชุมชนบ้านยางแดงมีส่วนของ

ความเข้มแข็งในด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์จัดสถานของชุมชนเพื่อการขาย และมีกิจกรรมประชาคมเกิดขึ้นในชุมชนอย่างสม่ำเสมอ ความเข้มแข็งในส่วนนี้ของชุมชนเกิดขึ้นจากการมีหัตถกรรมการจัดสถานเป็นตัวழูโรง ที่ถือว่าเป็นกระบวนการของการปรับตัวของชุมชนอย่างมีพลวัต แม้ว่าการปรับตัวนี้อาจเกิดขึ้นจากน้ำมือของกลุ่มคนเฉพาะกลุ่ม ที่ผูกโยงประโยชน์ตนเข้ากับประโยชน์ชุมชนก็ตาม

สิ่งที่ต้องสืบค้นต่อไปคือความเข้มแข็งที่สะท้อนออกมายังภาพประกายแก่สังคมนั้น แท้ที่จริงได้ซ่อนความอ่อนแอกันในส่วนใดบ้างของชุมชน ทั้งนี้เพื่อให้การศึกษานี้สามารถที่จะให้นัยเชิงนโยบายได้ว่า การแทรกแซงชุมชนของรัฐด้วยการจัดโครงกรากองทุนหมู่บ้านเข้มมา ผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นแก่ชุมชนเป็นไปในระดับใด ต่อกลุ่มคนประเภทใดมากหรือน้อย และควรมีการแก้ไขเชิงนโยบายอย่างไรสำหรับชุมชนที่แตกต่าง โดยใช้ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในบ้านยัง แสดงนี้เป็นกรณีศึกษาหนึ่งในการพิจารณาเพื่อค้นหาคำตอบ

บทที่ 4

การปรับตัวของชุมชนในระบบการผลิตเพื่อขาย

ชุมชนบ้านยางแดง เมื่อประสบกับภาวะยากลำบากในการทำงาน ชาวบ้านก็เริ่มปรับตัวในด้านการผลิต จากเดิมที่มีอาชีพทำนาเป็นอาชีพหลักของชุมชน รองลงมาเป็นการทำสวน และการจักรสาน เปลี่ยนมาเป็นการจักรสานเป็นอาชีพหลัก รองลงมาเป็นการทำสวนและการทำงาน โดยชาวบ้านที่ยังทำนาอยู่ส่วนมากก็มีการจักรสานเป็นอาชีพทางเลือกที่ควบคู่กันไป เพื่อสร้างรายได้เพิ่มขึ้นให้กับครัวเรือน เนื่องจากมีที่นาอยู่แล้ว อีกทั้งคุณเคยกับวิธีชีวิตชาวนามากกว่าที่จะหันไปประกอบอาชีพอื่นเป็นหลัก ปัจจุบันชาวบ้านที่ทำงานเหลือไม่ถึง 20 คน และจำนวนครัวเรือนทำงานซึ่งอยู่ในฐานะเจ้าของที่ดินมีอยู่เพียงไม่กี่ครัวเรือนเท่านั้น ในขณะที่อีกส่วนหนึ่งเช้าที่นาผู้อื่นทำกิน สำหรับชาวบ้านอีกส่วนหนึ่งที่เคยทำงาน ได้แสวงหาความรู้ด้านการทำสวนและปรับพื้นที่นาบางส่วนเป็นพื้นที่สวน โดยพืชที่นิยมปลูกกันมากคือมะม่วงและกระท้อนซึ่งเป็นการปลูกเพื่อขายทั้งสิ้น การเลี้ยงสัตว์มีอยู่บ้างเล็กน้อยเป็นการเลี้ยงไก่และหมูตามบ้านเพื่อขาย นอกจากนั้นชาวบ้านอีกส่วนหนึ่งก็ออกไปรับจ้าง ที่เป็นหลักแหล่งแห่งน่องเป็นโรงงานอุตสาหกรรมที่อยู่บริเวณใกล้เคียง คือที่อยุธยา เกือบทั้งหมดเป็นผู้หญิงที่ออกไปทำงานโรงงาน เพราะโรงงานเหล่านี้ไม่รับคนงานผู้ชาย ผู้ชายในหมู่บ้านหากจะรับจ้างต้องเป็นแรงงานอิสระ ที่ทำกันมากคือการรับจ้างงานก่อสร้างตามที่ต่างๆ โดยไปกับหัวหน้างานที่รับงานมาได้

ชื่อเสียงของบ้านยางแดงเป็นที่รู้จักจากการหัตถกรรมจักรสาน จึงกล่าวได้ว่ากระบวนการปรับตัวที่สำคัญของชุมชนเกิดขึ้นโดยผ่านอาชีพจักรสาน ที่แม้ว่าจะมีมานานแล้วในหมู่บ้านแต่ก็เพิ่งได้มีโอกาสเปิดตัวสู่ระบบภายนอก เริ่มจากการเข้าประมวลผลิตภัณฑ์ในงานราชการตามด้วยการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ให้เข้ากับความต้องการของตลาด จนเข้าสู่ยุครุ่งเรืองสุดขีดของจักรสาน บ้านยางแดง ซึ่งเป็นเรื่องที่นำเสนอโดยอย่างยิ่งว่าการจักรสานมีผลต่อการพัฒนาทุนชุมชนอย่างไร ในยุคต่อเนื่องถึงปัจจุบัน ก่อนที่กองทุนหมู่บ้านจะเข้ามาสู่ชุมชน และการปรับตัวของชุมชนในยุคนี้ เกิดจากทุนชุมชนเองทั้งหมดหรือมีแหล่งทุนสนับสนุนจากภายนอกอย่างไร

การนึกจำลังของชุมชนต้านกับการถูกกดราคาผลผลิตจักสถาน

การขายผลผลิตที่ตลาดนัดหน้าวัดไชยวิทยา เป็นหนทางแรกที่ผลิตภัณฑ์ชุมชนเริ่มเข้าสู่ตลาด แต่เป็นการขายผลผลิตเพื่อให้สามารถนำรายได้มามาจับจ่ายซื้อของที่ชุมชนตนเองไม่มี การขายผลผลิตชุมชนจึงยังไม่ได้เน้นที่การแสวงหากำไรอย่างเต็มตัว มีได้มุ่งสร้างส่วนเกินในแนวทางของระบบทุนนิยม ในขณะที่การเข้ามารับซื้อผลผลิตของพ่อค้าคนกลางที่เกิดขึ้นในระยะเวลาต่อมาเป็นเรื่องของการเข้ามาแสวงหามูลค่าส่วนต่างของการซื้อขายไป โดยขั้นตอนเช่นนี้ได้หยุดยั้งพัฒนาการของการบูรณะการกิจกรรมทางเศรษฐกิจของชุมชนระหว่างการผลิตกับการขาย พ่อค้าคนกลางที่มาซื้อผลผลิตจะไปที่ตลาด มีการกดราคาผลผลิต จากการที่ชาวบ้านทำจักสถานออกมาริมแม่น้ำ จึงเป็นแรงกดดันที่ทำให้ชาวบ้านมีการปรับตัวเพื่อต้านกับพลังดังกล่าวขึ้น โดยมีบุคคลที่พอมีเงินทุนช่วยกันรับซื้อผลผลิตที่ผลิตได้ และนำมาร่วมกันที่วัดในหมู่บ้าน เป็นการกันไม่ให้ชาวบ้านนำไปขายที่ตลาด เมื่อข้องขาดตลาดพ่อค้าก็เข้ามาตามถึงหมู่บ้าน จนมีการตกลงราคากันใหม่ชุมชนจึงยอมขายผลผลิตให้ กระบวนการต่อรองในลักษณะนี้เป็นไปดังคำบอกเล่าที่ว่า

“..ราคาก็ตก ในที่สุดมาปีสมัยหลังนี้ เจ้าน้ำที่พัฒนาชุมชนเข้ามานะในหมู่บ้าน เรา ก็มา เปิดหมู่บ้านที่นี่หมู่บ้านทดลอง ก็ปรึกษาหารือกัน ว่าเราถักกระบุงเอาไว้เลย ก็ช่วยๆกันถักไว้ โครงการขายเราก็ซื้อไว้ ไว้ที่วัดนี่ จนกระทั่งของไม่ไปตลาด ทางบินนกสงสัยทำไม่ของไม่ไปตลาด ก็ติดตามมา ของก็คง เขาก็ตามเหตุผลว่าทำไม่ไว้ไปขาย ก็จะขายยังไงล่ะ คุณกดราคาอยู่ไม่ รอดแล้ว เอาแล้วจะขายยังไง มาตลาดราคากันใหม่ พวากมหลายคนติวเข้มกัน ถ้าราคาไม่ได้ ขนาดนี้ไม่ขายนะ ใครขายมีเรื่องเลียนนะ ถูกกว่าขายไปเลย ต่อรองได้ครึ่งเดียว เขาก็บอกลดขึ้น ลด จนกระทั่งเงื่อนดูดที่เราต้องการ เราย้ายันนั้น ก็ขายไป กระบุงเป็นพันลูกเลย เข้ามา มาก หลายเที่ยว กระบุงที่เราถักไว้ก็เสียหายเยอะ模อดกินบ้างอะไرب้าง ไม่มีพ่อค้าคนใดมากดราคา ถูกเลย พอเราต่อรองด้วยความไม่พอใจ ได้ผลเป็นที่น่าพอใจ”

จากสถานการณ์นี้เอง ทำให้ราคากะบุงขยายตัวสูงขึ้น จากราคากู้ละ 14 บาท เป็น ราคากู้ละ 24-27 บาท (ในขณะปัจจุบันนี้กระบุงของชุมชนบ้านยางแดงมีราคาคู้ละ 500 บาท) ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าสถานการณ์นี้เป็นจุดเริ่มต้นของการการสร้างพลังชุมชน ต้านกับกระแสของระบบตลาด อย่างไรก็ตามพัฒนาการของการตลาดชุมชนที่ต่อเนื่องไปจากนี้ยังไม่สามารถเกิดขึ้นได้ พ่อค้านอกชุมชนยังคงเป็นผู้กุมตลาดผลผลิตไว้ เช่นเดิม เพียงแต่ชุมชนสามารถแวงกดดันด้านราคางไปได้ในช่วงเวลานั้น

การเกิดขึ้นของกลุ่มจักรسانบ้านยางแดง

ด้วยการเข้ามาสนับสนุนของพัฒนาชุมชนในปี 2515 ซึ่งต้องการให้ชาวบ้านมีการรวมกลุ่มจักรسانเพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์ การจัดหาตลาดจำหน่ายเพื่อให้ได้ราคาผลผลิตที่ดีขึ้น และส่งเสริมด้านการประชาสัมพันธ์ อย่างไรก็ตามกลุ่มที่เกิดขึ้นในระยะแรกนั้น ยังมีลักษณะไม่เป็นทางการและมีผู้เข้าร่วมอยู่ไม่นัก โดยชาวบ้านที่เข้าร่วมกับกลุ่มนักเป็นคนที่มีฐานะดีที่จะพอเจียดเวลาไปร่วมพูดคุยกันได้ ส่วนชาวบ้านที่ทำจักร-san อีกจำนวนมากยังไม่อยากเข้าร่วมกับกลุ่ม เพราะกลัวจะเสียเวลาทำงาน โดยเป็นที่ยอมรับว่าคนที่เข้ากลุ่มได้ต้องเป็นคนที่เสียสละ วัดถุประสงค์ของการรวมกลุ่มในเวลานั้นเน้นหนักไปในด้านการขาย เป็นไปดังคำบอกเล่าที่ว่า

“พัฒนาชุมชนเข้าบอกว่าให้มาร่วมกลุ่มกัน ถ้าไปขายที่วัดไชโยมันไกลใช้ไฟมานะ ถ้าเรารวม กลุ่มในหมู่บ้าน เรายังไปบอกว่าของเราอยู่ที่นี่ให้มาซื้อที่นี่แหละ เวลาซื้อให้มาซื้อตามบ้าน เพียงแต่ว่าแต่เดิมเราต้องไปขายที่ตลาด แต่พอเรารวมกลุ่มกันเราไม่ต้องขายที่ตลาด เค้ามาซื้อเอง”

จนกระทั่งปี 2527 จึงได้มีการจัดตั้งกลุ่มจักร-san ที่เป็นทางการ มีสมาชิกเริ่มต้น 10 คน แล้วก็เพิ่มเรื่อยๆ มาเป็น 19 คน 27 คน และ 30 กว่าคน จนปัจจุบันมีสมาชิกกว่า 80 คน จากจำนวนครัวเรือนในหมู่บ้านทั้งหมดกว่า 140 หลัง โดยชาวบ้านที่ทำจักร-san เป็นอาชีพเสริม เล็กน้อยจะไม่เข้าเป็นสมาชิกกลุ่ม การจัดตั้งกลุ่มครั้งนี้ ทำให้ชุมชนสามารถรับเอาความช่วยเหลือจากหน่วยงานของรัฐทั้งในด้านการอบรมและเงินทุนเข้ามาได้ง่ายขึ้น อย่างไรก็ตามวัดถุประสงค์หลักของกลุ่มยังคงเป็นเรื่องการขายของร่วมกัน แม้ว่าจะมีผลิตภัณฑ์ที่ขายที่กลุ่มบางส่วน แต่ก็ยังเป็นส่วนน้อยของผลผลิตที่เกิดขึ้นทั้งหมดในชุมชน ซึ่งการขายยังคงกระทำผ่านคนกลางซึ่งในยุคหลังนี้เป็นคนกลางที่เป็นคนในชุมชนเอง ดังที่จะได้กล่าวถึงต่อไปในภายหลัง

ปัจจุบันนี้ ด้วยความพยายามจดจำแบบกลุ่มเพื่อแสดงให้ภายนอกตระหนักว่าเป็นกลุ่มที่มีการดำเนินการอย่างมีโครงสร้าง จึงได้มีการจัดตั้งคณะกรรมการจักร-san บ้านยางแดงขึ้นจากที่เคยมีตำแหน่งประธานกลุ่มเพียงคนเดียว ก็มีคณะกรรมการฝ่ายต่างๆ ขึ้นมา ซึ่งเพิ่มเติมการไปเมืองเดือนสิงหาคม 2545 สำหรับประธานกลุ่มจักร-san คนปัจจุบันเป็นคนที่ขึ้นชื่อในด้านการจักร-san อย่างหาตัวจับได้ยากคนหนึ่ง และได้พัฒนาตนเองมาเป็นแม่ค้าคนกลางในการส่งกระจายเป้าจักร-san ระหว่างตลาดนอกชุมชน

การพัฒนาผลิตภัณฑ์จากฐานฝิมือดั้งเดิม

เนื่องจากงานจัดสาน้มีไฝ เป็นงานหัตถกรรมพื้นบ้านของตำบล ซึ่งได้รับการถ่ายทอดผ่านภูมิปัญญาสืบทอดกันมาเป็นรุ่นๆ โดยเริ่มจากทำเพื่อใช้ในชีวิตประจำวัน เมื่อได้มีการรวมกลุ่มในปี 2515 จากการส่งเสริมของทางราชการ และมีการอบรมพัฒนาผลิตภัณฑ์โดยให้คำแนะนำบางด้าน เพราะโดยแท้จริงแล้วชาวบ้านมีฝีมือที่ประณีตมาแต่ตั้งเดิมแล้ว จึงทำให้ชาวบ้านสามารถต่อยอดความรู้ พัฒนาคุณภาพผลิตภัณฑ์ให้เป็นงานฝิมือชั้นเลิศ และมีมูลค่าเพิ่มได้

ชื่อเสียงของผลิตภัณฑ์เริ่มเป็นที่รู้จักมากยิ่งขึ้น เมื่อสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ ทรงขอตัวชาวบ้านฝิมือด้านจัดสาน ไปสอนตามโครงการราชดำเนิริ 2 คน ในปี 2520 และในปี 2522 สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ ได้เสด็จมาที่ชุมชนบ้านยางแดงอย่างไม่เป็นทางการ จากการเสด็จมาที่วัดในพื้นที่ใกล้เคียงและเสด็จเลียเข้ามาเยี่ยมชาวบ้านที่วัดยางแดง ผู้นำชุมชนจึงแจ้งข่าวผ่านหอกระจาดข่าว ซึ่งวันนั้นได้มีชาวบ้านนำป้านน้ำชา 4 เหลี่ยม 4 มม ที่เปล่งย่อมากจากกระบุงใหญ่มาถวาย จากการพูดคุยทำให้ท่านทรงเล็งเห็นว่าไม่ไฝในชุมชนแบบไม่มีอยู่แล้ว จึงทรงขอให้ท่านเจ้าอาวาสวัดยางแดงปลูกไม้ไฝพันธุ์สีสุกในบริเวณวัด เพื่อใช้ขยายพันธุ์ให้กับชาวบ้าน

จากเดิมที่การทำจัดสานในชุมชนทำขึ้นเพื่อการใช้งานของสู่ตลาด โดยเน้นที่ความแข็งแรงคงทนในการใช้งานเป็นหลัก ผลิตภัณฑ์ได้มีการพัฒนาเรื่อยมา ในเรื่องความสวยงามของศิลปะแห่งหัตถกรรมพื้นบ้าน เช่น ปี 2530 เป็นต้นมาชุมชนพัฒนาผลิตภัณฑ์กระบุงป้านที่สวยงาม โดยมีการใช้สีย้อมตอก และมีเหลี่ยมมีมุมมากยิ่งขึ้น หรือในกรณีที่ในปีหลังๆ งานฝิมือของบ้านยางแดงที่เป็นกระบุงและหาดได้ถูกนำมาใช้ในพระราชพิธีจุดประนังคัลแรกนาขวัญ ดังที่ชาวบ้านเล่าด้วยความภาคภูมิใจว่า

“...คือว่ากระบุงเงินกระบุงทองที่เทพีหานะ แล้วก็ตัวหาดด้วย ไปจากที่นี่ เมื่อปีที่แล้วเมื่อเดือนอะไรเดือนเมษาหรืออะไรนี่ แม้กระทั้งคนหางหงส์ก็ทำจากกอไม้ไฝเท่านี้ เราฝิมือทำชั้นหนึ่ง หัวนี่ว่าด้วยแกะเป็นหัวหงส์เลย ดัดแล้วมันจะได้รูปทรงพอดี เค้าใช้ไฝสีสุกเนื้อมันจะแน่นหนึ่ยองคงทนมากเลย”

การสร้างความแตกต่างด้วยเอกลักษณ์ผลิตภัณฑ์ผ่านการตีตรา

จุดเปลี่ยนครั้งสำคัญอีกครั้งหนึ่งของงานจัดสานบ้านยางแดง เกิดขึ้นนับตั้งแต่ พ.ศ. 2539 ที่ผลิตภัณฑ์ชุมชนได้มีโอกาสเข้าร่วมการประกวดที่งานต่างๆ เช่น กชาดอ่างทอง งานอุ่น兆อุ่น โดยงานจัดสานที่ชุมชนส่งเข้าประกวดมีการยกลายละเอียดและงาม จึงได้รับ

รางวัลที่ 1 มาโดยตลอด ไม่ใช่จะเป็นกรุงเทพฯ 8 มิถุนายน 16 มิถุนายน แต่ปีนี้มาจัน
กระทังได้ทำกระเปาจักสานส่งไปประกวด ซึ่งแม้จะไม่ได้รับรางวัลแต่ก็ได้ทำให้เกิดการเปลี่ยน
แปลงต่อการทำอาชีพจักสานในชุมชน ประธานกลุ่มจักสานเล่าถึงสถานการณ์ตรงนี้ว่า

“...เมื่อก่อนเราทำกระบุงพากป้าน้ำชา ให้ลักษณะเดียด ยกซื้อยกลาย มันก็ได้ที่หนึ่งมา
เรือย ที่นี่กรุงเทพมหานครมีคนรักแบบนี้ ที่นี่จะทำอย่างไรที่มันเปลกไปอีก ก็
เลยลองทำกระเปาเล็กๆน่ารักแบบหัวใจงานกลางคืนนี่ ใส่ของได้เล็กๆน้อยๆ ก็ส่งเข้าประกวด
แต่กระเปาไม่ได้ที่รอ กะรำมันเป็นงานตัวใหม่ มันจะไม่ดูสะคุตตาเหมือนงานตัวเก่าๆ แต่
เผอิญพากเชียงใหม่เขามาดูงานเขา ก็เลยลองซื้อไป ว่าเป็นตัวใหม่ที่ดูว่าจะใช้งานแบบใหม่ให้
คนมีสถาค์หัวไปได้เลย เขา ก็เลยซื้อไป ตอนนั้นส่งเข้าประกวดแค่สี่ใบ เขาก็รับไปหมดสี่ใบ
ไปถึงที่โน่น”

จากสถานการณ์นี้ถือได้ว่าเป็นจุดเปลี่ยนของการเข้าสู่ระบบการผลิตเพื่อการขายครั้ง
ใหญ่ของชาวบ้านยางแดง เพราะเมื่องานจักสานกระเปาออกสู่สาธารณะ ก็เป็นที่สนใจและติด
ตามรับซื้อกระเปาจักสานเพื่อไปจำหน่าย เริ่มจากพ่อค้าเชียงใหม่และกรุงเทพฯ ซึ่งมีทั้ง
กระจายขายอยู่ในประเทศไทยและส่งออกอีกด้วย ขณะเดียวกันก็ได้รับแรงส่งเสริมจากการ
ทางการในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นอุตสาหกรรมจังหวัดเข้ามาส่งเสริมด้านการเงินเพื่อ
พัฒนาผลิตภัณฑ์ และพาณิชย์จังหวัดเข้ามาส่งเสริมด้านประชาสัมพันธ์

การเกิดขึ้นของแม่ค้าคนกลางชุมชน

การเกิดขึ้นของคนกลางที่ทำหน้าที่ซื้อผลผลิตของชาวบ้านมารวบรวมไว้ และส่งขาย
ต่อให้กับพ่อค้าภายนอก มีมาตั้งแต่สมัยที่งานจักสานของชุมชนเป็นที่ต้องการของตลาดเครื่อง
ใช้ โดยพัฒนาขึ้นจากชาวบ้านที่พอกจะมีเงินนำมารื้อฟิกอดหนึ่ง ซึ่งทำให้สามารถแสวงหากำไรจากการ
เป็นคนกลางผู้อำนวยความสะดวกในด้านการรวบรวมสินค้า

เมื่อการผลิตสินค้าจักสานเฉพาะอย่างคือกระเปา เป็นไปเพื่อขายตามความต้องการ
ของตลาดที่มีมากขึ้นอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน ชาวบ้านจึงเริ่มการผลิต แต่ต่างก็ทำกันใน
ลักษณะเป็นลูกมีอ ทำส่งให้กับผู้ที่เป็นคนควบรวมผลผลิตให้ได้ตามคำสั่งซื้อหรือขอเดอร์จาก
ภายนอก คนที่ทำหน้าที่รวบรวมกระเปาจักสานคนแรกนั้นคือประธานกลุ่มจักสานเอง ซึ่ง
อาศัยทั้งความเป็นผู้มีความชำนาญในการผลิตและสร้างสรรค์ผลงาน ตำแหน่ง และความ
คล่องตัวในการติดต่อ เกิดเป็นช่องโภcasในการพัฒนาตนเองเป็นคนกลางชุมชนในด้านการ
ขายกระเปาจักสาน โดยการเจกอเดอร์ที่ตนเองได้รับมาให้กับชาวบ้านลูกกลุ่ม รับซื้อผลผลิต
มาไว้เองและขายต่ออีกทอดหนึ่งตามอเดอร์ ซึ่งในขั้นตอนของการซื้อขายไปนั้นจะมีค่าใช้

จ่ายเกิดขึ้น ได้แก่ ค่าติดต่อประสานงาน ค่าขนส่ง ค่าใช้จ่ายในส่วนของการผลิตเพิ่มเติม รวมไปถึงค่าเหนื่อยหรือก็คือกำไรในรูปแบบผู้ดำเนินการเป็นคนกลาง

เมื่อมีคนกลางชุมชนคนแรก คนกลางชุมชนคนต่อมา ก็เกิดขึ้น ปัจจุบันนี้คนกลางที่รับซื้อผลผลิต หรือรับขอเดอร์มาจาก มือญี่หั้งสิ้น 5 คน ด้วยกัน ซึ่งหั้ง 5 คนนี้เป็นผู้หันบุญหั้ง หมวด บางรายก็เป็นแม่ค้าคนกลางยุคดั้งเดิม ที่รับซื้อจากสถานอยู่ก่อนแล้ว บางรายก็พัฒนาตัวเองจากจังหวะและโอกาสที่เอื้อให้ ซึ่งมองในอีกแง่มุมหนึ่งแล้ว เป็นที่น่าเสียดายว่าการมีกลุ่มจัดสานของชุมชน ไม่ได้สามารถสร้างระบบการขายที่จะทำให้สมาชิกกลุ่มได้รับการกระจายผลประโยชน์โดยตรง โดยไม่ต้องผ่านคนกลางชุมชน ซึ่งก็จะเป็นโอกาส การเติบโตหั้งของกลุ่มและของสมาชิกกลุ่มไปพร้อมกัน

สำหรับผู้ที่พัฒนาตนเองมาเป็นแม่ค้าคนกลางชุมชนนั้น มุ่งมองในแง่ที่เป็นอาชีพหนึ่ง ซึ่งเกิดขึ้นจากการประกอบการขายผลผลิต ซึ่งต้องมีการติดต่อประสานงานเพื่อให้ผลผลิตชุมชน สามารถขายได้จำนวนมาก โดยตัวชาวบ้านส่วนหนึ่งและตัวแม่ค้าคนกลางเองนั้น มีความคิดว่า สมเหตุผลที่จะได้รับค่าเหนื่อย แต่ขณะเดียวกันในความคิดเห็นของชาวบ้านอีกส่วนหนึ่ง ก็พบว่าค่าตอบแทนของการทำจัดสานดูจะไม่เหมาะสมกับกำลังกายและกำลังทุนที่ลงไป โดยเฉพาะเมื่อเทียบกับราคากาแฟต่อของแม่ค้าคนกลางที่จะได้รับ ซึ่งหากการเติบโตของแม่ค้าคนกลางไปกันได้อย่างดีกับการเติบโตของสมาชิกกลุ่มแล้ว ปัญหาข้อตำหนิเช่นนี้ก็อาจจะไม่เกิดขึ้น ทัศนะที่มีต่อแม่ค้าคนกลางชุมชนที่แตกต่างไปนั้น พงได้จากสิ่งที่ชาวบ้านได้บอกเล่าดังนี้

“... ก็คือถ้าเขาได้ เรายังได้ ถ้าเป็นอย่างนี้มันก็ดี ไม่ใช่ได้คนเดียว หั้งๆที่เขายืนคนทำ... คือจะตกอยู่กับคน คนเดียว คนที่นี่แทบตายนี่ไม่รวย แต่คนขายนี่รวย คนทำข้างล่างนี่เขายังไม่ได้พื้นไร่ มันจะดีอยู่แค่นี้แค่ก่อรุ่มเข้า มันจะเป็นหย่อมๆ ผลกระทบแค่นิดหน่อย...”

“เขาก็มีอาชีพอย่างนี้ ทำโดยตรง แล้วก็ขายด้วย เมื่อก่อนรับจากชิ้นสองชิ้น เดี๋ยวนี้เขารับเป็นพันๆชิ้น หางานให้พวกร้า”

“...ไม่รู้จะเอาไปส่งที่ไหน ส่งขายตามตลาดเขามีซื้อของเรา ก็จะมีแม่ค้าคนกลางไปส่ง เราก็ต้องผ่านเขาก็อีกที่ถึงจะขายได้ มันไม่มีคนมาสั่ง เขายังสั่งผ่านเจ้าใหญ่ฯในนั้นเลย แล้วเรา ก็เป็นคนทำอีกที่ เจ้าก็จะเอาขอเดอร์มาให้เรา”

ในกลุ่มแม่ค้าคนกลางชุมชนเท่าที่มีอยู่นั้น แม่โดยภาพรวมแล้วจะไม่มีความแตกต่าง ในด้านวิธีการดำเนินการขาย แต่ก็มีความแตกต่างในตลาดที่ติดต่อได้อยู่บ้าง เช่น บางรายมีตลาดปลายทางเป็นตลาดส่งออก แต่ก็ต้องผ่านคนกลางของจังหวัดอื่นที่มารับซื้อผลผลิตไปก่อน แล้วจึงกระจายผลผลิตออกตลาดต่างประเทศ บางคนก็มีตลาดเปิดใหม่ภายในประเทศ ได้แก่ ฉะเชิงเทรา อุบลราชธานี ภูเก็ต บางรายมีโอกาสติดต่อกับชาวญี่ปุ่นที่มารับซื้อผลผลิตโดยตรง ซึ่งการจะทำตลาดเหล่านี้ได้ต้องเป็นคนที่มีทุนเพียงพอในการติดต่องาน จ่ายงาน และซื้อ

วัตถุคิดบางอย่างมาไว้ในเมือ และสำหรับบางรายก็สร้างตลาดให้มีเงื่อน เช่น ขายส่งให้แก่ ตลาดนัดๆๆๆ

ความแตกต่างของแม่ค้าคนกลางชุมชน อยู่ที่ปริมาณการรับงานจำนวนมากหรือน้อย รายที่มีทุนมาก รับออกเดอร์ได้มาก และมีลูกกลุ่มที่ทำงานให้จำนวนมาก ก็สามารถทำกำไรได้มากตามไปด้วย เพราะมีตลาดขนาดใหญ่กว่า ในขณะที่บางรายมีเงินทุนจำกัดก็รับงานได้ทีละน้อย ซึ่งอาจจะเป็นเพียงผู้ส่งแค่ตลาดในชุมชนใกล้เคียงเท่านั้น ประเดิมของการเป็นแม่ค้าคนกลางที่มีระดับที่แตกต่างกันนั้น เป็นไปดังคำอกรเล่าที่ว่า

“เจ..(ชื่อคน)..ก็เริ่มรู้จักตลาด ติดต่อคน มาสักระยะหนึ่งก..(ชื่อคน)..นี่แหล่รายใหญ่ เนื่องอกัน พอที่ญี่ปุ่นเขามาที่ศูนย์โดยตรง ที่นี่ก็มาบอกให้พวกหนูรับออกเดอร์พวกหนูรับไม่ไหว ที่นี่เป็นพัน สามร้อยห้าร้อยลูกรับไม่ไหว คนไหนมีทุนถึงจะรับไหว ก็พัฒนาเป็นนายหน้าได้ ส่วนพวกที่เล็กๆอย่างพี่..(ชื่อคน)..นี่ เขาจะส่งตลาดโพธิ์ทอง แต่เขาเก็บได้เยอะนะ”

การผลิตเพื่อการค้าในปัจจุบันของจักรisanบ้านยางแดง

ภายใต้กระบวนการผลิตที่ให้ความสำคัญต่อตลาด ซึ่งชุมชนลูกกำหนดให้สร้างผลผลิตเฉพาะอย่างและเป็นการผลิตแบบจำนวนมาก ในขณะที่การผลิตไม่ได้เป็นแบบระบบอุดสาหกรรมที่สามารถจะได้รับประโยชน์อย่างมากจาก การประยุกต์ใช้เทคโนโลยี ที่ต้องการผลิตครั้งละมากๆ แต่กระบวนการนั้นก็ตาม การผลิตแบบทุนการค้า เช่นนั้นก็เข้ามามีบทบาทต่อการทำกระเพาะจักรisan ด้วย จากการที่มีการจำแนกชั้นงานออกเป็นชั้นตอนปลีกย่อยมากขึ้น และยิ่งทำให้โอกาสที่จะเกิดการพัฒนาฝีมือการผลิตทั้งชั้นงานให้ขยายตัวกว้างออกไปยังกลุ่มผู้ที่จักงาน เป็นไปได้ยาก ดังนั้นเมื่อชุมชนทำจักรisanเพื่อขายในยุคหลังนี้จำนวนมากขึ้น ก็มิได้สร้างผู้มีฝีมือให้เกิดเพิ่มมากขึ้นตามระยะเวลาที่ผ่านไปแต่อย่างใด ชาวบ้านส่วนใหญ่ทำจักรisanเฉพาะส่วนและสามารถเรียนรู้เฉพาะส่วนนั้นๆ โดยอาจจะไม่ต้องทำกระเพ้าได้ทั้งใบ เกิดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบของกระบวนการผลิต นับได้ตั้งแต่การได้มาซึ่งวัสดุคิดที่สำคัญ การผลิตที่มีการแบ่งแยกงานออกไปเป็นส่วนๆ และรูปแบบของการขายที่มีการเปลี่ยนภาพลักษณ์ใหม่คือ จากการขายผ่านคนกลางนอกชุมชนมาสู่การขายผ่านคนกลางในชุมชน

วัตถุคิด : ช่องทางให้ลูกค้าของรายได้ชุมชน

นับตั้งแต่หัตถกรรมจักรisanในชุมชนบ้านยางแดง ก้าวสู่วิถีการผลิตเพื่อขายอย่างเต็มตัว การซื้อขายจากนอกชุมชนก็กลายเป็นสิ่งจำเป็น โดยมีแหล่งซื้อจาก ชลบุรี ชัยนาท สิงห์บุรี พิษณุโลก และตาก มีสาเหตุสำคัญบางประการที่ทำให้ชาวบ้านต้องซื้อขายจากนอกชุมชน ได้แก่ ประการแรก การขาดแคลนไม่ได้ในหมู่บ้าน เพราะภูตด้วยเชื้อมดโดยไม่มีการ

ปลูกทดสอบ ประการที่สอง คุณลักษณะของไม้ไผ่ที่จะใช้ทำกระเบ้าจักسانนั้น ต้องมีเปลือกยาว ชาวบ้านจึงนิยมใช้แผ่นวัลซีงไม้มีการปลูกกันในชุมชน ประการที่สาม ชาวบ้านติดกับความสะอาดสบายนในการซื้อขายสำเร็จรูปเป็นปล่องยาวๆที่พ่อค้าจากนอกชุมชนนำมากลับถึงในชุมชน โดยไม่ต้องลำบากออกไปซื้อหาภัณฑ์เอง และ ประการที่สี่ แม่ค้าคนกลางชุมชนมักจะเป็นผู้ซื้อเหมามาให้ และจากการที่ชาวบ้านที่มีทุนน้อยต้องยอมซื้อกับแม่ค้าคนกลางชุมชนโดยใช้วิธีหักค่าหัวรายที่บวกราคายังเพิ่ม ภายหลังจากที่นำสินค้ามาส่งแล้ว

ชาวบ้านเล่าให้ฟังถึงเรื่องการซื้อขายว่า

“ปัจจุบันบริเวณรอบหมู่บ้านของเรานี้ ไม่มีป่าไม้พอที่จะไปตัดมาจักسان แต่เดิมสมัยรุ่นพ่อรุ่นแม่เราที่จักسانใช้ไม้ไผ่แกรบทับบ้าน เพราะตอนนั้นยังไม่มีตลาดส่งนออกก็พอหาซื้อกันได้ในแควนหมู่บ้าน แต่ตอนนี้ไม่พอใช้ ไปหาซื้อเองถูกกว่าแต่ต้องจ้างรถไป ถ้าให้เขามาส่งมันก็สะอาดสบายน่าไม่ต้องไปเหนื่อยไม่ต้องอะไร เข้าทำสำเร็จมาเลย เป็นปล่องเสร็จมาเลย มันก็สะอาดสบายนดี”

“วัดถูกดีบเมื่อก่อนเราใช้ในบ้าน เดียวเนื้อต้องสั่งซื้อจากนอก เพราะไม่มีบ้านคนละอย่างกัน ไม่ไผ่ของที่นี่ เนาะจะทำกระบุงสมัยก่อน สมัยนี้ต้องใช้ไม้ไผ่ซึ่งน้ำหนัก เนื้อไม้ก็อ่อนกว่า ปล่องมันจะยากกว่า แต่สีสูกของเรานี่stanเจ้าเก่า...ไปซื้อเองบ้าง แล้วก็เอาที่เจ็บ้าง เวลาเราไปสั่งของเขาก็หักค่าหัวราย หัวยกหานี้เท่าไหร่ก็เท่านั้นเลย ถ้าซื้อซึ่งนอกก็กำเนิดก็ประมาณสองร้อย เค้ากำไรสีสีบatha แล้วแต่หัวรายจะซื้อลงอีก...บางที่เราซื้อไม่ไหว ราคามันแพง เราก็ไปซื้อหัวรายที่ราคาถูกแต่พอใช้งานได้ ที่ตลาดโพธิ์ทองจะมีอยู่ที่เดียวกันที่อื่นไม่มี เข้าสั่งมาจากจังหวัดอื่นอีกที่นึง”

กระบวนการผลิต : การแบ่งแยกงานตามความชำนาญเฉพาะด้าน

การจักسانกระเบ้ามีลักษณะเป็นกระบวนการที่อธิบายได้ ดังนี้ ขั้นตอนแรก เป็นการสานหุน ซึ่งชาวบ้านจะมีหุนไม้รูปกระเบ้า หลากหลายขนาดตามแต่คำสั่งซื้อ ทำการสานขึ้นรูปตามหุนไม่นั้น ให้อกมาเป็นตัวกระเบ้า ขั้นตอนที่สอง เป็นการเข้าขอบกระเบ้าและใส่หูทิวขั้นตอนที่สาม เป็นการรวมครัวกระเบ้า เพื่อป้องกันมอดกิน ขั้นตอนที่สี่ เป็นการแต่งตัวให้กระเบ้า คือการบุผ้าตกแต่งให้สวยงาม

เมื่อมีความต้องการกระเบ้าจักсанจากภายนอกมากขึ้น กระบวนการแบ่งแยกงานอย่างระบบอุดสาหกรรมจึงเกิดขึ้นในบางขอบเขต และมีความหลากหลายในผู้ผลิตแต่ละคน เป็นต้นว่า ทำสำเร็จทั้งใบ รวมครัว แล้วแต่ตัว ทำสำเร็จทั้งใบ ยังไม่ได้รวมครัวและแต่งตัว ทำสำเร็จทั้งใบ รวมครัวแล้วยังไม่ได้แต่งตัว ทำเป็นส่วนๆ เช่น รับจ้างเหลาตอก รับจ้าง

สานหุ่น รับจ้างเข้าขอบป่ากและพันธุ์ รับจ้างรวมค่าน แล้วรับจ้างบุผ้า แม่ค้าคนกลางรายหนึ่งเล่าถึงการแยกการรวมค่านกระเป้าออกจากชิ้นงานที่แยกออกเดอร์ให้ชาวบ้านทำว่า

“ก็เวลาชาวบ้านมาส่งนี่ เขายังต้องให้เขามารวม เรายังต้องมาร่วมเอง เพราะให้ชาวบ้านรวมนานนี่ บางคนก็รวมให้มักกันมา เสียของ เราจะต้องจ้างรวมที่ว่าชำนาญในด้านการรวมนี่ค่ะ ค่าพางสิบบาท ค่าจ้างรวมค่านสิบบาท กลุ่มก็จะได้ส่วนสิบบาทมาเป็นค่าบริหารจัดการ”

การแต่งตัวให้กระเป้า เป็นอีกขั้นตอนหนึ่งที่นิยมทำ เมื่อมีความต้องการจากตลาดญี่ปุ่น โดยการนำแบบตัวอย่างมาให้ดู ขั้นตอนนี้มักจะจ้างคนทำเป็นพิเศษ เพราะคนทำจักสานส่วนมากทำกันไม่เป็น อีกทั้งไม่มีเวลาพอที่จะมาเรียนรู้ ในชุมชนเองก็มีผู้รับจ้างบุผ้าอยู่ไม่กี่ราย จึงมีการไปจ้างที่ตลาดในเมือง และจ้างที่นอกชุมชน เช่น ในการนี้ของลูกค้าที่จะเชิงเทรา จะรับกระเป้าไปบุผ้าเอง จึงรับจ้างบุผ้าให้กับส่วนอื่นที่ไม่ใช้อดเดอร์ของตนเองด้วยค่าบุผ้าจะตกไปละ 90-110 บาท แล้วแต่ขนาดของกระเป้า

ช่องทางการกระจายผลผลิตออกสู่ตลาด

การขายผลผลิตของบ้านยางแดงมีรูปแบบที่แตกต่างกันออกไป ดังนี้

การขายผ่านกลุ่มจัดสาน

เป็นรูปแบบการขายที่ไม่ผ่านแม่ค้าคนกลาง แต่ผ่านการจำหน่ายที่หน้าศูนย์รวมสินค้าโดยมีกำหนดเป็นตัวตั้งตัวดี เปรียบเสมือนการฝากขายกับกลุ่ม และเมื่อขายได้ก็จะหักเงินเข้ากลุ่มส่วนหนึ่ง แต่ราคาขายต้องให้ทางกลุ่มเป็นผู้ประมูลตามคุณภาพงาน เช่นผลผลิตประเภทเดียวกัน ขนาดเท่ากันแต่เมื่อความละเอียดแตกต่างกันก็จะได้ราคาที่ไม่เท่ากัน การขายผ่านกลุ่มส่วนใหญ่เป็นการขายปลีก ซึ่งมาจากนักท่องเที่ยวหรือทัวร์ที่มาลงชุมชนสินค้าที่ศูนย์รวมสินค้านี้ เนื่องจากการรวมกลุ่มจัดสานมีได้นั่นที่การขายผลผลิตร่วมกัน ดังนั้นจึงไม่ได้มีการรับออเดอร์ขายส่งสินค้าผ่านกลุ่มเป็นจำนวนมาก และสินค้าที่มีอยู่ในศูนย์ก็มีหลากหลายประเภท ไม่จำเพาะแต่เป็นเพียงกระเป้าเท่านั้น แต่ยังมีกระบุงป้าน้ำชา ตะกร้า กระจาด กล่องใส่ของ ของที่ระลึกอื่นๆ ฯลฯ สินค้าที่ขายได้ดีมักจะเป็นตะกร้าใส่ผลไม้ซึ่งจะมีผู้มาซื้อหรือมาสั่งในช่วงเทศกาลสำคัญ เจ้าหน้าที่ประจำศูนย์เล่าว่า

“ที่ศูนย์มีนักท่องเที่ยวหลายรูปแบบ กระเป้าก็มีสองสามร้อยชิ้น ที่เราเอาจานนี้ เราซื้อเด็กมาห้อยห้าสิบ เราชามาบุผ้า แล้วเราขายสักสามร้อย ถ้ามีอเดอร์มาเยอะๆ ศูนย์ทำไม่ได้หัก ก็ต้องทำกันไม่ทัน ต้องกระจายงานไปให้แต่ละกลุ่ม มันจะเป็นอย่างนั้น ถ้าเป็นของแพงเป็นพันกว่าก็มี เป็นลายตามของลับ มีลายลาย มันจะเป็นระบบบันลือลีด แต่ที่นี่ก็ยังเนี้ยวนะนั่งไม่แตกกัน ยังรวมกันอยู่ มีอะไรก็มาฝากขายกันได้ เรารับฝาก แล้วเราก็จดบัญชีรายรับรายจ่าย กำหนดแก้เป็นคนตรวจสอบทุกวัน”

ข้อสังเกตคือ การรวมกลุ่มจัดสถานเป็นเพียงการรวมตัวเพื่อการแสดงออกฉันพลิตภัยที่บ้านยังคงมากกว่าเน้นเรื่องอื่น กลุ่มไม่สามารถสร้างโอกาสที่จะขยายผลิตภัณฑ์ประเภทประจำเป้าซึ่งเป็นที่ต้องการของตลาดได้ในนามกลุ่มเอง โดยการปล่อยให้แม่ค้าคนกลางซึ่งส่วนใหญ่ก็คือบุคคลในชุมชนที่ทำงานเป็นสมาชิกกลุ่มเป็นผู้เข้ามาดำเนินการตรงนี้ จึงอาจเกิดข้อวิพากษ์วิจารณ์ในด้านการกระจายผลประโยชน์ที่เป็นไปอย่างไม่เหมาะสมในกลุ่มสมาชิกจัดสถาน นอกจากนั้นการประชาสัมพันธ์ผลิตภัณฑ์บ้านยังคงมาจากหน่วยงานราชการก็ทำให้แม่ค้าคนกลางชุมชนเหล่านั้นประหดตันทุนในการส่งเสริมการขายไปด้วยส่วนหนึ่งจากความต้องดังของผลิตภัณฑ์ที่เกิดขึ้น ชาวบ้านผู้ทำจัดสถานรายหนึ่งให้คำตอบถึงประโยชน์ของการรวมกลุ่มไว้ว่า

“ไม่รู้จะตอบแบบไหน การที่กลุ่มนั้นมันดัง มันก็หลายอย่าง งานก็เข้ามาเรื่อยๆ มันก็ตีกับเราไป เขามาส่องขอเดอร์เราก็มีงานทำ”

การขายผ่านคนกลาง

การขายผลผลิตจัดสถานของชุมชนโดยเฉพาะประจำเป้าผ่านคนกลาง กลายเป็นเรื่องปกติที่ทำกันในชุมชน ชาวบ้านหลายคนเห็นว่าการทำหน้าที่คุณภายนี้เป็นเรื่องของความสามารถเฉพาะ รวมกับการมีเงินทุนที่เพียงพอในการรับซื้อผลผลิตล่วงหน้า เมื่อมองในแง่บวกแล้ว แม่ค้าคนกลางเป็นผู้ที่มีบทบาทอย่างมากต่อการเพิ่มรายได้ให้กับผู้ผลิตจัดสถาน เพราะรับงานมาได้ครั้งละมากเป็นจำนวนหลายร้อยลูก ในช่วงที่ตลาดรุ่งเรืองมากที่สุดนั้นแม่ค้าคนกลางรายใหญ่รับงานมาได้ถึงพันใบ

สำหรับตลาดประจำจัดสถานที่แม่ค้าคนกลางส่งนั้น อาจจำแนกเป็นตลาดในประเทศ และตลาดต่างประเทศ ตลาดในประเทศเริ่มต้นจากการติดต่อของแม่ค้าเชียงใหม่ และกรุงเทพฯ ก่อน ในระยะต่อมา ก็ขยายตัวโดยมีผู้ซื้อจากจังหวัดอื่นๆ เช่น ยะลา อุบลราชธานี และภูเก็ต ซึ่งผู้ซื้อแต่ละรายก็จะมีช่องทางการจำหน่ายของตน บางรายก็จำหน่ายภายในประเทศ และบางรายก็ทำการส่งออกไปยังต่างประเทศอีกด้วยนั่น เช่นส่งไปที่ประเทศไทยญี่ปุ่น และเยอรมัน นอกจากนั้นแม่ค้าคนกลางบางรายยังพยายามขยายตลาดกระเป้าจัดสถาน โดยการส่งไปขายที่สวนจตุจักรโดยตรง ซึ่งนับเป็นช่องทางใหม่ที่เพิ่งเริ่มดำเนินการ

ในด้านตลาดต่างประเทศนั้น เกิดขึ้นจากการที่นักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่นเข้ามาซื้อของจำนวนมากจากสถานที่บ้านยังคง แล้วเกิดความสนใจที่จะสั่งซื้อไปเพื่อจำหน่าย เป็นจังหวะสำหรับแม่ค้าคนกลางรายหนึ่งที่ได้พูดคุยติดต่อด้วย จึงทำหน้าที่เป็นผู้เจรจาขอเดอร์ไว้กับชาวบ้าน และรวบรวมนำส่งไปยังญี่ปุ่นโดยตรง ซึ่งปริมาณการขายไปญี่ปุ่นนั้นบัวเป็นสัดส่วนที่มากที่เดียว ดัง

คำบอกรเล่าของแม่ค้าคนกลางรายนี้ที่ว่า “ขอเดอร์บีญี่ปุ่น เยอะมาก เป็นร้อยๆลูก บางทีก็เป็นพัน ราคาก็ถูก gly เป็นพัน สองพัน สามพัน ห้าพัน”

ในการรับงานจากแม่ค้าคนกลางชุมชนนั้น ชาวบ้านจะเลือกทำกับแม่ค้าที่ตนสนใจด้วย หรือมีความสบายนิ่งที่จะทำงานให้ เนื่องจากผู้ทำจักสานแต่ละรายมีคุณภาพฝีมือที่แตกต่างกันไป ดังนั้นหากงานออกแบบไม่ประณีตเพียงพอ แม่ค้าคนกลางก็จะขอตัดราคาลงมา โดยถือว่าหากตนไม่รับงานไปเลย ก็จะก่อให้เกิดความเสียหายต่อลูกค้าลุ่ม จึงต้องมีการประนีประนอมกัน และจะใช้วิธีการตักเตือนกันด้วยว่าจากให้ลูกค้าลุ่มรักษาคุณภาพของงาน ดังที่แม่ค้าคนกลางรายหนึ่งเล่าไว้ว่า

“เวลาเขามาส่งงาน ถ้างานไม่ดี เรา ก็จะบอกว่าตัวนี้งานไม่ดีนะ คนอื่นเขาทำได้กว่า เขากำหนดแล้ว ยังดีกว่าเลย ไม่ขายเขาบ้างหรือไม่ อย่างนี้ก็มีบ้าง เรา ก็ตัดราคายิ่ง บอกอันนี้ไม่สวยงามขอตัดราคานอนอยู่ ฉันอาจขายไม่ได้ ก็ได้แต่ส่งสารว่าทำมาแล้วก็ช่วยเอาไว้...เขามีโทรศัพท์โทรกัน ที่นี่เขาก็ปรับปรุงตัว ตอนนี้ก็ทำดีแล้วครับ มือญี่ร้อยละสิบที่ว่าต้องปรับปรุง ส่วนเก้าสิบันนั่นฝีมือดี”

รายได้จากการจักสาน

การทำจักสานเพื่อขายตามความต้องการของตลาด ทำให้ชาวบ้านยังคงมีอาชีพหลักในการทำจักสาน เกือบทุกครัวเรือนจะมีอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการทำจักสาน หากบ้านน้อยบ้างแตกต่างกันในแต่ละครัวเรือน บางบ้านก็ทำเป็นอาชีพเสริมรองลงมาจากการประกอบอาชีพหลักอื่น ด้วยเหตุนี้การทำจักสานจึงเป็นอาชีพที่เพิ่มรายได้ให้กับชาวบ้านในชุมชน แม้ว่ารายได้ที่กลับมาสู่ครัวเรือนจะแตกต่างกันไป ตามลักษณะของการเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการผลิตที่แตกต่างกันไปก็ตาม เมื่อประมาณปีก่อนๆ ประมาณงานกระเบื้องจักสานที่เข้ามามีชุมชน เนื่องด้วยต่อเดือน จะตกอยู่ในราเดือนละ 300-400 ใบ ซึ่งประมาณงานโดยเฉลี่ยในระดับนี้ เริ่มมาตั้งแต่ปี 2541 เป็นต้นมา

การประเมินถึงภาพรวมของรายได้ที่ชาวบ้านได้จากการจักสาน เป็นไปดังคำบอกรเล่าที่ว่า

“ฐานะคนที่ทำจักสานนี้ มีทุกระดับ แต่ถ้าดูภาพรวมก็ต้องชี้ ชาวบ้านมีงานทำ อย่างหนึ่งก็คือเข้าไม่ต้องไปลำบาก ทำสวนทำนา มันลำบาก แต่ที่นี่ทำกลางคืนเขาก็ทำได้ดูหนังๆ อะไรได้ เขาก็ดีขึ้นตรงนี้ด้วย มีเงินใช้จ่ายในครัวเรือน”

ในส่วนของแม่ค้าคนกลาง เจ้าตัวเองเล่าถึงรายได้จากการขายผลิตภัณฑ์กระเบื้องจักสาน (ยังไม่รวมขั้นตอนของการบุผ้า) ว่า

“เราก็คิดกำไรว่าในตัวแล้ว สมมติว่าเราออเดอร์ตัวนี้ ถ้าสองร้อยห้าสิบบาท เรายังจะให้ชาวบ้านสองร้อย แล้วจ้างรวมค่านือกสิบบาท ค่าฟางอีกสิบบาท ก็เป็นสองร้อยห้าสิบบาท เราอาจจะได้สักสามสิบบาท”

ในรายที่มีฝีมือประณีต เช่น ตัวประธานกลุ่มจักسانซึ่งเป็นแม่ค้าคนกลางรายใหญ่ที่สุดนั้น ในฐานะของคนทำงานจักسان จะมีรายได้สูงมากต่อชั่วโมงหนึ่ง เนื่องจากเป็นงานฝีมือที่สามารถยกลายยกดอกได้อย่างละเอียดลออ ในการนี้ที่จักсанจะเป้าใบใหญ่ๆจะได้ราคาถึงใบละ 9,000 บาท โดยใช้เวลาทำประมาณครึ่งเดือน มีต้นทุนต่อใบไม้ถึง 500 บาทเท่านั้น

ชาวบ้านจะมีทัศนะที่แตกต่างกันไปในเรื่องของรายได้ ที่เกิดจากการสร้างงานของการทำจักسان บางรายเชื่อว่ารายได้จักсанเป็นรายได้ที่พอเพียงสำหรับการดำรงชีวิต หากวู้จักการใช้จ่ายที่ไม่ฟุ่มเฟือยจนเกินไป ทัศนะต่างๆที่เกี่ยวกับรายได้จากการจักсан อาจสะท้อนได้จากคำบอกเล่า ดังนี้

“รายได้จากการจักсан จริงๆแล้วนะ ถ้าพูดจากที่ได้ไปรู้ไปเห็นนานะ ถ้าเขามาใช้จ่ายเงินเกินตัว ใช้ของฟุ่มเฟือยเกินเหตุ ถ้าไม่มีหนี้สินตรงนี้ เขาก็มีการเป็นอยู่ที่ดีมากๆเลย”

“ประมาณเมื่อก่อนเคยได้เป็นหนึ่งกว่า เดียวนี้ทำงานหนักๆเข้า มันบางที่เราก็เหนื่อย ก็เพลียก็ลดลงบ้าง ถ้ารายได้เข้ามีนึกว่าบาท ต้นทุนคึรึ่งต่อคึรึ่ง ถ้าลงทุนหาย ไม่ กาว แล้ว ก็ลงทุนที่จ้างชุดหวยอะไroy่างนึกก็เก็บทุกอย่าง บางทีก็ได้ไม่ถึงคึรึ่ง มันลงทุนอะไร ถ้าทำคนเดียวไม่ไหว เพราะของบางที่มายะอะๆแล้วเร่งด้วย”

สำหรับรายได้หลังจากหักต้นทุนแล้ว ของครัวเรือนที่ทำจักсанเป็นหลัก ถ้ามีฝีมือระดับปานกลาง อย่างต่ำก็จะได้รายได้ประมาณ 70-100 บาทต่อคนต่อวัน และหากมีฝีมือดีรายได้ก็จะตกวันละประมาณ 300-400 บาทต่อคนต่อวัน แต่ต้องเป็นงานที่ประณีตจริงๆ

หากพิจารณาในแง่ของการสร้างมูลค่าเพิ่มจากขั้นตอนการผลิตต่างๆแล้ว จะพบว่าในขั้นตอนต่างๆที่ถูกจำแนกออกมานั้น ไม่ว่าจะเป็น การเหลาไม้ การจักตก การสานกัน การสานตัวกระเปา การผูกข้อมูลกระเปา การพันธุ์ การบุ๋ฟ้า และการรวมคัน มูลค่าเพิ่มในแต่ละขั้นตอนเหล่านี้จะมีมากนัก อันเป็นกระบวนการรายกันขั้นตอนเพื่อลดภาระการทำงานที่ไม่ต้องมาทำทุกกระบวนการ การของ การผลิตด้วยตนเอง แต่ใช้การจ้างต่อเป็นทดสอบไป ทำให้ผู้ว่าจ้างเพื่อการลดขั้นตอนนั้นๆได้รับรายได้ที่ลดลง และสำหรับผู้ที่รับจ้างเป็นบางส่วนก็ไม่ได้รายได้ที่เต็มเม็ดเต็มหน่วย ส่วนต่างที่จะเกิดมากที่สุดจะไปอยู่ที่มูลค่าเพิ่มจากการเป็นผู้ขาย ซึ่งตอกย้ำกับแม่ค้าคนกลางนั้นเอง

การพลิกผันบทบาทชายหญิงในชุมชน

การปรับตัวของชุมชนบ้านยังคงดำเนินด้านการจัดสาน ทำให้ชาวบ้านในชุมชนสามารถมีรายได้เข้ามาหมุนเวียนกันในชุมชน แม้การกระจายรายได้จะไม่ได้เกิดขึ้นอย่างเท่าเทียมกัน ในทุกส่วนของผู้มีส่วนร่วมในกระบวนการผลิตจัดสานเพื่อขายก็ตาม นอกจากนั้นการมีงานอยู่ในพื้นที่ที่ไม่ใกล้จากชุมชนนัก ก็ทำให้ชาวบ้านส่วนหนึ่งสามารถแสวงหารายได้จากการทำงานโดยไม่ต้องออกไปใกล้จากชุมชนของตัวเอง สามารถเดินทางไปทำงานแบบเข้าไปเย็นกลับโดยใช้เวลาสั้นๆ อย่างไรก็ตามสิ่งที่ตระหนักกันทั่วไปในชุมชนนี้ก็คือ งานแต่ละอย่างที่เกิดขึ้นในชุมชนในยุคสมัยปัจจุบันนี้ เป็นงานที่ผู้หญิงมีส่วนร่วมมากกว่าผู้ชาย ไม่ว่าจะเป็นการจัดสานที่ผู้หญิงเข้ามามือิทธิพลอย่างยิ่งต่อกระบวนการตลาดจัดสานของชุมชน และสำหรับงานจัดสานที่ทำกันอยู่นั้น ก็เป็นงานที่ผู้หญิงได้รับการสืบทอดความรู้และภูมิปัญญา สืบต่อกันมา อีกทั้งเป็นงานที่ต้องใช้มือและความละเอียด ซึ่งผู้ชายในชุมชนทำกันไม่ค่อยได้หรืองานโรงงานที่ต้องใช้แรงงานผู้ชายโดย นั่นก็หมายความว่า โอกาสงานได้อื้อให้ผู้หญิงในชุมชนเป็นผู้หารายได้หลักในการเลี้ยงครอบครัว โดยเฉพาะในกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่เพิ่งเริ่มสร้างครอบครัว ด้วยเหตุนี้บทบาทชายหญิงในชุมชนจึงเป็นที่น่ามากร่วมกันว่าได้ผลลัพธ์ไปเสียแล้ว เช่น ผู้ชายส่วนใหญ่มีหน้าที่ในการเลี้ยงลูก หาอาหารทำกับข้าว และค่อยรับส่งภาระของตนเองตามจุดที่รถโรงงานจะผ่านมาอีกด้วย ซึ่งเป็นงานแบบทำเป็นช่วงเวลาที่ไม่แน่นอนหรือการทำงานเป็นกะ จนมีเสียงสะท้อนเรียกว่างให้มีการสร้างงานให้ผู้ชายหนุ่มในชุมชนทำบ้าง เช่น ต้องการให้สร้างกลุ่มพ่อบ้านที่จะทำให้ผู้ชายในชุมชนสามารถหารายได้เข้าครอบครัวได้บ้าง ประกอบกับการเกิดความกังวลถึงศักดิ์ศรีและความรู้สึกของผู้ชายในชุมชน การเปลี่ยนแปลงบทบาทชายหญิงในชุมชนบ้านยังคงดำเนินต่อไปดังคำอุโลหะของชาวบ้านหลายราย ที่ว่า

“สามีก็เลี้ยงลูก ผู้ชายก็จะไม่มีงานทำที่นี่ ส่วนมากผู้ชายจะไม่ค่อยได้ทำ ที่นี่ผู้หญิงนะออกไปทำงาน ก็คือโรงงานนี้เขารับผู้หญิง แล้วถ้าแต่งงานเสร็จปุ๊บ มีลูกมีเด็ก ผัวก็ต้องคอยเลี้ยงลูก ผัวก็ค่อยรับส่งเมีย กลับกันระหว่างผัวเป็นเมียจากเมียเป็นผัว ประมาณเก้าสิบเปอร์เซ็นต์เลย ก็ตรงนี้เขารึยกแห่งวัดเก้า เกาะก็คือเกาะเมียกิน คือแซกันเล่น ก็คือต้องอยู่ เพราะต้องดูแลลูก แต่เขาก็อยู่รอด คือว่าผู้ชายนี่หาปลาได้ เขาไม่ได้อยู่บ้านเฉยๆ ทำกับข้าว เลี้ยงลูก เอาลูกไปโรงเรียน เสร็จแล้วก็ไปหาปลาตกเบ็ดก็คือไม่ต้องซื้อตรงนี้ ครอบครัวมันก็เรียกว่าอยู่ด้วยกัน แต่ผู้ชายตั้งงานมากๆต้องแก้ไขให้ด้วยนะ จัดสานส่วนมากผู้ชายจะไม่ทำผู้หญิงต้องทำจัดสาน ผู้ชายเขาก็รู้สึกด้อยชิ ไม่รู้จะทำยังไงนี่”

“เป็นสาวโรงงานกัน เขาไปทำที่อยุธยา เช้าไปเย็นกลับ แล้วแต่กะบางคนเข้ากะกลางคืนเข้ากลางวันอย่างนี้ รถโรงงานจะมารับส่งที่ตรงถนนใหญ่ที่เข้ามา พ่อบ้านก็ไปรับบ้าง บางโรงงานก็จอดแค่อำเภอต้องไปรับที่อำเภอ มีหลายโรงงานที่ชาวบ้านทำอยู่”

“ที่นี่ผู้หญิงเก่งกว่า เป็นแม่บ้านด้วยแล้วก็ทำโรงงานด้วย ที่นี่ผู้หญิงไม่น้อยหน้าเลย แต่ส่วนมากไปทำงาน พูดถึงว่าผู้ชายก็เลี้ยงลูกนั่น”

ศูนย์กลางประชาสังคมจากระดับหมู่บ้านสู่ระดับห้องถินที่บ้านยางแดง

บ้านยางแดงเป็นชุมชนที่มีลักษณะเด่นในด้านประชาสังคม มีการจัดระบบการสื่อข่าวผ่านเสียงตามสายที่มีประสิทธิภาพ โดยหอกระจายข่าวของชุมชนได้รับรางวัลชนะเลิศระดับประเทศมาแล้วในปี 2543 อีกทั้งการแสดงภาพลักษณ์ให้ปรากฏในระดับภาพรวมถึงกลุ่มจากสถานที่เข้มแข็ง และการมีสถานที่อำนวยความสะดวกในการประชุมระดับห้องถิน เช่น ระดับตำบล อำเภอ และจังหวัด สิ่งเหล่านี้ล้วนทำให้ชุมชนเป็นแหล่งประชาคมที่สำคัญของห้องถิน โดยมีการจัดงานประชาสังคมขึ้นสม่ำเสมอ เช่น การประชุมเพื่อจัดตั้งสภាដรัฐของจังหวัด โดยใช้ภาษาไทยที่มีอยู่ ซึ่งเท่ากับเป็นการเปิดโอกาสให้ชาวบ้านในบริเวณใกล้เคียง ได้เข้ามาจัดกิจกรรมและเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน นอกจากนั้นการมีพิพิธภัณฑ์ซึ่งมีห้องสมุดน้อมรรมนิทัศน์เครื่องใช้ไม้สั่ง และการนำเสนอภูมิปัญญาการทำจักسان ก็เป็นที่ดึงดูดคนมาท่องเที่ยว ดูงาน จากทั้งในและต่างประเทศอยู่เป็นประจำ

เมื่อได้ก็ตามที่จัดงานประชาคม หรือเมื่อมีมีมูละท่องเที่ยวมาเยือนชุมชน ภายในชุมชน จะมีการขอแรงกันในการตระเตรียมงาน โดยผ่านการส่งเสียงตามสาย ชาวบ้านก็จะมาช่วยกัน เช่น คนที่ทำจักсанฝีมือดีจะมาแสดงวิธีการจักسان บางส่วนก็จะมาต้อนรับแขก ทำอาหารเลี้ยงแขก เป็นต้น ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ชุมชนนี้มีลักษณะของการร่วมมือที่ดีระหว่างชาวบ้านกับชุมชน ดังนั้นหากมีภารกิจใดๆเข้ามายังชุมชน การประชาคมในระดับหมู่บ้านก็เกิดขึ้นได้ โดยได้รับความร่วมมือจากชาวบ้านค่อนข้างดี

ชาวบ้านเล่าถึงความร่วมมือในส่วนนี้ว่า

“ถ้าศูนย์ไม่มีของ พี่... (ชื่อคน)... ก็จะเอาของมาช่วยตั้ง เพื่อให้ศูนย์มีขายส่ง ต้องเอาเงินเข้าศูนย์ ก็แล้วแต่จะให้ได้มากก็ให้มาก ให้น้อยก็ให้น้อย ช่วยกัน ศูนย์นี้ต้องมีเงินเอาไว้ใช้จ่าย บางที่แยกมาเยอะๆ แล้วต้องซื้อน้ำทำกับข้าวกิน พูดถึงเวลาแยกมาต้องมาทานข้าวกลางวัน เราเก็บต้องเอาของเราช่วยเสริม บางที่เขาเก็บจะมีหอกระจายข่าวไว้ให้เราไปทำสาธิตจักسانให้ดู”

ระบบประชาคมของหมู่บ้านที่พัฒนาขึ้นมา ทำให้ชาวบ้านสามารถร่วมมือ ร่วมปรึกษาหารือ เมื่อมีงานจากส่วนกลางเข้ามาสู่ชุมชน ซึ่งถือได้ว่าชุมชนได้สร้างพื้นฐานของการ

ติดต่อสื่อสารที่สำคัญ และนับได้ว่าเป็นโครงการเงินกองทุนต่างๆเข้ามาในชุมชน ชาวบ้านสามารถสร้างการมีส่วนร่วมที่ดีได้

แหล่งเงินทุนของชุมชนก่อนการเข้ามาของกองทุนหมู่บ้าน

ก่อนการเข้ามาของกองทุนหมู่บ้าน ชุมชนมีแหล่งเงินทุนที่สามารถพึงพิงได้ เพื่อใช้ในการประกอบอาชีพและการดำรงชีวิต ซึ่งมีที่มาจากหลายแหล่งด้วยกัน โดยอาจแบ่งแหล่งทุนดังกล่าวออกเป็นแหล่งทุนในระบบและแหล่งทุนนอกระบบ รายละเอียดมีดังนี้

แหล่งทุนในระบบ

แหล่งทุนในระบบ หมายถึง แหล่งเงินช่วยเหลือทั้งในรูปการให้กู้ยืมและเงินให้เปล่า จากระบบที่เป็นทางการ ที่ชาวบ้านสามารถใช้เป็นที่พึ่งได้ ที่สำคัญแยกเป็น

- **ธนาคารของรัฐและสหกรณ์การเกษตรอำเภอ** ถือเป็นเรื่องปกติของสังคมชาวนา ที่ผูกพันอยู่กับการกู้ยืมจากระบบทันคนาของรัฐ ซึ่งได้แก่ ธนาคารกรุงไทย ธนาคารออมสิน ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.) โดยแหล่งสำคัญที่ชาวบ้านพึงพิงก็คือ ธกส. เนื่องจากเป็นแหล่งเฉพาะสำหรับการกู้ยืมของเกษตรกร มีวัตถุประสงค์ของการกู้ยืมเพื่อใช้ในการหมุนเวียน โดยคิดอัตราดอกเบี้ยประมาณร้อยละ 8-12 ต่อปี นอกจากนั้นชาวบ้านยังมีแหล่งกู้ยืมที่สำคัญอีกแหล่งคือ สหกรณ์การเกษตรอำเภอ ซึ่งเป็นทั้งที่ระดมเงินออมและเป็นแหล่งเงินกู้ของสมาชิก การเป็นสมาชิกของ ธกส. และสหกรณ์การเกษตรอำเภอ ทำให้ชาวบ้านมีเงินมาใช้หมุนเวียนในการทำการเกษตรทุกปี และเป็นแหล่งเงินที่มีต้นทุนถูกและมั่นคงในระดับหนึ่ง

- **เงินทุนหนึ่งแสนบาท** เป็นเงินจากบประมาณขององค์กรบริหารส่วนตำบล (อบต.) ที่จัดสรรมาให้กู้ยืมกับชาวบ้านในชุมชนเป็นจำนวนเงิน 100,000 บาท โดยการโอนเงินผ่านเข้ามาทาง ธกส. มีการกำหนดอัตราดอกเบี้ยกันเองภายใต้ความตกลงของชาวบ้าน และต้องใช้เงินก้อนนี้คืนภายในระยะเวลา 5 ปี ในกระบวนการเงินแสน ชุมชนให้ไว้เรียกประชุม ซึ่งทำไปพร้อมกับการประชุมเรื่องกองทุนหมู่บ้าน แต่เงินหนึ่งแสนบาทเข้ามาก่อนเงินหนึ่งล้านบาท โดยจัดแบ่งสมาชิกหมู่บ้านออกเป็น 3 กลุ่มใหญ่ คือ กลุ่มจักسان กลุ่มคำชาญ และกลุ่มเกษตรกร และแบ่งเงินไปตามกลุ่มสมาชิกกว่ามีจำนวนอย่างไร โดยมีการตั้งประธานขึ้นแต่ละกลุ่มอย่างเพื่อที่จะนำไปดำเนินการเรื่องการให้กู้ยืมแก่สมาชิกแต่ละคนในกลุ่มของตนเอง

- **เงินทุนสองแสนแปด (กขคจ.)** เป็นเงินช่วยเหลือแบบให้เปล่าเพื่อการหมุนเวียนกันภายในชุมชน อยู่ในโครงการแก้ไขปัญหาความยากจน (กขคจ.) ภายใต้การควบคุมของพัฒนาชุมชน และโอนเงินผ่านมาที่ธนาคารออมสิน เงิน กขคจ. นี้ไม่มีการคิดดอกเบี้ย แต่

ต้องคืนเงินให้ครบทุกปีเพื่อหักนุนไว้ยังไห้คนอื่นได้ยืมกันต่อๆไปหรือกู้ยืมในต่อไปใหม่ ในกรณีของบ้านยังคงการได้รับเงินช่วยเหลืออีกน้ำม้า เพราะทำการสำรวจหนี้บ้านแล้วว่ามีคนตกเกณฑ์เป็นคนยากจนตามที่กำหนดไว้คือ 15,000 ต่อปี โดยในเรื่องนี้ชาวบ้านผู้ดูแลเรื่องการจัดสรรวิธีนี้เล่าว่า

“ที่จริงแล้วนี่การสำรวจ จปส.นง ให้เงิน กขคจ. นี้ ก็หากหักสิน โภกอย่างไรก็เหมือนอย่างบ้านผมนี่ ตัวผมก็มีรายได้ถูกพอสมควรได้ แต่ผู้ใหญ่บ้านมาสำรวจบวกกับผู้คนที่แล้ว ผมก็สามารถไปกู้เงิน กขคจ. ได้ มันอย่างนี้...เวลาสำรวจ ไม่ต้องไปหาเลย นั่งยกเมฆอยู่ที่บ้านได้เลย...แต่ที่จริงกู้ไป ชาวบ้ายังเข้ากับไม่ได้ใช้ในนาบ้างในสวนบ้างอย่างนี้ ผูกกู้ไปได้มาแค่หกพันกว่าๆ เอาปีอื้นๆ ไม่ได้ใช้อย่างอื่นเลย”

- **เงินช่วยเหลืออื่นๆ** สำหรับเงินช่วยเหลืออื่นนอกเหนือจากที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ที่มีเข้ามายังชุมชน ได้แก่ เงินกองทุนเพื่อสังคมของธนาคารออมสิน (เงินซิบ) เงินช่วยเหลือจากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ เงินให้เปล่าเพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจในระดับปัจเจกตามโครงการมิยาซawa ที่มีสัญญาคืนเมื่อครบ 5 ปี ซึ่งชาวบ้านจัดระบบให้กู้ยืมแบบหมุนเวียนกันใช้ และเงินประชาสงเคราะห์ที่สามารถกู้ไปเพื่อประกอบอาชีพได้ โดยกรอกแบบฟอร์มที่ศักกาลลางจังหวัดว่าจำเป็นต้องเอาไปใช้จ่ายในเรื่องใดบ้าง แล้วรอการอนุมัติ

เงินซิบเป็นเงินที่ธนาคารออมสินให้เปล่าแก่ชุมชนเพื่อไปดำเนินการในโครงการ ที่จะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาชุมชน โดยให้ชุมชนเขียนโครงการมา มีเงื่อนไขว่าการดำเนินการนั้นต้องสามารถคืนประโยชน์ให้แก่ชุมชนได้อย่างน้อยตามจำนวนที่ยืมไป และนำผลประโยชน์นั้นมาจัด สรวเพื่อพัฒนาสังคมอีกทอดหนึ่ง สำหรับบ้านยังคงเดิมเมื่อได้รับการอนุมัติเงินก้อนนี้มาจำนวนหนึ่ง รวมกับเงินส่งเสริมวัฒนธรรมชุมชนจากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรม แห่งชาติแล้ว ก็นำมา สร้างพิพิธภัณฑ์เครื่องใช้ไม้错ขึ้นในบริเวณพื้นที่ใกล้ด้วยทางเดิน ซึ่งเริ่มดำเนินการในเดือนมกราคม 2541 และใช้บริเวณรอบๆพิพิธภัณฑ์ในการจัดตั้งกลุ่มจัดสถานที่ประชาธิปไตย และสถานที่แสดงและจำหน่ายงานจัดสถานของชุมชน

- **กลุ่มออมทรัพย์หมู่บ้าน** ในหมู่บ้านมีการรวมกลุ่มเพื่อออมทรัพย์ โดยการตั้งกลุ่มออมทรัพย์ขึ้นในชุมชน แต่เป็นกลุ่มออมทรัพย์รวมระหว่างชาวบ้านหลายหมู่ ซึ่งตั้งขึ้นมากกว่า 20 ปีแล้ว แต่ก็ไม่ได้รับการพัฒนาให้ก้าวหน้าเป็นแหล่งเงินทุนที่สำคัญ โดยปัจจุบันมีเงินกลุ่มอยู่เพียง 2 แสนบาทเท่านั้น

แหล่งเงินทุนอกระบบ

การกู้ยืมอกรอบบ เป็นเรื่องปกติที่เกิดขึ้นทุกชุมชน อัตราดอกเบี้ยอกรอบบจะแพงมากเมื่อเทียบกับเงินทุนในระบบ แต่กรณีนี้เป็นแหล่งที่ชาวบ้านต้องพึงพิงอยู่ตลอดเวลา

แหล่งเงินทุนนอกระบบในชุมชนบ้านยางแดงนี้ ไม่เพียงแต่เป็นเครื่องของการถ่ายเมกันเอง กู้เจ้าหรือกู้เชก ซึ่งเสียดออกเบี้ยตั้งแต่วัยละ 2 ถึงวัยละ 7 ต่อเดือน ในภายหลังเมื่อมีระบบการผลิตแบบเจ้าของเดอร์ганจักสถานะเป่าให้กับชาวบ้าน เงินทุนนอกระบบในลักษณะการให้ใช้วัตถุดิบไปก่อนแล้วนำมายักกับค่าสินค้าภายหลัง โดยคิดดอกเบี้ยวามไปด้วยก็เกิดขึ้น

ชาวบ้านเล่าถึงการถ่ายเมกันเอง ให้ฟังว่า

“กู้ช้าบ้านด้วยกัน ธนาคารไม่เคยกู้เลย พวคนมีเงินเขากู้ ช้าบ้านด้วยกันต้องมีหลักทรัพย์ประกัน มีที่บ้าน พ่อให้ไว้สองงาน เอ้าไปให้เข้า ติดไว้ บางทีจำนำสร้อยได้ม้าห้าร้อย มีเงินค่อยไปถ่ายเอาก็ต้องคละสองบาท(ต่อเดือน) ก็ไม่แพง”

บทที่ 5

สหตัวก่อการทุนหมู่บ้านในฐานะ กระบวนการแทรกแซงทุนชุมชน

ในบทนี้ผู้วิจัยต้องการนำเสนอภาพของชุมชนในระยะสั้นๆ เมื่อเมืองการก่อการทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองของรัฐบาลเกิดขึ้น โดยกองทุนนี้เข้ามายังชุมชนหมู่บ้านทั่วประเทศ ในฐานะกระบวนการแทรกแซงที่สำคัญในชุมชน ด้วยความมุ่งหวังที่จะกระตุ้นระบบเศรษฐกิจฐานรากของประเทศ อย่างไรก็ตามการประเมินผลของผู้วิจัย ไม่ได้การทำในลักษณะการวัดการเปลี่ยนแปลงของชุมชนหมู่บ้านด้วยตัวดัชนีเชิงปริมาณ เนื่องจากผลกระทบดีร้ายในระยะเวลาอันสั้นกับเงินจำนวนนึงล้านบาทที่เข้ามาหมุนเวียนในหมู่บ้าน และกระจายออกตามครัวเรือนระดับปัจเจกนั้น มีความสามารถผลิตในมิติดังกล่าวได้ชัดเจนทันที

การนำเสนอเริ่มต้นด้วยการให้ภาพความตื่นตัวของชาวบ้าน และการเตรียมพร้อมของหมู่บ้าน ต่อการเข้ามายังเงินกองทุนหมู่บ้าน ซึ่งย่อมสะท้อนได้ถึงความสนใจและความร่วมมือของชาวบ้าน ที่กองทุนหมู่บ้านสามารถกระตุ้นให้เกิดขึ้นว่าอยู่ในระดับมากน้อยเพียงใด และตอบคำถามในอีกด้านหนึ่งว่านอกเหนือไปจากการให้มีเงินทุนหมุนเวียนในชุมชนแล้ว กองทุนหมู่บ้านได้ให้อะไรอีกบ้างกับชุมชน ในทางที่จะนำไปสู่ศักยภาพของการพัฒนาชุมชนด้วยตัวชาวบ้านเอง ในช่วงเวลาที่ต่อเนื่องต่อไป ต่อจากนั้นเป็นการนำเสนอผลของการทุนหมู่บ้านที่มีต่อชุมชนในระยะสั้น และสุดท้ายจึงจะให้ข้อเสนอแนะที่ได้จำกัดมองของชาวบ้านในชุมชนแห่งนี้

การเข้ามายังกองทุนหมู่บ้าน

เมื่อรัฐบาลมีนโยบายของกองทุนหมู่บ้านเกิดขึ้นชาวบ้านก็ได้รับรู้และติดตาม จนกระทั่งได้รับนโยบายมาเพื่อเตรียมการในเบื้องต้น กระบวนการบริหารจัดการกองทุนหมู่บ้านของบ้านധงแดง ดำเนินไปอย่างมีขั้นตอน ดังนี้

การทำความเข้าใจกับชาวบ้าน

กองทุนหมู่บ้านนับเป็นโครงการรูปแบบใหม่ ที่แตกต่างไปจากเงินทุนอื่นที่รัฐให้แก่ชุมชน เนื่องจากมีหลักการที่ให้ชุมชนนั้นเองเป็นผู้ดูแลจัดการ ซึ่งชาวบ้านจำเป็นจะต้องทำความเข้าใจและรับรู้หลักการนี้ก่อนเพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ตรงกัน เมื่อเริ่มได้รับข่าว蔓น้ำชาวบ้านรู้

สืกตื่นตัวกันมาก ดังนั้นมีการเรียกประชุมครั้งแรกเพื่อชี้แจงหลักการและเหตุผลของเงินกองทุนหมู่บ้านหนึ่งล้านบาทซึ่งประชุมกันที่พิพิธภัณฑ์ไม่ได้ โดยมีกำหนดเป็นประชานและมีเจ้าหน้าที่พัฒนาการชุมชนเข้าร่วมซึ่ง ชาวบ้านได้พากันมาเข้าร่วมประชุมกันอย่างมากมายอย่างที่ไม่เคยเป็นมาก่อน ดังคำบอกเล่าของกรรมการท่านหนึ่งที่ว่า

“รู้สึกว่าจะเป็นเดือนมีนาคมนี้ (2544) หมายถึงประชุมตัวแรกเลย ชาวบ้านจะต้องรือร้นมากกัน ประชุมธรรมดاجะมีคนมาประมาณยี่สิบกว่าคนสามสิบกว่าคน ที่นี่มีจริงๆ ร้อยห้าสิบหกครัวเรือน แต่ถ้านับที่มีคนอยู่ร้อยสามสิบเก้าครัวเรือน ร้อยห้าสิบหกคน มาประชุมกันหนึ่งร้อยสิบคน กำหนดว่าเลยว่า ตั้งแต่ผมเกิดมานี่ มีครั้งนี้ที่ชาวบ้านหมู่บ้านฯ ประชุมต่อรือร้น”

การเลือกกรรมการกองทุน

ในวันที่ 15 กรกฎาคม 2544 มีการประชุมที่ชาวบ้านเรียกว่า “การประชุมเรทีชาบ้าน” เป็นครั้งแรก ในเวลาตั้งแต่บ่ายโมงถึงสามโมงเย็น เป็นเรื่องที่ว่าด้วยระเบียบการกฎข้อบังคับของกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ ภาระการประชุมหลักในวันนั้นก็คือการเลือกตั้งกรรมการกองทุนหมู่บ้าน ซึ่งได้กรรมการจำนวนห้าสิบ 9 คน เป็นผู้ชาย 5 คน และผู้หญิง 4 คน จากการให้ชาวบ้านเสนอชื่อผู้ที่เหมาะสมจะเป็นกรรมการขึ้นมาที่ลงคะแนนและมีผู้รับรองในที่ประชุม หากมีผู้รับรองครบแล้วก็จะขอติดใจชาวบ้านที่เข้าร่วมประชุม ซึ่งมักไม่มีการขัดแย้งใดๆ เหตุผลในการมีกรรมการเพียงแค่ 9 คนนั้น เพื่อให้เกิดความคล่องตัวในการทำงาน ดังที่ชาวบ้านเล่าไว้

“ก็ชาวบ้านเข้าบอกว่า ถ้าสิบห้าคนมันจะยุ่งยาก หลายคนหลายความคิด กรรมการเยอะเกินมันจะมีปัญหาเบอะ แต่นี่มันก็ลงตัว ชาวบ้านพอใจ”

สำหรับประธานกองทุนนั้น ชาวบ้านมองว่าจะต้องเป็นคนที่เชื่อสัตย์และมีความรู้ สามารถสละเวลาทำงานให้ส่วนรวมได้ มีความรับผิดชอบ และทำงานได้ฉับไว ความคิดเห็นที่มีต่อตัวประธานกองทุนหมู่บ้าน ก็คือ

“ที่นี่เด็กจะชอบประชาน ประชานนี่ทุกคนจะรักเด็กมาก เด็กทำงานดี เข้าจะไว แล้วเข้ารับผิดชอบทุกอย่าง คล่องหมวด”

การประชุมครั้งต่อๆ มาจะเป็นการประชุมของกรรมการกันเอง โดยมาตกลงแบ่งแยกงานกันตามตำแหน่งที่กำหนดขึ้น ได้แก่ ประธาน รองประธาน เลขาธุการ เหตุถูกลูก ตรวจสอบภายใน ติดตามหนี้สิน ประชาสัมพันธ์ และฝ่ายนิติกรรม 2 คน รวมไปถึงการแต่งตั้งที่ปรึกษากองทุน และผู้ทรงคุณวุฒิ หลังจากนั้นกรรมการจะเรียนรู้หลักการของกองทุนหมู่บ้านโดยละเอียดอีกด้วย เพื่อการร่วมระเบียบกองทุนหมู่บ้านของบ้านยางแดงขึ้นมา

ระเบียบกองทุนหมู่บ้าน

หลังจากที่ได้กรรมการดำรงตำแหน่งต่างๆแล้ว ก็เป็นขั้นตอนของการร่างระเบียบกองทุนหมู่บ้าน โดยมีแนวทางของกองทุนหมู่บ้านที่ถอนแก่นมาเป็นตัวแบบให้ศึกษาก่อน เพื่อพิจารณาว่าดูดไหนควรได้รับการปรับปรุงในการนำมาใช้เป็นหลักเกณฑ์ของหมู่บ้าน กฎเกณฑ์ต่างๆ โดยส่วนใหญ่จะมีความคล้ายคลึงกันระหว่างหมู่บ้านต่างๆ เมื่อร่างกฎระเบียบของกองทุนได้แล้ว จะมีการทำประชามติโดยให้ชาวบ้านรับรู้และยินยอมก่อน สำหรับกองทุนหมู่บ้านของบ้านย่างเด็นนั้นมีลักษณะพิเศษบางประการที่แตกต่างไปจากกองทุนหมู่บ้านทั่วไป ในด้านของการส่งเงินสัดจะจะออมทรัพย์และการลงเงินค่าหุ้น

ขั้นตอนแรกในการเข้าสู่กองทุนหมู่บ้านก็คือ การสมัครเป็นสมาชิกกองทุนหมู่บ้าน เพื่อให้ได้สิทธิในการถือหุ้น ซึ่งสมาชิกจะถือหุ้นหรือไม่ก็ได้ นอกจากนั้นผู้เข้าเป็นสมาชิกจะต้องเสียเงินค่าแรกเข้าคนละ 30 บาท เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายด้านเอกสารต่างๆ และมีการเก็บเงินออมทรัพย์ที่จะอยู่ควบคู่ไปกับเงินกองทุนที่เรียกว่าเงินสัดจะ มีการลงเงินค่าหุ้น ดังรายละเอียดดังนี้

- **การเก็บเงินสัดจะออมทรัพย์เป็นเปอร์เซ็นต์ของเงินกู้** เงินสัดจะออมทรัพย์ที่เก็บจากสมาชิกกองทุนหมู่บ้าน โดยทั่วไปแล้วจะมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการออมในหมู่บ้านแต่สำหรับบ้านย่างเด็นนั้นนอกจากวัตถุประสงค์ดังกล่าวแล้ว การเก็บเงินสัดจะยังเป็นหลักประกัน ที่สามารถลดความกังวลใจ หากผู้กู้เกิดปัญหาในด้านการชำระเงินกองทุนคืนเมื่อครบกำหนด การเก็บเงินสัดจะออมทรัพย์ในกรณีของสมาชิกผู้กู้เงิน จึงเก็บเป็นเปอร์เซ็นต์ของเงินกู้ที่ได้รับอนุมัติ โดยมีกำหนดให้ออกอย่างต่อตัวที่ร้อยละ 12 ต่อปี หรือร้อยละ 1 ต่อเดือน และมีการเก็บเป็นรายเดือน เช่น หากได้รับวงเงินกู้ไป 10,000 บาท ก็จะต้องเสียสัดจะออมทรัพย์เข้าบัญชีส่วนนี้ของกองทุนไว้เป็นจำนวน 100 บาท ต่อเดือน สมาชิกสามารถฝากเงินสัดจะออมทรัพย์มากกว่าที่กำหนดได้ หากจะเปลี่ยนแปลงเงินฝากต้องรอให้ครบรอบปีก่อน การเก็บเงินสัดจะเป็นรายเดือนนั้นจะใช้วิธีการตั้งติ๊ง ณ ที่ทำงานกองทุนหมู่บ้าน ซึ่งอยู่ที่สำนักงานอนามัยเก่า กรรมการจะมาช่วยกันเก็บเงินทุกวันที่ 3 ของเดือน อาจจะใช้ฝากกันมาจ่ายก็ได้ ซึ่งหลายรายก็ฝากกรรมการที่คุ้นเคยกันมาจ่าย เงินสัดจะหากมีความจำเป็นจะถอนออกได้

- **การลงเงินค่าหุ้น** นอกจากสมาชิกกองทุนหมู่บ้าน จะมีเงินออมในรูปเงินสัดจะออมทรัพย์แล้ว ยังต้องจ่ายเงินค่าหุ้นด้วย โดยระบุว่าจะต้องจ่ายอย่างต่อ 5 หุ้น หุ้นละ 10 บาท ดังนั้นสมาชิกแต่ละรายจะเสียค่าหุ้น 50 บาท เป็นอย่างต่ำ โดยเก็บเป็นรายปีในตอนต้นปี หากต้องการเพิ่มหุ้นก็ทำในปีต่อมาได้ เงินหุ้นห้ามการถอนออกโดยเด็ดขาด

และที่แตกต่างไปจากกองทุนหมู่บ้านอื่นคือ กระบวนการหนึ่ง ในด้านการเป็นสมาชิกกองทุนหมู่บ้านก็คือ การยอมให้มีสมาชิกประเภทสมทบขึ้น ซึ่งหมายถึงการเข้าเป็นสมาชิกของ

สมาชิกร่วมครัวเรือนกับผู้เป็นสมาชิกหลัก มีสิทธิในการฝากเงินสักจะออมทรัพย์และเงินค่าหุ้นได้ แต่ไม่มีสิทธิในการกู้ยืมเงิน

- **อัตราดอกเบี้ยเงินกองทุน** สำหรับอัตราดอกเบี้ยของการกู้ยืมเงินกองทุน คิดอัตราว้อยละ 6 ต่อปี เนื่องจากตอนแรกชาวบ้านต่างก็เข้าใจว่าเงินกองทุนนี้รัฐบาลกู้ยืมมา ซึ่งจะต้องเสียดอกเบี้ยมาแล้วร้อยละ 4 ดังนั้นจึงใช้ดอกเบี้ยตัวนี้เป็นฐานในการกำหนดดอกเบี้ยที่จะให้กู้ยืมกันอีกทอดหนึ่ง ซึ่งเป็นเรื่องที่เข้าใจผิดมา แต่ชาวบ้านก็รู้สึกว่าเป็นอัตราที่รับได้

- **การจ่ายเงินกู้คืน** ในการจ่ายเงินคืนนั้นกฎระเบียบกองทุนหมู่บ้านของบ้านยางแดงระบุไว้ว่า ถ้าใครต้องการส่งคืนก้อนก็จะได้ลดดอกเบี้ยลงไป แล้วสามารถทำเรื่องขอภัยได้แต่การได้เงินงวดใหม่ต้องรอพร้อมกันหมดทั้งหมู่บ้าน สำหรับผู้ที่ส่งเงินเข้ามีกำหนดไว้ว่าจะคิดดอกเบี้ยเพิ่มอีกร้อยละ 50 ต่อวัน

- **การกันเงินฉุกเฉิน** ในการปล่อยกู้นั้น รวมการจะต้องกันเอาไว้ใช้เพื่อฉุกเฉิน ซึ่งได้กันไว้ 100,000 บาท ตามระเบียบ โดยให้กู้ไม่เกิน 20,000 บาท ใช้คืนเงินภายใน 3 เดือน คิดดอกเบี้ยร้อยละ 6 ต่อปี เช่นกัน ซึ่งก็มีผู้มากอนุญาติไว้ และได้คืนเงินมาแล้วตามกำหนด

- **การค้ำประกันเงินกู้** ในระเบียบกำหนดให้มีผู้ค้ำประกันเงินกู้จำนวน 3-4 ราย ซึ่งในทางปฏิบัติแล้ว การกู้ยืมเงินได้ใช้วิธีการจัดกลุ่มเพื่อดูแลกันและกันโดยจะเป็นกลุ่มเล็กหรือใหญ่ก็ได้ ดังนั้นก็จะมีการหมุนเวียนค้ำประกันกันเองภายในกลุ่มนั้นๆ เมื่อนำเข้าของผู้ค้ำประกันนี้ใช้ทั้งในกรณีของการกู้เงินรอบปกติ และการกู้เงินฉุกเฉิน

จำนวนสมาชิกกองทุน การเขียนโครงการและการพิจารณาจำนวนเงินกู้ยืม

จากจำนวนครัวเรือนในหมู่บ้านที่มีอยู่จริงทั้งสิ้น 139 ครัวเรือน มีผู้สมัครเข้ามาเป็นสมาชิกกองทุนหมู่บ้านรอบแรกจำนวน 108 ครัวเรือน ในจำนวนนี้ได้ทำเรื่องขอภัยเงิน 75 ราย และไม่ได้ขอภัยเงิน 33 ราย ผู้ที่กู้เงินเขียนขอมารายละ 20,000 บาท ทุกราย แต่ได้รับอนุมัติเงินกู้ในจำนวนที่ลดเหลือกันลงมา โดยพิจารณาจากโครงการที่ขอและความสามารถในการส่งของสมาชิกแต่ละรายเป็นสำคัญ สำหรับอาชีพที่สมาชิกเขียนขอภัยมากที่สุดก็คือการทำจักรสาบเงินกองทุนหมู่บ้านของบ้านยางแดง นับเป็นเงินวดที่ 2 ของรัฐบาล ที่ปล่อยลงมาให้กับหมู่บ้านต่างๆ โดยบ้านยางแดงมีการปล่อยกู้ไปในเดือนตุลาคม 2544 ซึ่งครบกำหนด 1 ปี ในวันที่ 30 กันยายน 2545 วงเงินที่ปล่อยกู้ไปแล้วทั้งสิ้น 900,000 บาท คงเหลือสำหรับการกู้ฉุกเฉิน 100,000 บาท วงเงินกู้ต่ำสุดคือ 4,000 บาท ซึ่งมีอยู่ 2 ราย และสูงสุดคือ 20,000 บาท มีอยู่ 8 ราย

การเปลี่ยนคณะกรรมการเมื่อครบวาระ 1 ปี

เนื่องจากคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านของบ้านยางแดง ตั้งมาตั้งแต่วันที่ 15 กรกฎาคม 2544 จึงครบวาระ 1 ปีแล้ว ซึ่งก็ได้มีการเลือกตั้งคณะกรรมการชุดใหม่ โดยตามระเบียบกองทุนแล้ว ต้องมีการจับสลากกันออกกึ่งหนึ่ง สำหรับบ้านยางแดงนั้นได้ให้กรรมการจับสลากออก 5 คน แต่ก็เลือกคนเก่าเข้ามาได้อีกเป็นวาระที่ 2 จำนวน 4 คน จึงมีการเปลี่ยนกรรมการออกเพียง 1 คน เป็นผู้ชาย ซึ่งทำหน้าที่ด้านนิติกรรม กรรมการชุดใหม่ยังคงเป็นชาย 5 คน และหญิง 4 คน เช่นเดิม

การคืนเงินรอบแรก

เงินกู้กองทุนหมู่บ้านถึงกำหนดคืนวันที่ 30 กันยายน 2545 ดังนั้นคณะกรรมการฯ จึงได้มีการเตือนชาวบ้านไว้ล่วงหน้า เมื่อถึงกำหนดส่งเงินก็ปรากฏว่าไม่มีปัญหาการคืนเงินแต่อย่างใด สามารถเรียกเงินคืนพร้อมดอกเบี้ยได้ครบถ้วน โดยมีรายยอดกันส่งเงินตั้งแต่สั้นที่ 21 กุมภาพันธ์ ถึง 29 กันยายน 2545 เป็นจำนวนเงินต้น 900,000 บาท และได้ดอกเบี้ยทั้งสิ้น 49,411 บาท รวมเงินต้นและดอกเบี้ยเป็นจำนวน 949,441 บาท

การนำเงินมาส่งนั้น สมาชิกสามารถนำส่งให้กับกรรมการได้ทุกคน แต่กรรมการจะต้องนำเงินที่ได้ไปส่งให้แก่ประธานอีกทอดหนึ่งเพื่อโอนไป servo รับเงินให้แก่สมาชิก ซึ่งโดยแท้จริงแล้วสมาชิกจะนำเงินไปส่งที่ธนาคารออมสินเองโดยตรง แต่สมาชิกมีความต้องการมาส่งที่กรรมการกองทุนมากกว่า เพราะสะดวกกว่าที่จะไปธนาคารด้วยตนเอง ซึ่งกรรมการก็จะรับรวมเงินนำส่งแก่ธนาคารอีกที สำหรับการคืนเงินวดแรกของกลุ่มคนที่ถูกมองว่าจะมีปัญหาในการคืนเงิน ก็ไม่ได้ปรากฏว่าเกิดปัญหาใดๆขึ้นเลย ดังกรรมการกองทุนหมู่บ้านคนนี้เล่าให้ฟังว่า

“ผมคิดว่าคนนี้คงไม่ไหวแน่เลย แต่คนที่ผมมอง มันผิดทุกคนเลย คนรู้สึกมาส่งก่อน ผมว่าทำได้ใจ มีตาเหวากันหนึ่ง ทำงานแบบรับจ้างทั่วไป แต่ว่าเค้าเป็นคนกินเหล้า เป็นคนเที่ยว ที่ผมมองเค้าผิดมากเลย อีกคนหนึ่งเค้ายังไง เพราะว่าเข้าติดชนิดมั่งคิดอะไรไว้มั่ง นั่งมองคุณจะให้หรือ คือนั่งดูหลายคนเหมือนกัน พ่อ servo แล้วคนพากันนี้กลับมาให้ก่อน”

การจัดสรรเงินดอกเบี้ยของกองทุนหมู่บ้าน

เมื่อได้เงินดอกเบี้ยมาจำนวน 49,441 บาท กรรมการกองทุนหมู่บ้านได้ทำการจัดสรรเงินนี้ ตามระเบียบกองทุนที่ได้ระบุไว้ และได้แจ้งให้สมาชิกทุกคนรับทราบ ซึ่งไม่มีการคัดค้านแต่อย่างใด โดยเงินเหลือจากการจัดสรรส่วนหนึ่งได้ขออนุมัติที่ประชุมมาซื้ออุปกรณ์เครื่องใช้สำนักงานของกองทุนตามความจำเป็น

การจัดสรรงบประมาณเบี้ยที่ได้จากการบริหารกองทุนหมู่บ้านในปีแรก เป็นดังนี้ หนึ่ง เป็นเงินปันผลค่าหุ้น ร้อยละ 15 จำนวน 7,410 บาท สอง เป็นเงินประกันความเสี่ยง ร้อยละ 15 จำนวน 7,410 บาท สาม เป็นเงินเพื่อจัดสวัสดิการแก่สมาชิก ร้อยละ 15 จำนวน 7,410 บาท สี่ เป็นทุนเพื่อสาธารณประโยชน์ของหมู่บ้าน ร้อยละ 15 จำนวน 7,410 บาท ห้า เป็นทุนการศึกษาและพัฒนาอาชีพสมาชิก ร้อยละ 10 จำนวน 4,940 บาท หาก เป็นเงินค่าตอบแทนแก่คณะกรรมการการกองทุน ร้อยละ 10 จำนวน 4,940 บาท เจ็ด เป็นเงินทุนเพื่อสมทบกองทุน ร้อยละ 10 จำนวน 4,940 บาท แปด เป็นเงินเฉลี่ยคืนให้แก่ผู้ถือหุ้น ร้อยละ 5 จำนวน 2,470 บาท เก้า อื่นๆ ตามที่กรรมการเห็นสมควร ร้อยละ 5 จำนวน 2,470 บาท รวมเงินเศษอีก 41 บาท

การรับสมัครสมาชิกรอบสอง

หลังจากการคืนเงินรอบแรกเสร็จเรียบร้อยแล้ว ก็มีชาวบ้านสมัครเข้าเป็นสมาชิกกองทุนหมู่บ้านเพิ่มขึ้นอีก 13 คน โดยทำเรื่องขอภัย 12 คน และไม่ได้ขอภัย 1 คน สมาชิกกองทุนหมู่บ้านจึงเพิ่มขึ้นจากเดิม 108 คน เป็น 121 คน เสียชีวิตไป 2 คน และลาออก 1 คน ในรอบที่สองของภารกิยมนี้ จึงมีสมาชิกกองทุนหมู่บ้าน ทั้งสิ้น 118 คน มีการปล่อยภัยไปทั้งสิ้น 87 ราย โดยปล่อยภัยเงินเฉพาะส่วนของเงินล้าน จำนวน 77 ราย และปล่อยภัยโดยใช้เงินส่วนของอมทรัพย์และเงินลงทุนให้กับสมาชิกอีก 10 ราย

การกู้ยืมเงินรอบสอง

สำหรับการกู้ยืมเงินรอบสองนี้ จำนวนสูงสุดและต่ำสุดคงเท่าเดิม คือสูงสุดอยู่ที่ 20,000 บาท และต่ำสุดอยู่ที่ 4,000 บาท จำนวนเงินที่สมาชิกแต่ละรายได้รับอนุมัติ เกือบทุกคนยังคงได้รับเท่าเดิม ยกเว้นเฉพาะบางรายที่รอบสองนี้ไม่ได้ขอภัย ในการกู้รอบสองนี้ได้อะสูมอ่อนล่วยให้ใช้ผู้ค้ำประกันเพียง 2 คน ลักษณะของการให้ภัยในรอบสองนี้ ขึ้นอยู่กับว่าใครมาคืนเงินก่อนก็จะสามารถภัยได้ก่อน ในช่วงเวลาตามกำหนด โดยให้ทำการเขียนโครงการเพื่อขอภัยรอบใหม่ได้เลย ซึ่งการปล่อยภัยรอบสองในระยะแรกนั้นทำได้ไม่เต็มที่ เนื่องจากกรรมการล้วนว่าเงินจะไม่พอจากการที่ยังมีการรับสมาชิกใหม่เรื่อยๆ แต่ในที่สุดแล้ว คนที่มาขอภัยหลังกลับมีโอกาสได้เงินเต็มที่มากกว่า เพราะไม่ต้องมีการกันเงินเพื่อไว้แล้ว ดังนั้นจึงมีผู้ภัยไปแล้วจำนวนสองรายขอคืนเงินภัยพร้อมด้วยก่อนกำหนด เพื่อขอภัยใหม่ให้ได้วงเงินที่มากขึ้น

การปล่อยภัยเงินกองทุนหมู่บ้านรอบที่สองนี้ ไม่เพียงแต่ใช้เงินในส่วนของกองทุนเงินล้านที่มีเท่านั้น ยังคงนำเงินส่วนของอมทรัพย์และเงินค่าหุ้นที่ฝากไว้ในอีกบัญชีที่แยกต่าง

หากจากเงินล้านมาปล่อยกู้ด้วยทั้งหมด โดยเงินสักจะจะและเงินหุ้นมีความกันแล้ว มีจำนวนเงินทั้งสิ้นประมาณ 170,000 บาท

ผลของกองทุนหมู่บ้านในระยะสั้น

ชาวบ้านต่างก็ยอมรับว่าเงินกองทุนหมู่บ้านให้ประโยชน์มาก แม้ว่าจะเป็นจำนวนเงินไม่มากนักเมื่อคิดเฉลี่ยต่อสมาชิกผู้กู้เงินแต่ละรายก็ตาม โดยเฉพาะเมื่อการดำเนินการผ่านพันไปด้วยดีในปีแรก ความคล่องตัวของการกู้ยืมเงินก็มีมากขึ้น ทั้งจากการที่ชาวบ้านเข้าใจมากขึ้นในเป้าหมายของเงินกองทุน และการมีวงเงินกู้ยืมที่เพิ่มมากขึ้นจากการมีเงินสักจะออมทรัพย์และเงินหุ้นของชาวบ้านด้วยกันเอง การกล่าวถึงกองทุนหมู่บ้านของชาวบ้านเป็นไปในทำนอง ดังนี้

“คิดว่าดีมากกว่าไม่ดี ถ้าคนรู้จักทำจริงก็จะมีประโยชน์มาก แต่ถ้าเขาไปใช้ผิดวัตถุประสงค์มันก็จะไม่เกิดประโยชน์เลย เงินก็จะหายเปล่าๆ”

“แต่เงินกองทุนตรงนี้ดีนะครับ ยอมรับเลยว่าดีมากๆ ถึงชาวบ้านจะทะเลกันไปหน่อย แต่ว่ามันคืออาชญากรรมที่ด้วยเหตุผลที่ว่ายังไม่เข้าใจรายละเอียด คนพูดปากต่อปากว่าอย่างนั้นอย่างนั้น ปีหนึ่งมาแล้วก็รู้สึกว่าลงตัวขึ้น ตีมาก”

การอภิปรายของเงินออมในชุมชน : สักจะออมทรัพย์และเงินลงทุน

การกำหนดให้มีการออมแบบบังคับแก่สมาชิกกองทุนหมู่บ้าน พร้อมไปกับเงินกองทุนหมู่บ้าน เป็นหลักการที่ต้องการระดูให้กลุ่มออมทรัพย์ของหมู่บ้านเกิดความเข้มแข็ง เนื่องจากเท่าที่ผ่านมานั้น กลุ่มออมทรัพย์ในชุมชนส่วนใหญ่มากประสบกับความล้มเหลว การเข้ามาของกองทุนหมู่บ้านจึงมีผลทำให้ชาวบ้านออมทรัพย์ร่วมกันและมีจำนวนที่เพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆอย่างรวดเร็ว เป็นไปดังคำอกรเล่าที่ว่า

“กลุ่มออมทรัพย์เดิมมันเป็นกลุ่มเล็กเล็ก มันไม่ค่อยเติบโต ยอดเงินก็จะน้อย ถ้าเราฝากรามากจะกู้ได้สองเท่าของเงินฝาก ถ้าใครฝากร้อยจะกู้ได้น้อย คือยอดจะเอาไปทำอะไรก็ทำไม่ได้ ไม่เพียงพอ...แม้ดอกเบี้ยถูก กองทุนจะตื้อชา แต่ก็ต้องด้านเงินสะสม ที่นี่เก็บได้ดีมาก ได้ยอดเยอรองค์”

สำหรับกองทุนหมู่บ้านบ้านยางแดงนั้นการเปิดโอกาสให้มีสมาชิกประเภทสมทบ คือคนในครอบครัวของผู้ที่เป็นสมาชิกหลักในแต่ละครัวเรือน สามารถสมัครเข้าเป็นสมาชิกสมทบในส่วนของเงินสักจะและเงินหุ้นได้ จึงเป็นเสมือนการส่งเสริมให้เกิดการออมทรัพย์เป็นพิเศษ ความสำเร็จของการระดูนการออมทรัพย์ด้วยวิธีการเช่นนี้ เห็นได้ชัดจากการที่ชาวบ้านหลายคนที่เข้ามาเป็นสมาชิกกองทุนโดยไม่ได้หวังกู้ แต่ต้องการได้รับสิทธิในการออมเงินสักจะและลงหุ้น อีกทั้งยังเปิดช่องทางให้เข้าถึงเงินกองทุนได้ทันทีที่สมาชิกมีความต้องการใช้ การจด

ระบบการส่งเงินสัจจะคอมทรัพย์โดยการกำหนดให้นำส่งในวันที่ 3 ของทุกเดือน เป็นกิจกรรมที่ชาวบ้านทำกันอย่างสม่ำเสมอจนเคยชิน นอกจากนั้นการที่สมาชิกต้องสัจจะคอมทรัพย์เป็นสัดส่วนกับเงินกู้ยืม ก็พบว่าเป็นเครื่องก้าวที่เปลกและแตกต่างจากไปจากหมู่บ้านแห่งอื่นๆ แต่เป็นการสร้างความมั่นคง เสริมให้แก่กองทุนหมู่บ้านได้ในอีกทางหนึ่ง ในรอบปีที่สองได้มีการนำเงินสัจจะคอมทรัพย์และเงินค่าหันมาปล่อยกู้ เพื่อชดเชยให้กับการที่หมู่บ้านมีครัวเรือนมากจนทำให้เงินกองทุนหมู่บ้านไม่เพียงพอต่อความต้องการใช้หมุนเวียน ทำให้การดำเนินงานในรอบปีที่สองมีความคล่องตัวมากขึ้นกว่าปีแรก แม้ว่าจะมีสมาชิกใหม่เพิ่มเข้ามาก็ตาม

การสืบทอดสำนักความเป็นชุมชนและการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน

จากการที่ชาวบ้านให้ความสนใจและร่วมมือกันในเรื่องของกองทุนหมู่บ้าน กระตุ้นให้เกิดพลังความร่วมมือของชาวบ้าน แม้ว่าภาวะความเป็นผู้นำในชุมชนจะเริ่มจากผู้นำตามตำแหน่ง ซึ่งในหมู่บ้านนี้มีผู้นำที่เป็นที่รักใคร่ เชื่อถือ และเป็นคนหมุ่ไฟแรง ได้แก่ กำนัน ซึ่งเป็นผู้ริเริ่มกิจกรรมต่างๆ แต่ก็ปรากฏว่าการมีกองทุนหมู่บ้านได้สร้างคนรุ่นใหม่ให้เข้ามาร่วมทำงานเพื่อชุมชน โดยเฉพาะตัวประธานกองทุนที่เพิ่งจับงานกองทุนหมู่บ้านเป็นงานแรก กระบวนการรับผิดชอบร่วมกันของกรรมการและชาวบ้านทั่วไปในชุมชน คาดหวังได้ว่าจะเป็นการสืบสานสำนักความเป็นชุมชนให้คงอยู่ โดยบ้านยังคงเด่นนี้แม้จะจัดได้ว่าเป็นชุมชนที่ชาวบ้านมีฐานะไม่ดีนักเมื่อเทียบกับบ้านหมู่อื่นๆ ในตำบลเดียวกัน แต่กลับเป็นชุมชนที่ถูกมองว่ามีความเข้มแข็งในการทำกิจกรรมทางสังคมมากที่สุด ในประเด็นนี้บันทึกอาสาได้ให้ความเห็นจากการที่ได้สัมผัสกับกองทุนและการที่เป็นคนในชุมชนโดยกล่าวว่า

“คิดว่าหมู่บ้านนี้มีศักยภาพดี เพราะมีบุคลากรที่มีคุณภาพเยอะ และพร้อมทุกด้านเลย โดยเฉพาะเป็นศูนย์รวมของตำบล...คิดว่าอันดับหนึ่งเลย ที่สุดที่ก็ชัดเจน การบริหารก็ชัดเจน กรรมการก็เป็นกลุ่มเดียวกันหมดไม่แตกแยก สามัคคีกัน สมาชิกให้ความร่วมมือดีหมู่... (ชื่อหมู่บ้าน)...แล้วที่สุด คือเขามีค่ายให้ความร่วมมือ ส่วนมากเข้าจะฐานะดีกว่าหมู่อื่นๆ เขาจะไม่มาประชุมกัน ไม่เหมือนหมู่นี้”

ผลงานเศรษฐกิจในระดับบ้านเจก

เมื่อมองผลในระดับบ้านเจกแล้ว กองทุนหมู่บ้านถือได้ว่าเป็นแหล่งทุนที่ส่งเสริมชาวบ้านในด้านต่างๆ ได้แก่

- เป็นแหล่งเงินกู้เพื่อเป็นทุนหมุนเวียน เพื่อใช้สนับสนุนกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ทำกันอยู่เป็นประจำ ซึ่งโดยทั่วไปเป็นเรื่องของการจัดงาน การทำงาน ทำสวน และค้าขาย ชาวบ้านส่วนใหญ่มีความรู้สึกต่อกองทุนหมู่บ้านในทำนองที่ว่า

“คนในหมู่บ้านดีขึ้น แบบนี้เงินหมุนเวียนที่คุณจำเป็นต้องเดือดร้อนจะหาย ก็ยังพอเมื่อเงินหมุนเวียนไปได้อย่างนี้”

ตัวอย่างของผู้กู้เงินไปทำกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ทำอยู่ประจำ เช่น กู้ไปเป็นเงินเสริมในการซื้อปุ๋ย กู้ไปซื้อหัวใจในการจักسان เป็นต้น ดังที่ว่า

“บ้างก็เอาไปลงทุน ซื้อวัสดุ ซื้อไม้ ซื้อ hairy ส่วนใหญ่เอาไปลงในเศรษฐกิจเดิม จะเป็นพื้นฐานเดิมอยู่แล้ว”

“เงินกองทุนนี้ดี ก็เราได้เงินมาลงทุนอย่างนี้ ได้มามีนึกเงินมาลงทุน โดยเฉพาะถ้าเกิดเราได้เงินเป็นก้อนมาอย่างนี้ เรา ก็จะมาซื้อหัวใจซื้อไม้เตรียมไว้ เพราะต้องใช้เป็นประจำทุกวัน”

กลุ่มเกษตรกรทำนาต้องลงทุนสูง ก็เหมือนเราเงินกู้นี้ไปต่อยอด เพราะถ้าทำลายไว้ก็ลงทุนสูงมาก สองมีนี่ไม่พอ ก็เหมือนเราไปต่อยอด เขามีทุนเดิมอยู่แล้ว เอาไปช่วยต่อยอด”

- เป็นแหล่งเงินกู้เพื่อใช้ริเริ่มกิจกรรมทางเศรษฐกิจใหม่ๆที่มีลุ้ทาง มีทั้งกรณีที่ใช้เงินลงทุนที่ไม่มากนัก และที่ใช้เป็นเงินทุนเสริมทำให้เกิดการริเริ่มขึ้นมาได้ ได้แก่ การขายเลือดมือสอง การบุฟ้ากระเป้าจักسان เป็นต้น ดังเช่นชาวบ้านรายหนึ่งที่มีฝีมือเคยเย็บผ้าแล้วหยุดไป ก็สามารถใช้เงินกองทุนที่กู้ มาลงทุนด้านการเย็บผ้าบุกระเบ้า ดังคำบอกเล่าที่ว่า

“ที่นี่มานั่งนึกว่าเอี๊ยะจะหาเงินตรงจุดไหนดีน้า ไม่อยากบริษัทกับแฟนถ้าพูดกับแฟนแล้วเขายาจะหัวไม่มีความพยายาม ก็茫然นั่งนึกพอดีเขามีเงินกองทุนไป ก็เลยเอี๊ยะเราจะกู้เงินกองทุนดีไหม มีแบบเดี๊ยวบอมเย็บผ้า ลองกู้เงินมาลงจุดนี้ คิดตรงจุดนี้ขึ้นมาได้ถึงลองทำ”

- เป็นแหล่งเงินกู้สำรอง ชาวบ้านหลายรายที่เข้าเป็นสมาชิกในปีที่สอง แม้ว่าปัจจุบันยังไม่เดือดร้อนเรื่องเงิน แต่ก็เริ่มเห็นประโยชน์ของการเป็นสมาชิกกองทุนหมู่บ้าน จึงได้สมัครเข้าเป็นสมาชิกกองทุนไว้ก่อน ซึ่งนอกจากจะเพื่อการออมทรัพย์แล้ว ยังเป็นการเตรียมพร้อมหากมีความต้องการใช้เงินขึ้นมา ดังที่ชาวบ้านเล่าว่า “บางคนเด้ายังไม่กู้ เค้าบอกเด้าไม่เดือดร้อน แต่ต้องเป็นสมาชิก เพื่อฉุกเฉินต้องการจะทำอะไรขึ้นมา”

- เป็นแหล่งบรรเทาภาระเงินกู้อกรอบบ เมื่อมองในแง่มุมหนึ่ง เงินกู้จากกองทุนหมู่บ้านเป็นแหล่งเงินกู้ที่มีต้นทุนต่ำ จึงสามารถใช้เพื่อลดภาระดอกเบี้ยจากแหล่งอื่นๆลงได้ จากการที่เคยกู้แหล่งอกรอบบในอัตราต่ำสุดร้อยละ 2 ต่อเดือน ชาวบ้านก็ได้รับประโยชน์จากจุดนี้ค่อนข้างมาก ดังเสียงสะท้อนที่ว่า

“มนว่ามีนี่ มันก็ไม่ต้องไปกู้เงินนอกระบบ คือดอกเบี้ยมันจะแพงน่าดู ที่นี่คิดรักอย ละสิบบาทต่อเดือน แต่กองทุนนี้ถูกมากห้าสิบสองครึ่ง”

“เอล็ดหนึ่งประกอลดลงในทางที่ว่าเขามาไม่ต้องไปยืมเงินนอกระบบมา ดอกเบี้ยถูกกลัง คือลดแค่อัตราดอกเบี้ย แต่หนึ่งสิบห้าบาทต่ำกว่าเดิม นี่ยังไม่ลด คิดว่ายังไม่ลด ไปเพิ่มหรือเปล่า นี่ก็คงจะมีมั้ง เพราะมันต้องส่งคืนตัวยัง...โดยรวมแล้วก็ดีขึ้น นอกระบบมีอย่างเดียว ไม่ต้องซื้อ ญาติภรรยา เรายังคงนี้เป็นแหล่ง”

ข้อเสนอแนะจากมุมมองของชาวบ้าน

เนื่องจากบ้านยางแดงเป็นชุมชนที่มีการประชาคมเข้มแข็ง และมีคนรุ่นใหม่ที่เข้ามา ร่วมบริหารกองทุนหมู่บ้าน จึงสามารถจัดการกับระบบกองทุนหมู่บ้านได้ค่อนข้างดี ชาวบ้าน ยังคงมีวินัยในการคืนเงิน แม้จะมีอยู่บ้านเป็นบางส่วนที่ใช้ระบบที่ชาวบ้านเรียกว่า “ระบบเอ็จ อาثار” ซึ่งก็หมายถึงการซ่วยเหลือกันระหว่างสมาชิกที่กู้เงิน เนื่องจากมีช่องทางของการคืนเงิน และกู้เงินที่ไม่พร้อมกันทันที ดังนั้นผู้ที่ได้รับเงินกู้รับสองมาก่อน ก็สามารถนำเงินที่ตนได้มา ใช้เป็นเงินคืนให้แก่เพื่อนสมาชิกอีกรายหนึ่งที่ยังเตรียมเงินไม่พร้อม เรื่องนี้กรรมการกองทุนก็ รับทราบ แต่คิดว่าเป็นระบบความสัมพันธ์ที่ชาวบ้านร่วมชุมชนสามารถใช้เพื่อเก็บกู้กันได้ จึง ไม่ได้กังวลต่อแนวทางแก้ปัญหาเช่นนี้มากนัก ชาวบ้านส่วนใหญ่มีพึงพอใจในกองทุนหมู่บ้าน มาก แม้ว่าเงินกู้จัดสรรจะได้น้อยเนื่องจากมีจำนวนครัวเรือนมากในชุมชน ข้อเสนอแนะที่ได้ มาจากชาวบ้านเป็นไปในเชิงเทคนิคมากกว่าหลักการ ซึ่งเกิดจากสภาพข้อเท็จจริงที่หมู่บ้านได้ เพชญ ข้อเสนอแนะเหล่านี้เป็นความเห็นพ้องของชาวบ้านในชุมชนส่วนใหญ่ และมีมุมมองที่ จะเป็นประโยชน์ต่อการนำไปปรับเปลี่ยนนโยบายของรัฐ ในด้านปฏิบัติการของกองทุนหมู่บ้าน โดยข้อเสนอแนะต่างๆ มีดังนี้

ประการแรก การกำหนดตายตัวลงไปให้รอบระยะเวลาของการใช้เงินคืนในหนึ่งปี นั้น ไม่เป็นการยืดหยุ่นเท่าที่ควร ชาวบ้านบางรายมองว่าจะให้เวลาสัก 2 ปี สำหรับการ หมุนเงินแต่ละครั้ง ซึ่งเป็นระยะเวลาที่ไม่สั้นหรือยาวเกินไป บางรายก็มองว่าแต่ละอาชีพมี รอบระยะเวลาของการได้รายได้ที่ไม่เหมือนกัน หากมีการผ่อนคลายกฎระเบียบตรงนี้ลงได้ ก็ จะเป็นการดี

“กู้หนึ่งปี มองว่ามันสั้นไป คือว่าเราจะกู้มากมากมาทำทุนนี้ อย่างซื้อจ้าวย่างนี้ เงิน มาจนตรอกนี้ จะตีเงินคืนมันยากมากเลย มันต้องรีบหาเงินไปคืนเดือนี้ มันยาก”

ประการที่สอง เป็นเรื่องของเงินที่กำหนดให้มีขนาดเท่ากันในแต่ละชุมชน ซึ่งขนาด ประชากรของชุมชนมีมากน้อยต่างกันไป สิ่งที่ชาวบ้านยกมากล่าวถึง คือ ความสัมพันธ์

ระหว่างจำนวนประชากรและฐานะของประชากรในชุมชน ซึ่งในตำบลนี้ (และน่าจะเป็นโดยทั่วไป) ความสัมพันธ์ดังกล่าวเป็นไปในทิศทางตรงกันข้าม นั่นย่อรวมหมายความว่าในตำบลนี้ หมู่บ้านที่มีประชากรจำนวนน้อยมีฐานะที่ค่อนข้างดีกว่าเมื่อเปรียบเทียบกับหมู่บ้านที่มีประชากรมากกว่า ความจำเป็นของการใช้เงินจึงแปรผันไปด้วยกับจำนวนเงินเฉลี่ยที่ชาวบ้านแต่ละรายในชุมชนจะได้รับ กล่าวคือ หมู่บ้านที่ชาวบ้านมีความต้องการใช้เงินมากกลับได้รับเงินจัดสรรต่อหัวโดยเฉลี่ยแล้วต่างกว่า เมื่อเทียบกับหมู่บ้านที่ชาวบ้านมีความต้องการใช้เงินน้อยกว่า

“เงินล้านนึง ไม่พอหรอง เพราะคนตั้งร้อยหลังคาเรือน น่าจะเพิ่มอีกสักนิดนึง เพิ่มตามจำนวนคน อย่างหมู่นี้คนร้อยกว่าหนึ่ง น่าจะเพิ่มอีกสักหน่อย หมู่เจ็ดเขามีเจ็ดหลังคาเรือน ของขาดละสองหมื่นบาทถ้วน ห้าหมื่นก็ยังได้เลย เพราะเงินเค้าเยอะ ทางเราเงินน้อย”

ประการที่สาม มีชาวบ้านส่วนหนึ่งมีความเห็นว่า การกำหนดอัตราดอกเบี้ยของกองทุนหมู่บ้านที่เท่ากันหมดทั่วประเทศ น่าจะเป็นการดี เพราะจะทำให้ชาวบ้านไม่ต้องมา弄น้ำเสียงเปรียบเทียบความแตกต่างของแต่ละกองทุน ทั้งในเมืองไปหรือน้อยไป ข้อเสนอในประเด็นนี้มาจากประสบการณ์ของหมู่บ้านนี้ที่มีชาวบ้านสองรายไม่พอใจอัตราดอกเบี้ยที่กำหนดกันไว้ ว่าสูงเกินไป เกิดเป็นประเด็นโต้แย้งกัน อย่างไรก็ตามอัตราดอกเบี้ยที่เป็นอยู่กำหนดโดยมติของสี่ส่วนใหญ่

“ดอกเบี้ยน่าจะกำหนดตายตัวไปเลยว่าสามบาทสองบาท ก็ว่ากันไป เพื่อไม่ให้เกิดความเหลื่อมล้ำต่ำสูงกันนะครับ เพราะเงินมันมาจากแหล่งเดียวกัน ใช้วะเบี้ยบตัวเดียวกันผมว่ามันดี”

บทสรุปขั้นตอนของกองทุนหมู่บ้านที่บ้านยางแดง

ชาวบ้านยางแดงมีความบริสุทธิ์ใจกับการบริหารเงินกองทุน เพราะต่างก็เชื่อมั่นว่า เงินนี้จะเป็นจุดเริ่มต้นที่ดีของการมีแหล่งเงินออมและแหล่งกู้ยืมภายในชุมชน และผลที่กองทุนหมู่บ้านให้นั้นเป็นผลลัพธ์ที่ไม่หยุดอยู่กับที่ แต่สามารถอกรายมาทำประโยชน์ที่มากขึ้นๆ แก่ชุมชนหมู่บ้านได้ในอนาคต เมื่อครบรอบหนึ่งปีของการดำเนินการกองทุนหมู่บ้าน สิ่งที่ชุมชนเคยกังวลไม่ว่าจะเป็นในเรื่องการทำความเข้าใจกันในหลักการของกองทุนหมู่บ้าน การมีหนี้สิน การไม่มีวินัยในการชำระเงินคืน การไม่มีสัดส่วนในการออมทรัพย์ และการไม่ยอมมีส่วนร่วมของชาวบ้าน ก็หมดสิ้นลงไป เพราะมีข้อพิสูจน์ในยกแรกของการดำเนินการแล้ว ถึงผลสำเร็จที่ได้รับจากเงินกองทุนหมู่บ้าน อย่างไรก็ตามความสำเร็จทั้งหมดไม่ว่าจะเป็นการเรียกเงินคืน พร้อมดอกเบี้ยที่ได้มาครบถ้วน การเติบโตของเงินสักจะออมทรัพย์และค่าหุ้น การเข้าร่วมกัน

อย่างสมำเสນอในกรุงปะซุม ฯลฯ เป็นเพียงภาพจักษุของทุนหมู่บ้านในชุมชนแห่งนี้ เท่านั้น ความสำเร็จที่แท้จริงยังคงต้องใช้เวลาที่ยาวนานออกไป ซึ่งเป็นเรื่องที่ต้องรอการพิสูจน์ ใน Zukunft

ทุนชุมชน: รากแก้วของการเติบโตของกองทุนหมุ่นบ้าน

ชุดที่ 3.2: บทเรียนจากภาคคลาง
น้ำตาลมะพร้าว: รสหวานที่จางหาย
ผศ.ดร. ทศวรร มนีศรีขำ

สารบัญ

บทที่	หน้า
1 บทนำ : ชุมชนที่ศึกษาและวิธีการศึกษา	1
การเดือดชุมชนและลักษณะสำคัญของชุมชน	2
การเดือดชุมชน	2
ลักษณะสำคัญของชุมชน	3
การเข้าสู่ชุมชน	4
การศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคมในชุมชน	5
ผู้ให้ข้อมูลหลัก	6
2 ชุมชนในช่วงก่อนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย	9
ความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติ : ทุนภายในชุมชน	10
ความอุดมสมบูรณ์ของพืชพันธุ์ ผลไม้	10
ความอุดมสมบูรณ์ของสัตว์น้ำ	12
ความสัมพันธ์ของคนในอดีตสมัย : ทุนทางสังคม	14
ความสัมพันธ์ของบุคคลในครอบครัว	14
ความสัมพันธ์ของบุคคลในชุมชน	17
การทำน้ำตาลมะพร้าว : ทุนภูมิความรู้และภูมิปัญญาฝ่านอาชีพหลักของชุมชน	18
เวลาในหนึ่งวันของชาวสวนมะพร้าว	19
3 การเปลี่ยนแปลงของชุมชนภายใต้กระบวนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย	21
กระบวนการพัฒนาไปสู่ความทันสมัยกับการจัดการทำชุมชน	22
การตัดถนนเข้าสู่ชุมชน	23
การสร้างเขื่อนกักเก็บน้ำทางตอนบนของลุ่มน้ำแม่กลอง	25
ภาวะภัยแล้ง	27
ความล้มถลายของทุนชุมชน	28
การเกิดขึ้นของโรงงานอุตสาหกรรม	28
ปลายน้ำแม่กลองกับมลพิษในปัจจุบัน	29

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
3	ปัจจัยที่ทำให้น้ำตกปลาก 29
	ปัจจัยที่ทำให้น้ำในแม่น้ำลำคลองมีปริมาณน้อยลง 30
	ปัจจัยที่ทำให้น้ำไหลเวียนไม่สะดวก 31
	เหตุปัจจัยที่ชาวสวนมะพร้าวผันตัวสู่โรงงานอุตสาหกรรม 32
	ภาวะน้ำเค็ม 32
	การขาดทักษะและความรู้ในกระบวนการขึ้นและทำน้ำตาลมะพร้าว 34
	ความคิดและการตัดสินใจเลือกอาชีพของคนรุ่นใหม่และความรู้สึกของคนรุ่นเก่า 34
4 การปรับตัวของชุมชน 37	
	จากน้ำตาลแท้สู่น้ำตาลหลอม 38
	การพลิกผันของชาวสวนมะพร้าว เพื่อสร้างความเป็นของแท้ให้แก่น้ำตาลมะพร้าว 43
5 กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองในกระแสการพัฒนาและผลที่มีต่อชุมชน 45	
	การจัดตั้งกลุ่มสังคมเพื่อการออมทรัพย์ 45
	กลุ่มสวัสดิการลังค์ 46
	กลุ่มเลี้ยงไก่และเลี้ยงปลาดุก 47
	การเปิดตัวของกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง 48
	กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง บ้านคลองแขก 49
	การประชุมร่วมกับชาวบ้าน 50
	การประชุมเลือกกรรมการกองทุนและชุมชนเมือง 50
	ระเบียบกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง 54
	จำนวนสมาชิกกองทุนหมู่บ้านฯ การยื่นขอภัยและการพิจารณา 52
	จำนวนเงินให้กู้ 52
	ผลของกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง 53
	การออมเงินของชาวบ้าน : ผลพวงของกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง 53
	การสืบสานสำนักวัฒนธรรม เป็นชุมชนและการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน 54
	ผลงานเศรษฐกิจในระดับปัจเจก 54

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
5 ผลทางเศรษฐกิจในระดับชุมชน	55
การเข้าถึงเงินกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองของชาวบ้าน	52
ความคาดหวังของชุมชนกับอนาคตของกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง	53
ข้อเสนอจากมุมมองของชาวบ้าน	53
บรรณานุกรม	58

สารบัญตาราง

ตาราง	หน้า
1 แสดงรายชื่อหมู่บ้าน จำนวนพื้นที่ ครัวเรือนและประชากร ปี 2543	3
2 แสดงรายละเอียดผู้ให้ข้อมูลหลัก	7
3 แสดงข้อมูลการกู้เงินของสมาชิกกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองบ้านคลองแขก 49	

บทที่ 1

บทนำ : ชุมชนที่ศึกษาและวิธีการศึกษา

กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองเป็นยุทธศาสตร์หนึ่งในหลาย ๆ ยุทธศาสตร์ ที่รัฐบาลได้กำหนดเป็นนโยบายในการกระจายศูนย์เศรษฐกิจ โดยมุ่งหวังที่จะแก้ปัญหาความยากจนของคนในชาติ เนื้อหาก็คือ ต้องการกระจายเงินเข้าสู่ชุมชนให้เป็นทุนหมุนเวียน และความต้องการอีกอย่างก็คือ ให้ชุมชนจัดการกันเอง บริหารกันเอง

กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง จึงเป็นเครื่องมือในการกระจายโอกาสให้แก่คนจนได้เข้าหาแหล่งทุน และโอกาสที่จะให้คนจนได้ร่วมคิด ร่วมทำ ด้วยภูมิปัญญาของตนเอง จึงได้นำไปสู่ ปรัชญาของกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ ในการเสริมสร้างสำนึกรักความเป็นชุมชนและท้องถิ่น เพื่อให้หมู่บ้านและชุมชนเมืองที่นี่อยู่หัวประเทศไทยสามารถเสริมสร้างกระบวนการพึ่งพาตนเองได้ ซึ่งจำเป็นต้องให้ประชาชนในหมู่บ้านและชุมชนเมืองเป็นผู้กำหนดอนาคต และจัดการหมู่บ้านและชุมชนด้วยคุณค่าและภูมิปัญญาตนเอง ในด้านการเรียนรู้ การสร้างและการพัฒนาความคิดวิริยะ เพื่อการแก้ไขปัญหา และการเตรียมสร้างศักยภาพและความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจให้แก่ ประชาชนและองค์กรชุมชนในหมู่บ้านและชุมชนเมือง รวมทั้งการกระจายศูนย์เศรษฐกิจของหมู่บ้านและชุมชนอันเป็นเศรษฐกิจระดับฐานรากของประเทศ ตลอดจนเสริมสร้างภูมิคุ้มกันทางด้านเศรษฐกิจและสังคมของประเทศในอนาคต

เพื่อให้เห็นภาพการดำเนินงานของกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองที่ผ่านมาว่า เป็นเช่นไร ให้ผลสมดังเจตนาرمย์ที่รัฐบาลมุ่งหวังหรือไม่ และมีสิ่งใดที่จะเป็นภาพสะท้อนจากหมู่บ้านและชุมชนเมืองให้รัฐบาลได้นำมาพิจารณาพัฒนา ปรับปรุง และเปลี่ยนแปลงให้ตอบสนองตามแนวโน้มโดยที่รัฐบาลได้ตั้งเอาไว้ หรือเพื่อให้รัฐบาลได้ปรับเปลี่ยนนโยบายและกรอบการดำเนินงานให้ เหมาะสมมากยิ่งขึ้น

ดังนั้นการวิจัยและการประเมินกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง โดยใช้ของคายพของหมู่บ้านเป็นตัวถ่ายทอดปракติการณ์ที่ผ่านตัวบุคคลและกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน ออกมานะ จึงมีความสำคัญและจะมีผลต่อการพัฒนา ทั้งส่วนของรัฐบาลและชาวบ้าน โดยผลที่ได้จะเป็นประโยชน์ต่อรัฐบาลที่ทำให้ได้ทราบว่า นโยบายดังกล่าวนั้นบรรลุผลตามวัตถุประสงค์หรือไม่ จะต้องมีการทบทวน ปรับแผนการดำเนินงานหรือไม่ อย่างไร นอกจากนี้ผลที่ได้ยังสะท้อนกลับไปสู่ ชุมชนเอง กล่าวคือทำให้คนในชุมชนได้เรียนรู้ ตระหนักในตนของบุคคล ชีวิตของชุมชน ตามสภาพที่ เป็นจริง ซึ่งก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันในชุมชน บุคคล และองค์กรในชุมชน สามารถนำความรู้ที่ได้จากการกระบวนการวิจัยและประเมินกองทุนหมู่บ้าน

และชุมชนเมืองไปใช้ หรือประยุกต์ใช้ ให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชน สำหรับการวิจัยมีวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้อย่างชัดเจน ดังนี้

- ศึกษาถึงแบบแผนวิถีการดำรงชีวิต (mode of living) ของชุมชน
- ศึกษากระบวนการสังคมที่มีความเป็นพลวัต ได้แก่ ทุนทางภาษาพ ทุนความรู้ และภูมิปัญญา ทุนทางสังคม และทุนชุมชนในรูปแบบอื่นๆ เพื่อแสดงให้เห็นถึงศักยภาพของชุมชนว่ามีมากหรือน้อย อย่างไร
- ศึกษาถึงการดำรงอยู่ของชุมชน ภายใต้เงื่อนไขของการติดต่อหรือไม่ติดต่อกับภายนอก ว่าได้ก่อให้เกิดความพอเพียงในวิถีการดำรงอยู่ของชุมชนหรือไม่ อย่างไร
- ศึกษาถึงการตอบรับกองทุนหมู่บ้านของชุมชน และประเมินผลกองทุนหมู่บ้านที่เกิดขึ้นในระยะสั้น

การเลือกชุมชนและลักษณะสำคัญของชุมชน

การเลือกชุมชน

เนื่องจากชุมชนมีความหลากหลาย ทั้งส่วนที่เป็นสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ทรัพยากร สังคมและวัฒนธรรม โครงการวิจัยและประเมินกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองจะศึกษาเพื่อให้ได้ ภาพตัวแทน (representation) ของชุมชนต่าง ๆ โดยจะอาศัยการวางแผนทฤษฎีศาสตร์การวิจัย (research strategies) ที่ยึดหยุ่น เพื่อให้ภาพตัวแทนชุมชนที่ได้มาสามารถสะท้อนความหลากหลายของชุมชนต่าง ๆ ทั้งนี้เพื่อเปิดพื้นที่ให้ชุมชนที่มีความแตกต่างกันได้แสดงตัวตนของมามเป็นองค์ความรู้เกี่ยวกับชุมชน แทนการเบี่ยดขับชุมชนบางแห่งให้กลายเป็นเพียงชุมชนชายขอบในอาณาจักรของความรู้และแวดวงของผู้อ่านที่เป็นนา

การเลือกปรากฏการณ์เพื่อศึกษา ประเด็นสำคัญอยู่ที่ความหลากหลายของปรากฏการณ์ ที่ศึกษา ทั้งนี้เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงทดลองที่สามารถสร้างความเข้าใจในวิถีการดำรงชีวิตของชุมชนอย่างครอบคลุม เกณฑ์ที่นำมาใช้เป็นหลักในการเลือกปรากฏการณ์ที่ศึกษามี 3 มิติ คือ 1) วิถีการดำรงชีวิต 2) ระดับความเข้มแข็งของชุมชน และ 3) ระบบโครงสร้างและภาคภูมิศาสตร์

ภายหลังจากการวิเคราะห์กระบวนการพิจารณาและประสานงานในทีมวิจัย ผู้วิจัยจึงได้พิจารณาเลือกชุมชนที่เข้าตามเกณฑ์ที่กำหนด และลงไปศึกษาเพื่อทำความเข้าใจชุมชนแห่งหนึ่งในจังหวัดสมุทรสงคราม ซึ่งว่าบ้านคลองแขก ซึ่งเป็นบ้านหมู่ที่ 9 ตำบลปลายโงงพาง อำเภออัมพวา

ลักษณะสำคัญของชุมชน

บ้านคลองแขก เป็นชุมชนที่มีลักษณะพิเศษเฉพาะ คือ เป็นชุมชนระดับตำบลแห่งเดียวของจังหวัดสมุทรสงคราม ที่ประชากรมีทั้งชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิมอาศัยอยู่ร่วมกันในสัดส่วนประมาณครึ่งต่อครึ่ง แต่เดิมนั้นบ้านคลองแขกยังไม่ได้แยกหมู่บ้านออกจาก โดยขึ้นอยู่กับหมู่ที่ 7 บ้านโคกเกตุ แต่เนื่องจากหมู่ที่ 7 บ้านโคกเกตุ มีพื้นที่รวมกันถึง 3,689 ไร่ ประกอบด้วยครัวเรือนประมาณ 550 ครัวเรือน และประชากรประมาณ 2,800 คน ตัวเลขพื้นที่จำนวนครัวเรือนและจำนวนประชากรคิดเป็นประมาณ 1 ใน 3 ของตำบลปลายโพงพาง (รายละเอียดตามตาราง) เพื่อให้การดูแลชาวบ้านได้อย่างทั่วถึงทางราชการจึงได้แยกบ้านโคกเกตุ ฯ หมู่ที่ 7 ออกจาก 2 หมู่บ้าน คือ หมู่ที่ 8 บ้านวัดสีแยกฯ และหมู่ที่ 9 บ้านคลองแขก

ตาราง 1 แสดงรายชื่อหมู่บ้าน จำนวนพื้นที่ ครัวเรือนและประชากร ปี 2543

หมู่ที่	ชื่อหมู่บ้าน	พื้นที่ (ไร่)	จำนวน ครัวเรือน	ประชากร		
				ชาย	หญิง	ทั้งหมด
1	บ้านปากวัน	385	126	398	391	789
2	บ้านวัดประชา	893	180	551	627	1,178
3	บ้านลัดตาช่วย	551	160	414	463	877
4	บ้านวัดคอมราดี	2,026	297	919	916	1,835
5	บ้านคลองชุมโคก	1,303	162	379	400	779
6	บ้านหน้าวัดนางพิมพ์	511	81	251	295	546
7	บ้านโคกเกตุ	1,750	303	821	806	1,627
8	บ้านวัดสีแยก	1,113	120	192	319	511
9	บ้านคลองแขก	826	118	318	318	636
รวมทั้งสิ้น		9,358	1,547	4,243	4,535	8,778

บ้านคลองแขก หมู่ที่ 9 จึงถูกแบ่งออกมา มีพื้นที่ 826 ไร่ 118 ครัวเรือน จำนวนประชากรเป็นชาย 318 คนและหญิง 318 คน รวมทั้งสิ้น 636 คน โดยมีจำนวนครัวเรือนที่เป็นไทยพุทธมากกว่าไทยมุสลิมเล็กน้อย จึงนับได้ว่าเป็นชุมชนที่มีการผสานตัวของภารร่วมกันของชาวบ้านที่ต่างศาสนาและวัฒนธรรม และเนื่องจากพื้นที่เป็นที่ราบลุ่ม มีแหล่งน้ำเชื่อมโยงไหลวนติดต่อกันในทุกพื้นที่ ชาวบ้านทั้งหมดจึงมีอาชีพทางการเกษตรเป็นส่วนมาก โดยเฉพาะการทำสวนน้ำตาลมะพร้าว และไม้ผลอื่น ๆ บ้างเล็กน้อย แต่เดิมการเดินทางติดต่อกันของชาว

บ้านในตำบลปลายโพงพางส่วนใหญ่ใช้การติดต่อกันทางน้ำ ด้วยการใช้เรือพายเป็นพาหนะภายนหลังการคมนาคมลักษณะนี้ได้ลดน้อยลงโดยมาใช้การคมนาคมทางรถยนต์แทน อันเนื่องมาจาก การพัฒนา มีการตัดถนนเชื่อมระหว่างหมู่บ้านต่าง ๆ ทำให้ใช้เวลาในการเดินทางลดลง อีกทั้งยังมีระบบและสะพาน สถาปัตยและรากว่าการใช้เรือ และจุดเด่นของการใช้รถที่ต่างจากการใช้เรือ คือ หากน้ำในลำคลองหรือลำกระโดงแห้งหรือลดน้อยลงมาก เรือก็จะไม่สามารถใช้ได้ ในขณะที่รถไปได้ตลอดเวลา ปัญหาที่จะเกิดจากอุบัติเหตุทางธรรมชาติมีน้อยกว่ามาก วิธีชีวิตของชาวบ้านในชุมชนจึงเปลี่ยนแปลงไปอย่างมากในทุก ๆ ด้าน โดยเฉพาะผลกระทบที่มีต่อผู้ประกอบอาชีพการทำน้ำตามมะพร้าว จำนวนครัวเรือนที่ประกอบอาชีพนี้ลดลง และการดำเนินชีพของชาวบ้านมีแนวโน้มตกต่ำลงเรื่อยมา คนรุ่นใหม่ ไม่สืบสานและหลีกเลี่ยงที่จะประกอบอาชีพดังกล่าว

การเข้าสู่ชุมชน

การตัดสินใจเลือกชุมชนภายนอกครอบและเกณฑ์ที่กำหนดไว้เบื้องต้น ผู้วิจัยพิจารณาเห็นว่าชุมชนบ้านคลองแขกมีลักษณะสอดคล้อง สามารถสะท้อนภาพให้เห็นถึงความหลากหลายของชุมชน และสามารถที่จะนำมาใช้ในการอธิบาย ขยายความในมิติต่าง ๆ ของการเรียนรู้ การเปลี่ยนแปลง และความเป็นผลลัพธ์ภายนอกชุมชน เริ่มตั้งแต่การสร้างหลักปฏิฐาน การอยู่ร่วมกัน การปรับตัวในแต่ละช่วงของเวลา และภาพของการดำเนินชีพในปัจจุบัน รวมทั้งการปรับเปลี่ยนภัยหลังจากการเข้ามาของกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง

เนื่องจากผู้วิจัยมีพื้นเพและสถานภาพเดิม คือ เป็นคนบ้านโคงเกตุ หมู่ที่ 7 ซึ่งเป็นพื้นที่เดิมของชาวบ้านหมู่ที่ 9 บ้านคลองแขก การเข้าสู่ชุมชนจึงกระทำได้โดยไม่เปลกแยกชาวบ้านที่มีอายุสูงกว่าหรือวัยใกล้เดียงกับผู้วิจัย ก็มีความรู้สึกและความสัมพันธ์เชื่อมโยงในชีวิตคนบ้านเดียวกัน เพียงแต่ขาดความคุ้นเคยและไม่ได้มีปฏิสัมพันธ์ต่อกันอยู่อย่างสม่ำเสมอ อันเนื่องมาจากการเข้ามาศึกษาในกรุงเทพฯ ของผู้วิจัยตั้งแต่ปี พ.ศ. 2511 เป็นต้นมา นอกจากนี้ผู้วิจัยได้เลือกผู้ประสานงานซึ่งทำงานที่เกี่ยวข้องกับองค์กรเอกชนในการพัฒนาท้องถิ่น ที่ทำงานร่วมมือกับชุมชนและท้องถิ่นในหลาย ๆ โครงการ มาทำหน้าที่ประสานงานกับผู้นำชุมชนและผู้ที่เกี่ยวข้องหลาย ๆ ฝ่าย โดยเฉพาะสำหรับตัวผู้นำชุมชนนั้น เป็นผู้ที่ให้ความเคารพนับถือเป็นผู้นำชุมชน ซึ่งในอดีตเคยเป็นผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 7 มา ก่อนที่จะเกย์ในปี พ.ศ. 2524 ด้วยปัจจัย 2-3 ประการที่กล่าวมาข้างต้น จึงทำให้ผู้วิจัยได้รับความร่วมมือ สามารถเข้าไปศึกษาและพูดคุยกับผู้นำชุมชน รวมการชุมชน และชาวบ้านได้轻易 และสะดวกยิ่งขึ้น

การศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคมในชุมชน

เพื่อให้การศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคมในชุมชน เป็นตัวสะท้อนและอธิบายเรื่องราวต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน ดังแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบันได้อย่างครอบคลุมและซัดเจนเพียงพอ ผู้วิจัยได้ กำหนดวิธีการและวางแผนในการศึกษาไว้ตามความจำเป็น และสอดคล้องตรงกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยเริ่มด้วยการเตรียมแนวคิด (guideline) เพื่อใช้เป็นแนวทางการสัมภาษณ์เชิงลึก (indepth interview) การทำความเข้าใจกับผู้ปฏิบัติงานภาคสนาม ได้แก่ ผู้ประสานงานในชุมชนและผู้ช่วยวิจัย การเตรียมอุปกรณ์ที่ใช้ในการเก็บบันทึกข้อมูล การซักข้อมุทความเข้าใจในการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก (key informant) โดยให้ทำการสัมภาษณ์ทั้งในแบบที่ไม่เป็นทางการ (informal interview) ควบคู่กันไปด้วย เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้ถูกสัมภาษณ์ได้พูด แสดงความคิดเห็นหรือบอกเล่าเรื่องราวหรือปรากฏการณ์ต่าง ๆ ได้อย่างอิสระเต็มที่ นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังได้ศึกษาข้อมูลทางด้านกายภาพของชุมชน ประวัติชุมชน รวมถึงบริบทของชุมชนในด้านต่าง ๆ จากเอกสารและข้อมูลที่มีเผยแพร่ล่วงหน้า เพื่อนำมาประกอบกับข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักของชุมชน

การศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคมของชุมชน ปัจจุบันคล่องแฉก หมู่ที่ 9 ถือว่าเป็นกรณีศึกษา (case studies) เพื่อให้ทราบถึงกระบวนการดำเนินการของกองทุนหมู่บ้าน ทั้งที่เป็นความสำเร็จ ปัญหาและอุปสรรค และสร้างความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการสะสานทุน ซึ่งรวมถึงทุนทางสังคม ทุนทางวัฒนธรรม และทุนทางเศรษฐกิจ โดยผู้วิจัยและผู้ช่วยผู้วิจัยเป็นผู้ศึกษาและทำความเข้าใจสิ่งต่าง ๆ ที่ผ่านมุมมองของชุมชน โดยมีชุมชนเป็นศูนย์กลางของความรู้ โดยใช้วิธี วิทยาของการสร้างทฤษฎีจากฐานราก (grounded theory) ซึ่งเป็นวิธีวิทยาที่จะช่วยให้ได้ความรู้ หรือทฤษฎีที่เหมาะสม สามารถนำมาใช้อธิบาย ทำความเข้าใจชุมชนได้อย่างถูกต้องตามความเป็นจริง อันจะเป็นประโยชน์ต่อบุคคลที่อาศัยอยู่ในชุมชน และคาดหวังว่าผู้วางแผนนโยบายจะได้ประโยชน์จากการวิจัยและได้รับความรู้ เพื่อกิจกรรมทางนโยบาย และการประเมินการดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมายตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ อันจะเป็นการเชื่อมโยงการวิจัยกับนโยบาย เพื่อนำไปสู่การเปิดพื้นที่ให้กับความรู้ที่ชุมชนได้สร้างและสะสมมา รวมทั้งเพื่อให้ความรู้ที่สร้างขึ้นมีนัยสำคัญในระดับนโยบาย และเพื่อให้นโยบายต่าง ๆ เกี่ยวกับชุมชนสามารถตอบสนองต่อความต้องการของชาวบ้าน อันหมายถึง ภาคร่วมของชุมชนได้อย่างแท้จริง

ผู้ให้ข้อมูลหลัก

เพื่อให้ได้ข้อมูลทั้งบริบทของชุมชน และปรากฏการณ์ของชุมชนในแต่ละช่วงของเวลา การพิจารณาตัวผู้ให้ข้อมูลหลักจึงมีความสำคัญ ผู้วิจัยได้ประสานงานกับผู้ใหญ่บ้านซึ่งเป็นประธานกองทุนหมู่บ้าน และเป็นผู้ที่ทราบรายละเอียดต่าง ๆ เกี่ยวกับตัวลูกบ้านเป็นอย่างดี โดยผู้วิจัยได้ พูดคุยกึ่งวัดถุประสังค์ของการศึกษาครั้งนี้ และพิจารณาร่วมกันถึงตัวผู้ให้ข้อมูลหลักรายอื่น ๆ ทำให้ได้ผู้ให้ข้อมูลหลักที่มีความหลากหลาย ทั้งบุคคลที่เป็นผู้อาชูโสของหมู่บ้าน ผู้นำทางศาสนา กรรมการกองทุนหมู่บ้าน สมาชิกกองทุนหมู่บ้านทั้งที่กู้เงินกองทุนหมู่บ้านและไม่ได้กู้เงินกองทุนหมู่บ้าน รวมทั้งผู้ที่มิได้เป็นสมาชิกกองทุนหมู่บ้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผู้ให้ข้อมูลหลักที่มีวัยสูงกว่า 30 ปี ล้วนแล้วแต่เคยมีประสบการณ์เกี่ยวกับการทำนาตามมะพร้าว เช่น การขันต้นมะพร้าวเพื่อนำน้ำตาลมะพร้าวมาเป็นวัตถุดิบ การเดี่ยวนาตากหรือทำกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการทำนาตามมะพร้าว เป็นต้น ส่วนผู้ที่มีวัยต่ำกว่า 30 ปี ก็ได้สัมผัสและเห็นการประกอบอาชีพทำนาตากตามมะพร้าว และมีส่วนช่วยผู้ใหญ่ที่ขึ้นตากตามมะพร้าวด้วยการเก็บพื้นในสวน นำน้ำตาลจากสวนมาสู โรงเรือน หรือเตาเดี่ยวนาตาก เพื่อเหนาตากจากกระบวนการอุดตุภัณฑ์ (ปีบ) เป็นต้น แต่พอหลังจากปี 2520 เป็นต้นมา การทำนาตากตามมะพร้าวลดลงมากจากเหตุปัจจัยต่าง ๆ เช่น น้ำน้อย น้ำเค็ม จนทำให้บุคคลเหล่านั้นต้องปรับตัวเองเข้าสู่อาชีพอื่น ๆ จำนวนผู้ประกอบอาชีพทำนาตากตามมะพร้าวใน บ้านจุบันจึงมีอยู่ไม่คืบครัวเรื่องหรือไม่กี่ราย

เมื่อได้ตัวผู้ให้ข้อมูลหลัก ผู้วิจัยและผู้ช่วยผู้วิจัยได้สัมภาษณ์บุคคลเหล่านั้น โดยใน การสัมภาษณ์แต่ละครั้ง มิได้กำหนดเวลาที่ตายตัว และไม่มีช่วงเวลาแน่นอน แต่โดยทั่วไปจะใช้เวลาประมาณ 60 -120 นาที ทั้งนี้ เพราะขอรับชาติของชาวบ้านที่ทำอาชีพทำสวนนาตากมะพร้าว มี ช่วงเวลาที่จำกัด และช่วงเวลาที่ว่างก็จะเป็นช่วงเวลาที่พักผ่อน หลังจากการทำงานเก็บผลผลิตจากต้นมะพร้าวช่วงเช้าและช่วงเย็น เพราะการเก็บน้ำตาลมะพร้าวจะเก็บตั้งแต่เช้ามืด บางรายตั้งแต่ 4 นาฬิกา ก็ต้องออกไปขึ้นตาก (มะพร้าว) กว่าจะขึ้น(เก็บ)หมดบางรายถึงเที่ยงวัน กว่าจะนำน้ำตาล มาเทลงปืน ลวกกระบวนการน้ำตาลตัวยัน้ำร้อน และจะแล้วเสร็จก็เก็บบ่ายโมง (13.00 น.) มีเวลาได้ พักผ่อนประมาณ 2 ชั่วโมง จากเวลา 13.00 -15.00 น. เวลาประมาณ 15.00 น. ก็ต้องไปขึ้นตาก (มะพร้าว) รอบบ้านอีกครั้ง และจะแล้วเสร็จบางรายอาจถึงเวลาประมาณ 19.00 น. (รายละเอียดเกี่ยวกับขั้นตอนการทำนาตากตามมะพร้าวจะกล่าวในบทต่อไป) ดังนั้นการนัดหมายเพื่อทำการสัมภาษณ์พูดคุยพร้อมกันจึงไม่ค่อยสะดวก แต่ทางผู้วิจัยได้รับความร่วมมือและการประสานงานจากผู้ใหญ่บ้าน ทำให้ผู้วิจัยกับผู้ช่วยผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักพร้อมกันคราวละ 7- 8 คน 2 ครั้ง นอกนั้นผู้วิจัยและผู้ช่วยผู้วิจัยในท้องถิ่นได้ช่วยกันสัมภาษณ์เพิ่มเติมอีกหลายครั้ง ครั้งละ ราย ส่องราย จนกระทั่งการพูดคุย

สัมภาษณ์ได้รับคำอธิบายที่มีความเนื่องและซ้ำกัน ย่อหน้ายังคงข้อมูลที่ได้ถึงจุดอิ่มตัวทางทฤษฎี (theoretical saturation) พร้อมที่จะนำมาสังเคราะห์และวิเคราะห์ เพื่อหาสาเหตุ และเงื่อนไข เพื่อตอบปัญหาการวิจัยที่กำหนดไว้

การสัมภาษณ์ทุกครั้ง ผู้วิจัยและผู้ช่วยผู้วิจัยจะขออนุญาตบันทึกเทปการพูดคุย สัมภาษณ์ หลังจากนั้นเทพที่ได้จะนำผลความแบบคำต่อคำ เพื่อนำมาใช้เป็นข้อมูลในการตีความ และวิเคราะห์โดยละเอียด จากการสัมภาษณ์ตามที่ได้กล่าวมาแล้วทำให้ได้ข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลักที่ มีส่วนเกี่ยวข้องกับปรากฏการณ์ทางสังคม และเกี่ยวเนื่องกับการประกอบอาชีพทำน้ำตาลมะพร้าว และกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง จำนวนทั้งสิ้น 24 ราย ดังแสดงรายละเอียดในตาราง 2

ตาราง 2 แสดงรายละเอียดผู้ให้ข้อมูลหลัก

คนที่	สถานภาพ	เพศ	อายุ	ความเกี่ยวข้องกับกองทุนหมู่บ้านฯ
1	ผู้ใหญ่บ้าน	ชาย	61	ประธานกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง
2	ผู้นำศาสนา	ชาย	81	สมาชิกสจจะออมทรัพย์
3	ภรรยาผู้นำศาสนา	หญิง	81	สมาชิกสจจะออมทรัพย์
4	ผู้อาวุโส	หญิง	79	ไม่ได้เป็นสมาชิกกองทุน
5	ทำน้ำตาลมะพร้าว	หญิง	58	เป็นสมาชิกและกู้เงินทั้งสองรอบ
6	อบต.	หญิง	38	เลขานุการกองทุนและกู้เงิน
7	ทำน้ำตาลมะพร้าว	หญิง	55	เป็นสมาชิกและกู้เงินทั้งสองรอบ
8	รับจำทั่วไป	ชาย	34	กรรมการกองทุน
9	รับจำทั่วไป	หญิง	45	เป็นสมาชิกและกู้เงิน
10	รับจำทั่วไป	ชาย	59	เป็นสมาชิกและกู้เงิน
11	รับจำทั่วไป	หญิง	47	เป็นสมาชิกและกู้เงินรอบสอง
12	เย็บผ้า	หญิง	47	เป็นสมาชิกและกู้เงิน
13	รับจำทั่วไป	หญิง	29	เป็นสมาชิกและกู้เงิน
14	รับจำทั่วไป	หญิง	51	เป็นสมาชิกและกู้เงิน
15	ค้าขาย	หญิง	39	เป็นสมาชิกและกู้เงิน
16	รับจำทั่วไป	หญิง	30	เป็นสมาชิกและกู้เงิน
17	รับจำทั่วไป	หญิง	23	เป็นสมาชิกและกู้เงิน
18	รับจำทั่วไป	หญิง	20	เป็นสมาชิกและกู้เงิน

ตาราง 2 แสดงรายละเอียดผู้ให้ข้อมูลหลัก (ต่อ)

คนที่	สถานภาพ	เพศ	อายุ	ความเกี่ยวข้องกับกองทุนหมู่บ้านฯ
19	รับจ้างทั่วไป	ชาย	31	กรรมการกองทุนและกู้เงิน
20	รับจ้างทั่วไป	ชาย	48	กรรมการกองทุนและกู้เงิน
21	รับจ้างทั่วไป	ชาย	30	กรรมการกองทุนและกู้เงิน
22	ค้าขาย	หญิง	45	ไม่เป็นสมาชิก
23	เลี้ยงเด็ก	หญิง	55	เป็นสมาชิกและกู้เงิน
24	ทำนาตามมะพร้าว	หญิง	61	เป็นสมาชิกและกู้เงิน

บทที่ 2

ชุมชนในช่วงก่อนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย

การพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัยของภาครัฐที่จัดกรุงทำต่อชุมชนได้ก่อเกิดมา ก่อน พ.ศ. 2500 ในรูปของความรู้ ทั้งที่เป็นรูปแบบที่เป็นระบบและนอกระบบ โดยเฉพาะการให้ความรู้ ที่เป็นระบบ มีการจัดกรุงทำผ่านการให้การศึกษาในโรงเรียน และการให้ความรู้โดยรัฐส่งตัวแทนของหน่วยงานราชการเข้าไปเมืองพิสัยสัมพันธ์ ถ่ายทอดแนวคิดและการปฏิบัติการต่าง ๆ กับชาวบ้านในชุมชน นอกจากนี้รัฐยังได้มีการพัฒนาในด้านปัจจัยที่เป็นโครงสร้างพื้นฐาน (infrastructure) ที่เป็นสาธารณูปโภค เช่น ถนน ไฟฟ้า แหล่งน้ำ เป็นต้น

ผู้บริหารหรือผู้ปักครองประเทศไทยในยุคนี้ ได้กำหนดและสร้างแผนการพัฒนาประเทศไทยเป็นระยะๆ โดยเริ่มมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 1 โดยเริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ. 2504 เป็นปีแรก และต่อเนื่องเรื่อยมาจนถึงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 ซึ่งเป็นฉบับปัจจุบัน

การพัฒนาประเทคโนโลยีที่กระทำมาจากการต่อเนื่อง มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของชุมชนอย่างมาก บ้านคลองแขก หมู่ที่ 9 ตำบลปลายโพงพาง แต่เดิมเป็นชุมชนที่ผู้คนอาศัยอยู่เชก เช่นชาวชนบททั่วไปในสังคมไทย มีวิถีชีวิตที่อาศัยธรรมชาติและมีชีวิตอยู่อย่างเรียบง่าย ชาวบ้านมี ความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด เปรียบเสมือนเป็นญาติกัน มีความเอื้อเฟื้อเพื่อแผ่ เอื้ออาทรต่อกัน ชีวิตในยุคสมัยนั้นเป็นชีวิตที่แตกต่างจากสมัยปัจจุบันนี้ค่อนข้างมาก จากคำบอกเล่าของผู้อาวุโส และผู้ที่ อยู่ในวัย 50 ปีเศษ ทำให้เห็นภาพชุมชนในอดีตได้เป็นอย่างดี ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่อย่างอุดมสมบูรณ์ ความสัมพันธ์ของผู้คนในสังคม กิจกรรมทางสังคมและกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับชนบทธรรมเนียม ประเพณี และศาสนา ทั้งหมดเป็นภาพสะท้อนวิถีชีวิตที่ผู้คนใน ชุมชนต่างใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างเอื้ออาทร เกื้อกูลซึ่งกันและกัน และอย่างเห็นคุณค่าของธรรมชาติ ไม่เบียดเบี้ยนและทำลายสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นทุนชุมชน ซึ่งอาจจำแนกได้หลักหลายมิติตามแต่ละมุมมอง ในส่วนนี้ ผู้จัดตั้งใจนำเสนอทุนชุมชนของบ้าน คลองแขกให้เห็นในมิติต่าง ๆ ได้แก่ ทุนทางกายภาพ ซึ่ง สะท้อนได้จากความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ อันถือว่าเป็นเงื่อนไขเบื้องต้นของ การหาอยู่หากินของคนในสมัยก่อน ทุนความรู้และภูมิปัญญา ซึ่งสะท้อนทั้งวิถีชีวิตทางสังคม และทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะในส่วนที่เป็นเรื่องของการทำมาหากิน ซึ่งชาวบ้านย่อมต้อง สมัครสอยู่ทุกวัน ทุนทางสังคม ซึ่งเป็นระบบความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้านร่วมชุมชน หากพิจารณาให้ลึกซึ้งแล้วก็จะเห็นความจริงว่า ทุนชุมชนเหล่านี้เป็นตัวหล่อเลี้ยงการดำรงอยู่ของ

ชุมชนในอดีต ซึ่งก่อให้เกิดสภาพที่เรียกว่าความนั่นคงของชุมชน มิใช่ความมั่นคงทางเศรษฐกิจ เนกเช่นเป็นที่ต้องการมุ่งให้บรรลุถึงตามแผนหรือนโยบายที่ถูกกำหนดในปัจจุบัน

ความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติ : ทุนการภาพของชุมชน

พื้นที่เดิมของบ้านคลองแขก หมู่ที่ 9 เป็นพื้นที่ที่เป็นส่วนหนึ่งของบ้านโคกเกตุ หมู่ที่ 7 และเป็นที่รากลุ่ม ในอดีตจะมีน้ำท่วมในฤดูน้ำหลาก อันเนื่องมาจากปริมาณน้ำฝนที่ตกมาอย่างหนักบวิเวณสั้นเข้าและป่าต้นน้ำแม่น้ำแม่กลอง ในเขตจังหวัดกาญจนบุรี การที่มีน้ำหลอกทำให้น้ำพัดพาตะกอน และความอุดมสมบูรณ์ของแร่ธาติที่น้ำชะล้างลงมาในแม่น้ำบริเวณตอนล่างของแม่น้ำแม่กลอง นอกจากนี้ การที่มีน้ำไหลหลอกยังพาพวกสัตว์น้ำต่าง ๆ ได้แก่ กุ้ง ปลาหางลายพันธุ์ ลงมาอยู่พื้นที่ที่แม่น้ำแม่กลองไหลผ่าน และปริมาณน้ำนี้ก็จะไหลลงสู่ปากอ่าวแม่กลองสู่ท้องทะเล ดังนั้น การประสบปัญหาน้ำท่วมขึ้นของจังหวัดต่าง ๆ ที่แม่น้ำแม่กลองไหลผ่านจึงมีได้ทุกข้อดังนี้ นาน จนก่อให้เกิดผลเสียหายมากกว่าผลดีที่ได้รับจากการมีน้ำหลอกลงมา เพราะทະสามารถรองรับการระบายของน้ำฝนได้เป็นจำนวนมากมากยกเว้นบางช่วงที่มีน้ำทะเลขันก็อาจจะดันน้ำทะเลี้ยงมายังน้ำฝนที่ไหลลงมาจากตอนบน ก็จะทำให้น้ำเออทันล้นตลิ่งบางเป็นบางช่วงของเวลาและบางพื้นที่ แต่ปรากฏการณ์เหล่านี้ดูแล้วจะเป็นประโยชน์ต่อเกษตรกร ในแต่ที่ทำให้พืชพันธุ์ ผลไม้ ได้รับแร่ธาตุ และน้ำอย่างสมบูรณ์ และที่สำคัญการที่น้ำทะเลี้ยงเป็นน้ำเดียวไหลมาปะทะกับน้ำอื่น ก็จะทำให้บริเวณนี้เป็นบริเวณที่เป็นน้ำกร่อย อันเป็นบริเวณที่จะมีความอุดมสมบูรณ์ของสัตว์น้ำ เนื่องจากบริเวณนี้จะเป็นบริเวณที่เป็นแหล่งสะสมอาหาร และเป็นแหล่งอนุบาลสัตว์น้ำวัยอ่อนตามระบบนิเวศวิทยา และเมื่อสัตว์น้ำเหล่านี้เจริญเติบโตขึ้น ก็จะแพร่กว่าyanน้ำกร่อยไปตามสายน้ำเข้าสู่แหล่งน้ำต่าง ๆ ที่มีอย่างมากน้ำมีอนเส้นโลหิตฝอยในร่างกายของมนุษย์ ที่แตกแขนง ระยะระยะไปในพื้นที่ต่าง ๆ ของหมู่บ้านที่เป็นแหล่งชุมชน เพราะชาวบ้านส่วนมากก็จะตั้งบ้านเรือนอาศัยอยู่บริเวณริมฝั่งแม่น้ำหรือคลองที่ไหลผ่าน ทำให้ประชาชนที่อาศัยอยู่บริเวณสองริมฝั่งแม่น้ำแม่กลองได้รับประโยชน์จากการณ์ของธรรมชาติที่มีอยู่ต่อเนื่องตลอดมา นับเป็นเวลาหลาย ๆ ปี

ความอุดมสมบูรณ์ของพืชพันธุ์ ผลไม้

พื้นที่ตำบลปลายโพงพาง ได้ชื่อว่าเป็นแหล่งที่มีพืชพันธุ์ ผลไม้ ที่มีน้ำอยหรือด้อยกว่าพื้นที่ ส่วนอื่น ๆ ของจังหวัดสมุทรสงคราม โดยเฉพาะในอดีตเป็นแหล่งที่ชาวบ้านส่วนมากประกอบอาชีพขั้นต่ำมะพร้าว และผลิตน้ำตาลมะพร้าวมากที่สุด ทั้งที่เป็นเจ้าของสวนและทำเอง หรือเช่าเข้าทำ หรือไปรับจ้างเข้าทำ ส่วนคนที่ทำไม่เป็นก็ไปทำกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับ

การทำสวนน้ำตาล มะพร้าว เช่น รับจ้างด้วยหญ้า รับจ้างทำดิน เป็นต้น สำหรับการทำดินนั้น ก็เป็นกิจกรรมที่สำคัญสำหรับการบำรุงดินมะพร้าว เพราะในอดีตเวลา_n้ำ_หลากจะมีการพาตะกอนและเศษใบไม้หรืออินทรีย์วัตถุ ทั้งที่มากับน้ำและที่เกิดขึ้นภายในสวนทับถม ทำให้ห้องร่องดินเขิน น้ำไหลลื่นเท่าไหร่ สะดวก มะพร้าวก็จะไม่ค่อยเจริญงอกงาม ไม่ให้ wang และให้น้ำตามากเท่าที่ควร จึงจับเป็นต้องทำดิน (садлен) ขึ้นมาไว้บนหลังร่อง ทำให้ดินมะพร้าวได้อาหารที่เป็นอินทรีย์วัตถุจากดินเล่นนั้น ดังคำกล่าวของผู้อาชูโสท่านหนึ่งเกี่ยวกับอาชีพของชาวบ้านในอดีต

“ คนແຕນนີ້ ກົດືອ ທຳຕາລກັນໜົດທຳຕາລກັນທັງນັ້ນ ນອກເໜີ້ອຈາກວ່າຄົນໄມ້ມີສວນ ກົດືອພັບຈຳ ຮັບຈຳຂຶ້ນຕາລ ຮັບຈຳດ້າຍໝູ້ ທຳດິນ ອະໄວຍ່າງນີ້ ”

การทำดินจากห้องร่องสวนที่ดินเขินอันเนื่องมากจากตะกอนที่น้ำพัดมาทับถม เป็นผลดีหลายอย่าง เช่น ช่วยเพิ่มแร่ธาตุและอาหารให้กับพืช เพิ่มปริมาณดินบนห้องร่องสวน และทับปักคลุมวัชพืช นอกจากการทำดิน อุปกรณ์ที่สำคัญในการการทำดิน คือ พลัว พลัวถือเป็นภูมิปัญญาของชาวบ้านที่ นำเอาไม้จามจุรีที่เมืองดาเนินผ่านศูนย์กลางประมาณ 12 นิ้ว ยาวประมาณ 2 เมตร มาขุดและถาก ใส่ด้วยกบจนมีลักษณะคล้ายช้อนขนาดใหญ่ แต่ก่อนที่จะทำพลัว ชาวบ้านที่มีฝีมือในการขุดจะนำหònไม้จามจุรีไปแขวนจักระทั้งเปลือกหดหู่หมดหลังจากนั้นจึงนำมาฝ่าเครื่อง และวิ่งขุดและตกแต่งให้มีขนาดเหมาะสมมีอະและเหมาะสมกับการใช้งาน การนำไม้ไปแขวนนั้นก็เพื่อให้ไม้ไม่เประ แตกหรือหักง่าย และที่สำคัญยังช่วยถอนอ่อนเนื้อไม้ และฝ่าตัวมอดที่อยู่ในไม้ ปกติในไม้ จามจุรีจะมีตัวมอดอยู่ และเมื่อนำมาขุดจนเป็นรูปพลัวแล้ว จะไม่บิดงอ หลังจากแห้งจะมีน้ำหนัก เบาไม่นักแรงเวลานำไปใช้садлен พลัวถือเป็นอาชูหรือเครื่องมือประจําตัวที่ชาวบ้านที่ทำดินจะห่วงเห็นและดูแล รักษาไว้อย่างดี เพราะใช้เป็นประจําจนคล่องมือหรือเคยมือ บางคนกล่าวว่า พลัวเต่งนี้ทำเงินให้มาหลายหมื่นแล้ว

ดินหรือเลนที่садленที่ขึ้นมาจะช่วยทำให้ดินมะพร้าวเจริญงอกงามดี ให้ผลก旦และวงออกมากดี น้ำตาลให้มาก น้ำตาลมะพร้าวที่นี่ได้รับการยอมรับว่ามีรสหวานมันและหอม เน茫ต่อการนำไปประกอบอาหารทั้งความและหวาน ดังคำบอกเล่าของชาวสวนมะพร้าวที่กล่าวถึงคุณลักษณะของน้ำตาลมะพร้าวเนื้อแท้ว่า

“ ນ້ຳຕາລມະພ້າວເນື້ອແຫ່ງຈະມີສຫວານມັນ ແລະມີກລິນໂຮມ ແລະປີໃຫ້ແຕກລະລາຍງ່າຍເລາທຳອາຫາຣ໌ຫຼືຂົນນີ້ ”

นอกจากนี้พื้นที่ที่ว่างระหว่างต้นมะพร้าวชาวสวนยังนิยมปลูกไม้ผล เช่น มะม่วง ขนุน ส้มโอ มะขาม มะยม ฝรั้ง จำพวกเรียง และบางสวนจะมีกระท้อน มะขวิด พืชผักสวนครัวก็มัก

นิยมที่ จะปลูกไว้ใช้บริโภคในครัวเรือน และแบ่งปันให้กับเพื่อนบ้านบางครัวเรือนที่อาจจะไม่ได้ปลูกหรือไม่มีพืชผักสวนครัวบางชนิด เช่น มะนาว มะกรูด ตะไคร้ กระเพรา โนระพา พริก เป็นต้น บริเวณร่องน้ำระหว่างร่องสวนก็อุดมสมบูรณ์ เต็มไปด้วยผักบุ้ง และพืชนานาหลากหลายชนิดที่เป็นที่อยู่ ที่อาศัยและเป็นอาหารของสัตว์น้ำ หรือสัตว์ประพาทหมู เป็ด ไก่ ที่ชาวบ้านเลี้ยงเอาไว้กินໄ้ก กินเนื้อ ทำให้ชาวบ้านมีอาหารกรอกอยู่ร่วยล้อมบ้าน เก็บมิตรองดินrunที่จะหาอาหารที่จะมาใช้ดำรงชีวิตประจำเดยที่เดียว ชีวิตของชาวบ้านในยุคสมัยนั้นดูซ่างมีความอุดมสมบูรณ์และมีความสุขเสียเหลือเกิน

หากเราเดินทางเข้าสู่พื้นที่และแวงเข้าไปเยี่ยมเยียนในบ้านต่าง ๆ ช่วงก่อนปี 2520 ในช่วงเวลา 11 โมงจนถึงประมาณ 16.00 น. จะพบว่าเกือบทุกครัวเรือนในหมู่บ้านจะมีกิจกรรมการคียวน้ำตามพรัากันอย่างขมักเขม้น และถือเป็นอาชีพหลักของคนในชุมชน แต่ภายในปี 2520 สวนมะพร้าวถูกละเลยและบางสวนปล่อยทิ้งร้าง หญ้าขึ้นปกคลุมรากไปหมด พืชผัก สวนครัวก็ลดน้อยลง การบริโภคในครัวเรือนเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมอย่างมาก แต่ละครัวเรือนจะมีการใช้จ่ายเงิน เพื่อซื้ออาหาร พืชผักจากแม่ค้าภายนอกที่เข้ามาค้าขายในชุมชน หรือบางครัวเรือนออกไปทำงานนอกบ้านก็จะซื้ออาหารสำเร็จรูปกลับมาด้วย

ความอุดมสมบูรณ์ของสัตว์น้ำ

จากลักษณะพิเศษของน้ำที่มีน้ำเค็มเข้ามาเวลาเมื่อเที่ยงคืนแล้วน้ำจืดที่ไหลมาจากที่สูงทางจังหวัดกาญจนบุรี และบริเวณน้ำกร่อยที่น้ำสองลักษณะไหลมาปะทะกัน แล้วไหลเวียนอยู่ ในพื้นที่ บ้านคลองแขก หมู่ที่ 9 โดยไหลผ่านคลองแขกและเชื่อมโยงด้วยกู่หรือลำกระดองต่าง ๆ เชื่อมโยงต่อ กับคลองชุดตากล่อมที่ไหลผ่านหน้าวัดโคกเกตุ หมู่ที่ 7 จึงทำให้มีการเชื่อมติดต่อ ถ่ายเทและแพร่ขยายสัตว์น้ำอย่างมากมายตามแหล่งน้ำต่าง ๆ

อดีตที่ผ่านมา การจับสัตว์น้ำประมงปลา กุ้ง และปู จะมีอย่างไม่ขาดแคลน สามารถจับได้ ด้วยมือเปล่า เพื่อให้เพียงพอต่อการบริโภคในครัวเรือน หากถ้าจะจับเพื่อจำหน่ายก็สามารถจับได้ ด้วยอุปกรณ์การจับต่าง ๆ ได้คราวละมาก ๆ ภาพเหล่านั้นยังคงอยู่ในความทรงจำของผู้วิจัย หากย้อนอดีตไปราว 30 ปีเศษ จะพบว่า พื้นที่บริเวณทั้งสองลำคลองจะมีพันธุ์ปลาต่าง ๆ อยู่อาศัย เช่น ปลากราย ปลานาดหรือปลากระดือ (ซึ่งที่ชาวบ้านเรียก) ปลากระหริ่ง ปลาเค้า ปลากระสูบ ปลาตะเพียน ปลาสร้อย ปลากา ปลาดุก ปลาแซยง ปลาชิว ปลากระอ้า ฯลฯ รวมไปถึงปลากระบอก ปลาลินหมาย ปลาดุกทะเล ซึ่งเข้ามาพร้อมกับน้ำกร่อย และยังมีพันธุ์ปลาอีกหลายชนิดนึงที่จะอาศัยอยู่ในท้องร่องสวนที่น้ำไหลถ่ายเทเข้าลงตามสภาพน้ำที่ขึ้นลงตามเวลา แต่ไม่เหลียงมากนัก ได้แก่ ปลาช่อน ปลาดุก ปลาหม้อ ปลาสลิด ปลากระดี่ และบางส่วนของปลาที่อยู่ตามแม่น้ำ ลำคลองเข้าไปอาศัยอยู่ในท้องร่องสวนที่เปิด

ให้น้ำใจแล้วเข้าอกได้ ส่วนกุ้งก็มีทั้งกุ้งก้ามกราม กุ้งตะกาด กุ้งแซบวัย และกุ้งกุลาดำ สำหรับปู ก็มีทั้งปูทะเล ปูแสม ปูเป็น และปูอื่น ๆ ที่คนไม่นิยมบริโภค เช่น ปูจาก ปูเปลือก ปูใบ เป็นต้น จากที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่ามีพันธุ์สัตว์น้ำค่อนข้างหลากหลายและซุกซุ่ม แต่ละครัว เรือนจะอาศัยทรัพยากรสัตว์น้ำตามธรรมชาติบริโภคอย่างสมบูรณ์ โดยมิต้องมีการซื้อขาย หากจะแบ่งส้ม ต้มยำกุ้งปูปูหรือโรตีได้ ออกไปหาไม่นานก็ได้กุ้ง ปู ปลากลับมา ดังคำบอกเล่า ของผู้อาชญาส วัย 79 ปี ที่ว่า

“สมัยนั้นไปหาผักหาปลาไปซื้อกุ้งอะไร สมัยนั้นกุ้งเยอะ สมมติว่า
ขึ้นตลาดแล้วนะ ฝนตก ๆ ก็มีสวิง แม่จันเย็บสวิง เย็บสวิง แล้วก็พอลองตลาด ก็
ขายหม้อไปใบ Nevig เขาเรียกหม้อ หม้อกะนน (ทะนน) เอาหม้อกะนนไปใบสวิง
ลูก ไปซื้อกุ้ง ประดิษฐ์เดียวแหล่ยังไม่ตลอด คูเลย หม้อ ครึ่งหม้อกะนน
เลย มาเพียบมาเลย ข้อนที่ ฝนตกมากนน ติดห้า หกตัว เจ็ดตัว ติดเต็มเลย
แล้วก็เต็มขึ้นหม้อกะนนเพียบ ต้องกลับแล้ว เพียบแล้ว แล้วก็เอาไป มันมี
ตัน ชำมะเรียงน่นนน เอาใบชำเรียงใส่ กันมันกระโดดหนี หาปลามากิน
ผักกุ้งหากิน เก็บหั้งนั้น เลยแหล่ ซื้อน้อย ”

การจับสัตว์น้ำ ชาวบ้านส่วนมากจะมีอุปกรณ์ในการจับสัตว์น้ำไว้ใช้เองในแต่ละครัว เรือน คือ สวิง ซึ่งจะเอาไว้ซื้อกุ้งหรือดัก ปลา นอกจากนี้ก็ยังมีการใช้ตาข่าย (หรือตาคัด) วาง ดักไว้ในน้ำ มี yok ไว้สำหรับวางลงในแหล่งแล้วยกขึ้นก็จะมีสัตว์ติดขึ้นมาครั้งละไม่น้อย บางครั้ง มาเป็นจำนวนนับร้อย ๆ ตัว มีเหลาสำหรับหวีดครอบสัตว์น้ำ มีข้อน มีชั้ง มีโพงพางสำหรับ ดักกุ้ง มีแร่สำหรับปักดักปูทะเล มีลอบ มีอีเบิด สำหรับดักปลา มีรันสำหรับดักปลาไหล มีเบ็ด สำหรับตกปลา เป็นต้น จากที่กล่าวมากยังไห้จะกล่าวอีกนิดหนึ่งว่า “เมื่อวันนี้ได้สำเร็จ ทั้งหมดล้วนแล้ว แต่เป็นภูมิปัญญาของชาวบ้านใน แต่ละท้องถิ่นที่สรุคสร้างขึ้นมา เพื่อการดำรงชีวิตและเป็น การคัดแยกพันธุ์สัตว์น้ำให้มีไว้บริโภคอย่างพอเพียงในยุคสมัยนั้น โดยอาจจะมีการจับหา สำรองเผื่อไว้เวลาหน้าแล้งหรือช่วงที่หาปลายาก ด้วยการหมักเกลือ แล้วตากแดด ทำเป็นปลา แห้ง ปลาเค็มบ้างพอประมาณ ภายใต้วิธีคิดที่ต่างจากวิธีคิดในยุคสมัยปัจจุบัน มิใช่จับแบบ ถอนรากถอนโคน หรือใช้วิธีการเปื้อด้วยยาหรือซื้อคด้วยไฟฟ้า ทำให้สัตว์น้ำตายพันธุ์ได้ไม่ ทนต่อการบริโภค

ภาพความสมบูรณ์ของทุนกายนภาพของชุมชน มิใช่เป็นเพียงการสะท้อนความพอดี เมื่อเทียบกับความต้องการของชาวบ้าน เท่านั้น หากแต่ได้สะท้อนความจริงที่ว่า

เนื่องจากสังคมยังไม่ได้ก้าวเข้าสู่การผลิตเพื่อขาย ความสอดคล้องระหว่างวิถีการทำอาหารกับการรักษาสมดุลทางชุมชนต้องมีการปรับเปลี่ยน ทั้งในปัจจุบันและอนาคต การไม่เว้นหาส่วนเกินทางเศรษฐกิจจากการขาดดิบขาดด้นของตนเอง จึงเป็นแนวคิดที่แฝงอยู่ในตัวชาวบ้าน ซึ่งอาจเรียกว่าเป็นอุดมการณ์ของการดำรงชีวิตที่สำคัญ

ความสัมพันธ์ของคนในอดีตสมัย : ทุนทางสังคม

ในอดีตสมัย ความสัมพันธ์ต่อกันของคนในชุมชน คือจะเป็นความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดสนิทสนมและมีความเอื้ออาทรต่อกันมากกว่าในปัจจุบันสมัย ไม่ว่าจะเป็นของบุคคลในแต่ละครอบครัวและแต่ละครอบครัวเรื่องที่อาศัยอยู่ในชุมชน คนในชุมชนมีความสัมพันธ์กันเหมือนญาติพี่น้อง ให้ความ เคารพผู้อ่อนล้า และร่วมแรง ร่วมใจกันในงานบุญ งานกุศล และช่วยกันสอดส่อง ดูแลความสงบเรียบร้อยของชุมชน และร่วมกันพัฒนาชุมชน เพื่อให้เป็นชุมชนที่น่าอยู่อาศัยของทุกคน หากจะเรียกทุนชุมชนในส่วนนี้ว่าเป็นทุนทางสังคมก็คงจะไม่ผิดนัก เพราะเป็นแบบแผนการประพฤติ ปฏิบัติระหว่างกัน ที่ทรงคุณค่าทางสังคม เพราะกล่อมเกลาให้ชาวบ้านรู้จักปรับตัวเข้าหากันและ เข้าหาส่วนรวม

ความสัมพันธ์ของบุคคลในครอบครัว

นับย้อนตั้งแต่ ปี 2520 ลงมา ซึ่งยังไม่เกิดวิกฤตในเรื่องน้ำ อันเนื่องมาจากการสร้างเขื่อนกักเก็บน้ำบริเวณต้นลำน้ำแม่กลอง ครอบครัวแต่ละครอบครัวในชุมชนบ้านคลองแขก ส่วนมากจะทำนาตามมะพร้าว และจะอยู่กันอย่างพร้อมหน้า การมีครัวเรือนหรือแยกครอบครัวใหม่ ครอบครัวใหม่มักจะอยู่ร่วมหรือสร้างบ้านใหม่อยู่ร่วมกับครอบครัวทางฝ่ายผู้หญิงโดยทั่วไปจะมีคนอาศัยอยู่ร่วมกันอย่างน้อย 3 รุ่น คือ 1) ปู่ ย่า ตา ยาย 2) พ่อ เม่ 3) ลูก ๆ แต่ละคนจะมีบ้านและหน้าที่ แตกต่างกันไป รูปแบบชีวิตจะมีความสัมพันธ์กับการประกอบอาชีพ และภาระกิจที่แต่ละคนจะต้องกระทำ โดยมีการแบ่งแยกบทบาท หน้าที่อย่างเนียนเจาะลงตัว เช่น ปู่ ตาที่ยังแข็งแรงสามารถทำงานได้ ก็จะออกไปขึ้นตามมะพร้าวร่วมกับพ่อ เมื่อส่วนย่างหรือยาย โดยมากจะอยู่บ้านเพื่อทำอาหารไว้ให้กับผู้ที่ออกไปใช้แรงงาน พร้อมทั้งดูแลหลานที่ยังเล็กอยู่ ถ้าครอบครัวนั้น ๆ มีลูกเข้ามาเป็นสมาชิกเพิ่ม หากมีลูกหลายคน คนพี่ที่โตร่วงจะทำหน้าที่ดูแลน้องที่ยังเล็กอยู่ แต่ก็จะยังคงอยู่ในสายตากองผู้เป็นย่าหรือยาย เพื่อความปลอดภัยและไม่ให้มีอันตรายใด ๆ อันอาจจะเกิดขึ้นแก่เด็กที่ยังเล็ก ๆ อยู่

ชีวิตของคนส่วนจะตื่นตั้งแต่เช้ามืด ประมาณตีสี่ ตีห้า เรียกว่าตื่นก่อนไก่หือพร้อมไก่ที่เดียว แต่ละคนจะลงมือที่จะปฏิบัติภาระกิจที่แต่ละคนต้องรับผิดชอบ ภาระการหุงหา อาหาร

ก็จะเป็นของย่า ยาย ส่วนพ่อ แม่ก็เตรียมตัวลับมีดดาลให้คุณ พร้อมที่จะไปปะดงวงตาล
มะพร้าว เตรียมกระบวนการที่จะนำไปปะน้ำตาล และส่วนมากจะต้องขันยำลงเรือ เพื่อพายเรือ
ไปยังสวนที่จะต้องไปขึ้นต้นตาลมะพร้าว แต่ก็มีหอยครัวเรือนที่ไม่บ้านเรือนปลูกอยู่ในที่ที่ดินที่
ทำสวนตาลมะพร้าวก็จะสะอาดกว่า แล้วเสียเวลาซื้อยากว่าครัวเรือนอื่นที่ต้องพายเรือไปยังสวน
ตาลมะพร้าวที่ห่างไกลไปจากบ้าน แต่โดยมากจะใช้เวลาในการพายเรือไม่เกินครึ่งชั่วโมง
 เพราะถ้าไกลมากก็จะทำให้เหลือเวลาทำงานน้อย ไม่คุ้มค่ากับการทำงาน ในขณะที่ผู้ใหญ่
 แยกย้ายกันไปปฏิบัติหน้าที่ ลูกหลานก็ยังคงนอนหลับอยู่ กว่าจะตื่นขึ้นมา ย่า ยายก็หุ่งข้าว
 และทำกับข้าวเสร็จแล้ว เพราะการทำอาหารของคนในชุมชนชนบทจะต้องทำให้เสร็จก่อนที่
 พระบิณฑบาตรจะพายเรือบดกลับมา เนื่องจากช่วงเช้ามืดพระหลาวยูปท่านจะพายเรือบดเข้า
 ไปปลายคลองที่อยู่ไกลจากวัดมากที่สุด แล้วท่านจึงพายเรือบดย้อนกลับมา ช้าบ้านก็จะ
 ทราบว่าวันนี้พระท่านมาบิณฑบาตรก็วุป ซึ่งก็ทำให้สามารถเตรียมอาหารที่จะใส่บาตรได้ถูก
 ต้อง หลังจากใส่บาตรเสร็จก็จะมีการเตรียมอาหารเพื่อนำไปให้ผู้ที่ออกไปขึ้นตาลมะพร้าวใน
 สวน นี่คือภารกิจของชาวไทยพุทธ ในขณะที่ชาวไทยมุสลิมก็ จะมีกิจทางศาสนาในรูปแบบที่
 ต่างออกไป คือ การทำละหมาด ที่จะต้องปฏิบัติวันละ 5 ครั้ง เป็นต้น เมื่อไปถึงนั้นภารกิจขึ้น
 ตาลมะพร้าวผ่านไปเกือบครึ่งหนึ่งหรือมากกว่าครึ่งของงาน หยุดพักทานข้าวปลาอาหารสัก
 ประมาณ 1 ชั่วโมง มีนี่จะเป็นอาหารที่ไม่มากนัก เพราะต้องกลับไปขึ้นตาลมะพร้าวต่ออีก
 ประมาณ 11 โมงหรือเที่ยงวันก็จะขึ้นตาลมะพร้าวหมด ที่ช้าบ้านมักพูดว่า ขึ้นตาลแล้วแล้ว

สำหรับครอบครัวที่มีลูกอยู่ในวัยเรียนหนังสือ ถ้ายังเล็กอยู่ยังช่วยตัวเองไม่ได้มากนัก
 หรือพายเรือไม่เป็นหรือไม่มีเรือที่จะให้พายเรือไปโรงเรียน หรือไม่มีคนในครอบครัวเดียวกันมี
 เรือพายไปโรงเรียนที่จะฝากลูกตัวเองให้ไปโรงเรียนด้วยได้ ก็จะต้องเตรียมอาหารที่จะไปส่งให้
 ผู้ใหญ่ที่ไปทำงาน พร้อมทั้งเตรียมอาหารให้เด็กไปโรงเรียน และไปส่งที่โรงเรียนให้ทันก่อนที่
 โรงเรียนจะเข้าແ老人家 แต่ถ้ามีใครที่จะฝากให้เปิดด้วยได้มีก็จะเตรียมอาหารใส่ภาชนะให้เด็กไว้
 รับประทานตอนกลางวัน แล้วฝากไปกับเพื่อนบ้านที่ไปส่งหรือเด็กที่พายเรือไปกันเอง โดย
 เช่นเด็กโตที่ช่วยตัวเองได้ พายเรือเป็น พร้อมทั้งครอบครัวอาจมีฐานะดี มักจะซื้อเรือไว้ให้
 ลูกและลูกของเพื่อนบ้านได้อาศัยและพายเรือมาโรงเรียนกันเอง

เด็กนักเรียนของชุมชน มิได้แต่เรียนหนังสือและช่วยเหลือตัวเองในบางเรื่องเท่านั้น
 บางคน ก่อนที่จะไปโรงเรียนในช่วงเช้าจะต้องช่วยงานบ้าน ช่วยงานในสวน เช่น ช่วย ย่า ยาย
 ทำกับข้าว ตักน้ำ กวาดบ้าน ถูบ้าน ชักเลือด้าของผู้ใหญ่และของตัวเอง หรือบางรายหากโรง
 เรียนอยู่ไปทางเดียวหรือต้องผ่านสวนที่ผู้ใหญ่ในครอบครัวไปทำก็จะต้องwareไปทาง เพื่อนำ
 อาหารที่ทำเสร็จเรียบร้อยแล้วไปให้ แล้วจึงจะพายเรือไปโรงเรียนเพื่อไปเรียนหนังสือ หลังเลิก
 เรียนเด็กอาจจะทำหน้าที่ที่โรงเรียน เช่น เวลาทำความสะอาดโรงเรียน รถน้ำผักในแปลงเกษตร

ซึ่งมักจะลดต่อน้ำร้อนเข้าและเย็น บางครั้นอาจจะเล่นกับเพื่อน ๆ ได้สักระยะหนึ่ง ก็ต้องรีบกลับบ้าน เพราะมีงานที่จะต้องทำรออยู่ อยู่ บางครั้นอาจจะต้องออกไปสวน ช่วยผู้ใหญ่ที่ทำอยู่ ก่อนแล้ว เนื่องจากการทำสวนน้ำตาลมะพร้าว ต้องทำ 2 ช่วงเวลา คือ ช่วงเช้าประมาณตีสี่ ตีห้าถึง 11 โมงหรือเที่ยงวัน และช่วงเย็นประมาณ 15.00 น. จนถึง 18.00 น. หรือ 19.00 น. ดังนั้น เด็ก ๆ เมื่อกลับมาจากโรงเรียนอาจจะทำการบ้านหรือทำกิจกรรมตัวจนถึงประมาณ 17.00 น. ขึ้นอยู่กับเวลาที่ใช้ในการเดินทางจากโรงเรียนกลับบ้าน ก็จะต้องออกไปช่วยผู้ใหญ่ที่ออกไปทำงานในสวน ตั้งแต่การไปเก็บทางมะพร้าวหรือส่วนต่าง ๆ ของต้นมะพร้าวที่สามารถใช้เป็นเชื้อเพลิงในการเคี่ยวน้ำตาลมะพร้าว เด็กบางคนอายุ ประมาณ 12 ขวบก็อาจ จะถูกฝึก เห็นแล้วได้รับประสบการณ์จากการทำน้ำตาลมะพร้าว ก็จะถูกมอบหมายหรือมีส่วนใน การขึ้นทำน้ำตาลมะพร้าว แต่จะเป็นการให้มีส่วนช่วยหรือส่วนร่วมบ้างไม่มากนัก ส่วนใหญ่ผู้ใหญ่จะเป็นห่วงเด็กเกรงว่าจะได้รับอันตรายจากการขึ้นต้นมะพร้าว จึงไม่ค่อยให้เด็กขึ้นทำตาลมะพร้าวในวัยเด็กมากนัก ส่วนใหญ่จะให้ช่วยงานที่พื้นล่าง เช่น ไปเก็บทางมะพร้าว ไปช่วยหัวกะบองน้ำตาลที่ขึ้นไปเก็บลงมาแล้ว นำมาไว้ที่ที่เป็นเพิงพักแล้วเท่านั้น ระบบออกจะใส่ในปีบ เพื่อขันข้ายามาสู่โรงเตาเคี่ยวน้ำตาล หรือบางรายจะนำระบบออกน้ำตาลหั้งหมัดมาที่เตาเคี่ยวน้ำตาล เท่าน้ำตาลใสลงปีบ แล้วนำระบบออกน้ำตาลที่ใช้แล้วน้ำลายลาภด้วยน้ำร้อน เพื่อทำความสะอาดและฆ่าเชื้อที่จะทำให้น้ำตาลที่จะไปร่อจากต้นมะพร้าวใหม่ไม่บูด มีรสมะเขือขี้ราด หรือเผือกง่าย

“...ก็ต้องเอามาเท้าเราไม่คุ้นเราก็เคี่ยวไปเลย เทเร็จแล้วก็ต้องมาลวก ระบบออกให้สะอาดลวกน้ำเดือด ๆ ถ้าน้ำไม่เดือดก็ไม่ได้ ที่บ้านใช้มีกระบอกน้ำเดือดก็ลวก บางลูกปากเป็นฟองก์เอาผ้าเช็ด สมัยก่อนใช้กระบอกมะพร้าว ไปปั้นไปลวก ก็เอาระบออก เอาเมือเข้าไปลวก แบบแต่ต้องทำ ต้องการให้น้ำตาลマンดี ”

ขั้นตอนในการทำน้ำตาลมะพร้าวยังมีรายละเอียดอีกมาก และจะนำมาอธิบายในลำดับต่อไป ในส่วนที่ว่าด้วยการประกอบอาชีพทำน้ำตาลมะพร้าว จากที่กล่าวมานั้น เป็นเพียงบางส่วนของชีวิตภายในครอบครัวของชาวบ้านชุมชนบ้านคลองแขก จะเห็นชีวิตความเป็นอยู่ของเกือบทุกครัวเรือนจะไม่ค่อยแตกต่างกัน แต่ภายใต้กระบวนการต่าง ๆ ที่เป็นกิจวัตรจะเป็นตัวหล่อหลอมคุณลักษณะต่าง ๆ ให้กับคนรุ่นใหม่ได้เรียนรู้ และสืบทอดความเป็นคนสวนน้ำตาลมะพร้าว ที่ประกอบไปด้วยแนวคิด แนวปฏิบัติที่ทำให้มีรูปแบบและวิธีชีวิตที่มีลักษณะเฉพาะ มีชีวิตความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย ไม่เอรัดเอราเบรี่ยบ มีการแบ่งปัน เอื้ออาทรส่วนใหญ่เหลือเกือบกูลกัน และมีการปรับตัวที่จะอยู่ร่วมกันในชุมชน เป็นการใช้ชีวิตที่ไม่เบียดเบี้ยน เพื่อร่วมชุมชน และธรรมชาติ ดังภาพสะท้อนตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาไม่น้อยกว่า 80 ปี ของ

การอยู่ร่วมกันของคนในชุมชนบ้านคลองแขก ที่มีการนับถือศาสนาแตกต่างกัน คือ ชาวไทย พุทธกับชาวไทยมุสลิม แต่สิ่งที่คนในชุมชนได้รับร่วมกันคือ การ เปลี่ยนแปลงอย่างมากของ การประกอบอาชีพทำนาตามมะพร้าว

ความสัมพันธ์ของบุคคลในชุมชน

จากการพูดคุยกับผู้ให้ข้อมูลหลักในชุมชน ทำให้เห็นภาพในอดีตของชาวบ้านว่า มี การอยู่ร่วมกันอย่างช่วยเหลือเกื้อกูล แบ่งปัน ร่วมแรงร่วมใจ เพื่อทำประโยชน์ให้แก่ชุมชนและ สังคมด้วยความตั้งใจ พร้อมเพรียงและเสียสละ คนในชุมชนบ้านโคงเกตุ บ้านวัดสีแยก บ้าน คลองแขกมี ความรู้สึกว่ามีความตั้งใจในการทำกิจกรรมเพื่อส่วนรวมอย่างใกล้ชิด สนิทสนม ถึงแม้ว่า ชุมชนบ้านคลองแขกจะมีครัวเรือนหลายครัวเรือนที่เป็นไทยมุสลิม แต่ก็สามารถร่วมกิจกรรมที่ เป็นกิจกรรมทางศาสนาอย่างเด่น ที่จะต้อง มีการแยกแยกและทำความเข้าใจถึงข้อจำกัดบางประการ แต่โดย ภาพรวมก็มีการปรับตัวในการเข้ามา มีส่วนร่วมในกิจกรรมของแต่ละฝ่าย ตามที่ไม่ขัดกับหลัก ทางศาสนาอยู่เป็นนิตย์ เช่น กัน ในสมัยที่บิดาผู้วิจัยเป็นผู้ใหญ่บ้านก็เข้าไปร่วมในพิธีแต่งงาน ขึ้นบ้านใหม่ของเพื่อนบ้านไทย มุสลิมเป็นประจำ ขณะเดียวกับคนที่เป็นไทยมุสลิมก็ มาร่วมงานกับไทยพุทธเช่นเดียวกัน และที่สำคัญมีหนุ่มสาวหันที่เป็นไทยพุทธและไทยมุสลิมที่ มีความสัมพันธ์รักใคร่กัน เข้าสู่พิธีแต่งงานกันหลายคู่ แต่ส่วนใหญ่คนทางฝ่ายไทยพุทธมักจะ เข้าไปนับถือศาสนาอิสลามเกื้อหน้าทั้งสิ้น ทั้งนี้น่าจะเป็นเพราะความเคร่งขัดของศาสนาอิสลาม มีสูงกว่า ประกอบกับทางศาสนาพุทธเองก็มีมีข้อห้าม ไทยพุทธจึงปรับตัวเข้าศาสนาอิสลาม ได้สะดวกกว่า เพราะเป็นหมายสุดท้ายของทุกศาสนา คือ การมุ่งหวังให้ทุกคนปฏิบัติตนเป็น คนดีด้วยกันทั้งสิ้น การที่คนในชุมชนถึงแม้จะนับถือศาสนาต่างกัน แต่เนื่องจากได้มีการอยู่ อาศัยในชุมชนและพื้นที่เดียวกันมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ ไม่น้อยกว่าครึ่งศตวรรษ จึงทำให้คน ทุกคน ทุกกลุ่มในชุมชนมีความรู้สึกร่วมกันว่าเป็นคนหมู่เดียวกัน คือ หมู่ที่ 7 แต่ละครอบครัว เปรียบเสมือนญาติพี่น้องกัน จากคำบอกเล่าของผู้อภิเษกอย่างน้อยสองท่านและผู้ใหญ่บ้านที่ เล่าให้ฟังเกี่ยวกับประวัติของชุมชน

“ คนอิสลามที่เข้ามาอยู่ที่นี่ ผมว่า大概เป็นเวลาไม่น้อยกว่า 80 ปี ตอนแรก เข้ามาอยู่ไม่กี่ครอบครัว เท่าที่จำได้ดูเหมือนจะมีครอบครัวที่ซื้อ ศูน กับซื้อห้อง เข้ามา อยู่ก่อน ”

“ ตอนนี้ ชั้นอายุ 79 ชั้นก็มาจำความได้ ก็เห็นว่า มีคนอิสลามมาอาศัยอยู่ที่ นี่แล้ว เท่าที่จำได้ก็ซื้อ ลุงสุขนน ”

และผู้ใหญ่บ้านคนปัจจุบัน ได้ให้ข้อมูลเพิ่มเติมเกี่ยวกับการเข้ามาอยู่ และการขยายตัวเพิ่มขึ้น ของครอบครัวไทยมุสลิมว่า

“ สมัย 02 (พ.ศ. 2502) มันจะมีแค่ 8 ครอบครัว แล้วก็มันก็มีเป็นเชือชาติ เช่นร ตอนนั้นมีอยู่เนี่ยจะ ก็เห็นว่าทางศาสนาอิสลาม ยึดมั่นในเรื่องศาสนา ก็เลย มาของบประมาณ ทำมัสยิดให้ที่ตรงนั้นนะฮะ จะมีมัสยิดเล็กก่อนเป็นไม้แรก ๆ ตอนนี้ก็เป็นมัสยิดใหญ่ เพราะว่ามีสัดบูรุษทั้งหมดตอนนี้เนี่ยจะ เนาะะอิสลามนานะ 300 กว่าคน 60 กว่าครอบครัว เช่นว่า มาจากเพชรบูรี “

การทำน้ำตาลมะพร้าว : ทุนภูมิความรู้และภูมิปัญญา ผ่านอาชีพหลักของชุมชน

การทำน้ำตาลมะพร้าวของชาวสวน เป็นงานที่ต้องมีความอุตสาหะและอดทนเป็นอย่างมาก เวลาส่วนใหญ่ไม่น้อยกว่าวันละ 13 – 15 ชั่วโมงจะหมุดไปกับกิจกรรมที่สัมพันธ์กัน ระหว่างการไปขึ้นต้นมะพร้าวเพื่อนำน้ำตาลมาทำการเคี่ยวน้ำที่โรงตลาดหรือเตาตลาด การดำเนินชีวิตในแต่ละวันจะเริ่มประมาณช่วงตีห้าไปจนถึงเกือบประมาณ 20 นาฬิกาหรือสองทุ่ม ซึ่งในช่วงเวลาเดียวกันที่ ขึ้นตาลอาจจะได้พกระหว่างช่วงเวลา 13 – 15 นาฬิกาโดยประมาณ สำหรับคนในครัวเรือนที่มีการแบ่งแยกหน้าที่การทำงานระหว่างคนขึ้นตาลมะพร้าวกับคนเคี่ยวน้ำตาลใส่ให้เป็นน้ำตาลเนื้อ แต่ ถ้าไม่มีคนมากพอที่จะแบ่งหน้าที่กัน คนขึ้นตาลมะพร้าวก็จะต้องเคี่ยวตาลใส่ให้เป็นน้ำตาลเนื้อ แต่ ถ้าไม่มีคนมากพอที่จะแบ่งหน้าที่กัน คนขึ้นตาลมะพร้าวก็จะต้อง เคี่ยวตาลด้วย เวลาพักช่วงกลางวันจึงเกือบจะไม่เหลือเลย มีเพียงเฉพาะหลังเวลาสองทุ่มไปแล้วเท่านั้น กล่าวได้ว่า เวลาเกือบทั้งวัน วิถีชีวิตของชาวสวนมะพร้าวจึงอยู่กับสวนตลาด มะพร้าว ไม่มีเวลาหยุดพัก หรือทำกิจกรรมอื่น ๆ นอกสวนมากนัก

“ สมัยก่อนนี้ไม่มีเวลาพักเลย แต่ก่อนนี้ต้องหาฟืนหาไม้มาทำกับข้าว พอก แล้ว แล้วนะ พอกขึ้นมาแล้วก็เคี่ยวกว่าจะเสร็จ บางทีก็ไม่เคี่ยว เคี่ยวกางคืนทิ้งไว้ หาฟืนหาอะไร กลางวันอย่างนี้ พอกแล้วตอนเที่ยง ถ้าบางบ้านมีลูกหลานก็ช่วยเตรียมเตา เตรียมกระทะ เตรียมน้ำไว้ พอกพอแม่เลิกมาจะได้ติดไฟได้เลยอย่างเนี้ยจะ มีลูกมันก็ต้องช่วยกันหมัดแหลก พอกแม่ไปทำงานหนะ พอกโครงขั้นของโครงของมันเนี้ยจะ ไปกันแต่ มีดเลย ไปกันตั้งแต่สามโมง โมง (ตีสาม ตีสี่) ไปขึ้นแล้ว... ”

เวลาในหนึ่งวันของชาวสวนมะพร้าว

เริ่มตั้งแต่เช้าตั้งรุ่งประມາณตีสี่ ตีห้าหรือไม่เกิน 6 โมงเช้า คนขี้นตาลมะพร้าวจะต้องไปขึ้นเก็บ “ตาลเข้า” ที่เดินไปป่าดงวงและรอไว้ตั้งแต่ช่วงเย็นจนถึงค่ำของวันก่อน นำตาลที่ไปนำลงมาจากต้นตาลมะพร้าวในช่วงเวลานี้ จะมีปริมาณน้ำตาลค่อนข้างมาก เนื่องจากแต่ต้นจะมีเวลาที่ ตาลจะหยดให้หลุดจากวงค่อนข้างยาวนานหลายชั่วโมง เช่น ถ้าอกอี้นั่นตันแรกตั้งแต่บ่ายสามโมงเย็นและมาปลดลงตอนประมาณตีห้า ก็จะเป็นเวลาประมาณ 14 ชั่วโมง เวลาประมาณ 11 โมงหรือ 12 โมง ชาวสวนมักเรียกว่า เวลาเพลหรือเวลาเที่ยง ส่วนใหญ่ก็จะปลด “ตาลเข้า” หมดครบทุกดัน

“ ตอนเช้าตื่นมากขึ้นแล้ว บางคนเด็กอพตื่นนอนก็อกรมา ยกโมงเช้า แล้วก็ราว ๆ ติดเพลไม่เกินเที่ยง เย็นก็ราว ๆ 3 โมง 4 โมง... ”

ในการขึ้นไปปลดแต่ละตันก็จะนำระบบอกใบใหม่ แต่จะมีขนาดเล็กกว่าขึ้นไปรองต่อซึ่งก็ จะเรียกว่า การอหหรือรอง “ตาลเย็น” แต่ก่อนจะรองก็จะต้องใช้มีดตาลที่คมมากปัดก่อน เพราะการปัดครั้งที่ผ่านมานานมากแล้ว หน้างงจะแห้ง นำตาลจะไม่หยดให้ลอกออกมาแล้ว จึงต้องมีการปัดดงวงมะพร้าวช้า ๆ ปริมาณ “ตาลเย็น” จะมีปริมาณน้อยไม่มากนัก เพราะช่วงระยะเวลาค่อนข้างสั้น คือ ปลด “ตาลเข้า” ตันแรกตีห้าแล้วรองใหม่ประมาณบ่ายสามโมง เป็นปลด “ตาลเย็น” ระยะเวลาก็จะประมาณ 10 ชั่วโมง “ตาลเย็น” ที่ได้มานี้จะนำมาอุ่น (ที่จริงคือ ต้มจนเดือดแล้วทิ้งไว้ ปล่อยให้อุ่น) และเก็บไว้ก่อน เพื่อเอาไว้รวมกับ “ตาลเข้า” วันรุ่งขึ้น และที่สำคัญช่วงเวลากลางวันและกลางคืนก็มีผลต่อการหยดให้ลงของน้ำตาลจากวงตาลมะพร้าวด้วย อาการกลางคืนจะไม่ค่อยร้อนหรือเย็นมากกว่า ทำให้น้ำตาลหยดให้ลดได้ดีกว่าในการเคี้ยวนำตาลมะพร้าว ชาวสวนส่วนมากจะเคี้ยวน้ำตาลมะพร้าว หลังจากที่นำ “ตาลเข้า” มาบังเตาเคี้ยวตาลประมาณเที่ยงวันหรือบ่ายโมง โดยจะนำมารวมกับ “ตาลเย็น” ที่ปลดลงมาเรียบร้อยหมดทุกดันตั้งแต่ช่วงเย็นวันก่อน แล้วอุ่นเอาไว้ มาเคี้ยวพร้อมกันที่เดียว เวลาที่ใช้ในการเคี้ยวน้ำตาลใส่เป็นน้ำตาลเนื้อจะใช้เวลามากน้อยก็ขึ้นอยู่กับจำนวนปริมาณน้ำตาลใส่ เวลาที่ใช้โดยประมาณคือ นำตาลใส่ 7 ปีบ 140 ลิตร เคี้ยวไปประมาณ 2 ชั่วโมง ถึง 2 ชั่วโมงครึ่ง จึงจะได้น้ำตาลเนื้อ 1 ปีบ หนักประมาณ 30 กิโลกรัม เวลาที่ใช้เคี้ยวขึ้นอยู่กับคุณภาพของเตาตาลและคุณภาพของเชือเพลิงที่ใช้

ช่วงก่อนปี 2520 การจำหน่ายผลผลิตจะมีผู้ที่มารับซื้อ มักจะเป็นเจ้าประจำ จะมาเป็นผู้กำหนดราคาว่า วันนี้ราคาปีบละเท่าไร ชาวสวนนำตาลมะพร้าวก็จะขายให้ เพราะมีความสัมพันธ์กันมานาน จากการซื้อขายประจำ ด้วยระบบนี้ จึงเกิดความไว้เนื้อเชือใจกัน เวลาชาวสวนต้องการใช้เงินมากเป็นพิเศษ ก็สามารถเบิกล่วงหน้าได้ ซึ่งจำนวนเงินที่จะเบิกก็

จะพิจารณาตามจำนวนผลผลิตว่า สมควรให้หรือไม่ หรืออาจมีการต่อรองตามที่เห็นสมควร ในขณะเดียวกัน คนสวนก็จะพิจารณาด้วยเช่นกันว่า ตนเองมีน้ำตาลเนื้อวันละกี่ปีบ น่าจะขอเบิกล่วงหน้าได้เท่าไร ผู้มารับซื้อจึงจะยินดีให้เบิกล่วงหน้า หลังจากนั้นก็จะขายน้ำตาลมะพร้าวขดใช้การเบิกเงินล่วงหน้าไปจนกว่าจะหมด ในการเบิกเงินล่วงหน้าผู้ซื้อจะไม่ได้คิดเป็นดอกเบี้ย แต่โดยมากจะซื้อน้ำตาลเนื้อถูกลงกว่าปกติ ภาษาที่ใช้ ลงทะเบียนกันดีในหมู่คนทำน้ำตาลมะพร้าว ก็คือ จะถูกกดราคา เช่น ราคาปกติ ที่รับซื้อประมาณปีบละ 250 บาท ก็อาจจะซื้อเพียงปีบละ 230 บาท หากมีน้ำตาลเนื้อวันละ 5 ปีบ รายได้ ที่ควรจะได้ก็หายไปประมาณ 100 บาทต่อวัน เงิน 100 บาท นี้ก็เปรียบเสมือนการจ่ายดอกเบี้ยให้กับผู้รับซื้อนั่นเอง แต่ภายหลังปี 2520 เป็นต้นมา จำนวนน้ำตาลมะพร้าวเริ่มมีจำนวนลดน้อยลง แต่ก็ยังพอมีผู้ประกอบกิจการอยู่บ้าง จึงเป็นผลให้น้ำตาลปีบมีราคาสูงขึ้นเป็นปีบละ 300 กว่าบาท และบางช่วงเวลา ในปัจจุบัน (พ.ศ. 2546) จะมีราคาสูงถึงปีบละ 600 บาทที่เดียว

บทที่ 3

การเปลี่ยนแปลงของชุมชน ภายใต้กระบวนการพัฒนาประเทศ ไปสู่ความทันสมัย

การพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัยตามที่หลายฝ่ายเข้าใจ ใช้เวลาไม่น้อยกว่า 40 ปี ประเทศไทยก็มองว่าประสบความสำเร็จในระดับหนึ่ง ภายใต้การวัดด้วยการเปลี่ยนแปลงระดับรายได้ต่อหัวและตัวชี้วัดทางประชากร

การพัฒนาประเทศด้วยการวางแผน เริ่มตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2504) จนถึงปัจจุบัน ซึ่งเป็นแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา รัฐมีบทบาทสำคัญในการพัฒนา โดยเฉพาะในยุคแรกในช่วงสงครามเย็น ที่การพัฒนาถูกทำให้เป็นอุดมการณ์ที่แฝงขยายมาจากประเทศทุนนิยมตะวันตก มากังประเทศ โลกที่สาม ประเทศไทยเป็นหนึ่งในเป้าหมายของการแทรกแซงของประเทศมหาอำนาจ ในเรื่องการพัฒนา โดยอาศัยแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติเป็นเครื่องขึ้นนำ การพัฒนาจึงเป็นยุทธศาสตร์ที่สำคัญของรัฐในการต่อสู้กับอุดมการณ์คอมมิวนิสต์ ยุทธศาสตร์การพัฒนาดังกล่าวส่งผลต่อสภาพเศรษฐกิจและสังคมไทยในระยะต่อ ๆ มาอย่างมากmany

การพัฒนาสมัยใหม่ที่เริ่มต้นในสมัยคอมพิวเตอร์ ยุค 2500 ได้เปิดโอกาสให้ภาคเอกชนแสดงบทบาทในเศรษฐกิจตามระบบทุนนิยมอย่างเต็มที่ ด้วยนโยบายส่งเสริมการลงทุนและการผลิตเพื่อทดสอบการนำเข้า ขณะเดียวกันการพึ่งพาต่างประเทศกрай เป็นเงื่อนไขจำเป็นสำหรับการพัฒนา ทั้งในลักษณะของการลงทุน ความซ่อนเร้นทางวิชาการ และเงินซ่อนเร้นแบบให้เปล่า เมื่อการพัฒนาผ่านโดยมาถึงยุคเศรษฐกิจฟองสนุ่น การขยายตัวของทุนนิยมเสรี ทำให้ภาพพจน์ของการพึ่งพาภายนอกเป็นเรื่องไม่สำคัญ แต่ในทางปฏิบัติการเติบโตของเศรษฐกิจยังคงต้องพึ่งเงินลงทุนจากต่างประเทศ ดูเหมือนคนไทยจะอับอายุนโยบายเศรษฐกิจที่แสดงโดยรัฐบาลสมัยต่าง ๆ ว่า การดึงดูดการลงทุนจากต่างประเทศ การสร้างความมั่นใจให้กับนักลงทุนเป็นประเด็นตัดสินว่าเศรษฐกิจจะยังยืนได้หรือไม่ แม้ว่าประเทศจะประสบปัญหาวิกฤตเศรษฐกิจ อันเนื่องมาจากการเคลื่อนไหวของเงินทุนโดยเสรี นโยบายทางเศรษฐกิจหลักก็ยังไม่เปลี่ยนแปลง ประเทศไทยยังคงมีทิศทางการพัฒนาแบบเดียว คือ การเปลี่ยนแปลงไปสู่การเป็นประเทศอุตสาหกรรมตามแบบทุนนิยม แต่ยุทธศาสตร์การพัฒนาที่มีการกล่าวถึงกันมาโดยลำดับ ได้แก่ การเน้นการลงทุนโดยภาครัฐ การส่งเสริมนักลงทุนในประเทศด้วยการผลิตเพื่อทดสอบการนำเข้า การดึงเงินตราต่างประเทศด้วยการส่งออก และการเปิดรับการลงทุนจากต่างประเทศ ไปจนกระทั่งการเปิดเสรี ทางการค้าที่ขยายตัวต่อไปยังการเงิน และการลงทุนโดยเข้าเป็นสมาชิกองค์กรธุรกิจในปัจจุบัน

ภายใต้ความสำเร็จที่กล่าวถึงนั้น ก่อให้เกิดผลอย่างไร สิ่งที่เห็นได้ชัดคือ ความเสื่อมของธรรมของสิ่งแวดล้อมและการสูญเสียของทรัพยากร ซึ่งแม้แต่รายงานฉบับนั้นก็ยังสรุปประเด็นทึ้งท้ายที่สำคัญไว้อย่างว่าความสำเร็จว่า “... การพัฒนาดังกล่าวมีต้นทุนสูงและทำให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ที่สำคัญสามประเด็นคือ 1) การพัฒนาที่ไม่สมดุล ความไม่เท่าเทียมและความล้าเอียงระหว่างหญิงชาย และความไม่เท่าเทียมกันในการเข้าถึงบริการทางสังคม และสาธารณูปโภคต่าง ๆ 2) ความแตกแยกเชิงโครงสร้างและความสัมพันธ์ทางสังคม การกัดกร่อนของต้นทุนทางสังคมและวัฒนธรรม 3) ความเสื่อมของธรรมของทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม”

การเร่งรัดการเติบโตทางเศรษฐกิจที่ให้ความสำคัญแก่ภาคอุตสาหกรรม และกำหนดศูนย์กลางความเจริญเป็นป้าหมาย โดยหวังว่าจะส่งผลกระทบต่อพื้นที่ยากจนต่อไป (trickle down effect) แต่การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจกลับทำให้ช่องว่างระหว่างรายได้ต่างๆ กัน เกิดความเหลื่อมล้ำมากขึ้น (ฉบับนา บรรพศิริโชค. 2543 : 172 – 173) ภาพที่เห็นแต่ละช่วงของเวลาตลอดมา ดูจะเป็นภาพที่มีความแตกต่างและเปลี่ยนแปลงไปในทางที่เปรียบเสมือนว่าเป็นการพัฒนา แต่ในความเป็นจริง ความเป็นอยู่ของคนไทยจำนวนมากกลับมีคุณภาพชีวิตที่ด้อยลง การพัฒนาตามแนวตั้งกล่าวมีผลต่อการปรับตัว และก่อให้เกิดผลกระทบต่อการดำรงชีวิตของผู้คนในสังคมมากมาย ไม่ว่าจะเป็นเรื่อง การทำงาน การพักผ่อนหย่อนใจ การหากาดความสุขให้กับชีวิต การนับถือศาสนา และการสืบทอดขนบธรรมเนียม ประเพณี รวมทั้งการถ่ายทอดเด็กเปลี่ยนทางสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และแบบแผนต่าง ๆ ที่มาจากการตั้งต้น ต่างสังคม ได้แพร่กระจายเข้ามา จนทำให้ชุมชนมีการปรับตัวและเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมอย่างมาก

กระบวนการพัฒนาไปสู่ความทันสมัยกับการจัดการทำชุมชน

ย้อนหลังกลับไปประมาณ 50 ปี ชีวิตชาวสวนมะพร้าวค่อนข้างจะมีความสุขอยู่กับการประกอบอาชีพทำน้ำตาลมะพร้าวและใช้ชีวิตอยู่อย่างเรียบง่ายภายในสวนมะพร้าวที่ร่มรื่น มีครอบครัวที่อบอุ่นอยู่กันอย่างพึ่งพาและสนับสนุนกัน ถึงแม้ว่าจะต้องเหนื่อยกับการประกอบอาชีพทำน้ำตาลมะพร้าวแต่ก็มีความสุข ชีวิตชาวสวนมะพร้าวเริ่มเปลี่ยนแปลงเมื่อมีการพัฒนาประเทศไปสู่การพัฒนาอุตสาหกรรม โดยมองว่าความมั่งคั่งของชาติและการเป็นอยู่ที่ดีขึ้นของคนในชาติจะต้องเร่งการพัฒนาสินค้าเพื่อลดการนำเข้าและเพิ่มการส่งออก รัฐจึงทำการสร้างปัจจัยพื้นฐานบางอย่างขึ้นมาเพื่อเอื้อต่อการดำเนินการดังกล่าว ที่เห็นได้ชัดถึงการเปลี่ยนแปลงก็คือ การตัดถนน หนทาง เพื่อเข้าไปสู่พื้นที่ต่าง ๆ พร้อมทั้งการพัฒนาในเรื่องแหล่งพลังงานไฟฟ้า ซึ่งการกระทำของรัฐในสองเรื่องนี้ ดูจะเป็นเรื่องที่ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชน และส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติอย่างมาก ตลอดระยะเวลา

ของการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติดบบที่ 1 เริ่มตั้งแต่ พ.ศ. 2504 มาจนถึงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับปัจจุบัน รัฐบาลแต่ละยุคแต่ ละสมัยพยายามที่จะเร่งพัฒนาความเจริญของประเทศ ตามแนวทางของประเทศทางตะวันตกที่เน้นในด้านอุตสาหกรรม โดยที่มีได้พิจารณาในรายละเอียดของบริบทต่าง ๆ ที่มีความแตกต่างกับประเทศเหล่านั้น เพราะการวางแผนพัฒนาประเทศจะมาจากบุคคลที่มีส่วนได้จากการพัฒนาตามแนวทางดังกล่าว และบอกถึงศักยภาพของผู้บริหารประเทศในการนำประเทศไปสู่การพัฒนาที่เรียกว่า “ความทันสมัย” โดยมีได้คำนึงถึงความเหมาะสม และความต้องการของคนส่วนมากที่เป็นคนฐานรากของชุมชน อีกทั้งจะพยายามที่จะพิจารณาถึงผลกระทบที่จะเกิดในอนาคต โดยมองแต่เพียงว่าจะได้ประโยชน์จากการพัฒนาตามแนวทางความคิด ความเชื่อของตน และผลที่จะเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในเชิงการพัฒนาในรูปของความจำเริญทางเศรษฐกิจ เพื่อให้เห็นภาพของการเปลี่ยนแปลง และผลกระทบจากการดำเนินการในเรื่องต่าง ๆ และผลลัพธ์ที่จะเกิดขึ้นจากการดำเนินการนั้น ๆ จึงควรขอนำเสนอ ดังต่อไปนี้

การตัดถนนเข้าชุมชน

ช่วงเวลาเพียง 4 ทศวรรษกว่าของการพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ 8 ฉบับ ได้นำพาความเปลี่ยนแปลงการตั้งถิ่นฐานและทิศทางการเติบโตของชุมชนมาสู่พื้นที่รับลุ่มน้ำแม่กลองตอนล่างอย่างมากมายและรวดเร็ว สาเหตุสำคัญมาจากการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและนโยบายการพัฒนาด้านต่าง ๆ ที่น่าลงสู่การปฏิบัติในชุมชน โดยในช่วงต้น การคมนาคมขนส่งทางบกกระจายจากพื้นที่ตอนล่าง คือ ในอำเภอเมืองสมุทรสงคราม ขึ้นไปถึงพื้นที่ตอนบน คือ อำเภออัมพวาและอำเภอบางคนที่ ด้วยการสร้างทางหลวงสายต่าง ๆ

เมื่อถนนเข้าไปที่ใด ความเจริญก็จะตามมา ซึ่งก็เป็นความจริง แต่ความจริงอีกส่วนหนึ่งก็คือ ผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ และผลกระทบต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชน ทำให้ชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงไปด้วยเช่นกัน

การตัดถนนเข้าไปในชุมชน เพื่อให้คนในชุมชนได้ใช้ในการติดต่อกันและใช้เป็นเส้นทางในการขนส่งสินค้าทั้งจากภายในและภายนอกเข้าชุมชน ถือว่าเป็นสิ่งมีประโยชน์ยิ่งต่อคนในชุมชน แต่สิ่งที่เป็นผลตามมาจากการพัฒนาตัดถนน ก็คือ การสร้างถนนจะต้องมีการแก้วถนน บางพื้นที่จะทำลายพืชพันธุ์และพันธุ์สัตว์ธรรมชาติ หรือทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อการเจริญเติบโต ผลผลิตที่ได้จากการรวมชาติก็จะแปรเปลี่ยนไป

แต่เดิมสัตว์น้ำในลำคลองที่ไหลผ่านพื้นที่บ้านคลองแขกจะมีสัตว์น้ำค่อนข้างมากเนื่องจากเวลาน้ำหลากรากมายจากทางตันน้ำแม่กลอง ผ่านจังหวัดกาญจนบุรี จังหวัดราชบุรีมาสู่

จังหวัดสมุทรสงคราม ก็จะมีสัตว์น้ำจืด ได้แก่ กุ้ง และปลาন้ำจืดประเภทต่าง ๆ มาตามกาลเวลาของน้ำด้วย ในทำนองเดียวกัน เมื่อเวลา_n้ำทะเล_นุนขึ้นสูงก็จะมีสัตว์น้ำเค็ม ได้แก่ กุ้ง ตะการ กุ้งแซบบี้ย กุ้งกุลาคำ (ชาวบ้านเรียก กุ้งเงิน) และปลา_n้ำเค็ม_ ได้แก่ ปลากะรอก ปลาลิ้นหมา ปลาดูกะเหล รวมทั้ง ปู_ทะเล_ แมงดา_ทะเล_ มาตามกราะเสน้ำที่ให้ลงขึ้นมาด้วยเข่นกัน โดยเฉพาะบริเวณที่น้ำจืดและน้ำทะเลมาพบรกัน จะมีสัตว์น้ำค่อนข้างซุกชุมเป็นพิเศษ หลังจากมีการตัดถนน ได้แก่ การสร้างทางหลวงสายดำเนินสะดาว - บางแพ ใน พ.ศ. 2500 ถนนสายนี้เชื่อมกับถนนเพชรเกษมสู่กรุงเทพฯ ทำให้มีผลต่อคลองดำเนินสะดาว ต่อมาได้มีการสร้างถนนเชื่อมโยงจากถนนดำเนินสะดาว - บางแพ มากยังพื้นที่อำเภอ邦บางคนที่ ผ่านอำเภอเมืองสมุทรสงคราม ในปี พ.ศ. 2508 ถนนสายนี้จึงเป็นถนนสายแรกที่เชื่อมการคมนาคมทางรถยนต์จากสมุทรสงครามถึงกรุงเทพฯ จากนั้นมีการตัดถนนสายสมุทรสงคราม - สมุทรสาคร ซึ่งเชื่อมจังหวัดสมุทรสงครามกับอำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร และสร้างถนนเชื่อมทางตะวันตก คือ ทางหลวงจังหวัดสมุทรสงคราม - อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี (นันทนฯ พิพพลาภอนันต์. 2546 : 48) ทำให้ถนนมากข้างกันทางน้ำที่เคยให้ลงเขื่อมโยงถึงกัน ถูกตัดแยกออกจากกัน ถึงแม้ว่าจะทำสะพานหรือท่อระบายน้ำต่อถึงกัน แต่ก็ทำให้ปริมาณของน้ำไหลลดลงและการให้ลงน้ำไม่เป็นไปตามธรรมชาติ ดังเช่นที่ผ่านมา ทำให้ปริมาณน้ำจืดที่ไหลมาจากการน้ำที่ไหลลงบนของลุ่มน้ำแม่กลองลดลง จนทำให้น้ำทะเลไหลลงเข้าไปสู่พื้นที่ทางการเกษตรเพิ่มมากขึ้น ก่อให้เกิดผลกระทบต่อผลผลิตของเกษตรกรอย่างมาก ชาวสมุทรสงครามได้รับความเดือดร้อนมาก โครงการก่อสร้างถนนชนบุรี - ปากท่อ จึงเกิดขึ้น ในปี พ.ศ. 2516 ทำให้จังหวัดสมุทรสงครามเป็นเมืองเปิด ถนนสายนี้จึงเป็นถนนที่เชื่อมไปยังกรุงเทพฯ และ เชื่อมไปสู่ภาคตะวันตกและภาคใต้ และที่สำคัญแนวถนนชนบุรี - ปากท่อได้กลายเป็นแนวภัยน้ำ คือ ทำให้น้ำทะเลบริเวณพื้นที่ชายทะเลแม่กลอง และน้ำจืดที่ไหลมาจากการตันลำน้ำแม่กลองในเขต จังหวัดกาญจนบุรีไหลมาปะทะกันลดน้อยลง สภาพทางนิเวศที่เหมาะสมต่อการดำรงชีวิต การแพร่ขยายและการเจริญเติบโตของสัตว์น้ำจึงเปลี่ยนแปลงไป ความหลากหลายของพันธุ์สัตว์น้ำ และปริมาณสัตว์น้ำลดจำนวนลงไปอย่างมาก เพราะการที่มีน้ำแห้ง น้ำแห้งจะมีผลต่อการอพยพของพันธุ์สัตว์น้ำจากบริเวณต่าง ๆ และน้ำแห้งยังช่วยให้สัตว์น้ำมีอาหารกิน เนื่องจากแมลงต่าง ๆ ที่เป็นอาหารสัตว์น้ำถูกน้ำท่วมแล้วหลุดลอดมาเป็นอาหาร น้ำท่วมบริเวณร่องสวน ทำให้ปลาว่ายขึ้นไปหาแมลงหรือได้กินกินเป็นอาหารบนร่องสวน สภาพที่เกิดขึ้นจึงล้วนส่งผลต่อการขยายและแพร่ กระจาย เพิ่มปริมาณสัตว์น้ำ แต่ ณ วันนี้ ปรากฏการณ์น้ำแห้ง น้ำท่วมเกือบจะไม่ปรากฏให้เห็นเลย สภาพโดยทั่วไป ปัจจุบันนี้ ปริมาณน้ำที่อยู่ตามลำคลองและในร่องสวนมักจะมีปริมาณน้อยและไม่ค่อยไหลถ่ายเท การที่น้ำไม่ค่อยไหลถ่ายเทนี้ ก็ มีผลทำให้เกิดน้ำเน่าเสียได้ง่าย และยังทำให้สัตว์น้ำ

พันธุ์พืชไม่เจริญเติบโต การขยาย แพร่พันธุ์ก็ลดต่ำลง โดยเฉพาะในช่วงหน้าแล้ง ปริมาณน้ำจะน้อยมาก จนทำให้ไม่เพียงพอต่อการเพาะปลูกและเป็นที่อาศัยของสัตว์น้ำอย่างปลอดภัยจากการถูกหักขาดของสัตว์ที่เป็นศัตรูหรือจากมนุษย์ สภาพเช่นนี้แยกระเห็นความแตกต่างของการใช้ที่ดินระหว่างพื้นที่ผังเมือง หรือบริเวณใกล้เคียง และผังให้ถนนหรือบริเวณใกล้เคียง ทั้งทางด้านกายภาพและการทำมาหากิน

จากการพูดคุยกับชาวบ้าน บ้านคลองแขกบอกว่า การตัดถนนเข้าหมู่บ้านมีผลดีต่อการเดินทางเข้าออกไปยังพื้นที่อื่น ๆ ทำให้สามารถนำสินค้าไปจำหน่ายในตลาดในเมืองหรือต่างพื้นที่ ช่วยให้ประหยัดเวลาและมีความสะดวกสบายขึ้น นอกจากนี้ ชาวบ้านยังบอกว่า การที่ปริมาณน้ำ จัดมี ปริมาณน้อยลง ทำให้น้ำทะเลหมุนเข้าสู่พื้นที่ที่เป็นสวน เวลาที่น้ำทะเลหมุนขึ้นมาก ปริมาณน้ำทะเลจะไหลเข้ามาสู่ห้องร่องสวน ทำให้ต้นไม้ เช่น ไม้ผล และมะพร้าว ซึ่งจากการเจริญเติบโต ให้ผลผลิตต่ำลง หรือบางปีไม่ให้ผลผลิตเลย และมีจำนวนไม่น้อยที่ต้นไม้ คือ ไม้ผลหรือมะพร้าวต้องตาย ลง ซึ่งถือว่าเป็นวิกฤตจากการประสบภัยน้ำเค็มที่ไหลทะลักเข้ามา ชาวสวนไม่สามารถประกอบอาชีพจากการทำสวน ไม่มีรายได้ ช่วงระยะเวลาหนึ่ง หลายครัวเรือน ผู้อยู่ในวัยแรงงานต้องทิ้งบ้านเรือนไปเป็นแรงงานรับจ้าง และประสบภัยการมีหนี้สิน จำนวนมากไม่น้อย เพราะมี รายได้ไม่เพียงพอต่อรายจ่ายที่ใช้ในครัวเรือน เนื่องจากชีวิตของชาวสวนย้อนหลังไปประมาณ 25 ปี จะอยู่โดยอาศัยทรัพยากรที่อยู่รอบบ้าน ไม่ว่าจะเป็นพืชผัก สวนครัว สัตว์น้ำ จำพวกกุ้ง ปลา ในลำคลอง ร่องสวนมาประกอบเป็นอาหาร จึงทำให้ไม่ค่อยมีรายจ่ายในครัวเรือน แต่เมื่อเกิดภัยตามที่กล่าวมาข้างต้น แต่ละครัวเรือนล้วนแล้วแต่จะต้องได้มาซึ่งอาหารการกิน โดยการใช้เงินซื้อหามาทั้งสิ้น

การสร้างเขื่อนกักเก็บน้ำทางตอนบนของลุ่มน้ำแม่กลอง

การพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ตั้งแต่ปีแรก คือ พ.ศ. 2504 จนถึงปัจจุบัน พ.ศ. 2546 ก็ยังคงดำเนินไปตามแนวทางของการพัฒนาตามแนวคิดของประเทศตะวันตก ที่เชื่อกันว่า เป็นความทันสมัย ด้วยการเน้นการพัฒนาทางด้านอุตสาหกรรม เมื่อผู้บริหารประเทศมุ่งส่งเสริมและสนับสนุนให้นายทุนทั้งในประเทศและต่างประเทศ เข้ามาลงทุนสร้างโรงงานอุตสาหกรรมในประเทศไทย สิ่งที่ตามมากับการพัฒนาทางด้านอุตสาหกรรม ก็คือ การหาพลังงานเชื้อเพลิงหรือพลังงานไฟฟ้ารองรับกิจกรรมทางด้านอุตสาหกรรม นอกจากนี้ภายในนโยบายส่งเสริมการเกษตรเพื่อการค้าที่กระตุ้นให้ชุมชนเปลี่ยนแปลงวิถีการผลิตและเพิ่มรับการผลิตน้ำ น้ำเป็นทรัพยากรที่จำเป็นในการเร่งการผลิต รัฐจึงเข้ามาควบคุมและจัดสรรน้ำในลุ่มน้ำแม่กลอง บริเวณปากแม่น้ำในจังหวัดกาญจนบุรี โครงการชลประทานแม่กลองใหญ่ ซึ่งจัดทำขึ้นในปี พ.ศ. 2507 โดยภายใต้การประกอบด้วยการสร้างเขื่อนชีรัลงกรณ์ กันแม่

น้ำแม่กลองที่เขตอำเภอท่าม่วง แล้วเสร็จในปี พ.ศ. 2513 เอื่องครีนครินทร์ กันแม่น้ำแควใหญ่ที่เขตอำเภอศรีสวัสดิ์ แล้วเสร็จในปี พ.ศ. 2523 และเขื่อนเขาแหลมกันลำน้ำเดวน้อยที่เขตอำเภอทองผาภูมิ แล้วเสร็จในปี พ.ศ. 2527(นับหน้า พิภพลาภอนันต์. 2546 : 49, 196) เมื่อความต้องการที่จะพัฒนาประเทศถูกกำหนดด้วยแนวคิดดังกล่าว การจัดการกับทรัพยากรทางธรรมชาติที่สมพนธ์เกี่ยวข้องจึงถูกนำมาใช้ประโยชน์ และจากการใช้ประโยชน์อย่างปราศจาก การวางแผน และตระหนักถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นในอนาคต โดยเฉพาะผลที่จะเกิดขึ้นกับคนที่อยู่ทางตอนล่างของลุ่มน้ำแม่กลอง การสร้างเขื่อน 3 เขื่อนที่กล่าวมา จึงส่งผลทำให้เกิดปัญหาและส่งผลต่อคนที่อาศัยอยู่ในชุมชนอย่างมากที่จะหลีกเลี่ยง วันนี้ สิ่งที่เป็นผลกระทบจากการพัฒนา ทำให้จำนวนพื้นที่ป่าไม้ลดลง เพราะ การสร้างเขื่อนกักเก็บน้ำแต่ละแห่งจะต้องทำการสร้างตัดถนนเข้าไปในพื้นที่ป่าไม้ และบริเวณโดยรอบของตัวเขื่อนก็จะต้องถูกปรับเปลี่ยนที่ทำการ แหล่งกักเก็บน้ำ บริเวณที่เป็นตัวเขื่อนใช้พื้นที่บกมีน้ำ หรือเป็นแสนไร่ การตัดไม้ ทำลายป่าย้อมลงผลกระทบต่อความอุดมสมบูรณ์และความชุ่มชื้นของอากาศ ทำให้ปริมาณน้ำฝนที่เคยมีมากหรือตกซึ่งในอดีตลดลง ความสูญเสียทางธรรมชาติที่เกี่ยวข้องกับป่าถูกทำลาย อย่างประเมินค่ามิได้

ปริมาณน้ำที่เคยมีมาก เพราะความชุ่มชื้นของป่าที่เป็นแหล่งต้นน้ำมีมาก ทำให้บริเวณพื้นที่ป่ามีฝนตกมาก และปริมาณน้ำฝนนั้นก็จะไหลลงมาสู่พื้นที่ตอนล่าง การที่มีปริมาณน้ำฝนไหลป่า ลงมาย้อมทำให้เกิดประโยชน์หลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับการเกษตร การประมง การคมนาคม ฯลฯ วิถีชีวิตของชาวบ้านที่อยู่ริมฝั่งแม่น้ำแม่กลองทั้งสองฝั่ง ที่เคยอยู่อย่างสงบ เรียบง่ายและอุดมสมบูรณ์จากการอาศัยทรัพยากรที่เกิดจากธรรมชาติ เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมาก ชาวบ้านที่อยู่ใต้เขื่อนหรือบริเวณปลายน้ำ คือ จังหวัดสมุทรสงครามได้รับผลกระทบในทางลบจากการสร้างเขื่อนกักเก็บน้ำ ซึ่งชาวบ้านเองส่วนใหญ่ก็ได้คิดเชื่อมโยงและมาร่วมกันพิจารณาให้เห็นผลกระทบที่เกิดขึ้นอย่างจริงจัง ประกอบการถูกครอบงำด้วยภาระการพัฒนาและการกล่าวถึงผลดีและการชี้นำให้เห็นว่า การสร้างเขื่อนที่กักเก็บน้ำนั้น มีประโยชน์อะไรบ้าง จนทำให้ชาวบ้านมี ความเห็นคล้ายตาม แต่ถ้าชาวบ้านได้รู้คิด ณ วันนี้ ความสุขของชาวสมุทรสงครามหายไปไหน เพราะอะไร และประโยชน์ที่กล่าวข้างนั้น ใครได้ประโยชน์อย่างแท้จริง รู้สึกของการพัฒนาเพื่อผลักดันให้เกิดการพัฒนาทางเศรษฐกิจเพื่อโครงสร้างพื้นฐานที่อาศัยอยู่ใต้บริเวณเขื่อนจริงหรือไม่ เพราะที่ผ่านมาธรรมชาติที่มีฝนตก นำท่วมน้ำหลาภ หากพิจารณาแล้วมิได้สร้างความเสียหายให้เกิดต่อการดำรงชีวิตของชาวบ้านอย่างรุนแรงมากนัก ผลที่เกิดขึ้นตามปกติทางธรรมชาติน่าจะส่งผลดี มีคุณค่า และเป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตของผู้คนที่อาศัยบริเวณลุ่มน้ำแม่กลองมากกว่าในปัจจุบันนี้ ชาวบ้านส่วนมากที่ได้ประโยชน์จากลุ่มน้ำแม่กลองได้ประโยชน์จากการสร้างเขื่อน